

DET KONGELIGE
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENT

St.meld. nr. 55

(2000)

Om samepolitikken

Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet av 31. august 2001, godkjent i statsråd samme dag.

Del I Bakgrunn for dagens samepolitikk

1 Innledning og sammendrag

Regjeringen legger med dette fram en stortingsmelding om samepolitikken. Stortinget besluttet i tilknytning til vedtak om sameloven (Lov av 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold) at «Regjeringen framlegger inntil videre for Stortinget årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. En gang i hver stortingsperiode fremlegges melding om de tiltak som foretas for å sikre og utvikle samenes språk, kultur og samfunnsliv.»

Dette er den tredje meldingen av en slik karakter. De to foregående meldingene om norsk samepolitikk ble lagt fram i 1993 (St.meld. nr. 52 (1992–93)) og i 1997 (St.meld. nr. 41 (1996–97)). Det ble lagt fram tilleggsmelding i 1998 (St.meld. nr. 18 (1997–98)).

I denne meldingen ønsker regjeringen å skissere aktuelle målsettinger, utfordringer og tiltak på det samepolitiske området. I tillegg vil regjeringen gi et bilde av utviklingen i norsk samepolitikk i de fire årene som er gått etter at forrige stortingsmelding ble lagt fram. For å sette dagens samepolitikk inn i en sammenheng, er det nødvendig både å gi et historisk tilbakeblikk og en oversikt over det rettslige grunnlaget i meldingen. Enkelte temaer som er omtalt i de foregående stortingsmeldingene, blir ikke gjentatt i denne meldingen.

Sametingets årsmelding om virksomheten i 2000 er vedlagt denne stortingsmeldingen.

1.1 Sammendrag og hovedprinsipper

Som et viktig grunnlag for sin samepolitikk legger regjeringen til grunn at staten Norge opprinnelig er etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn – og at begge folkene har den samme rett og det samme krav på å kunne utvikle sin kultur og sitt språk. Denne prinsipielle likeverdigheten er slått fast i Grunnlovens § 110a.

Samene er anerkjent som urfolk fordi de nedstammer fra folk som bebodde landet da de nåværende statsgrensene ble fastlagt, og har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner, jf. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, art. 1.

Regjeringens grunnleggende prinsipp er at kulturelt mangfold er en berikelse for samfunnet, og at Norge er et land med plass til, og mulighet for, kulturelt mangfold. Gjensidig respekt mellom ulike grupper er viktig for at både storsamfunnet og lokalsamfunnene skal kunne fungere. Felles verdier må være demokrati, solidaritet, likestilling og toleranse.

Gjennom lang tid var den offisielle politikken at det samiske språket og den samiske kulturen skulle bort. Formålet med dagens politikk er ikke å gi samene en særstilling, men å rette opp de negative virkningene av tidligere fornorskningsspolitikk, oppnå reell likebehandling og motvirke diskriminering.

1.2 Samisk og norsk historie –noen historiske momenter

Kapittel 2 beskriver meget kort enkelte trekk fra samenes historie fra 800-tallet og frem til i dag. Det er lagt hovedvekt på relasjonene mellom det norske og samiske folket opp gjennom tiden. Fornorskningspolitikken, som pågikk i mer enn 100 år fra rundt midten av 1800-tallet, står sentralt i en slik forbindelse.

1.3 Det rettslige grunnlaget for samepolitikken

Norske myndigheter er både gjennom folkeretten og gjennom nasjonal rett forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Regjeringens mål er at Norge skal oppfylle alle sine nasjonale og internasjonale rettslige forpliktelser i forhold til den samiske befolkningen.

Internasjonale instrumenter som Norge har sluttet seg til når det gjelder etniske minoriteter og urfolk samt nasjonal lovgivning av særlig betydning for samepolitikken beskrives i kapittel 3.

Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, som skal ligge i Kautokeino, og domstolen for Indre Finnmark (Indre Finnmark tingsrett) som skal lokaliseres til Tana, omtales også i kapitlet.

1.4 Sametingets myndighet og begrepet selvbestemmelse

Sametingets arbeids- og myndighetsområde og prinsipper for overføring av myndighet og oppgaver til Sametinget beskrives i meldingen. Videre beskrives oppgaver som kan være aktuelle å overføre til Sametinget.

Regjeringen vil legge fram forslag om å endre sameloven, slik at Sametinget gis fullmakt til selv å fastsette forskrift om de overordnede og prinsipielle reglene for valg av Sameting. Dette gjelder for eksempel reglene om valgkretser, mandatfordeling og kriteriene for å stå i det samiske valgmanntallet.

Selvbestemmelse er et begrep som har stått sentralt i den samepolitiske debatten i flere år, blant annet i viktige politiske rammedokumenter fra Sametinget. FNs menneskerettskomité har også bedt Norge om å rapportere om samenes situasjon i forhold til retten til selvbestemmelse. Sametingets myndighet og begrepet selvbestemmelse drøftes i kapittel 4. Det fastslås at utviklingen av samisk selvbestemmelse skal skje innenfor det nasjonale rammeverket.

1.5 Sametingets rolle i forhold til stat, region og kommune

Sametinget har i sin årsmelding for 1999 bedt om at tingets rolle blir nærmere avklart gjennom en presisering av ansvarsforholdet mellom Sametinget og de ulike forvaltningsnivåene. Sametinget ønsker at det prøves ut ordninger for hvordan tinget skal delta i arbeidet med, og gjennomføringen av, fylkesplanleggingen. Sametinget krever også at kommuners og fylkeskommuners ansvar for samiske saker må defineres klarere.

Kapittel 5 beskriver departementenes mekanismer for konsultasjon og drøftinger med Sametinget, samt oppgave- og ansvarsfordelingen i samepolitikken og Sametingets forhold til det lokale og regionale styringsnivået.

Regjeringen mener at det er behov for å avklare disse spørsmålene og skisserer ulike måter Sametingets fremtidige myndighet/oppgaver, og andre offentlige organers ansvar for samiske saker, kan utredes på. De ulike alternativene vil bli drøftet med Sametinget.

Regjeringen mener det er behov for mer informasjon og veiledning om offentlige organers forpliktelser i forhold til den samiske befolkningen. Regjeringen ønsker derfor større fokus på informasjon om blant annet menneskerettsbestemmelser som har betydning for urfolk.

1.6 Sørsamer, østsamer/skoltesamer og lulesamer

Foruten nordsamene, som er den største samiske gruppa, finnes det også mindre grupper blant samene i Norge. Det er sørsamer, østsamer/skoltesamer og lulesamer. Disse gruppene har egne dialekter som til dels er svært forskjellige fra nordsamisk.

Regjeringen bygger på at samisk kultur representerer et mangfold og innser at enkelte av behovene til de mindre samiske gruppene bare kan bli møtt gjennom særtiltak, for eksempel når det gjelder språk, kultur og utdanning. Myndighetene legger derfor stor vekt på å bevare og utvikle sørsamisk, østsamisk/skoltesamisk og lulesamisk språk.

1.7 Språk

Kapittel 7 omhandler myndighetenes internasjonale og nasjonale forpliktelser når det gjelder å bevare og utvikle samisk språk. En nylig gjennomført undersøkelse viser at ca. 25 000 personer er samiskspråklige, dvs. at de kan snakke og/eller følge med i en samtale på samisk. Litt over halvparten av disse kan også lese samisk. Dette betyr at mer enn 10 000 samiskspråklige ikke kan lese og skrive samisk. Lese- og skriveopplæringstilbud for dem som kan snakke samisk er én utfordring. En annen er språkopplæringstilbud for alle dem med samisk bakgrunn som verken kan lese, skrive eller snakke språket.

Regjeringen legger vekt på å sikre samisk- og norsktalende en likeverdig tjenesteyting i samfunnet. Undersøkelser viser at samelovens språkregler ikke følges opp i tilstrekkelig grad. Regjeringen vil iverksette informasjonstiltak om disse språkreglene. Forvaltningen av de midlene som i dag gis som skjønnsmidler til kommuner som har merutgifter pga. tospråklighet, vil bli overført til Sametinget. Kommunene og fylkeskommunene skal gis kompensasjon for utgifter til tospråklighet. Regjeringen vil påse at stadnamnlova følges opp, også i områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk (Kommunene Karasjok, Kautokeino, Kåfjord, Nesseby, Porsanger og Tana).

Statlige etater skal ta i bruk programvare som muliggjør bruk av samisk tegnsatt. På regjeringens nettsider, ODIN, skal det etableres et eget samisk språkvalg.

1.8 Informasjon og holdninger

Myndighetene har også forpliktelser, i henhold til internasjonale avtaler og nasjonalt lovverk, til å informere storsamfunnet om samisk kultur. Til tross for at det i lengre tid har vært en positiv utvikling i synet på samisk kultur, er det likevel nødvendig å iverksette både kortsiktige og langsiktige tiltak for å motvirke og redusere nedardede negative holdninger til samer og samisk kultur. I den forbindelse er informasjon, undervisning og kunnskapsutvikling sentrale elementer. Et variert informasjonsarbeid om samiske og flerkulturelle forhold er derfor helt nødvendig. Det vil bli utarbeidet undervisningsmateriale, både i grunnskolen og i videregående opplæring, som er utformet med tanke på å skape gjensidig respekt, toleranse og forståelse mellom folkegruppene. Regjeringen vil bidra til å støtte opp under arenaer/institusjoner i lokalsamfunnene for synliggjøring, formidling og utøvelse av samisk språk og kultur.

1.9 Samiske barn og unges oppvekstvilkår

Samisk barn og ungdom er ingen ensartet gruppe, verken med hensyn til bosted eller erfaringsbakgrunn. Utforming og oppfølging av en barne- og ungdomspolitik for samiske barn og ungdom må ha som mål å skape oppvekstmiljøer for barn der samisk og norsk kultur i størst mulig grad har samme status og oppleves som likeverdige. Regjeringen vil sikre at Barneombudet får kompetanse i samisk språk og kultur.

Barne- og familiedepartementet og Sametinget vil i løpet av 2001 utgi et hefte som vil gi oversikt over ulike tilbud til samiske barn og ungdom.

Antall samiske barnehager har økt betydelig de siste årene. Det er stort behov for statistisk informasjon om samiske barnehager. Barne- og familiedepartementet vil, i samarbeid med Sametinget, vurdere en eventuell undersøkelse om barnehagebehovet blant samiske foreldre. Det er en utfordring å sikre rekruttering av personale med kompetanse i samisk språk til barnehager. Regjeringen vil utrede behovet for etter- og videreutdanningstiltak i barnehagesektoren. Samiske barnehager har behov for informasjon, veiledning og erfaringsutveksling.

Det er fortsatt behov for å styrke kompetansen og integrere det samiske perspektivet i barnevernet. Barne- og familiedepartementet vil sørge for samisk oversettelse av informasjonsmateriell om omsorgs- og oppdragerrollen til foreldre og til bruk på helsestasjoner.

1.10 Utdanning

Skolen spiller en viktig rolle i arbeidet med å styrke og utvikle samisk kultur og samfunnsliv. Av hensyn til reelt likeverd er det viktig at opplæringen for samiske elever skjer innenfor rammen av fellesskolen. Funksjonell tospråklighet og tokulturell kompetanse er en forutsetning for samers aktive deltakelse i samfunnet. For de samiske elevene er det viktig at utdanningen deres er slik at det på et kollektivt grunnlag ikke kan stilles spørsmål om elevenes kvalifikasjoner i det norske samfunnet.

Samisk læremiddelutvikling skal omfatte barnehager, grunnskole, videregående skole og spesialpedagogiske læremidler. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil få en kompetent offentlig institusjon til å styre skoleverkets satsing på IKT i samisk opplæring.

Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen ble innført i 1997 (L97 Samisk). Et veiledningsheftet i det lokale arbeidet med L97 Samisk – Fellesskap og tilpasning vil foreligge fra Læringscenteret i løpet av 2001. Samisk høyskole har fått i oppdrag å evaluere innføringen av L97 Samisk. Rapporten vil foreligge i 2003.

Regjeringen vil vurdere tiltak for å styrke framtida til de samiske videregående skolene. En hovedmålsetting bør være å opprettholde og utvikle skolenes faglige kompetanse og å sikre en akseptabel ressursutnyttelse over tid.

Regjeringen ønsker å foreta en bred gjennomgang av samisk utdanning og forskning, både ved Samisk høyskole og ved andre institusjoner på ulike nivåer. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil komme nærmere tilbake til Stortinget med dette i en egnet form. Spørsmål som gjelder samisk lærerutdanning og som er foreslått i NOU 2000: 3, vil bli behandlet i et eget kapittel i lærerutdanningsmeldingen i 2002. Fra 2002 vil Statens utdanningskontor i Nord-Trøndelag få to studiehjemler per år som vil bli tildelt lærere for videreutdanning i sørsamisk med bindingstid ved skoler der det gis opplæring i sørsamisk.

Regjeringen vil bidra til fortsatt FOU-innsats på feltet, spesielt når det gjelder samiske samfunnsforhold i moderne tid, holdninger til samer og samisk kultur, samt samisk språk og informasjon. Arbeidet for å fremme rekruttering til samisk forskning vil fortsette.

1.11 Helse- og sosialsektoren

Regjeringen har som mål at alle skal ha likeverdige helse- og sosialtjenester uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Dette forutsetter en aktiv politikk for å innarbeide et samiskspråklig og kulturelt perspektiv i tjenestene.

Sosial- og helsedepartementet har siden 1997 fordelt midler til oppfølging av NOU 1995:6 Samisk helse- og sosialplan. Midlene anvendes i hovedsak til utviklingstiltak for tilpassing av tjenestetilbudene til samiske brukeres behov, opplæring av personell i samisk språk og kulturforståelse, og tolketjeneste. I 2001 etableres et senter for samisk helseforskning i Karasjok. Senteret er knyttet til Universitetet i Tromsø. En større samisk helse- og levekårsundersøkelse er under planlegging. Regjeringen vil høsten 2001 legge frem en handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge.

1.12 Kultur og kirke

Regjeringen har som prinsipp at eksisterende samiske kulturbygg skal sikres tilfredsstillende driftsfinansiering før nye investeringer foretas. Kulturdepartementet vil utarbeide en investeringsplan for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder som legges frem for Stortinget i 2002.

Det foreligger planer om å utvikle et samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonssenter, med utgangspunkt i det som i dag er Samisk arkiv.

Norsk filminstitutt har fra og med 2000 etablert en støtteordning til samisk filmproduksjon.

Kulturdepartementet vurderer ytterligere overføring av kulturtiltak til Sametinget. Vurderingene skjer i samarbeid med Sametinget og berørte organisasjoner/institusjoner.

Samisk kirkeliv skal være en naturlig og integrert del av det øvrige kirkelivet i Norge. Arbeidet med oversettelse av bibeltekster og annet materiell til samisk vil være et viktig bidrag for å realisere denne målsettingen. Det samme gjelder arbeidet med å tilpasse kirkens liturgier til samisk språk og musikk, særlig i de lule- og sørsamiske områdene. Opplæring i samisk språk i den kirkelige utdanningen er et viktig satsingsområde i prestegjeldene som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk.

1.13 Overordnede prinsipper for miljø- nærings- og distriktpolitikken

---

Regjeringen ønsker fortsatt å bidra til fornyelse og omstilling av næringslivet, også i områder med samisk bosetting. Næringspolitikkenes mål er å gjøre norsk næringslivs verdiskapningsevne så stor som mulig. Det krever også at den offentlige innsatsen, så vel på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå, rettes mot å utvikle konkurransedyktige og lønnsomme bedrifter og næringer med høy evne for verdiskapning. Et lønnsomt og konkurransedyktig næringsliv vil være avgjørende for bosettingen og utvikling av livskraftige samfunn i distriktene. Det er viktig å utvikle en næringspolitikk tilrettelagt for samiske bosettingsområder, blant annet fordi tradisjonelle samiske næringer og samisk kultur i stor grad er knyttet til utkantstrøk. Sametinget er, og skal være, en viktig aktør og premissleverandør i miljø-, nærings- og distriktpolitikken i samiske bosettingsområder.

Regjeringen vil bidra til å iverksette prosjekter som skal kartlegge tradisjonell samisk kunnskap om natur, økologi og bruksformer.

1.14 Næringsutvikling og levekår i områder med samisk befolkning

---

Tradisjonelt har de samiske områdene vært preget av næringsvirksomhet basert på primærproduksjon (fiske, utmarksnæringer, reindrift og jordbruk). Ressurssituasjonen og presset på naturgrunnlaget utgjør vesentlige utfordringer innen primærproduksjonen.

Det er behov for å utvikle alternative næringsformer, sikre sysselsetting og bosetting i samiske områder, og å opprettholde og utvikle et levende samisk språk og kultur.

Reindriften har stor betydning for bevaring og utvikling av samisk bosetting, kultur og språk. Reindriften står overfor store utfordringer når det gjelder rovdyr, beitegrunnlag, arealinngrep og sviktende økonomi. Regjeringen vil følge opp arbeidet med fordeling av beiteressursene i Finnmark, slik at reindriftdistriktene sikres en større grad av balanse mellom sesongbeitene. Det nyopprettede fellingslaget i Statens naturoppsyn vil, ved store tap av rein, kunne settes inn i enkelte typer skadefelling for å få til et mest mulig effektivt og målrettet uttak. Regjeringen ga i 2001 Stortinget en utvidet orientering om dagens situasjon i reindriftnæringen i stortingsproposisjonen om årets rein-

driftsavtale. Et statlig utvalg med mandat til å gjennomgå reindrifftsloven og bestemmelser som gjelder styringen og forvaltningen av reindriften og reguleringen av de interne forholdene i næringen, leverte sin innstilling til regjeringen 15. mars 2001.

Fiske, gjerne i kombinasjon med andre næringer, er et sentralt element i samisk kultur. Regjeringen ønsker at retten til, og mulighetene for, å livnære seg av fiske – eventuelt i kombinasjon med andre næringer – sikres. Regjeringen ønsker at rammebetingelsene for fiskeriene skal gi grunnlag for livskraftige lokalsamfunn. Dette gjelder også for fiske i samiske bosettingsområder. Innstillingen fra Samisk fiskeriutvalg («Gregussenutvalget») har vært på høring og er nå til behandling i Fiskeridepartementet. Etter initiativ fra Sametinget, er regjeringen og Sametinget i dialog om å prøve ut nasjonale forvaltningsordninger med en lokal tilpasning, slik at man kan få til en positiv og stabil næringsutvikling i samiske kyst- og fjordområder. Rettighetshavere og lokalsamfunn vil få et større ansvar for forvaltningen av laksefisket, samtidig som Sametinget vil bli trukket inn i lakseforvaltningen i områder med samisk bosetting.

Faktorer som klima, ressurs- og arealgrunnlag, samt tradisjon og geografisk lokalisering, har gjort at næringskombinasjoner spiller en større rolle i samiske enn i de fleste norske bosettingsområder. Regjeringen vil arbeide for at rammevilkårene for næringskombinasjoner tilpasses de samiske behovene og at det fortsatt legges til rette for kombinasjonsbruk i områder med samisk befolkning. Støtte til, og utvikling av næringskombinasjoner, bør være et særlig ansvar for Samisk utviklingsfond. Regjeringen ønsker å ta hensyn til jordbruk som kombinasjonsnæring i samiske områder, fordi jordbruket er svært viktig for bosettingen i disse strøkene.

Regjeringen vil gjennomgå forholdet mellom minerallovgivningen og samiske rettigheter i forbindelse med ny vurdering av forslag til ny minerallov (Ot.prp. nr. 35 (1998–99) Om lov om erverv av og drift på mineralressurser).

Regjeringen anser at reiselivsnæringen i de samiske områdene har et betydelig potensiale for vekst og utvikling. Samisk reiseliv må utformes på lokalsamfunnenes premisser og de stedlige forutsetningene. Samtidig er det viktig at den offentlige innsatsen bidrar til å legge til rette for økt verdiskaping og lønnsomhet i reiselivsnæringene, i samsvar med de prinsippene som er nedfelt i St.meld. nr. 15 (1999- 2000) Lønnsomme og konkurransedyktige reiselivsnæringer.

Regjeringen går inn for at alle skal kunne delta i kunnskapssamfunnet. I dette ligger det at også samiske områder skal ha tilgang til bredbåndskommunikasjon.

Regjeringen planlegger i 2002–2003 en oppfølging av tidligere arbeid med samisk byggeskikk, bl.a. i form av et Nord-Skandinavisk samarbeid, der også samer fra sørsameområdet bør medvirke.

1.15 Arealforvaltning i områder med samisk bosetting

Tydeliggjøring av planprosessene og en sterk forpliktelse for planmyndighetene til å tilrettelegge for medvirkning fra samiske organer og organisasjoner og den samiske befolkningen, er viktige forutsetninger for å sikre naturgrunn-

laget for samisk kultur, næringer og samfunnsliv. Det er også viktig å utvikle en overordnet arealpolitikk som sikrer at samiske interesser blir ivaretatt gjennom plansystemet.

I Planlovutvalgets første rapport, NOU 2001:7 «Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven» er det drøftet flere spørsmål av betydning for reindriften. Naturgrunnlaget for samisk kultur og næring skal være et viktig formål i planleggingen. Videre vurderes muligheten for å gi bestemmelser til arealbrukskategorien landbruks-, natur- og friluftsområder (LNF), bl.a. for å kunne sikre at reindriften gis fortrinn i områder med flerbruk.

Regjeringen tar sikte på å utrede bruk av rikspolitiske retningslinjer for å formidle samiske interesser i planarbeidet etter plan- og bygningsloven. Sametinget vil bli orientert om arbeidet og ha anledning til å delta.

I områder hvor reindrift og militær aktivitet foregår side om side, mener regjeringen at evne og vilje til å utvise fleksibilitet og til å opprettholde dialog bør være en hovedutfordring for begge parter, med sikte på å unngå arealkonflikter.

1.16 Nordisk og internasjonalt samarbeid

Samarbeid på tvers av landegrensene er spesielt viktig for samer, i og med at de er bosatt i fire stater. Det er viktig at Sametingets innflytelse og kompetanse benyttes i nordiske og internasjonale sammenhenger. Regjeringen legger stor vekt på at internasjonale urfolksspørsmål drøftes i et nært samvirke mellom regjeringen og urfolksrepresentanter. Norske holdninger til internasjonale urfolksspørsmål utformes derfor i nært samarbeid med Sametinget. Det legges også stor vekt på at Sametinget, i den grad det er mulig, skal være representert i internasjonale sammenhenger hvor urfolksspørsmål står på dagsordenen. Regjeringen vil, i samråd med Sametinget, utarbeide prosedyrer og strukturer for konsultasjoner med tanke på internasjonalt urfolksarbeid i FN og ILO (Internasional Labour Organisation). En arbeidsgruppe i Utenriksdepartementet vil, i samarbeid med Sametinget, utarbeide nødvendige strukturer og rutiner for samarbeidet mellom Sametinget og Utenriksdepartementet.

1.17 Samordning av samepolitikken

Regjeringen ønsker å føre en samordnet og konsekvent samepolitikk. Den statlige politikken overfor samene skal i størst mulig grad baseres på samenes egne premisser. Regjeringen vil etablere regelmessige møter på politisk og administrativt nivå mellom aktuelle departementer og Sametinget. Regjeringen vil utarbeide en veileder for arbeidet med samiske saker for departementene. Målsettingen med veilederen er å sikre at det tas hensyn til samiske interesser i sentralforvaltningens politikktutforming og saksbehandling. Det vil bli foretatt en evaluering av regjeringens samordning av samiske saker.

2 Samisk og norsk historie – noen historiske momenter

2.1 De to folkene – et historisk perspektiv

Under åpningen av Sametinget i 1997, uttalte kong Harald V at staten Norge er etablert på territoriet til to folk – samer og nordmenn. Han bad også om unnskyldning for den måten staten hadde behandlet samene på opp gjennom tiden:

«Den norske stat er grunnlagt på territoriet til to folk – nordmenn og samer. Samisk historie er tett flettet sammen med norsk historie. I dag må vi beklage den urett den norske stat tidligere har påført det samiske folk gjennom en hard fornorskningsspolitikk.»

Hvilke realiteter er det som ligger bak kongens formuleringer? Hva menes med det felles territoriet, og hvorfor fant kongen det nødvendig å beklage den behandlingen samene er blitt utsatt for?

I denne korte historiske innledningen vil hovedvekten ligge på relasjonene mellom det norske og det samiske folket opp gjennom tiden. Når ble grensene som også berørte de samiske bruks- og bosettingsområdene fastsatt? Hvilke formelle mekanismer har tidligere eksistert når det gjaldt å sikre samenes kulturelle og materielle rettigheter? Et helt sentralt spørsmål er også hvilke motiver som lå til grunn for at statens myndigheter fra rundt midten av 1800-tallet la opp til en politikk som tok sikte på at denne kulturen skulle bort, og fornorskningsspolitikken ble gjennomført.

2.2 Strid om de samiske områdene – samene som statenes felles undersåtter

---

Et viktig historisk utgangspunkt når det gjelder forholdet mellom samene og de nordiske statene (og Russland), er at samene bebodde deler av det som nå er disse statenes territorier lenge før statene og statsgrensene ble etablert.

Det opprinnelige samiske bosetningsområdet strakte seg fra Midt-Skandinavia og nordover, helt til Ishavskysten. Nåværende Finland hørte med, øst til innsjøen Ladoga, og derfra til den sørvestre delen av Hvitehavet, samt hele Kolahalvøya. I deler av dette store, tynt befolkete område, var den samiske befolkningen lenge dominerende og i enkelte distrikter utgjør samene stadig et flertall av befolkningen.

I europeisk litteratur fra det første tusenåret av vår tidsregning, finner man enkelte skriftlige nedtegnelser om samene. Det som særlig fremheves, er at de var et jegerfolk, og at de behersket skiløperkunsten.

Den første autentiske beretningen om samene, og om Skandinavia, får man på slutten av 800-tallet. Da seilte den nordnorske høvdingen Ottar – i følge ham selv den nordligst boende nordmann – fra Tromsøtraktene og helt inn i Hvitehavet. Langs kysten av Nord-Troms, Finnmark og Kolahalvøya traff han bare samiske jegere, fiskere og fuglefangere. Først ved strendene i Hvite-

havet kom han i kontakt med andre folkeslag. I denne beretningen, som han gav til kong Alfred av England, kunne han for øvrig også fortelle at samene hadde tilhold øst for den bebygde delen av nordmennes land. Det vil med andre ord si i det indre av den skandinaviske halvøya.

Ottars beretninger et meget klart vitnesbyrd om at samisk kultur – i hvert fall i denne nordlige delen av det samiske bosetningsområdet – var bygd på jakt, fiske og fangst. Produksjonen var betydelig, og det nordnorske høvdingaristokratiet bygde i vesentlig grad sin rikdom på de «skattevarene» samene betalte dem. Enkelte norske historikere har vært inne på at verdien av skatten og handelen med samene, var så stor at den også kan ha fått betydning for å stabilisere og sikre det nye norske rikskongedømmet, når dette overtok skattleggingsvirksomheten.

De varene samene produserte var svært verdifulle, og etterspurte langt ut over Norden. Dette førte til konkurranse mellom statene om beskatning og jurisdiksjonsutøvelse over samene og områdene hvor de holdt til.

I denne prosessen ble samene delvis ansett som statenes felles undersåtter, blant annet gjennom bilaterale avtaler. Partene kunne for eksempel bli enige om at begge skulle ha skattleggingsrett, mens bare den ene skulle utøve geistlig og verdslig jurisdiksjon.

Mellom Norge og Novgorod ble det for eksempel inngått en fredstraktat i 1326, og et såkalt grenseskille som er tre-fire år yngre. Der ble det ikke fastsatt grenser i egentlig forstand, men et felles influensområde over grovt sett Nord-Troms, Finnmark og Kolahalvøya. Samisk skattebetaling til begge statene var det sentrale.

Rivaliseringen mellom russere/karelere, svensker/finner og nordmenn/dansker, førte i de påfølgende to-tre hundreårene ofte til flerdobbel beskatning og utbytting. Dynamikken var at de som gjorde krav på deler av det samiske området, mente at kravene ble forsterket og underbygd, jo høyere skatt man maktet å drive inn.

Boks 2.1 Samenes tredobbelte skatteplikt

En samtidskommentator på slutten av 1500-tallet, Peder Claussøn Friis, undret seg over at samene hørte inn under kongen av både Norge, Sverige og Russland, og var skattepliktige til alle tre. De var så verdifulle skatteobjekter at hvis noen drepte en same, måtte det bøtes til alle tre kongene.

En slik mangedobbel skatteplikt var ikke vanlig. Claussøn Friis mente derfor at den tredobbelte skatteplikten måtte ha helt spesielle forklaringer. Det han kom frem til var at én konge alene ikke hadde klart å underkvinge samene. Årsaken var den trolldomsmakten de satt inne med.

De aktuelle kongene var derfor blitt nødt til å slutte et slags forbund for å få styringen over dem. Svenskekongen var kommet Norges konge til hjelp med sine såkalte østfinner. Fra russisk side stilte man med bjarmelendere. De to sistnevnte gruppene skulle være jevngode med samene i trolldom. Først når disse kreftene hadde forent seg, måtte samene gi tapt.

Han hadde imidlertid også en annen forklaring på samenes tredobbelte skatteplikt. De ville ha «... Fred og ingen Fiendskab af de nest omliggendis Land.».

I første halvdel av 1500-tallet ble det lagt grunnlag for en mer ekspansiv svensk politikk nordover mot Ishavskysten. Birkarlenes gamle skattlegging av samene ble samtidig lagt inn under kronen. Som et ledd i denne utviklingen proklamerte Gustav Vasa i 1551, at samene på en lang strekning av Ishavskysten – «Vesterhavet» – var Sveriges undersåtter. De var skattepliktige kun til ham, og han tok både dem og deres rørlige og urørlige gods under sin beskyttelse. Dette skjerpet motsetningene mellom de involverte statene. En viss avklaring fant likevel sted i 1595. Russland overdro da til Sverige sin skattleggingsrett av samene vest for Varanger.

Med avtalen fra 1595 som grunnlag, mente den svenske kongen at hans rett til kyst- og fjordområdene i det nordligste Norge var blitt styrket. På begynnelsen av 1600-tallet prøvde svenskene blant annet å etablere fysiske støttepunkter i Finnmark, og etter ordre fra Stockholm ble det sendt folk nordover som på kongens vegne skulle organisere fisket i de største lakseelvene.

Blant annet striden om herredømmet over den nordligste delen av Nordkalotten, førte til Kalmarkrigen, 1611–12, som Sverige tapte. Gjennom fredslutningen i 1613, ble det slått fast at de omtvistede kyst- og fjordområdene, ene og alene skulle tilhøre Danmark–Norge. Dermed fikk også samene i dette området bare én stat å forholde seg til, både i juridiskjonell og skattemessig forstand.

For de samiske områdene i den indre delen av Finnmark, ble det imidlertid ikke noen tilsvarende avklaring. Der fikk man en bilateral avtale om at samene skulle være begge landenes undersåtter. Sverige skulle ha den geistlige og verdslige juridiskjon, men samene som bodde der skulle betale skatt til begge statene.

Danmark med Norge, og Sverige med Finland, lå flere ganger i strid med hverandre, også på 1600-tallet. Dette fikk konsekvenser for sørsamene. Utfallet av nok en krig var nemlig at Jemtland og Härjedalen i 1645 gikk over fra å være norske, til å bli svenske distrikter.

Et stykke ut på 1700-tallet ble Danmark-Norge og Sverige enige om å komme frem til en endelig grense mellom de to landene. Dette innebar også at det skulle bestemmes hvem som skulle få juridiskjon over det som nå er den indre delen av Finnmark. Denne grensetrekkingen og grensefastsettelsen fant sted i 1751. Mesteparten av fellesområdet tilfalt Norge. Én viktig årsak til dette var norskregistrerte reindriftssamers bruk av Finnmarksvidda til vinterbeite. Grenselinjen fra den gang er stadig grense mellom Sverige og Norge, og Finland og Norge.

I første halvdel av 1800-tallet ble det siste samiske fellesområdet delt opp. Det var de øst- eller skoltesamiske siidaene Neiden, Pasvik, og Petsjenga («Peisen»), sør for Varangerfjorden. Det skjedde i forbindelse med at grensen mellom Russland og Norge, og mellom en del av Norge og Finland, ble trukket i 1826. Resultatet ble at nåværende Sør-Varanger ble en del av Norge.

Frem til da hadde samene i dette området i det vesentlige vært under russisk jurisdiksjon, men med skatteplikt også til norsk side.

Grensekonvensjonen av 1826 gjorde også formelt slutt på Norges flere hundre år gamle pretensjon på skatten fra samene på Kolahalvøya – en pretensjon som for øvrig ikke hadde hatt noe reelt innhold siden begynnelsen av 1600-tallet.

2.3 Grensetrekkingen i 1751. Samenes interesser skulle sikres

---

Det som både i et statlig og samisk perspektiv er særlig interessant i forbindelse med grensetraktaten fra 1751, er det innholdsrike tillegget på 30 paragrafer, om de grenseoverflyttende samenes rettigheter. Denne tilleggsavtalen – som skulle ha samme kraft som grensetraktaten selv – er senere blitt kalt lappekodisillen. Til grunn for denne lå en uttalt vilje fra statenes side om å sikre fremtiden for det samiske folket. I forarbeidene ble det nemlig eksplisitt sagt at man ønsket å bidra til «den Lappiske Nations Conservation.»

Det viktigste med lappekodisillen er de samiske næringsrettighetene. De samene som hadde behov for å krysse grensen i forbindelse med næringsutøvelsen, i særlig grad reindrift, skulle fortsatt ha full rett til å gjøre dette. Mot en viss avgift skulle de ha rett til å bruke land og vann i det andre landet på linje med dets egne undersåtter. Dette gjaldt både beite, jakt, og fiske i sjø og ferskvann.

I forbindelse med overflyttingene ble det innført en viss egenforvaltning, hvor samelensmannen skulle ha en sentral rolle. Kodisillen instituerte videre et internt samisk rettssystem, og samiske domstoler med til dels betydelig myndighet – også på tvers av den nye grensen – «Lapperetten». Dessuten ble det fastsatt at det skulle være samisk representasjon på det laveste nivået i det ordinære rettsvesenet, når en same fra det andre landet stod for retten.

Naturlig nok ble det i kodisillen også gitt retningslinjer for hvordan samene kunne velge statsborgelig tilhørighet, eller hvordan denne tilhørigheten skulle avgjøres. Et interessant element var likeledes at den grenseoverflyttende samiske befolkningen skulle ha full nøytralitet i tilfelle krig mellom Danmark/Norge og Sverige. Selv i krigstider hadde de rett til å flytte fra det ene landet til det andre, og skulle taes vel i mot når de flyttet over. For grenseområdene mot Øst-Finnmark, det vil si det daværende aller nordligste Sverige, sikret lappekodisillen også at innbyggerne på svensk side skulle ha frihandelsrett på norsk side av grensen.

2.4 Lappekodisillen på 1800-tallet

I forbindelse med Napoleonskrigene på begynnelsen av 1800-tallet, skjedde det store endringer i de statsrettslige forholdene i Norden. I 1809 ble Finland utskilt fra Sverige. Landet ble da et storfyrstedømme under den russiske tsaren, og en ny grense mellom Sverige og Finland ble trukket året etter. Norge på sin side, ble i 1814 revet løs fra Danmark, og tvunget inn i en personalunion med Sverige.

De statspolitiske endringene som fant sted, ser imidlertid ikke ut til å ha påvirket den gjensidige samiske bruken av naturgodene på tvers av grensen.

Helt nord gjaldt dette blant annet finske og norskregistrerte reindriftssamenes flyttinger til fjordene og til kysten av Troms og Finnmark om sommeren, og inn til de nordfinske skogene om vinteren. De fellessamiske laksefiskeordningene på tvers av grenselinjen i Tanavassdraget, og annen felles ressursbruk – sommerboplasser, beite for husdyr, brenselsskog, og slåttemarken ble heller ikke berørt i første omgang. De nordligstboende finske samene fortsatte også sitt sjøfiske i de nærmeste fjordene på norsk side, særlig i Varangerfjorden.

Denne grenseoverskridende ressursbruken var så rotfestet, at det mot slutten av 1820-tallet også ble vedtatt likelydende regler i Norge og Finland, for gjensidig geistlig betjening av samene, når disse oppholdt seg i nabolandet.

I forbindelse med Norges nye statsrettslige stilling i 1814, ble det heller ikke stilt noen spørsmål ved lappekodisillens bestemmelser i forholdet mellom Norge og Sverige. Reindriftssamene fortsatte med flyttingene sine mellom de to landene slik de alltid hadde gjort, og slik lappekodisillen sikret disse flyttingene.

Lokale kontroverser om mindre forhold på grensen mellom Norge og Finland, førte omkring 1830 til at spørsmålet om lappekodisillens formelle status ble et aktuelt tema mellom Norge (Sverige) og Finland (Russland). Resultatet ble negativt.

Etter flere forhandlingsrunder ble det i 1852, fra russisk-finsk side, nedlagt forbud mot reindriftsflyttinger over grensesperringen. Dette ble umiddelbart fulgt opp fra svensk-norsk hold. Der nedla man også forbud mot fremmede (finske) undersåtters sjøfiske og jakt på norsk område. Men – lappekodisillen som sådan ble ikke formelt sagt opp av noen av partene.

Gjennom grensesperringen i 1852 opplevde samene i dette området at der faktisk var en grense. Man kunne ikke lenger innrette næringslivet, drive reindriften, på den måten som økologien hadde lagt grunnlaget for.

For reindriftssystemene på hele Nordkalotten var grensesperringen svært negativ, og førte til store omveltninger, avskallinger og endringer i flyttemønstre over lang tid og i store områder. Markant i dette bildet var den betydelige utflyttingen av reindriftssamer fra Kautokeino til svensk Karesuando, i løpet av 1850-tallet.

2.5 De to folkene på det felles territoriet

Når det gjelder forholdet mellom folkegruppene finner man blant annet at den tette sammenvevingen mellom norsk og samisk historie, kommer til uttrykk allerede i Snorre Sturlasons kongesagaer. Der er «finner», det vil si samer, nevnt en rekke ganger.

For eksempel berettes det at den første norske rikskongen – Harald Hårfagre – hadde flere typer kontakt med samer og samiske miljøer.

Sagaene forteller også at samene på kysten av Nord-Norge var dyktige båtbyggere. Det var et håndverk som må ha stått høyt i kurs for 1000 år siden, da sjøen var den dominerende transport- og ferdselsåre. I Sigurd Slembes saga heter det at de samiskbygde båtene var så raske på vannet at knapt noe annet skip tok dem igjen.

Sagaene gir totalt sett et bilde av ulike typer samhandling mellom samer og nordmenn, og noen gjerne farget av samtidens forestilling om at samene satt inne med overnaturlige krefter.

I dansketida, de fire hundre årene før 1814, var Norge er del av et rike som var meget kulturelt og språklig sammensatt. Nordmenn og samer, etter hvert også kvener, var noen av mange ulike folkeslag innen dette riket.

Når det gjelder samisk kultur spesielt, ble det fra ca. 1715 og fremover, med støtte fra de verdslige myndighetene, satt i gang en omfattende misjonsvirksomhet overfor de samene som ennå ikke var fullt ut kristnet. I denne prosessen prøvde man å fjerne alle spor etter den gamle samiske religionen. Runebommer og offerplasser ble ødelagt, og samiske navneskikker og joik ble forbudt.

Dette hadde selvsagt sterkt negative virkninger for vesentlige sider ved den gamle samiske kulturen. På den andre siden ble det i den første fasen av misjonstiden lagt stor vekt på bruk av samisk språk, både i forkynnelse og i de skolene som ble opprettet. Det fantes imidlertid også sentrale geistlige aktører som hadde en mindre aksepterende holdning til samisk språk og kultur.

Hovedinntrykket når det gjelder sentralmyndighetenes politikk før 1814, er likevel at samene var akseptert som en av mange folkegrupper i helstaten. Dette kom, ikke minst, til uttrykk gjennom den vekt man la på å sikre samenes interesser da grensen mellom Norge og Sverige ble trukket i 1751, jf. kap. 2.4. Man respekterte i prinsippet samene som et folk med sin egen kultur, på linje med andre folk innenfor helstatens grenser.

2.6 Synet på samisk kultur endres. Fornorskningspolitikk

Det faktum at Norge ble etablert som en egen stat i 1814, førte heller ikke til umiddelbare endringer i synet på samenes språk og kultur. Markante geistlige, som Nils V. Stockfleth, stod fra 1820-tallet av sterkt på at samisk (og kvensk) måtte brukes i skole og kirke, og at kulturen hadde en egenverdi. Etter hans syn bidro utvikling og bevaring av egen kultur til sann og ekte harmoni mellom folkene.

Denne aksepterende holdningen til samisk kultur begynte imidlertid å endre seg fra noe før midten av 1800-tallet og utover i århundret ble holdningen sterkt negativ. Samene ble etter hvert, i «offisiell sammenheng» beskrevet som mindreverdige, et folk uten kultur, og delvis også uten materielle rettigheter. Blant annet ble Finnmark av regjering og Storting, i 1848 definert som et opprinnelig herreløst område. Hovedbegrunnelsen for dette var at amtet kun skulle ha vært bebodd av nomadiske samer og nomadisme ga, etter den rådende lære, ikke grunnlag for eiendomsrett. Derfor hadde kongen/staten eid amtet fra gammel tid.

Omtrent samtidig med dette begynte man også å se tegn til en omlegging av kulturpolitikken, og fornorskningsperioden ble for alvor innledet på 1860-tallet. Den rådende oppfatningen var nå at samene stod på et lavt kulturelt nivå. Målsettingen var total assimilasjon.

Spesielt ble skolen et viktig instrument i fornorskningspolitikken. Tidligere passuser om at samiske barn også burde lære morsmålet ble strøket. Utenom undervisningstimene ble lærerne forpliktet til å passe på at elevene

brukte norsk språk. Ved slutten av 1800-tallet ble det ved lov fastsatt at undervisningen skulle foregå på norsk. For å fremme fornorskningen ble det også, etter hvert, bygd statsinternater hvor barna skulle bo mens de gikk på skolen. På mange av disse internatene ble det også lagt vekt på at barna ikke skulle snakke samisk seg i mellom. Dette vedvarte til langt etter andre verdenskrig.

Ledende historikere har dokumentert at en viktig årsak til fornorskningspolitikken var å finne i sikkerhetspolitiske forhold, som skyldtes den sterke kvenske/finske innvandringen, særlig til Øst-Finnmark etter midten av 1800-tallet. Finland var et storfyrstedømme under den russiske tsaren, slik at de som kom i prinsippet var russiske undersåtter. Frykten for Russland var dermed en sentral årsak til de omfattende fornorskningstiltakene som ble iverksatt. Man gjorde store anstrengelser for å uniformere språk og kultur i samiske og kvenske distrikter. Det ble i liten grad skilt mellom samer og kvenner. Begge ble snart under ett karakterisert som «de fremmede folkeslag».

2.7 Synet på forholdet mellom folkegruppene endrer seg

Dreiningen i synet på samisk åndelig og materiell kultur begynte imidlertid allerede før de sikkerhetspolitiske aspektene tok til å gjøre seg gjeldende med full tyngde, fra 1860-tallet.

I en slik forbindelse er det grunn til å feste oppmerksomhet ved den norske nasjonsbyggingen, som for alvor tok til et par tiår etter 1814. Hovedsiktemålet var at man skulle bygge opp en egen norsk nasjonal identitet, og plassere seg i verden, særlig i forhold til sine nabofolk – svensker og dansker. I en slik sammenheng ble det nedlagt et stort arbeid i å vise at det norske folket hadde en minst like lang forhistorie i Skandinavia som sine nabofolk, eller at Norge egentlig hadde beholdt sin indre selvstendighet under dansketida.

I den forbindelse er læren til den «norske historiske skole» viktig. Der stod den såkalte innvandringsteorien sentralt. Første gang denne teorien ble lansert, var av Rudolf Keyser mot slutten av 1820-tallet.

Denne læren framkjenner ikke samene en noe eldre tilstedeværelse innenfor Norges grenser. Det er helt gjennomgående at nordmennene fremstilles som de «dannete» med en overlegen og gammel samfunnsorganisasjon – i motsetning til samenes tilfeldige omflakking og ville, rå og usle levesett – et laverestående folkeferd både i åndelig og legemlig henseende.

Studentene som fulgte Keyseres forelesninger, og de som satte seg inn i hans vitenskapelige forfatterskap, måtte få et negativt inntrykk av samene, og av forholdet mellom nordmenn og samer.

Samene var opprinnelig en vill, usivilisert og nomadisk befolkning. De var kommet til det området som senere ble Norge, relativt kort tid før den germanske, norrøne innvandringen fra øst og nord.

Samene var nordmennene underlegne både i åndelig, fysisk og våpenteknologisk henseende. Derfor var det enkelt og naturlig for den norrøne folkestamme å fortrenge de samiske nomadene til de ytterste utkanter, eller delvis utrydde dem under innvandringen. De samiske nomadene eide ikke grunnen. De drev heller ikke jord- eller åkerbruk. Derfor tok nordmennene ubebygde land der de slo seg ned.

Keysers vitenskapelige forfatterskap, sammen med hans virke som universitetslærer i Kristiania gjennom mange tiår, kom etter alt å dømme til å bli viktig når det gjaldt å forme den nye norske embetsstandens syn på forskjellen mellom samer og nordmenn – og dermed også til å legge grunnlaget for en omlegging av politikken overfor samene. Dette henger sammen med den gjennomslagskraften som innvandringsteorien fikk. Historikere som har arbeidet med spørsmålet påviser nemlig at med den sterke appellen denne hadde til norsk nasjonalfølelse, ble den snart fastslått som en urokkelig sannhet i Norge.

Et annet viktig element i læren var at der de germanske folkestammene slo seg ned, var det kun de som eide jord og etablerte staten. Folket var de frie norske bønderne. Eiendomsrett til jord oppstod ikke før de innvandrende nordmennene slo seg ned som bønder og tok jord til eie som odel.

Samene var med andre ord, ikke en del av folket. De tilhørte ikke rettssamfunnet som var bygd opp i Norge av den nordgermanske folkestammen som nordmennene tilhørte.

Blant annet et slikt teoretisk bakteppe, ved siden av de sikkerhetspolitiske vurderingene som etter hvert begynte å gjøre seg gjeldende, gjør det enklere å forklare den sterke fornorskningspolitikken som ble iverksatt.

I forbindelse med politikken overfor samene og kvenene finner man i løpet av andre halvdel av 1800-tallet også et betydelig innslag av rasetenkning, og et rasehierarki med den ariske og germanske rase øverst, og samene nederst. Til dette bidro nok også de sosialdarwinistiske holdningene som begynte å gjøre seg gjeldende mot slutten av århundret. Fra embetsmannshold ble for eksempel samisk og kvensk underrepresentasjon i kommunestyrene begrunnet med at de nevnte gruppene hadde akseptert den norske rases intellektuelle overhøyhet.

I dette ideologiske klimaet fikk man også en rekke beskrivelser som viser hvilket syn man i ledende kretser i Norge hadde på de tre etniske gruppenes antropologiske egenskaper, og deres innbyrdes verdi.

Merkelappene «degenererte» eller «lavtstående rase» ble gjerne knyttet til samene eller til grupper av samer. Kvenene kunne nok bestå i kampen for tilværelsen, mens nordmennene ble karakterisert som overlegne de to andre rasene, både i legemlig og åndelig utvikling. De besatt den «germanske races beste egenskaper» og var i følge enkelte iakttakere «den herskende race». Liknende klassifiseringer ble for øvrig også gjort av Statistisk sentralbyrå, i forbindelse med deres analyser av folketellingene i fleretniske områder.

I andre halvdel av 1800-tallet falt koloniseringstanken – å skaffe plass til befolkningsoverskuddet sør i landet – også sammen med fornorskningspolitikken. I begge henseender ble det ansett som formålstjenlig å få etnisk norske til slå seg ned i nord, og man begynte også å gi fordeler og subsidier til norske tilflyttere for å få dem til å slå seg ned i det nordligste amtet – Finnmark. Dette skulle danne en motvekt mot de «fremmede folkeslagene» – samer og kvener. Denne politikken ble enkelte steder videreført helt opp mot andre verdenskrig.

2.8 Etter 2. verdenskrig

På slutten av 1930-tallet begynte det å gjøre seg gjeldende et mer positivt minoritetspolitisk syn i forhold til samene blant toneangivende politiske krefter i Norge, og også blant enkelte framstående embetsmenn. Det antas at dette skjedde under innflytelse av blant annet nye internasjonale strømninger, spesielt Folkeforbundets engasjement i minoritetsspørsmål. Etter 2. verdenskrig kom dette først til uttrykk i Samordningsnemnda for skoleverket sin tilråding nr. 3, avgitt i 1948. Den tok blant annet opp spørsmål om lærebøker på samisk, opplæring for lærere i samisk, framhaldsskole for samer, samisk folkehøgskole og andre tiltak, som også omfattet opplysningsskrifter på samisk. Det til tross for at samiske skolespørsmål ikke var nevnt i mandatet.

Samekulturutvalgets utredning NOU 1985: 14 viser til Samordningsnemndas leder ekspedisjonssjef Boyesen i Kirke- og undervisningsdepartementet, som i en senere sammenfatning i 1956 om nemndas arbeid med samiske skole- og opplysningsspørsmål, uttaler at «det faktisk er et nytt syn på same-spørsmålene som har arbeidet seg frem i den senere tid. Fra på sett og vis å fornekte denne folkegruppens egenart og de hensyn som derfor burde tas til denne minoritet i vårt nasjonale samfunn, er man kommet til en klar erkjennelse av hvilke plikter vi som folk har til å behandle samene med den tilbørlige respekt og hensynsfullhet. Statsmaktene er seg altså bevisst å ville forlate en norsk nasjonaliseringsprosess og isteden legge forholdene best mulig til rette for samenes livs- og arbeidsbetingelser i vårt land».

Kirke- og undervisningsdepartementet fremmet ingen stortingsmelding på grunnlag av Samordningsnemndas tilråding, men valgte å følge opp de enkelte tiltakene med forslag i statsbudsjettet. Dette gjaldt bevilgning til utarbeidelse av samisk lesebok, lønnstilskudd til lærere som lærte seg samisk og arbeidet i distrikt hvor det var bruk for språket og utgiving av lærebøker med norsk og samisk tekst. Bispinne Margrethe Wiigs ABC på norsk og nordsamisk, som kom ut i 1951, er kjent blant flere samer som hadde sine første skoleår på 1950-tallet.

Staten overtok også i 1951 ansvaret for den sørsamiske skolen og opprettet Sameskolen i Hattfjelldal. Skole for sørsamiske barn hadde inntil da vært Finnemisjonens anliggende.

På bakgrunn av et behov for en mer omfattende utredning om fremtiden til samisk i Norge, og spesielt, som det fremkommer av en henvendelse fra den daværende kringkastingssjef i 1955, en prinsipiell avklaring «om målet for arbeidet med samiske spørsmål skal ha karakter av eit kulturvern eller om ein skal ta sikte på ei kultur- og målreising til full jamstilling», besluttet Kirke- og undervisningsdepartementet i 1956 å oppnevne en komité for å utrede same-spørsmål.

Samekomitéens innstilling ble avgitt i 1959 og la opp til en politikk som innebar avgjørende brudd med fornorskings- og assimilasjonspolitikken. Komitéen uttalte at målsettingen for myndighetenes politikk overfor samene burde være å styrke den samiske minoriteten økonomisk, sosialt og kulturelt.

Samekomitéen fremmet en rekke forslag som omfattet blant annet tiltak for vern og utvikling av samisk språk, ved å gi samisk preferanser innenfor et kjerneområde hvor samene var i avgjort majoritet, opprettelse av et eget sorenskriveri og politidistrikt som skulle omfatte de samme kommuner, bruk

av samiske stedsnavn, aksept av samenes historiske rett til sine bosettingsområder, rett til erstatning for tap av bruksområder og fortrinnsrettigheter til anlegg og industribedrifter som anlegges i samiske områder. Komitéen foreslo også opprettet en egen lovkomité for å utrede samenes rett til naturressursene. På det skolepolitiske området framholdt komitéen likeverdet mellom samisk og norsk kultur og foreslo en skolepolitikk hvor målsettingen skulle være full tospråklighet og med forankring i barnas hjemlige kultur.

Komitéen ga uttrykk for et grunnsyn som tilsa at «Som et demokratisk land plikter Norge å legge vilkårene til rette slik at samene kan ha muligheter til å bevare sitt særpreg».

Kirke- og undervisningsdepartementet fremmet på grunnlag av Samekomitéens utredning en stortingsmelding, St.meld. nr. 21 (1962–63) Om kulturelle og økonomiske tiltak av særlig interessen for den samisktalende befolkning. Denne stortingsmeldingen dannet grunnlag for den første omfattende prinsippdebatt om norsk samepolitikk i Stortinget og bekreftet de tidligere signalene om prinsipielle endringer i norsk samepolitikk.

Kirke- og undervisningsdepartementet framhevet i stortingsmeldingen at man først og fremst siktet mot å skape like muligheter for den samisktalende og den norsktalende befolkningen. Etter departementets oppfatning skulle dette kunne realiseres ved styrking av generelle velferds- og utdanningstiltak. Samtidig ble det åpnet for språklige særtiltak for å oppnå «... full likestilling som medlemmer av vårt statssamfunn uansett språklig bakgrunn».

Både Samordningsnemnda og Samekomitéen hadde fremmet forslag til en rekke praktiske og politiske tiltak, men dette ble ikke fulgt opp med forslag om styrking av departementenes eget administrative apparat. Et mindretall i Samekomitéen foreslo opprettet et eget kontor for samiske saker for lettere å kunne koordinere de ulike tiltakene fra statsmaktenes side. Et slikt kontor ble opprettet først i 1980 i Kommunaldepartementet som siden har hatt ansvar for koordinering av samiske spørsmål. I 1964 ble det imidlertid opprettet en stilling som samekonsulent i Landbruksdepartementet. Denne stillingen avløste den konsulentstillingen som i 1953 var blitt opprettet for Finnmark. Samtidig ble Norsk sameråd opprettet og avløste på sin måte det tidligere samisk råd for Finnmark.

Samekomitéens innstilling og regjeringens og Stortingets behandling av denne (St.meld. nr. 21 (1962–63) og Innst. S. nr. 196, dannet på 1960- og -70-tallet for øvrig grunnlag for en rekke senere utredninger på flere sektorområder. Av de viktigste nevnes:

- Innstilling om gymnas på samisk. Utgitt av Kirke og undervisningsdepartementet 1968.
- Innstilling vedrørende sosial- og sysselsettingsproblemer i Indre Finnmark. Finnmark fylke 1969.
- St.meld. nr. 99 (1969–70) Om tiltak for å forbedre boligforholdene i Indre Finnmark.
- Innstilling om samisk husflid som støttenæring. Kommunaldepartementet 1970.
- NOU 1972: 33 om landsdelsplan for Nord-Norge. Denne ble fulgt opp med
- St.meld. nr. 108 (1972–73) Om et utbyggingsprogram for Nord-Norge, og
- St.meld. nr. 33 (1973–74) Tillegg til st. meld nr. 108 (1972–1973), begge ble avgitt av Kommunaldepartementet. Landsdelsplanen og de to oppføl-

- gende stortingsmeldingene resulterte bl.a. i styrking av Norsk sameråd og oppretting av Samisk utviklingsfond i 1974.
- St.meld. nr. 8 (1973–74) Om organisering og finansiering av kulturarbeidet. Medførte bl.a. opprettelsen av Samisk kulturutvalg som et underutvalg under Norsk kulturråd.
  - St.meld. nr. 13 (1973–1974) Om en aksjonsplan for de samiske bosettingsområder.

Det ble også avgitt en rekke utredninger og innstillinger vedrørende det utdanningspolitiske området med direkte eller indirekte betydning for samene i årene 1973 til 1980.

Av de ovenfor nevnte utredninger og stortingsmeldinger, utmerker særlig NOU 1972: 33 seg som det mest omfattende med hensyn til oppfølging av de forslagene som framkom i Samekomitéens innstilling. De fleste av disse, i den utstrekning de ikke hadde blitt realisert, ble senere tatt opp av Samerettsutvalget og Samekulturutvalget som begge ble oppnevnt høsten 1980.

Blant de forslagene som allerede var iverksatt nevnes særskilt opprettelsen av Samisk utviklingsfond i 1974 og etablering av en reindriftsavtale i 1976. En evaluering foretatt av Norsk institutt for by- og regionforskning i 1993 bekrefter at Samisk utviklingsfond på en konstruktiv måte har ivaretatt de erklærte målsettingene om å bevare og utvikle bosetting og næringsliv i de samiske bosettingsområdene.

Regjeringens oppfølging av de spørsmålene som lå til grunn under konfliktene rundt Altasaken i årene rundt 1980, bidro igjen til en mer konsentrert innsats på det samepolitiske området. Samerettsutvalget ble oppnevnt ved kgl. res. 10. oktober 1980 og utvalg til å drøfte samiske kultur- og utdanningsspørsmål ble oppnevnt ved kgl. res. 17. oktober samme år. Det sistnevnte utvalget er i ettertid omtalt som Samekulturutvalget.

Samerettsutvalgets 1. delutredning, NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling, innholdt utredninger om samenes status og samiske rettigheter på et prinsipielt grunnlag i Norge, herunder også i forhold til internasjonal rett. Utvalget fremmet forslag om opprettelse av et samisk folkevalgt organ og vurderte i denne sammenhengen spørsmål om sammensetning, valg og myndighet. Regjeringen fremmet i 1987 Ot.prp. nr. 33 (1986–87) Forslag til lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven). Under behandlingen i Odelstinget 29. mai 1987 av justiskomitéens enstemmige innstilling, Innst. O. nr. 79 (1986–1987), ble det benyttet flere karakteristikk som «milepæl i norsk samepolitikk» og «stille revolusjon». Om forventningene til den videre utviklingen av samepolitikken uttalte saksordfører Jørgen Kosmo blant annet at: «Det samepolitiske grunnsyn som Odelstinget nå inviteres til å slutte seg til, angir ikke farten i samepolitikken eller størrelsen på bevilgningene til samepolitiske spørsmål. Men dagens behandling angir retningen og målet, og det er et klart brudd med tidligere tiders fornorskningsspolitikk».

Det første valget til Sametinget skjedde samtidig med stortingsvalget i september 1989, og det første Sametinget ble høytidlig åpnet av kong Olav 7. oktober samme år.

På bakgrunn av Samekulturutvalgets utredning NOU 1985:14 Samisk kultur og utdanning, fremmet regjeringen ved Ot.prp. nr. 60 (1989–90) forslag til lovbestemmelser med sikte på å høyne det samiske språkets status og for å sti-

mulere og styrke den samiske språkutfoldelsen. Lovforslaget ble fremmet som lov om endring av sameloven og ble vedtatt i desember 1990.

Etter denne lovendringen konstaterer sameloven at samisk og norsk er likeverdige språk. I forvaltningsområdet for samisk språk, som loven fastsetter å omfatte kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana og Kåfjord, fastsettes det rett til å bli besvart på samisk av lokale offentlige organer. Det samme gjelder ved skriftlige henvendelser til regionale offentlige organer. Lover og forskrifter som er av særlig interesse for den samiske befolkningen skal oversettes til samisk. Kunngjøringer som retter seg mot hele befolkningen i forvaltningsområdet skal skje både på samisk og norsk.

Loven fastsetter videre utvidet rett til bruk av samisk, både overfor domstolene og helse- og sosialsektoren, samtidig som det fastsettes rett til individuelle kirkelige tjenester på samisk inne forvaltningsområdet.

Boks 2.2 Samefolkets fond

Stortinget vedtok 16. juni 2000 å bevilge 75 mill. kroner til et «Samefolkets fond» i forbindelse med behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2000. Om fondets formål uttalte flertallet i finanskomitéen: «Avkastningen av fondet skal gå til forskjellige tiltak som vil styrke samisk språk og kultur.»

Stortingets vedtak omtaler fondets opprettelse som en kollektiv erstatning for de skadene og den uretten fornorskningspolitikken har påført det samiske folk. Finanskomitéen uttaler videre at fondet bør forvaltes av Sametinget. Regjeringen vil fastsette vedtektene for fondet slik Stortingets vedtak forutsetter. Disse vil bli formulert slik at Sametinget skal stå friest mulig i å fastsette egne retningslinjer og prioriteringer for sin forvaltning av fondet. Fondets grunnkapital er plassert på en konto opprettet for dette formål i Norges Bank.

3 Det rettslige grunnlaget for samepolitikken

3.1 Rettsgrunnlaget – hvorfor en særskilt urfolksrett?

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. Det finnes imidlertid ikke noen generell, internasjonalt akseptert definisjon av urfolk. ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, inneholder imidlertid i artikkel 1b en definisjon av urfolk, som også brukes i denne meldingen:

«Folk i selvstendige stater som er ansett som opprinnelige fordi de nedstammer fra de folk som bebodde landet eller en geografisk region som landet hører til da erobring eller kolonisering fant sted eller da de nåværende statsgrenser ble fastlagt, og som – uansett deres rettslige stilling – har beholdt alle eller noen av sine egne sosiale, økonomiske, kulturelle og politiske institusjoner.»

Definisjonen av urfolk i ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater er folkerettslig forpliktende for Norge innenfor det området konvensjonen dekker. I henhold til Høyesteretts dom av 21.6.2001 uttales det at ILO-konvensjon nr. 169, art. 1 nr. 1 b, utvilsomt gir samene status som urfolk i Norge, også i det sørsamiske området.

Norske myndigheter er, både gjennom folkeretten og nasjonal rett, forpliktet til å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Det er utviklet spesielle rettsstandarder internasjonalt for å sikre at urfolks leveste og kultur opprettholdes og utvikles. Denne utviklingen gjenspeiles også i det norske lovverket. Regjeringens mål er at Norge skal oppfylle alle sine nasjonale og internasjonale rettslige forpliktelser i forhold til den samiske befolkningen. Disse rettslige forpliktelsene er en sentral del av grunnlaget for regjeringens samepolitikk. Hensikten med rettighetene er å sikre at det som er unikt for den samiske folkegruppen, slik som språk og kultur, skal kunne sikres og utvikles på samenes egne premisser. Det er også en sentral målsetting at samene oppnår likeverdighet med majoritetsbefolkningen når det gjelder tilbud om samfunnstjenester og levekår.

Typisk for urfolk er at de ikke er det dominerende folket i det større samfunnet de er en del av. Rent flertallsdemokrati ivaretar derfor ikke nødvendigvis minoritetsinteresser. Mekanismer som sikrer minoriteters rettigheter er derfor nødvendige for å oppnå reelt demokrati som sikrer medbestemmelse og innflytelse også for minoriteter. Urfolk er ikke minoriteter i alle land. I flere stater, som Bolivia og Guatemala, utgjør de et betydelig flertall av befolkningen.

Et annet fellestrekk for svært mange urfolk er at deres kultur tidligere har vært forsøkt underminert fra sentrale myndigheters side, og at urfolkene har vært utsatt for langvarig assimilasjonspolitik. Dette kjennetegner også samene i Norge. På 1800-tallet ble samene gjerne definert som et fremmed folkeslag – ofte karakterisert som usiviliserte, ville nomader. Sosialdarwinistisk tenkning medvirket også til rasistiske holdninger og forestillinger om rasehi-

erarki. Denne tenkningen ver med på å prege den politikken som ble ført av offentlige myndigheter (jf. kap. 2).

Det er ikke tilstrekkelig å erklære en politikk preget av diskriminering og assimilering som avsluttet. Ettervirkningene i form av nedvurderende holdninger kan sitte i lenge. Det er derfor nødvendig med positive tiltak for å bøte på langtidsvirkningene av slik politikk. Aktiv handling fra statens side vil i mange tilfeller være påkrevd for å reparere noen av de skadene kultur og språk er påført, og å legge grunnlaget for en språklig og kulturell revitalisering.

Urfolks rettigheter er beskyttet både i internasjonale konvensjoner som Norge har tiltrådt, og i bestemmelser i norsk lov. Det spesielle med menneskerettighetskonvensjonene er at de gir statene plikter i forhold til individer innenfor statenes jurisdiksjon/territorium. Selve gjennomføringen av konvensjonene er overlatt til statene selv. De universelle menneskerettighetene gjelder for alle, også for urfolk og minoriteter. I tillegg finnes det rettigheter som bare gjelder minoriteter og/eller urfolk.

3.2 Forskjeller mellom urfolksrettigheter og minoritetsrettigheter

---

Det folkerettslige vernet om urfolks rettigheter, slik det er formulert i ILO-konvensjon nr. 169, er mer konkret, går lenger og omfatter flere felt enn både det generelle minoritetsvernet i folkeretten, og det vernet nasjonale minoriteter har gjennom andre internasjonale konvensjoner som Norge har ratifisert. En viktig forskjell er at de tradisjonelle rettighetene urfolk har til land og vann, har fått et særlig vern i ILO-konvensjonen. Dette har sammenheng med deres langvarige tilknytning til landområdene, og med at kulturen deres er nært knyttet til bruk av land og naturressurser. Disse spørsmålene vil imidlertid ikke bli behandlet i denne meldingen, men i det arbeidet som nå pågår i regjeringen med Samerettsutvalgets forslag om Finnmark (NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur), og i det nye Samerettsutvalget som ble nedsatt våren 2001 (jf. kap. 3.5).

Urfolksrettighetene er dessuten i større grad enn de generelle minoritetsrettighetene formulert som kollektive rettigheter. Konvensjoner som omhandler minoriteter refererer til individers rettigheter, selv om mange av disse rettighetene kun gir mening når de utøves i fellesskap med andre.

Til tross for de ovennevnte forskjellene, har urfolksrettighetene likevel mye til felles med rettighetene til nasjonale minoriteter, særlig når det gjelder retten til vern om og styrking av kultur, språk og kulturell identitet.

3.3 Internasjonale rettsregler

Norge har tiltrådt flere internasjonale konvensjoner, erklæringer og avtaler som har betydning for rettstilstanden til etniske minoriteter og urfolk.

De viktigste internasjonale instrumentene som Norge har sluttet seg til i denne sammenhengen er:

- FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter, særlig artikkel 27
- ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater
- FNs konvensjon om barnets rettigheter, jf. kapittel 9

- Europarådets pakt for regions- eller minoritetsspråk, jf. kapittel 7
- Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter

Et annet dokument som gir uttrykk for det internasjonale samfunnets syn på urfolks rettigheter, er Agenda 21, kapittel 26 om anerkjennelse og styrking av urfolk og deres samfunn i erklæringen fra Verdenskonferansen for miljø og utvikling i 1992 (Rio-erklæringen), jf. kapittel 13.

Folkerettslig er det særlig artikkel 27 i FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter og ILO-konvensjon nr. 169 av 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater som setter rammer for norsk samepolitikk. Disse konvensjonene vil bli omtalt nedenfor. En kort omtale av Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter følger også nedenfor. De andre vil bli omtalt i senere kapitler.

3.3.1 Artikkel 27 i FNs konvensjon av 1966 om sivile og politiske rettigheter

Artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter fra 1966 er en sentral bestemmelse i internasjonal rett til vern om minoriteter. Artikkelen sier at i de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike, ikke berøves retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne og praktisere sin egen religion, eller bruke eget språk.

Norske myndigheter anerkjenner at samene har rettigheter i forhold til denne bestemmelsen. Artikkelen verner minoriteter i forhold til negativ forskjellsbehandling, og gir grunnlag for aktiv støtte.

I forarbeidene til sameloven ble artikkel 27 vurdert som en sterk rettskilde for samiske rettigheter, både politiske, kulturelle og økonomiske. Den utgjorde også en del av grunnlaget for Stortingets vedtak av Grunnlovens § 110a i 1988. Det er nå en alminnelig tolkning at den hjemler krav om positive tiltak fra myndighetenes side for å etterkomme forpliktelsene.

Et sentralt spørsmål i forhold til artikkel 27 har vært kulturbegrepet's tolkning, og dermed innholdet i de forpliktelsene den etablerer. Artikkelen uttrykker i sin ordlyd vern om den ideelle kulturen og kulturelle ytringsformer som språk og religion. I forhold til samer som urfolk er det en alminnelig tolkning at bestemmelsen også omfatter de materielle forutsetningene for samenes totale kulturutøvelse. Bestemmelsens betydning for samenes rettsstilling er grundig drøftet i NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling. Mange av de spørsmålene som var usikre i 1984, er senere avklart gjennom praksis i FNs menneskerettighetskomité, som overvåker konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Komitéens avgjørelser og uttalelser styrker den tolkningen av begrepet som ble gjort i NOU 1984: 18 når det gjelder rekkevidden av artikkel 27. I denne utredningen konkluderte Samerettsutvalget med at artikkel 27 ikke bare beskytter mot statlige inngrep som begrenser gruppens utøvelse av sin kultur, men at statene også har en viss plikt til å sikre at minoritetene får aktiv støtte. Samerettsutvalget argumenterte også for at artikkel 27 omfatter de materielle forutsetningene for opprettholdelse og videreføringen av kulturen. FNs menneskerettskomité har lagt dette materielle kulturbegrepet til grunn når det gjelder urfolk. Folkerettsekspertene i NOU 1997: 5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett mener at tolkningen av artikkel

27 i internasjonal praksis i forhold til urfolk har gått i samme retning som ILO-konvensjon nr. 169. Menneskerettsloven gir konvensjonen om sivile og politiske rettigheter status som norsk lov, jf. omtale i kapittel 3.4.3.

3.3.2 ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater

Den 76. internasjonale arbeidskonferansen i 1989 vedtok konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. Ved den norske ratifikasjonen i 1990 gjorde Norge konvensjonen gjeldende for samene.

ILO-konvensjon nr. 169 er sammen med den tidligere ILO-konvensjon nr. 107 (1958), foreløpig de to eneste internasjonale rettslige instrumenter som direkte omhandler vern av urfolk. Hovedprinsippet i ILO-konvensjon nr. 169 er urfolks rett til å bevare og videreutvikle sin egen kultur, og myndighetenes plikt til å treffe tiltak for å støtte dette arbeidet.

Konvensjonen har bestemmelser om urfolks rett til selv å bestemme over sin kulturelle utvikling, til å lære å bruke eget språk og til å opprette egne institusjoner til å representere seg overfor myndighetene. Konvensjonen anerkjenner videre urfolks ønsker om og behov for kontroll over egne institusjoner, sin egen livsform og økonomiske utvikling. Dette innebærer en anerkjennelse av urfolks ønske om å opprettholde og videreutvikle sin egen identitet, språk og religion, innen rammen av de statene de lever i. Konvensjonen har videre bestemmelser om blant annet landrettigheter, sysselsetting og arbeidsliv, opplæring, trygd og helse.

Konvensjonen beskriver de allmenne retningslinjene for statens forpliktelser. Hovedprinsippene kommer fram i artikkel 2 hvor det heter at «regjeringene skal ha ansvaret for – med deltaking av vedkommende folk – å sette i gang samordnet og systematisk virksomhet for å verne disse folkenes rettigheter og å garantere at deres integritet blir respektert».

Slik virksomhet skal sikre at medlemmene av det folk det gjelder, nyter godt av rettigheter og muligheter på linje med andre medlemmer av befolkningen. Videre skal tiltak fremme full virkeliggjøring av disse folks sosiale, økonomiske og kulturelle rettigheter, med respekt for deres sosiale og kulturelle identitet, tradisjoner og institusjoner.

Som følge av ratifikasjon av konvensjonen har regjeringen forpliktet seg til å rådføre seg med vedkommende folk, ved hensiktsmessige ordninger og spesielt gjennom deres representative institusjoner, når det overveies å iverksette lovgivning eller administrative tiltak som kan få direkte betydning for vedkommende folk, i vårt tilfelle samene.

For Norges vedkommende legger regjeringen til grunn at lovgivningen, generelt sett, er i samsvar med konvensjonens prinsipper. ILO-konvensjon nr. 169 etablerer minimumsstandarder for rettslig beskyttelse av urfolk. For norsk samepolitikk anser regjeringen standardene verken å være uttømmende eller begrensende. Enkelte lover, slik som sameloven, går i flere henseende lenger enn forpliktelsene Norge har påtatt seg gjennom ILO-konvensjonen. Etter ikrafttreddelsen har Norge rapportert til ILO om konvensjon nr. 169 i henhold til organisasjonens regelverk. Sametinget har fremmet sine synspunkter direkte til ILO i form av et vedlegg til regjeringens rapportering.

I forbindelse med ratifikasjonen av ILO-konvensjon nr. 169 uttalte Sametinget at det er «tvilsomt om norsk lovgivning og praksis fullt ut tilfredsstillende krav som er kommet til uttrykk i K-169.» (jf. st. prp. nr. 102 (1989–90), s 12). Sametinget viste imidlertid til de utredningene som foregikk i regi av Samerettsutvalget, med sikte på å komme fram til eventuell ny lovgivning, og anbefalte ratifikasjon begrunnet med at ratifikasjon vil stille krav til rettsavklaring og sannsynligvis til lovendringer på visse punkter senere.

Sametinget har senere gitt uttrykk for en annen fortolkning av enkelte av bestemmelsene om rettigheter til land og vann enn det regjeringen har lagt til grunn. ILOs organer har ikke tatt direkte stilling til dette, men har nøydt seg med å signalisere forventninger til den avklaringen som behandlingen av Samerettsutvalgets innstilling vil medføre.

Ved ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, la regjeringen til grunn at det ikke forelå hindringer for norsk ratifikasjon av konvensjonen. Imidlertid er det regjeringens politikk å videreutvikle både folkeretten og norsk rett på området.

3.3.3 Europarådets rammekonvensjon om vern av nasjonale minoriteter

Rammekonvensjonen ble vedtatt av Europarådets ministerkomité i 1994. Norge var blant de 21 statene som undertegnet konvensjonen da den ble åpnet for undertegning i 1995. Norge ratifiserte konvensjonen 17. mars 1999.

Rammekonvensjonen er den første juridisk bindende multilaterale avtalen om allment vern av nasjonale minoriteter. I forbindelse med ratifikasjonen ble det slått fast at bl.a. samene oppfyller kriteriene i konvensjonen for å kunne regnes som nasjonal minoritet, og således omfattes av bestemmelsene i konvensjonen. Sametinget har imidlertid uttalt at samene ikke ønsker å omfattes av Norges politikk overfor de nasjonale minoritetene, da samenes rettigheter etter ILO-konvensjon nr. 169 går lenger enn de rettighetene som følger av rammekonvensjonen, jf. st. prp. nr. 80 (1997–1998) og St.meld. nr. 15 (2000–2001).

3.4 Norske rettsregler

Utviklingen i Norge når det gjelder samenes rettslige stilling er for en stor del resultat av utredningene som ble avgitt av Samerettsutvalget og Samekulturutvalget i løpet av 1980-årene. Utviklingen er også påvirket av den internasjonale utviklingen på det urfolksrettslige området. Samerettsutvalgets og Samekulturutvalgets utredninger la til grunn et samepolitisk syn som erkjente at norske myndigheter har et ansvar for å sikre samisk samfunnsliv og kultur gjennom lovgivning og andre tiltak. Det ble videre lagt til grunn at slike positive tiltak er nødvendige for å sikre at samene skal kunne bevare sin kulturelle egenart og bestå som eget folk også i framtiden. Regjeringen og Stortinget sluttet seg til dette grunnsynet. Lovgivning som er av særlig betydning for norsk samepolitikk er:

- Grunnlovens § 110 a
- Sameloven (Lov 12. juni 1987 nr. 56 om Sametinget og andre samiske rettsforhold)
- Menneskerettsloven (Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett)

- Opplæringsloven (Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa), jf. omtale i kapittel 10
- Reindriftsloven (Lov 9. juni 1978 nr. 49 om reindrift), jf. omtale i kapittel 14

3.4.1 Grunnlovens paragraf 110a

Grunnlovens paragraf 110a lyder:

«Det paaligger Statens Myndigheter at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv.»

Grunnlovens § 110 a har et tilsvarende innhold som artikkel 27 i FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Grunnlovsparagrafen er en overordnet rettsregel som etablerer prinsipielle retningslinjer for norsk samepolitikk uavhengig av skiftende regjeringers syn. Paragrafen er ikke bare en «honnørbestemmelse», men en overordnet regel som har interesse og betydning for ethvert forvaltningsorgan som får samiske problemstillinger til behandling (jf. også St.meld. nr. 41 (1996–97) Om norsk samepolitikk, s. 12).

I forbindelse med forarbeidene til grunnlovsbestemmelsen (Innst. S. nr. 147 (1987–88)) understreket Stortingets utenriks- og konstitusjonskomité betydningen av at myndighetene «... i den mest høytidelige og forpliktende form vår rettsorden kjenner», har anerkjent og trukket konsekvenser av det faktiske forhold at det gjennom Norges historie har eksistert en egen samisk folkegruppe i vårt land. De samme synspunktene ble gjentatt under stortingsdebatten om grunnlovsparagrafen (St. tid. 1987–88 s. 3026).

Med denne paragrafen har norske myndigheter fastsatt en rettslig, politisk og moralsk forpliktelse til å tilrettelegge forholdene slik at samene selv skal kunne sikre og påvirke det samiske samfunnets utvikling. Paragrafen gir samene selv en aktiv rolle med hensyn til å ivareta sine interesser. Grunnlovsparagrafen er utformet med tanke på både vern og utvikling.

3.4.2 Sameloven

Sameloven gir et mer konkret innhold til de overordnede prinsippene som Grunnlovens § 110a etablerer. Loven gir bestemmelser om Sametinget, herunder Sametingets arbeidsområde og myndighet, valg til Sametinget og Sametingets administrasjon. Sametingets arbeidsområde er alle saker som tinget selv oppfatter å være viktige for den samiske folkegruppen. I forarbeidene til sameloven ble det lagt stor vekt på at Sametingets myndighet skulle utvikles i takt med tingets egen oppfatning og det generelle samfunnssyn på samenes stilling i Norge. Loven sier i tillegg at andre offentlige organer bør gi Sametinget anledning til å uttale seg før de treffer avgjørelse i saker på tingets arbeidsområde.

Sameloven fikk 21. desember 1990 et tillegg om bruk av samisk språk, samelovens språkregler. Samisk språk og samelovens språkregler omtales i kapittel 7.

3.4.3 Menneskerettsloven

Ved lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) ble blant annet FN-konvensjonen om sivile

og politiske rettigheter fra 1966 gitt status som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2. Det vil si at artikkel 27 om minoriteters rettigheter har stilling som norsk lov. Konvensjonens bestemmelser skal ved motstrid gå foran annen norsk lov, jf. § 3. Det følger av menneskerettsloven at hvis en norsk domstol skulle finne at en norsk lov strider mot artikkel 27, må loven vike. Regjeringen antar imidlertid at det skal mye til før en slik situasjon kan oppstå, blant annet fordi artikkel 27 i stor grad har vært inspirasjonskilde både til Grunnlovens § 110a og sameloven, og at disse hensynene er ivaretatt i senere lovgivning.

Menneskerettslovens formål er å styrke menneskerettighetenes stilling i norsk rett, jf. § 1. Denne formuleringen understreker at menneskerettskonvensjoner som ikke blir inkorporert, skal anses som tungtveiende rettskilder. Dette gjelder blant annet ILO-konvensjon nr. 169. Stortingets justiskomite påpekte at man ved lovfesting av de grunnleggende menneskerettskonvensjonene sikrer at menneskerettighetene fullt ut blir lagt til grunn ved norske domstoler, jf. Innst. O. nr. 51 (1998–99).

3.5 Samiske rettsforhold – videre utvikling

Samerettsutvalget, som ble oppnevnt i 1980, le-verte i 1997 sin annen delinnstilling, NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur. Innstillingen omhandler mange typer rettighetsforhold, forvaltning og arealvern i Finnmark, samt forslag om arealvern for hele det tradisjonelle samiske området i landet. Utvalget har fremmet lovforslag som omfatter alle disse temaene.

I det forslaget som Samerettsutvalget fremmet, var et viktig siktemål å gi Sametinget, fylkestinget og kommunestyrene innflytelse på og medansvar for forvaltning og arealdisponering i Finnmark.

Utredningen har vært ute på en bred høring fra 1997 til 1999, der Sametinget, Finnmark fylkesting og departementene foretok sin behandling etter at den alminnelige høringen var avsluttet. Høringsmaterialet er svært omfattende, og gir et viktig grunnlag for arbeidet videre. Det viser også at sentrale temaer og forslag er kontroversielle. Både tiden Samerettsutvalget brukte og høringsuttalelsene viser at dette dreier seg om sammensatte spørsmål, som krever både tid og fordypelse for å komme fram til rettferdige løsninger som kan samle bred oppslutning.

Etter avsluttet høring og analyse av materialet arbeider Justisdepartementet med oppfølging i form av lovforslag, i samarbeid med berørte departementer. Som ledd i den politiske behandlingen videre vil det være en dialog med Sametinget og Finnmark fylkeskommune for å avklare grunnlaget for mulige løsninger. Det er for tidlig å si noe om hvilke løsninger som vil bli foreslått.

Ved avlevering av den andre delutredningen, hadde Samerettsutvalget oppfylt vesentlige deler av sitt mandat. Det gjensto imidlertid fortsatt å utrede bruk og forvaltning av grunn og naturgoder i samiske bruksområder utenfor Finnmark fylke.

Et nytt samerettsutvalg ble oppnevnt i statsråd 1. juni 2001 og har frist til 1. juli 2005 med å fullføre denne siste delen av mandatet. Det ble foretatt enkelte mindre endringer av mandatet for å synliggjøre den nasjonale og internasjonale utviklingen som har vært på dette området siden utvalget først ble opprettet i 1980.

Ved sammensetningen av utvalget er det lagt vekt på at berørte interesser skal være representert og at utvalget skal ha dekkende kompetanse i forhold til de spørsmålene det skal utrede. Det er videre lagt vekt på å sikre en god kjønnsmessig og geografisk representasjon. For å sikre at utvalget skal kunne arbeide effektivt, har det i tillegg vært lagt vekt på at utvalget ikke skulle bli for stort.

Justisdepartementet har hatt en god og meningsfull dialog med Sametinget, både om utformingen av mandatet og om sammensetningen av utvalget.

Boks 3.1 Forskningsprosjektet om samiske sedvaner og rettsoppfatninger

Samerettsutvalgets mandat omfattet også «å undersøke samiske sedvaner og rettsoppfatninger og ta stilling til hvilken vekt disse skal tillegges». Et underutvalg i Samerettsutvalget, den såkalte Rettsgruppen, fikk til oppgave å utrede og ta stilling til hva som i dag må anses for å være gjeldende rett med hensyn til eiendomsrett og bruksrett til land og vann i Finnmark fylke. Jf. NOU 1993: 34.

Rettsgruppens konklusjoner møtte betydelig kritikk fra samisk hold, og i samråd med Sametinget besluttet Justisdepartementet i 1995 å ta initiativ til et særskilt forskningsprosjekt. Prosjektet har hatt som målsetting å gi en redegjørelse og analyse av samiske sedvaner og rettsoppfatninger som har gjort, eller som gjør, seg gjeldende i forhold til retten til bruk av land og vann i samiske områder.

Rapportene fra forskningsprosjektet for Finnmarks vedkommende vil bli utgitt som en egen NOU i løpet av 2001. Materialet inngår som en del av grunnlaget for behandlingen av Samerettsutvalgets andre delutredning. I tilknytning til Samerettsutvalgets arbeid i områdene sør for Finnmark fylke, vil samiske sedvaner og rettsoppfatninger i disse områdene bli utredet.

Boks 3.2 Forskningsprosjekt om samisk rettsutvikling i nyere tid

Prosjektansvarlig er Nordisk samisk institutt (NSI). Prosjektet har pågått siden 1998 og er en videreføring av NSIs rettshistoriske forskningsarbeid. En grunnleggende tanke bak prosjektet har vært å etablere metoder for forskning om samiske rettigheter, dvs. en allmenn strategi for samisk rettsforskning. Det skal kartlegges hva som har skjedd med samiske rettigheter i Norge og Sverige fra 1700-tallet og fram til i dag. Arbeidet vil, i tillegg til å erverve ny kunnskap, systematisere og offentliggjøre historisk kunnskap som hittil har vært ukjent. Prosjektet skal ferdigstilles i 2001.

3.6 Kompetansesenter for urfolks rettigheter

Forslaget om å etablere et kompetansesenter for urfolks rettigheter i Nord-Norge ble lansert i St.meld. nr. 21 (1999–2000) Menneskeverd i sentrum – handlingsplan for menneskerettigheter. Stortingets utenrikskomité sluttet seg til forslaget, jf. Innst. S. nr. 23 (2000–2001). Bakgrunnen for forslaget er at det i mange deler av verden er manglende forståelse for urfolkernes stilling og rettigheter, og at det derfor er behov for mer kunnskap om dette.

Regjeringen har startet planleggingen av etableringen av senteret, som skal lokaliseres i Kautokeino. Det tas sikte på at senteret skal være i drift fra årsskiftet 2001/2002. Hensikten med å opprette et kompetansesenter for urfolks rettigheter er å øke kunnskapen om slike rettigheter, både i Nord-Norge og i landet for øvrig. Det er ønskelig at senteret skal skape et faglig nettverk til andre institusjoner som arbeider med urfolksspørsmål nasjonalt og internasjonalt. Dokumentasjon, formidling, informasjon og nettverksbygging vil være sentrale arbeidsoppgaver for senteret. Senteret vil også kunne påpeke behov for ny forskning, men skal ikke være en forskningsinstitusjon.

3.7 Opprettelse av domstol i Indre Finnmark

I sameloven stadfestes det at samisk og norsk skal være likestilte innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

I utredningene fra Domstolkommisjonen (NOU 1999: 19) og Strukturutvalget (NOU 1999: 22) ble det foreslått at det skulle opprettes en domstol i Indre Finnmark. Begrunnelsen for å opprette domstolen er et ønske om å øke samenes tillit til domstolene.

I St.meld. nr. 23 (2000–2001) Førsteinstansdomstolene i fremtiden, fremmet regjeringen forslag om å opprette en domstol innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Stortinget ga sin tilslutning til regjeringens forslag 21. mai 2001, jf. Innst. S. nr. 242 (2000–2001).

Den nye domstolen skal hete Indre Finnmark tingsrett/Sis-Finnmárkku diggegoddi og lokaliseres til Tana. Domstolens jurisdiksjonsområde vil omfatte kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark fylke.

3.8 Tiltak

- Regjeringen vil arbeide med forslag til ny lovgivning om retten til, og forvaltningen av, land og vann i Finnmark fylke, med utgangspunkt i Same rettsutvalgets innstilling NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur.
- Regjeringen vil, i tilknytning til Samerettsutvalgets arbeid i forhold til områdene sør for Finnmark fylke, sørge for at samiske sedvaner og rettsoppfatninger i disse områdene blir utredet.

Del II Sametinget

4 Sametingets myndighet og begrepet selvbestemmelse

4.1 Bakgrunn

Samerettsutvalget fikk i 1980 blant annet i mandat å utrede om det er behov for og om det vil være hensiktsmessig å opprette et folkevalgt, representativt organ for samene i Norge. Utvalget kom fram til at det var behov for et slikt organ, som skulle ha som hovedoppgave å gi den samiske folkegruppen i Norge et felles forum for drøfting av samiske saker og utforming av samepolitikk. Utvalgets vurdering var at dette var nødvendig blant annet for å sikre innflytelse og deltakelse i beslutningsprosesser. I tillegg mente utvalget at eksistensen av et folkevalgt organ som talerør for den samiske befolkningen ville gjøre det lettere for sentrale myndigheter å treffe legitime beslutninger på det samepolitiske området.

Når det gjelder Sametingets myndighet, la utvalget til grunn at tinget må kunne ta opp alle typer saker som anses å være av særlig betydning for den samiske befolkningen. Utvalget la vekt på at Sametingets beslutningsmyndighet «... ikke [bør] fastlegges en gang for alle, men kunne utvikles i tråd med organets egen oppfatning og det alminnelige samfunnssyn på den samiske befolknings stilling i Norge» (jf. NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling, s 514). Stortingets justiskomiteé sa seg enig i dette.

Legitimiteten til Sametinget og statens samepolitikk avhenger blant annet av at Sametingets deltakelse i beslutningsprosesser resulterer i innflytelse over beslutningenes utfall. I den forbindelse er begrepet selvbestemmelse blitt trukket inn i den samepolitiske debatten gjennom flere år, blant annet i viktige politiske rammedokumenter fra Sametinget. Dette har sin bakgrunn i at begrepet selvbestemmelse brukes internasjonalt, blant annet i de to FN-konvensjonene fra 1966 om henholdsvis sivile og politiske og økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Begrepet er også benyttet i art. 3 i utkastet til FN-erklæring om urfolks rettigheter.

FNs menneskerettskomité ba, i oktober 1999, Norge om å rapportere om urfolk under artikkel 1 om folkenes rett til selvbestemmelse i konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Statene har hittil ikke rapportert om urfolk, hverken under denne artikkelen eller under FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Rapportering vedrørende urfolk er så langt gitt under artikkel 27, som eksplisitt omhandler minoriteter. Norge vil vurdere denne anmodningen i forbindelse med sin neste rapport, som skal oversendes innen 1. oktober 2004.

Siden Sametingets opprettelse i 1989, har det pågått en kontinuerlig prosess for å gi samene økt innflytelse gjennom å styrke Sametinget som det ansvarlige organet for utviklingen av det samiske samfunnet. En rekke politiske vedtak i løpet av de siste 10–15 årene har skapt grunnlag for revitalisering og videre utvikling av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Grunnlovsfestingen av samenes rettslige status i 1988, vedtaket av sameloven i 1987, opp-

rettelsen av Sametinget i 1989 og ratifiseringen av ILO-konvensjon nr. 169 i 1990, har særlig bidratt til at samene har fått mer reell innflytelse i samfunnsforhold som angår dem. Stadnamnlova (Lov 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn) og språkkapittelet i sameloven, som også ble vedtatt i 1990, har i tillegg stor kulturell betydning. Opplæringsloven (Lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa) gir Sametinget forskriftsmyndighet i forhold til samisk opplæring i skolen.

Sametinget tar i Sametingsplanen for perioden 1998–2001 utgangspunkt i at samene er et eget folk – et urfolk med tilknytning til et område. I Sametingsplanen hevdes det at folkenes rett til selvbestemmelse er et internasjonalt anerkjent prinsipp, som FNs medlemsland er forpliktet til å fremme og beskytte. Det heter også at i likhet med urfolk over hele verden mener samene at retten til selvbestemmelse også gjelder verdens urfolk, og derfor må anerkjennes av verdenssamfunnet. Sametinget krever at staten må legge til rette for selvbestemmelse.

I Sametingsplanen er selvbestemmelse definert som «en kollektiv rett til å bestemme over egen fremtid». Videre blir det sagt at «Retten til selvbestemmelse [også] medfører ... retten til å avgi beslutningsrett fra Sametingets side. Det vil si at det er samene selv, og ikke staten, som avgjør hvilke samfunnsområder det samiske folk skal ha styring, kontroll og forvaltning over.» I Sametingets årsmelding for 2000 framholder Sametinget også at «retten til selvbestemmelse for urfolk gjelder på alle samfunnsområder, slik det gjør for alle andre folk».

Når det gjelder de siterte formuleringene ovenfor, har Sametinget ikke tilkjennegitt hva det konkret legger i dem. Regjeringen finner at en del av disse målsettingene er til dels meget omfattende og kan tolkes som om det ikke er noen begrensninger på selvbestemmelsesretten. Regjeringen kan derfor ikke gi sin tilslutning til disse.

Etter regjeringens syn må Sametingets målsettinger ses på som en prosess i samspill med den øvrige samfunnsutviklingen. Regjeringen mener at det er en riktig tilnærming til dette spørsmålet å anta at innholdet i og det teoretiske grunnlaget for urfolks rett til selvbestemmelse vil utvikle seg over tid, men at det uansett vil være tale om en rett til selvbestemmelse innenfor rammene av eksisterende, selvstendige stater.

Regjeringen ser behov for – også ut fra henstillingen fra FNs menneskerettskomité om at Norge skal rapportere om samene og selvbestemmelse – å drøfte dette nærmere med Sametinget, og vil derfor invitere til en dialog. Dialogen bør ha som siktemål å oppnå større klarhet i hva Sametinget legger i selvbestemmelsesbegrepet. Målsettingen må være å unngå misforståelser og å komme fram til klare prosedyrer for å drøfte slike spørsmål.

Regjeringen vil forøvring bemerke at man er kjent med at det i forbindelse med Sametingets behandling av hvilken utstrekning selvbestemmelsen bør ha, også har vært et mindretall som har hatt en noe annen tilnærming til spørsmålet enn det som er referert her.

4.2 Nærmere om begrepet selvbestemmelse

Begrepet selvbestemmelse er et uavklart folkerettslig begrep.

Den tradisjonelle tolkningen av begrepet, er at det gjelder for folk i betydningen «befolkning bosatt innenfor bestemte territorier (stater)», ikke for folk i betydningen «etnisk gruppe». Tradisjonelt har selvbestemmelse derfor vært assosiert med avkolonisering og okkuperte staters rett til uavhengighet.

Idéen om «folkenes selvbestemmelsesrett» har sin opprinnelse i 1700-tallets tenkning om «folkesuverenitetsprinsippet». FN-pakten slår i artikkel 1 og artikkel 55 fast «prinsippet om folkenes like rett og selvbestemmelse». I artikkel 1 i FN-pakten er også menneskerettighetene gitt et vern, da det slås fast at FN skal få i stand internasjonalt samarbeid for å fremme og oppmuntre respekt for menneskerettigheter og grunnleggende friheter for alle.

Da Verdenserklæringen om menneskerettigheter av 1948 ble fremforhandlet, var FNs medlemsland ikke rede til å videreutvikle prinsippet om «folkenes like rett og selvbestemmelse» slik man finner dette i FN-pakten. Det finnes derfor ingen henvisninger til prinsippet i Verdenserklæringen om menneskerettigheter.

I forbindelse med fremforhandlingene av FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 og FN-konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter av 1966, ble spørsmålet igjen satt på dagsorden.

Retten til selvbestemmelse, slik denne er fastslått i de to FN-konvensjonene av 1966, begrenses i forhold til den vide anvendelsen som «prinsippet om folkenes like rett og selvbestemmelse» har etter FN-pakten. Dette skyldes at selvbestemmelsesretten slik denne er fastslått i felles artikkel 1 i FN konvensjonene av 1966, er formulert med henblikk på kolonisituasjoner og på militær okkupasjon. Slik rettigheten er formulert i felles artikkel 1 er retten til løsrivelse og opprettelse av en uavhengig stat en av de opsjoner et «folk» kan velge i utøvelsen av sin selvbestemmelsesrett. Den videreutvikling av «folkenes selvbestemmelsesrett» som har funnet sted i andre virkemidler, har alle hatt kolonisituasjoner og militær okkupasjon for øyet, og etter sitt innhold er de ikke lett anvendelige på andre situasjoner.

Spørsmålet om retten til selvbestemmelse har fått ny aktualitet i en urfolkssammenheng. I utkast til en FN-erklæring om urfolks rettigheter slås det i artikkel 3 fast at urfolk har rett til selvbestemmelse. Ordlyden i artikkel 3 er identisk med ordlyden i felles artikkel 1 i FN konvensjonene av 1966, med unntak av henvisningen til «urfolk». ILO-konvensjon nr. 169 regulerer derimot ikke spørsmålet om selvbestemmelse.

Det er regjeringens syn at fremforhandlingen av en FN-erklæring om urfolks rettigheter byr på en velkommen anledning til å videreutvikle «prinsippet om folkenes like rett og selvbestemmelse» til mer konkrete rettigheter i andre sammenhenger enn kolonisituasjoner og militær okkupasjon. Regjeringen vil imidlertid understreke at artikkel 3 om retten til selvbestemmelse i utkast til FN erklæringen om urfolks rettigheter (jf. kap. 16.2.1), er basert på en tekst som i sin tid ble utarbeidet med henblikk på kolonisituasjoner og militær okkupasjon, og som derfor passer dårlig til å definere urfolks rettigheter innen rammen av selvstendige stater. Forslaget har også møtt betydelig motstand internasjonalt.

Regjeringen vil støtte en prosess hvor prinsippet om urfolks rett til selvbestemmelse knyttes til «prinsippet om folkenes like rett og selvbestemmelse» i FN-pakten og hvor det foretas en parallell rettsutvikling for urfolk. En slik

utvikling kan enten skje gjennom arbeidet med FNs urfolkserklæring, eller gjennom statspraksis.

I en norsk sammenheng er spørsmålet om innholdet av samisk selvbestemmelse, etter regjeringens syn, et viktig spørsmål som krever grundige drøftelser. Dette må skje i nært samarbeid med Sametinget. Regjeringen vil understreke at de løsninger som velges vil kunne ha betydning for en internasjonal normutvikling på området. Den internasjonale betydningen av tiltak som iverksettes i tilknytning til samenes selvbestemmelse må derfor spille en rolle i vurderingen.

Regjeringen forutsetter at utviklingen av sa-misk selvbestemmelse skal skje innenfor rammen av en eksisterende uavhengig og demokratisk stat, og innenfor Norges eksisterende geografiske grenser.

Viktige elementer i utviklingen av samenes selvbestemmelse kan konsentreres rundt samenes rett til medbestemmelse. Denne retten inkluderer retten til å delta på alle beslutningsnivåer i saker som gjelder lovgivning og administrasjon og i arbeidet med å opprettholde og utvikle samenes politiske systemer. Samenes selvbestemmelse vil derfor måtte ta utgangspunkt i en rett til å delta i avgjørelser som angår dem. Samisk selvbestemmelse er, i den norske konteksten, et spørsmål om hvorvidt vårt demokratiske system evner å gi den samiske befolkningen tilstrekkelig grad av innflytelse på de nasjonale politiske prosessene og beslutningene som angår dem.

I norsk sammenheng kan spørsmålet om selvbestemmelse derfor knyttes til hvilken myndighet som skal, eller bør, tillegges det samiske folkevalgte organet Sametinget.

Boks 4.1 Tidligere delegert myndighet til Sametinget

–1987: Sameloven gir regler om etableringen av Sametinget og om Sametingets arbeidsområde og myndighet.

–1989: Sametinget fikk ansvar for å fordele tilskudd til samiske organisasjoner og til duodji, og for tildelinger fra Samisk utviklingsfond.

–1993: Forvaltningen av diverse oppgaver ble overført til Sametinget: Tiltak for samiske barns oppvekstvilkår fra Barne- og familiedepartementet, utdanningsstipend fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet, tilskudd til tospråklighet fra Kommunaldepartementet. Samisk kulturfond, tilskudd til samisk forlagsdrift, samiske kunstnerorganisasjoner, Samisk kunstnersenter i Karasjok og Samisk kultursenter i Hattfjell-dal ble overført fra Kulturdepartementet.

–1994: Miljøverndepartementet overførte ansvaret for samisk kulturminnevern til Samisk kulturminneråd.

–1998: Opplæringslovens § 6–4 gir Sametinget forskriftsmyndighet og oppgaver i forhold til innholdet i opplæring både i grunnskolen og videregående opplæring.

–1999: Den årlige bevilgningen fra Kommunal- og regionaldepartementet stilles til Sametingets disposisjon under én 50-post. Det betyr at Sametinget selv fritt kan prioritere innenfor den rammebevilgningen de får overført. Departementet legger ikke føringer på hvordan bevilgningen skal brukes utover de overordnede prioriteringene som gjøres i budsjettproposisjonen.

–2000: Samisk utdanningsråds sekretariat ble overført fra Kirke-, utdan-

nings- og forskningsdepartementet, og er nå Sametingets opplæringsavdeling. Det ble samtidig etablert en egen 50-post for Sametinget på departementets budsjett. Kulturdepartementet overførte forvaltningen av Samisk spesialbibliotek til Sametinget.

–2001: Barne- og familiedepartementet overførte forvaltningen av det særskilte tilskuddet til samiske barnehager til Sametinget. Det ble samtidig etablert en egen 50-post for Sametinget på Barne- og familiedepartementets budsjett. Miljøverndepartementet overførte myndighet til Sametinget, som forvalter av samiske kulturminneinteresser med hjemmel i kulturminneloven. Forutsetninger for overføringer av myndighet er at Miljøverndepartementet og Riksantikvaren har instruksjonsmyndighet og omgjøringskompetanse ved klage og av eget tiltak.

Sametinget har en viktig posisjon i oppfølgingen av helse- og sosialplanen for den samiske befolkning. Sosial- og helsedepartementet overfører tilskudds- og administrative midler til Sametinget for å sikre den samiske medvirkningen.

4.3 Sametingets arbeids- og myndighetsområde

Samelovens § 2–1 angir Sametingets arbeidsområde og myndighet. Sametinget bestemmer selv hvilke saker det vil engasjere seg i. Ifølge loven er Sametingets arbeidsområde alle saker som etter tingets oppfatning særlig berører den samiske folkegruppen økonomisk, kulturelt, juridisk og sosialt. Sametinget som samepolitisk organ er ikke underordnet regjeringen, og regjeringen er derfor ikke ansvarlig for Sametingets politiske vedtak eller virksomhet.

Sametinget kan delegeres myndighet til å forvalte bevilgninger til samiske formål, jf. boks 4.4, som gir en oversikt over tidligere delegering av myndighet til Sametinget. Sametinget har beslutningsmyndighet når dette følger av andre bestemmelser i loven eller er fastsatt på annen måte.

I dag er Sametinget tillagt forvaltningsansvar for visse administrative forhold. Dette gjelder valg til Sameting, fordeling av økonomiske tilskudd og oppnevning av representanter til ulike offentlige organer.

Foruten den myndigheten som tillegges Sametinget gjennom sameloven, er Sametinget tillagt myndighet ved lov i to sammenhenger:

- Reindriftsloven: Oppnevning av medlemmer til reindriftens styringsorganer, herav (§ 6) rett til å oppnevne 3 av 7 medlemmer til reindriftstyre og (§ 7) 2, eventuelt 3, av områdestyrets 5 eller 7 medlemmer.
- Opplæringsloven: (§ 6–4) Forskrifter om læreplaner skal gi pålegg om opplæring om den samiske folkegruppa og om språket, kulturen og samfunnslivet til denne folkegruppen i tilknytning til de ulike fagområdene. Innenfor rammer fastsatt av departementet gir Sametinget forskrifter om innholdet i slik opplæring. Sametinget fastsetter, innenfor omfangs- og ressursrammer fastsatt av departementet, forskrifter om læreplaner for opplæring i samisk språk i grunnskolen og i den videregående opplæring og om læreplaner i særskilte samiske fag i den videregående opplæring. Dessuten kan Sametinget fremme forslag til forskrift overfor departementet om andre særskilte læreplaner for opplæringen i samisk distrikt og for elever utenfor samisk distrikt som får samisk opplæring.

Utdanningsområdet er det prinsipielt viktigste området som Sametinget er blitt tillagt myndighet over. Opplæringsloven er foreløpig den eneste loven som gir Sametinget beslutningsmyndighet i form av forskriftskompetanse. Med unntak av den myndigheten Sametinget er gitt gjennom opplæringsloven og reindriftsloven, er Sametinget tillagt myndighet ved delegasjon. I tillegg til den myndigheten som er delegert til Sametinget, utøver Sametinget også myndighet og innflytelse gjennom deltakelse og representasjon i en rekke utvalg, styrer og råd.

Sametinget er et folkevalgt organ og som sådant ikke et underliggende organ i forhold til regjeringen. Justisdepartementet har også ved to anledninger, i brev 16. februar 1990 og i brev 26. januar 1995, konstatert at Sametinget ikke er underlagt statsråders instruksjonsmyndighet. Unntak må imidlertid forutsettes i de tilfeller Sametinget utøver myndighet på grunnlag av delegasjon fra departementet, eller hvor statsråden mener Sametinget utøver sin myndighet i strid med Stortingets vedtak eller i strid med loven. Manglende oppfølging fra en statsråds side vil i slike tilfeller kunne medføre politisk/parlamentarisk ansvar overfor Stortinget. Sametingets politiske ytringer er selvfølgelig unntatt fra statsrådets instruksjons- eller kontrollmyndighet.

Det har i tiden etter Sametingets opprettelse utviklet seg en praksis i departementene som legger til grunn stor varsomhet i å instruere Sametinget, også i tilfeller hvor Sametinget utøver myndighet delegert fra departementene.

4.3.1 Omorganiseringen av Sametinget

Virksomheten til Sametingets underliggende råd ble omorganisert fra 1. januar 2001 ved at de underliggende rådene ble lagt ned til fordel for en avdelingsstruktur på administrativt nivå, direkte under Sametingsrådet. Tildeling av virkemidler etter søknad blir etter den nye ordningen foretatt av Sametingets tilskuddsstyre, som oppnevnes av Sametinget, mens språksaker behandles av Språkstyret som er oppnevnt av Sametingsrådet.

Bakgrunnen for omorganiseringen var at det i de underliggende rådene i liten grad foregikk en aktiv politikktutvikling. Nye ansvarsoppgaver har også medført større behov for formell koordinering mellom saksområdene.

Sametinget har gitt uttrykk for at målsettingen med den nye organisasjonsstrukturen er å sette Sametinget i stand til å være en politikktutvikler og politisk premissleverandør med klare politiske og administrative ansvarslinjer. Den nye organisasjonsstrukturen er ment å gi større grad av effektiv utnyttelse og koordinering av de administrative ressursene, samtidig som administrasjonen gis evne til omstilling. Sametinget har også gitt uttrykk for at omorganiseringen skal ivareta brukerinteresser og faglig forutsigbarhet i forvaltningsoppgavene på en forsvarlig måte.

En konsekvens av Sametingets omorganisering er at myndigheten til forvaltning av kulturminneloven ble delegert til Sametinget og ikke til Samisk kulturminneråd.

Samisk kulturminneråd ble etablert som forvaltningsorgan for samisk kulturminnevern og delegert myndighet etter kulturminneloven med virkning fra 1. september 1994. Evaluering av ordningen viste at den har fungert etter intensjonene og bidratt til å bringe de samiske organene inn i forvaltningen av samenes kulturarv. Samiske interesser innenfor kulturminnevernet har blitt

styrket og det er oppnådd en stor grad av geografisk desentralisering med større nærhet mellom lokalsamfunn og forvaltning. Samisk identitet har blitt styrket ved ordningen. Evalueringen viste imidlertid at intensjonen om nært samarbeid og samordning med den øvrige miljøvernforvaltningen og i forhold til sametingssystemet ikke har kommet langt nok.

Samisk kulturminneråd er lagt ned og organisert inn under Sametinget med virkning fra 1. januar 2001. På denne bakgrunn ble forskrifter til kulturminneloven, som la myndighet direkte til Samisk kulturminneråd, endret ved at myndighet ble lagt direkte til Sametinget fra januar 2001. Sametinget ble derved underlagt Riksantikvarens og Miljøverndepartementets instruksjons- og omgjøringskompetanse for så vidt gjelder samisk kulturminnevern. Ordningen er gjort midlertidig i 3 år da Miljøverndepartementet mente forholdene ikke lå til rette for å ta stilling til en permanent ordning. Dette har sammenheng med den avklaringen som bør skje med hensyn til Sametingets rolle, integritet og fagstatsrådenens konstitusjonelle ansvar for Sametingets beslutninger. Miljøverndepartementet legger opp til å evaluere ordningen.

Sametingets vedtatt innebærer også at Samisk språkråd har blitt organisert inn under Sametinget med virkning fra 1. januar 2001. Kulturdepartementet har tatt opp spørsmål om hvilke konsekvenser Sametingets vedtak har i forhold til sameloven § 3-12 med forskrifter med Sametinget. Behandlingen av saken er enda ikke avsluttet.

4.4 Overføring av myndighet og oppgaver til Sametinget

For å oppnå målsettingene om at samisk og norsk kultur skal ha likeverdige vilkår og at samisk språk og kultur skal ha gode muligheter for å utvikle seg i Norge, vil regjeringen gi Sametinget større innflytelse og økt avgjørelsesmyndighet i saker som er av spesiell interesse for den samiske befolkningen. Overføring av myndighet og oppgaver fra departementene til Sametinget skjer i dialog med Sametinget.

En eventuell overføring av forskriftskompetanse til Sametinget må gjøres ved lovendring i hvert enkelt tilfelle. Regjeringen vil ha en dialog med Sametinget om det kan være aktuelt å gi forskriftsmyndighet til Sametinget på flere områder enn det som er tilfellet i dag.

Som hovedregel er det mer hensiktsmessig å integrere hensynet til de samiske interessene i den ordinære forvaltningen istedenfor å bygge opp egne samiske ordninger. Oppgaver som retter seg utelukkende, eller i det alt vesentlige, mot den samiske befolkningen, vil det derimot være mer naturlig at Sametinget har ansvaret for, slik at beslutningene blir tatt av det organet som har best kunnskap om samiske forhold og kjenner behovene best. Dette innebærer at slike oppgaver som hovedregel bør forvaltes av Sametinget. Regjeringen vil legge vekt på at ansvarsområder som blir overført til Sametinget, er klart definerte og i praksis ukompliserte å skille ut fra andre forvaltningsorganers ansvarsområde.

Oppgaver som berører både samer og den øvrige befolkningen, bør som hovedregel ivaretas av de ordinære forvaltningsorganene. I den grad samer har spesielle interesser, for eksempel med hensyn til bruk av samisk språk, bør hensynet til disse interessene integreres i forvaltningen. Dette gjelder for

eksempel i eldreomsorgen. Det er lite hensiktsmessig å bygge opp en egen samisk eldreomsorg, men det er viktig at behovene eldre samer har med hensyn til språk og kultur blir tatt hensyn til innenfor eldreomsorgen. En slik integrering av hensynet til samiske interesser i forvaltningen bør skje i samråd med Sametinget.

Selv om Sametinget har overtatt forvaltningen av en tilskuddsordning eller en institusjon, og har avgjørende innflytelse over disse, har fagdepartementet fremdeles et overordnet ansvar for ordninger som Sametinget forvalter. Departementene skal etablere rutiner for konsultasjon med Sametinget, legge til rette for en god og åpen dialog, og følge opp overførte ordninger både faglig og budsjettmessig. For å tydeliggjøre dette ansvaret er bevilgninger til Sametinget i hovedsak gitt over fagdepartementenes budsjett, og ikke over Kommunal- og regionaldepartementets budsjett.

Sametinget prioriterer selv innenfor rammebevilgningen som overføres fra Kommunal- og regionaldepartementet. Departementet legger ikke føringer på hvordan bevilgningen skal brukes utover de overordnede prioriteringene som gjøres i budsjettproposisjonen. Sametinget har på denne måten et særlig selvstendig ansvar og frihet til å disponere egne ressurser. Også Kirkeutdannings- og forskningsdepartementet (fra 1.1.2000) og Barne- og familiedepartementet (fra 1.1.2001) overfører bevilgningene til Sametinget på denne måten.

Sametinget er forpliktet til å følge vanlige regler når det gjelder sin forvaltning, for eksempel statens økonomireglement og forvaltningsloven. Rapportering til departementene om bruk av midler skjer i Sametingets årsmelding, som oversendes Stortinget i form av en stortingsmelding med regjeringens merknader.

4.4.1 Overføring av myndighet og oppgaver fra Kulturdepartementet til Sametinget

Etter regjeringens oppfatning bør statlige midler til samiske kulturtiltak og institusjoner som har samisk kunst og kultur som sitt arbeidsområde, i størst mulig grad kanaliseres gjennom Sametinget og Sametingets organer. Det skaper en nærhet til virksomheten som igjen fører til bedre og riktigere bruk av midlene. Overføringer til Sametinget må skje etter en grundig gjennomgang av hvert enkelt tiltak og i nært samarbeid med de berørte parter og med Sametinget.

Følgende tiltak vil være aktuelle for overføring til Sametinget når det gjelder forvaltningen av statstilskuddene på Kulturdepartementets område:

- Beaivvá Sámi Teáhter
- De samiske samlinger
- samiske kunstnerstipend
- samiske festivaler
- utstillingsvederlag til samiske kunstinstitusjoner
- samiske bokbusser

Beaivvá Sámi Teáhter er også tidligere blitt foreslått overført til Sametinget. Teateret selv, og miljøet rundt teatret, ga imidlertid tilkjenne at tiden den gang ikke var moden for en slik overføring. Dette synes å ha endret seg, og Kulturdepartementet vil derfor gå inn for at en slik overføring kan finne sted. Over-

føring av forvaltningsansvaret for De Samiske Samlinger er også foreslått tidligere. Når overføring ikke har funnet sted, henger det sammen med nødvendigheten av å gjennomgå og restrukturere museumssektoren samlet. I denne vurderingen inngår De Samiske Samlinger og andre samiske museer. Dette ble tatt opp i St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving, som ble lagt fram for Stortinget høsten 1999. Stortinget sluttet seg til dette. Arbeidet er satt i gang. Overføring av samiske kunstnerstipend vil bli drøftet med kunstnerorganisasjonene og Sametinget. Andre forvaltningsoppgaver som var tenkt overført til Sametinget, har krevd lenger forberedelsestid enn forutsatt. Det legges imidlertid opp til at overføringsarbeidet videreføres.

4.4.2 Sametingets valgordning

Sametinget velges av og blant samer gjennom sametingsvalg som holdes hvert 4. år på samme dag som stortingsvalget. Det første valget ble avholdt i 1989 og det andre i 1993. Sametinget er nå inne i sin tredje periode (1997–2001). Neste sametingsvalg er 10. september 2001.

Ved valg til Sametinget er landet delt inn i 13 valgkretser. Fra hver av valgkretsene velges tre representanter, slik at Sametinget består av 39 representanter.

Reglene om valg til Sametinget er i dag fastsatt i sameloven og i forskrift om valg til Sametinget. Dersom reglene skal endres, kreves det lovendring og/eller forskriftsendring. Regler om blant annet valgkretser og mandatfordeling er gitt i samelovens § 2–4. Nærmere regler om den praktiske gjennomføringen av valget fastsettes i forskrift av Kongen, jf. samelovens § 2–11.

De overordnede prinsippene for valg til Sametinget, slik som valgkretsinndeling og mandatfordeling, er i første rekke noe som angår den samiske befolkningen. Etter regjeringens syn vil målsettingen om at Sametinget selv skal bestemme over saker som spesielt angår den samiske befolkningen, oppfylles bedre ved å la Sametinget selv få myndighet over disse spørsmålene.

Det er samtidig en målsetting at regler for praktisk gjennomføring av valg til Sametinget er mest mulig like reglene for valg til Stortinget. Reglene om praktisk gjennomføring av valg berører kommunene, ettersom det er samevalgstyret i kommunene som er ansvarlig for praktisk gjennomføring av sametingsvalg. Mottak av stemmer skjer i den enkelte kommune. Opptelling og valgoppgjør skjer i et bestemt samevalgstyre i en kommune i hver enkelt krets. Kommunene er i tillegg ansvarlige for samemantallet. For å sikre en høy kvalitet på arbeidet kommunene gjør i forhold til valgene, er det viktig at regelverket kommunene skal forholde seg til er mest mulig harmonisert i forhold til alle valg som gjennomføres.

Regjeringen vil legge fram forslag om å endre sameloven, slik at Sametinget gis fullmakt til å fastsette forskrift om de overordnede og prinsipielle reglene for valg til Sametinget. Dette gjelder for eksempel reglene om valgkretser og mandatfordeling. For å sikre at samer/personer med samisk tilknytning oppfatter Sametinget som et representativt organ og for å gi legitimitet til tingets vedtak, er det blant annet nødvendig å ta hensyn til at også de mindre samiske grupperingene blir representert, og at det blir en fordeling av representanter mellom ulike samiske områder som framstår som rimelig og rettferdig. Sametinget bør også legge til grunn en målsetting om en best mulig kjønnsfordeling ved valg av representanter til Sametinget. Regjeringen har til-

lit til at Sametinget, som demokratisk folkevalgt organ, vil sikre at slike grunnleggende demokratiske prinsipper og målsettinger ivaretas ved eventuelle endringer av valgordningen. Disse prinsippene er grundig drøftet i Samerettsutvalgets første delinnstilling (NOU 1984: 18 Om samenes rettsstilling) og ble også lagt til grunn for Sameloven, slik den ble vedtatt i 1987.

Regler om praktisk gjennomføring av valg bør fortsatt fastsettes av det organet som utformer tilsvarende regler for andre valg, slik at kommunene får et mest mulig ensartet regelverk å forholde seg til. I dag er det Kongen som har denne myndigheten.

4.4.3 Sametingets kjønns sammensetning

3. juni 1999 vedtok Sametinget en Handlingsplan for likestilling med fokus på samiske kvinners stilling, med innsatsområder, mål og tiltak 1999–2001. Kvinner er også definert som et av innsatsområdene i Sametingets arbeid i Sametingsplanen 1998–2001. Kvinner som hovedsatsingsområde er fulgt opp i ulike delplaner og gjennom de spesielle geografiske innsatsområdene – kyst-, fjord- og sørsamiske områder. Sametinget har gjennom sine virkemiddelordninger de senere årene søkt å rette fokus mot næringsvirksomhet hvor kvinner er sysselsatt.

Sametinget har en skjev kjønns sammensetning, og utviklingen viser en negativ trend med stadig færre kvinnelige representanter på Sametinget. Mens kvinneandelen etter valget i 1989 var på 33,3 prosent, var den redusert til 25,6 prosent etter valget i 1997. Etter nominasjonene å dømme, kan denne prosentandelen synke ytterligere i neste valgperiode. Dette er problematisk i forhold til målsettingen om at folkevalgte organer bør reflektere sammensetningen i befolkningen. Kvinner og ungdom er også sterkt underrepresentert blant dem som har ført seg inn i samemantallet.

Regjeringen har imidlertid tillit til at Sametinget, gjennom aktive tiltak, arbeider for at likestillingsspørsmålet blir ivaretatt på en god måte.

4.5 Tiltak

- Regjeringen inviterer Sametinget til en dialog om innholdet i selvbestemmelsesbegrepet, med sikte på å oppnå større klarhet i hva Sametinget legger i begrepet, hvilke oppfatninger regjeringen og Sametinget har når det gjelder Sametingets myndighet, og hvilke strategier som bør følges for å nå disse målsettingene.
- Regjeringen vil gi Sametinget myndighet til å utforme overordnede og prinsipielle regler for valg av Sameting, herunder regler om valgkretser og mandatfordeling.

5 Sametingets rolle i forhold til stat, kommune og fylkeskommune

Hvordan det samiske perspektivet skal ivaretas på fylkes- og kommunenivå, har vært tatt opp ved flere anledninger, bl.a. i St.meld. nr. 41 (1996–97) Om norsk samepolitikk. Dette er en viktig problemstilling med tanke på at samene er i mindretall i de aller fleste kommunene. Om de sentrale linjene i samepolitikken skal kunne få ønsket gjennomslag og effekt, avhenger i stor grad av om overordnede mål forankres i lokal og regional politikkutvikling.

I St.meld. nr. 15 (2000–2001) Nasjonale minoriteter i Noreg – Om statleg politikk overfor jødar, kvener, rom, romanifolket og skogfinnar, understreker regjeringen at kommuner og fylkeskommuner har den samme plikten som staten til å være med på å oppfylle de minoritetspolitiske forpliktelsene som Norge har påtatt seg. Dette gjelder selvsagt også de forpliktelsene Norge har overfor den samiske befolkningen. Dette betyr at hensynet til samisk språk og kultur skal være med i de politiske prioriteringene som gjøres på lokalt og regionalt nivå.

5.1 Departementenes mekanismer for konsultasjon og drøftinger med Sametinget

---

Det er etablert faste møter på politisk nivå om Sametingets budsjett mellom Sametinget og Kommunal- og regionaldepartementet, og enkelte andre departementer, forut for regjeringens første årlige budsjettkonferanse. Kommunal- og regionaldepartementet, som er samordningsdepartement for samiske saker i regjeringen, har jevnlig møter med Sametinget på politisk og administrativt nivå. I tillegg har departementet møter med Sametinget om enkeltsaker etter behov. Kommunal- og regionaldepartementet deltar også ofte på andre departementers møter med Sametinget, både på politisk og administrativt nivå. Sametingets administrative ledelse deltar på den årlige etatslederkonferansen.

Sosial- og helsedepartementet og Sametinget har møter på politisk nivå om budsjett og andre saker. Departementet og Sametinget har avtalt å gjennomføre fire faste samarbeidsmøter hvert år. Målet er å styrke samarbeidet mellom regjeringen og Sametinget i helse- og sosialsaker i forhold til den samiske befolkningen. Det er ellers jevnlig kontakt mellom Sosial- og helsedepartementet og Sametingets administrasjon, bl.a. i forbindelse med de årlige tildelingsbrevene.

Barne- og familiedepartementet har møte med Sametinget om samiske barnehagespørsmål to ganger i året. I forbindelse med Sametingets avsluttede barne- og ungdomsprosjekt, ble det avholdt flere kontaktmøter med departementet. Det vil bli avholdt møter også i oppfølgingen av prosjektet. Departementet har årlige budsjettmøter med Sametinget på politisk nivå. Barne- og familiedepartementet ønsker et tettere og mer regelmessig samarbeid med Sametinget, nå som barne- og ungdomspolitikken er innarbeidet som et av Sametingets arbeids- og politikkområder. Departementet ønsker også å samarbeide

med Sametinget om utvikling av rutiner for innspill fra samiske barn og ungdom til en videre utvikling av en samisk barne- og ungdomspolitik, sentralt og lokalt. Departementet vil samarbeide med Sametinget om en fortsatt stimulering av kommunene for å fremme utvikling av tilbud i kommunene som styrker samiske barn og ungdoms identitet og tilhørighet i det samiske samfunnet.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har møter med Sametinget på både politisk og administrativt nivå om aktuelle opplæringssaker og om budsjett. Den statlige utdanningsadministrasjonen har jevnlige møter (7–8 ganger årlig). Sametingets administrasjon deltar på disse møtene. I tilknytning til disse møtene er det møter om samiske opplæringsspørsmål ca. 5 ganger i året, hvor departementet, Sametinget, de 5 nordligste utdanningsdirektørene og Læringscenteret deltar. Nasjonal koordineringsgruppe for SAM-TAK (samordnings- og kompetansehevingsprosjekt for skoleledere og PP-tjenesten) har møter 3–4 ganger i året.

Landbruksdepartementet har møter med Sametinget om budsjett og andre politiske saker på politisk nivå. I tillegg har departementet kontakt med Sametinget på saksbehandlernivå i enkeltsaker. I Hovedavtale for reindriften, inngått 26. februar 1993 mellom Staten ved Landbruksdepartementet og Norske Reindriftssamers Landsforbund, er Sametinget gitt en aktiv politisk rolle. Sametinget har i de senere årene hatt observatørstatus på statens side under de årlige reindrifftsavtaleforhandlingene. Etter at partene har kommet fram til et avtaleutkast, oversendes forslaget til Stortinget for behandling i næringskomitéen. Sametinget skal gis anledning til å uttale seg om reindrifftsavtalen før behandling i Stortinget. Det skjer ved at komitéen sender proposisjonen til Sametinget for uttalelse. Komitéen kan med en slik framgangsmåte innarbeide eventuelle kommentarer fra Sametinget, før innstilling fremmes for Stortinget.

Fiskeridepartementet har møter med Sametinget på politisk nivå to ganger i året, der enkeltsaker og budsjett tas opp. Sametinget er også med i departementets arbeidsgruppe for forvaltning av kongekrabbe.

Kulturdepartementet har møter med Sametinget på politisk- og embetsnivå, der budsjett og andre saker tas opp. Sametinget har uttrykt ønske om at kontakten på administrativt nivå må utvikles og bli bedre. Det er avtalt 2 faste årlige møter på politisk nivå mellom kulturministeren og samtetingspresidenten.

Kontaktutvalget for samiske kulturspørsmål ble opprettet i 1994. Kulturdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Norsk kulturråd og Samisk kulturråd er representert i utvalget, som ledes av Kulturdepartementets representant. Utvalget har normalt hatt tre til fire møter i året og har virket som et bindeledd mellom norske myndigheter og samiske institusjoner med ansvar på kulturområdet. Et eget organ for å opprettholde denne kontakten kan imidlertid til tider virke administrativt unødvendig og forsinkende. Regjeringen tar derfor sikte på at Kontaktutvalget i sin nåværende form avvikles. Fra Kulturdepartementets side er det ønskelig med nær kontakt med samiske organer på kulturområdet. Det legger grunnlaget for enklest mulig saksbehandling og slik kontakt kan bidra til å sikre en best mulig behandling av samiske kultursaker. Kulturdepartementet vil legge opp til et samarbeid med

Sametinget som sikrer at den nære kontakten som er opparbeidet mellom sentraladministrasjonen og representanter for samisk kulturliv, opprettholdes også i fremtiden.

Miljøverndepartementet har møter med Sametinget om budsjett og andre politiske saker. Departementet har også årlige kontaktmøter på administrativt nivå om miljø- og kulturvernsaker. I prosjektperioden for Sametingets Lokal Agenda 21-prosjekt (1999–2001) har det vært hyppig kontakt på administrativt nivå mellom Miljøverndepartementet og Sametinget. I oppbyggingsfasen av Samisk kulturminneråd har Riksantikvaren vært et viktig kontaktledd. Sametinget er med i referansegruppen for Planlovutvalget.

Justisdepartementet og Sametinget har hatt møter om Samerettsutvalgets arbeid på politisk nivå. Dette gjelder både oppnevningen av det nye utvalget sør for Finnmark og oppfølging av utvalgets arbeid i Finnmark. Det planlegges en dialog med Sametinget og Finnmark fylke om oppfølgingen av Samerettsutvalgets annen delutredning NOU 1997: 4 Naturgrunnlaget for samisk kultur.

I tillegg til møter med Utenriksdepartementet på politisk nivå om budsjett og andre saker, deltar Sametinget i Utenriksdepartementets rådgivende utvalg for menneskerettigheter og i departementets arbeidsgruppe for det internasjonale urfolkstiåret (1995–2004). Utenriksdepartementets rådgivende utvalg består av medlemmer fra myndighetene, næringslivs- og fagorganisasjoner, frivillige organisasjoner og politiske partier. I arbeidsgruppen møter, i tillegg til Utenriksdepartementet og Sametinget, Kommunal- og regionaldepartementet og NORAD. Sametinget inviteres også til å delta i norske delegasjoner til FN-møter som behandler urfolksspørsmål, og til å gi innspill i forberedelsene til slike møter. Sametinget deltar også i den norske delegasjonen i arbeidet i Arktisk råd, jf. kapittel 16. I programmet for Urfolk i bistanden heter det at Sametinget skal involveres. Dette har av forskjellige grunner blitt forsinket. Utenriksdepartementet vil bidra til at dette samarbeid kommer i gang.

Øvrige departementer har møter med Sametinget i enkeltsaker etter behov.

Statsministeren møter de fire nordligste fylkesordførerne og Sametingspresidenten samlet en gang i året. På disse møtene blir aktuelle temaer og problemstillinger for landsdelen tatt opp. På møtene deltar også fagstatsråder ut fra de temaene som blir tatt opp.

5.1.1 Kontakt mellom Sametinget og departementenes underliggende etater

Direktoratet for naturforvaltning har kontakt med Sametinget gjennom det sentrale rovviltutvalget og i samarbeidsrådet for anadrome laksefisk (fisk som lever både i salt- og ferskvann), hvor Sametinget deltar. Sametinget samarbeider også ofte med direktoratet i enkeltsaker.

Fiskeridirektoratets kontakt med Sametinget er kanalisert gjennom det nasjonale reguleringsrådet for fisk og det nasjonale kystselrådet.

Sametinget deltar fire ganger årlig i Riksantikvarens faglige kontaktutvalg. Videre deltar Sametinget i Riksantikvarens årlige landsdelssamlinger og på den årlige kulturminnekonferansen. I tillegg er det hyppig kontakt i enkeltsaker. Sametinget deler årlig ut midler på vegne av Riksantikvaren.

Samarbeidet mellom Sametinget og Norsk kulturråd har foregått både gjennom Kontaktutvalget for samiske kulturspørsmål og direkte mellom Samisk kulturråd og Norsk kulturråd.

5.1.2 Sametingets forhold til Regjeringsadvokaten

Regjeringsadvokatens hovedoppgaver er å føre rettsaker for statsinstitusjoner, gi uttalelser og betenkninger om rettslige spørsmål og i en viss utstrekning bistå forvaltningen under forhandlinger. Sametinget har reist spørsmål om hvordan Sametinget kan benytte Regjeringsadvokaten. Bakgrunnen for dette er at Sametinget i 1999 ba Regjeringsadvokaten, på vegne av Sametinget, vurdere stevning mot Statskog SF for å få kjent Finnmark Jordsalgsstyres vedtak om driftstillatelse for uttak av naturstein i Riebanvarri og Narana i Kautokeino, samt Statskog SFs vedtak i klagesakene, ugyldige. (Et mindretall i Sametinget ønsket ikke en slik framgangsmåte). Regjeringsadvokaten avviste Sametingets anmodning, med henvisning til at Regjeringsadvokaten i en rekke saker opptrer på vegne av Statskog SF og som dets rådgiver.

Regjeringsadvokaten er først og fremst regjeringens og departementenes advokat. Eventuell bistand til underliggende etater må kanaliseres gjennom ansvarlig departement. Sametingets virksomhet som politisk organ er ikke underlagt regjeringens eller den øvrige statsforvaltningens kontroll- eller instruksjonsmyndighet, og Sametinget vil kunne ha synspunkter som går på tvers av for eksempel departementale standpunkter. Sametingets politiske virksomhet kan medføre at Sametinget tar opp saker overfor andre statlige organer. Regjeringsadvokaten er rådgiver og prosessfullmektig for slike statlige organer, noe som innebærer at Regjeringsadvokaten ikke kan bistå Sametinget når andre statlige interesser berøres eller statlige vedtak angripes.

Det kan reises spørsmål ved om Regjeringsadvokaten kan bistå Sametinget på et mer begrenset område, i saker som angår Sametingets virksomhet som forvaltningsorgan (for eksempel bevilgning av midler til private) eller egenadministrasjon (for eksempel tjenestemannssaker eller leie av lokaler). Med en slik løsning vil man imidlertid kunne få en gråsoner med vanskelige grensespørsmål. Det kan for øvrig også pekes på at Regjeringsadvokaten ikke gir juridiske råd til Stortinget, heller ikke i spørsmål knyttet til administrasjon.

På denne bakgrunn mener regjeringen at Sametinget ikke kan benytte Regjeringsadvokatens tjenester. I denne vurderingen legger regjeringen vekt på Sametingets selvstendige og uavhengige posisjon i forhold til regjeringen. Det vil være mest i tråd med denne uavhengigheten at Sametinget selv velger sine advokater.

5.2 Sametinget og forholdet til det lokale og regionale styringsnivået

---

Sametinget forholder seg i praksis mest til staten og en del til fylkene. Sametinget kommer med innspill til utforming av fylkesplanene i Finnmark, Troms, Nordland, Nord- og Sør-Trøndelag og Hedmark. I kommuner der samene utgjør flertallet av befolkningen, er den samiske innflytelsen i kommunal politikk og forvaltning naturlig nok stor. I de fleste kommuner og fylkeskommuner utgjør imidlertid samene et mindretall. Som gruppe har samene derfor få

muligheter til å oppnå noen avgjørende innflytelse på majoritetsbeslutninger i kommuner og fylkeskommuner.

Det kan være problematisk at samiske spørsmål ofte bare blir én sektor blant mange andre på lokalt nivå. Prinsippene som er fastslått i sameloven og i grunnlovsparagrafen om samenes rettsstilling fungerer gjerne i for liten grad som retningsgivende for lokal politikk og forvaltning. I mange kommuner kan det også være delte meninger om den samiske kulturens plass i offentlig sammenheng. Det kan føre til at lovens intensjoner ikke blir oppnådd. Et sentralt spørsmål er derfor hvordan man skal sikre gjennomføring av samepolitiske mål og koordinering av samepolitiske tiltak på regionalt og lokalt nivå.

Kommunene skal ivareta hensynet til både folkestyre og velferd. Demokratisk deltakelse, flertallsprinsippet og kommunens rolle som politisk institusjon er sentrale begreper i denne sammenhengen. I tillegg kan kommunen ses på som statens forlengede arm for iverksetting av en nasjonal politikk. Et eksempel på dette er at samelovens språkregler, opplæringsloven og stadnamnlova forplikter kommunene ut fra nasjonalt vedtatte standarder. Kommunene har en rolle som innbyggernes politiske redskap. De skal også være de samiske innbyggernes politiske redskap. Det blir av stor betydning hvilken vekt kommunen selv legger på å prioritere styrking og utvikling av samisk språk og kultur. Sametinget mener at samiske interesser må sikres bedre forankring i det øvrige politiske systemet og forvaltningen. Derfor foreslås det i den gjeldende sametingsplanen (s. 47) at det bør vurderes om det er nødvendig å pålegge kommuner og fylkeskommuner samepolitiske oppgaver.

5.2.1 Sametingets kontakt med statlige regionale etater

Sametinget har jevnlige møter med fylkesmannen i Finnmark.

Tre ganger i året er det samarbeidsmøter mellom de tre nordligste utdanningsdirektørene og Sametinget for å drøfte aktuelle saker som berører samisk opplæring. To ganger årlig er det møter mellom de tre nordligste utdanningsdirektørene, Sametinget og Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) for å drøfte saker som angår samisk spesialpedagogisk opplæring. Det rådgivende organet for Nord-Norge, i regi av Statped, møter ca. seks ganger årlig.

Innenfor landbruk er det et regionalt samarbeid om planarbeid. I forbindelse med det forestående verdiskapingsprogrammet for jordbruks- og rein driftsnæringen er Sametinget involvert i programarbeidet sammen med regionale myndigheter.

5.2.2 Sametinget og fylkeskommunene

Sametingets politiske ledelse har møter med fylkesordførerne i de fem nordligste fylkene. Sametinget har samarbeid med fylkeskommunene om oppfølgingen av Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark, EUs Interreg-programmer, regionale utviklingsprogram, Handlingsplan for samiske kyst- og fjordområder, rullering av samisk jordbruksplan og regjeringens Nord-Norgearbeid. Sametinget er observatør i Landsdelsutvalget for Nord-Norge. Sametinget har også kontakt med de seks nordligste fylkeskommunene om kulturminnevernsaker.

Troms fylkeskommune har tilsatt en samekonsulent i rådmannsetaten. Samekonsulenten har et særlig ansvar for planlegging, utvikling og koordinering av samiske spørsmål. Samekonsulenten er sekretær for Rådgivende utvalg i samiske spørsmål. Utvalget uttaler seg om fylkeskommunale planer, budsjett, høringer og andre viktige saker. Troms fylkeskommune omfattes av samelovens språkregler, og får årlig tildelt statlig tospråklighetstilskudd via Sametinget. I 2001 arbeides det med en handlingsplan for Troms fylkeskommunes helhetlige satsing på samisk språk og kompetanseheving innen samisk språk og kultur.

Nordland fylkeskommune har også tilsatt en samekonsulent. En samisk nemnd er rådgivende organ for fylkeskommunen. Nemnda avgir uttalelse i saker som angår samiske interesser, og kan også på eget initiativ fremme saker overfor fylkeskommunen. Samisk nemnd har fått delegert myndighet til å forvalte fylkeskommunale midler til samiske kulturtiltak, støtte til samiske organisasjoner og utdanningsstipend for samer som tar høyere utdanning. Det avholdes en samekonferanse i fylket hvert år. Nordland fylkeskommunes handlingsplan for samisk politikk er under revidering, og vil bli lagt fram for fylkestinget i september 2001.

Sør-Trøndelag fylkeskommune har i 2001 opprettet et rådgivende utvalg for samiske spørsmål i saker som berører samiske forhold i fylket. Utvalget skal bidra til å styrke dialogen mellom fylkeskommunen og de samiske miljøene. Utvalget består av fem medlemmer, hvorav minst to skal være manntallsført i valgmanntallet for Sametinget.

5.2.3 Kontaktformer mellom Sametinget og kommunene

Samarbeidsorganet for de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk har møter 3–4 ganger i året for å drøfte skole spørsmål som berører opplæring etter L97 Samisk og andre aktuelle saker. Sametinget og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet møter etter behov og ønske fra kommunene. Sametinget har også fått mulighet til å være med på tilsynsbesøk i forvaltningsområdet for samisk språk for å få en oversikt over hvordan kommunene organiserer opplæringen etter L97 Samisk.

Fra 2002 fordeler Sametinget 10,2 mill. kr. til merutgifter på grunn av tospråklighet til kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk. Kommunene har i denne sammenhengen signalisert at de ønsker faste konsultasjoner med Sametinget.

Kommunal- og regionaldepartementet leder en arbeidsgruppe som har som oppgave å se nærmere på tospråklighetsutgifter (jf. kap. 7.3).

Kommunenes språkkonsulenter i forvaltningsområdet har opprettet et felles språkforum, som møtes to ganger årlig. Sametinget deltar på møtene.

I forbindelse med de virkemidlene Sametinget disponerer gjennom Samisk utviklingsfond (SUF), har Sametinget utstrakt samarbeid med det lokale nivået, særlig med kommunale næringsfond. Sametinget tar sikte på et tettere og mer forpliktende samarbeid ved jevnlig møter med kommunene innen SUFs virkeområde. Det første møtet er alt avholdt.

Sametinget har kontakt med alle kommunene i de fire nordligste fylkene samt 15 kommuner i Sør-Trøndelag og 5 kommuner i Hedmark i forbindelse

med saker om arealinngrep i henhold til kulturminneloven og plan- og bygningsloven.

5.2.4 Sametingets myndighet og kommunalt selvstyre

Kommuneloven gir et sterkt vern mot statlig overstyring av kommunal oppgaveløsning. En konflikt mellom prinsippet om kommunalt selvstyre og målsettingen om å øke Sametingets myndighet kan oppstå når oppgaver som berører samer spesielt, foreslås lagt til Sametinget, eller dersom kommunene blir pålagt oppgaver for å implementere statens samepolitikk.

Statens ansvar for at samenes rettigheter som urfolk blir ivaretatt på en tilfredsstillende måte kan ikke delegeres til lavere forvaltningsnivåer som kommune eller fylkeskommune. Det er statens ansvar å ha tilstrekkelige virkemidler til å sikre at forpliktelsene blir overholdt. I spørsmål som berører grunnleggende rettigheter, kan det derfor være behov for visse statlige føringer for å sikre at statens samepolitiske forpliktelser er oppfylt på alle forvaltningsnivåer.

Det kommunale selvstyret må avveies mot rettigheter som staten gir borgerne – det være seg rett til helsehjelp, rett til opplæring, eller minoritetsbeskyttelse og beskyttelse av urfolks stilling for å bevare og videreutvikle identitet og egen kultur. Det er vanskelig å angi i hvilken grad rettigheter bør overstyres det kommunale selvstyret. Stor grad av rettighetsfesting gir lite spillerom for lokalt skjønn og politikktutforming. Hvis oppgaver først legges til kommunene, oppstår det et dilemma ved statlig styring av oppgaveløsningen, når begrunnelsen for å legge oppgaver til kommunene i utgangspunktet nettopp er knyttet opp mot muligheten til og ønsket om lokalt tilpassede løsninger.

Ved å overlate oppgaveløsning til kommuner og fylkeskommuner, stimuleres det lokale demokratiet ved at kommunens og fylkeskommunens folkevalgte gis mulighet til å finne egne løsninger på oppgaver. Slike virkemidler markerer og tydeliggjør lokalt ansvar. Mer detaljerte reguleringer markerer statlig nasjonalt ansvar, men kan bidra til å tone ned det lokale ansvaret. Sterk statlig styring innenfor et område kan føre til at kommunesektoren på sikt mister initiativrollen på området, slik at det lokale engasjementet forvitrer.

Kommunene bør derfor oppfordres til å ta hensyn til samiske interesser på eget initiativ. Kommunene må få tilstrekkelig informasjon om den offisielle samepolitikken og om de rettslige standardene som er etablert. Det er statens plikt å sørge for at den nødvendige informasjonen blir gitt til offentlig ansatte på alle nivåer. For regjeringen er det et mål å øke kunnskapen om samepolitikk i forvaltningen – både lokalt, regionalt og sentralt.

5.2.5 Bestemmelser som regulerer og setter krav til samarbeid mellom Sametinget og kommunene

Sameloven, barnehageloven og opplæringsloven inneholder bestemmelser som har direkte konsekvenser for kommunene, og bidrar i så måte til å regulere enkelte forhold mellom Sametinget og kommunene.

Fylkes- og kommuneplanleggingen har store konsekvenser for samiske interesser, næringer og kultur i områder med samisk bosetting. Plan- og bygningsloven er det mest sentrale lovverket for natur- og ressursforvaltning, jf. omtale i kapittel 15.

Hensynet til samiske samfunnsinteresser er ikke eksplisitt nevnt i loven. Dette perspektivet trekkes inn i to rundskriv fra Miljøverndepartementet. Rundskriv T-2/98 sier at fylkeskommunene og kommunene bør bringe Sametingets planer inn i fylkes- og kommuneplanleggingen i områder med samiske interesser. I rundskriv T-3/98 står det at fylkesplanleggingen også skal bidra til å sikre og utvikle samisk kultur med samfunn og næringer, og at Sametinget skal bringes inn i fylkesplanleggingen som rådgivende organ i fylkene med samiske bruks- og bosettingsområder (Hedmark, Sør-Trøndelag, Nord-Trøndelag, Nordland, Troms og Finnmark).

5.3 Ivaretagelse av samiske interesser i forvaltningen

Samelovens § 2-2 sier at «Andre offentlige organer bør gi Sametinget anledning til å uttale seg før de treffer avgjørelse i saker på Sametingets arbeidsområde». Bestemmelsen retter seg mot offentlige organer på alle nivåer – sentralt, regionalt og lokalt.

Et sentralt spørsmål er om samelovens anbefaling til offentlige organer om å høre Sametingets mening før beslutninger fattes, i tilstrekkelig grad sikrer ivaretagelse av de forpliktelsene forvaltningen har i forhold til den samiske folkegruppen. I denne sammenhengen vises det til ILO-konvensjonens artikkel 6 og 7, som pålegger myndighetene å rådføre seg med og samarbeide med urfolk før beslutninger som angår dem blir fattet, og gir urfolk rett til deltakelse i beslutningsprosesser. FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter, art. 27, antas også å hjemle et krav om at urfolk skal konsulteres i prosesser som angår dem. Mangelfull ivaretagelse av samiske interesser på lokalt og regionalt nivå får store konsekvenser for utviklingsmulighetene til den samiske kulturen.

Spørsmålet om plikt for andre offentlige organer til å la Sametinget uttale seg, ble drøftet av Samerettsutvalget i NOU 1984: 18, jf. også Ot.prp. nr. 33 (1986-87). Utvalget mente at obligatorisk høring i tillegg til å by på vanskelige avgrensingsproblemer, også reiser prinsipielle betenkeligheter i forhold til hvilke saker Sametinget skal bruke ressurser på å behandle. Utvalget viste til at Sametinget selv bør ha anledning til å velge hvilke saker det vil ta opp, og ikke reduseres til en mottaker av initiativ fra andre. For øvrig gjelder det allerede i dag en alminnelig utredningsplikt i forvaltningen, jf. forvaltningslovens §§ 17 og 37.

Regjeringens oppfatning er at det eksisterende lovverket på dette området er tilstrekkelig. Det er imidlertid behov for mer informasjon og veiledning om offentlige organers forpliktelser på det samepolitiske feltet, slik at kommuner og fylkeskommuner blir ytterligere bevisste på dette. Regjeringen vil derfor satse på å utgi mer informasjon om gjeldende lov- og regelverk på ulike områder i Norge og om menneskerettigheter som har betydning for urfolk. Blant annet vil det bli utgitt et informasjonshefte om ILO-konvensjon nr. 169, rettet mot lokal, regional og statlig forvaltning. Regjeringen vil også utarbeide en veileder for behandlingen av samiske saker.

5.3.1 Eksisterende ordninger for å ivareta samiske interesser i lokal og regional forvaltning innen helse- og sosialsektoren

Enkelte fylkeskommuner og kommuner har prosedyrer som innebærer konsultasjon med lokale samepolitiske nemnder og organisasjoner, eller at de samiske ansatte i sektoren har en uformell rådgivende rolle. Disse har bidratt til økt bevissthet om den samiske befolkningens behov, og det er tegn som tyder på at en holdningsendring er underveis i flere kommuner. Det er imidlertid fortsatt vanskelig å få i gang prosjekter som fordrer kommunal egenfinansiering. Samiske behov er generelt heller ikke godt nok ivaretatt i planleggingen av tjenestetilbud, for eksempel i eldreomsorgen. Stortingsvedtaket om statlig overtakelse av spesialisthelsetjenestene skaper nye rammebetingelser for ivaretagelse av samiske interesser. Dette omtales i kapittel 11.

5.4 Oppgave- og ansvarsfordeling i samepolitikken

På bakgrunn av at Sametingets ansvarsområder i dag er langt mer omfattende enn tidligere, er det etter regjeringens syn et behov for en fornyet og grundigere gjennomgang av Sametingets rolle og oppgaver.

Offentlig forvaltning har som hovedformål å ivareta borgernes interesser og løse grunnleggende samfunnsoppgaver. Spørsmålet om oppgave-, ansvars- og funksjonsfordelingen mellom forvaltningsnivåene er sentralt også i samepolitisk sammenheng. Spørsmålet dreier seg om hvem som bør ha myndighet til å ivareta hvilke oppgaver innenfor offentlig forvaltning. Dels vil vurderingen dreie seg om på hvilket nivå – nasjonalt, regionalt eller lokalt – en gitt offentlig oppgave bør løses, og dels om det skal være statlige forvaltningsorganer eller kommuner og fylkeskommuner som skal ha ansvaret for oppgaveløsningen.

Det er staten som har folkerettslige forpliktelser overfor den samiske befolkningen, og som dermed har hovedansvaret for å legge forholdene til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunns- liv. De praktiske oppgavene som følger av dette ansvaret må imidlertid iverksettes også på lavere forvaltningsnivåer. Beslutninger fattet på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har stor betydning for mulighetene til å opprettholde og videreutvikle samisk kultur. Derfor må hensynet til den samiske befolkningen være med i de politiske prioriteringene som gjøres lokalt.

Samerettsutvalget foreslo i NOU 1984:18 Om samenes rettsstilling å lovfeste at fylkeskommuner og kommuner skulle pålegges å gjennomføre samepolitiske tiltak. Regjeringen og Stortinget sluttet seg ikke til dette. Det ble lagt opp til en strategi med positive støtteordninger istedenfor en generell påleggshjemmel. Dette ble begrunnet med at lovpålegg og direktiver ville gripe inn i det kommunale selvstyret (jf. Ot.prp. nr. 33 (1986–87), s. 103).

Sametinget har i sin årsmelding for 1999 bedt om at tingets rolle blir nærmere avklart gjennom en presisering av ansvarsforholdet mellom Sametinget og de ulike forvaltningsnivåene. Sametinget ønsker at det prøves ut ordninger for hvordan tinget skal delta i arbeidet med, og gjennomføringen av, fylkesplanleggingen. Sametinget krever også at kommuners og fylkeskommuners ansvar for samiske saker må defineres klarere.

I årsmeldingen for 2000 hevder Sametinget at samiske saker må ivaretas bedre i det norske politiske systemet enn tilfellet er i dag. I følge Sametinget forsøker mange kommuner og fylkeskommuner å skyve fra seg ansvaret for

samiske tiltak. Sametinget uttaler at det både foreligger avgrensingsproblemer for samiske tiltak og negativ innstilling til samiske spørsmål i mange kommuner (Sametingets høringsuttalelse til Oppgavefordelingsutvalgets innstilling, NOU 2000: 22, sak 45/00).

Sametinget har derfor, i sin årsmelding for 2000 og i sin høringsuttalelse til Oppgavefordelingsutvalgets innstilling, bedt om at det blir foretatt en egen gjennomgang av oppgavefordelingsproblematikken, ut fra prinsippene som landets samepolitikk bygger på. Sametinget er opptatt av at samepolitikken må struktureres slik at aktørene på ulike nivå får et klart definert ansvar. For det første må ansvarsforholdet mellom staten og Sametinget avklares. Videre må kommuner og fylkeskommuner gis konkrete forpliktelser og rapportere om gjennomføringen av oppgavene.

Regjeringen er enig i at det er behov for en gjennomgang og avklaring av ansvars- og oppgavefordelingen mellom offentlige myndighetsorganer og –nivåer for å oppnå statens samepolitiske målsettinger. Sametingets rolle og fordeling av oppgaver som berører samene spesielt er ikke vurdert av Oppgavefordelingsutvalget (NOU 2000: 22 Om oppgavefordelingen mellom stat, region og kommune) eller i St.meld. nr. 31 (2000–2001) Kommune, fylke, stat – en bedre oppgavefordeling. I St.meld. nr. 31 (2000–2001) sier regjeringen følgende:

«Sametingets myndighet og posisjon i norsk forvaltning må ses i sammenheng med ansvars- og oppgavefordelingen mellom stat, fylkeskommune og kommune. Dette spørsmålet vil bli drøftet i prinsippmeldingen om norsk samepolitikk som etter planen skal legges fram senere i år, og omtales av den grunn ikke i denne meldingen.»

Det er imidlertid ikke mulig å avklare alle spørsmål knyttet til Sametingets myndighet i denne stortingsmeldingen. Regjeringen mener derfor at det er behov for en bredere gjennomgang av kommuners og fylkeskommuners ansvar og oppgaver i forhold til samiske saker, og rolle- og oppgavefordelingen mellom Sametinget og den øvrige offentlige forvaltningen. Det er også behov for en helhetlig gjennomgang av hvilke politikkområder Sametinget bør få økt myndighet over, og konsekvensene av dette.

5.4.1 Gjennomgang av oppgave- og ansvarsfordelingen i et samisk perspektiv

Det finnes flere ulike alternativer for hvordan man kan gjennomgå oppgave- og ansvarsfordelingen for samiske spørsmål. En mulighet er å nedsette et bredt sammensatt offentlig utvalg bestående av for eksempel uavhengige eksperter, Sametinget, departementene og Kommunenes Sentralforbund (både kommune- og fylkesnivå). Mandatet for et eventuelt utvalg bør omfatte:

- Andre offentlige organers ansvar for samiske saker – oppgave- og ansvarsfordeling mellom sentralt, regionalt og lokalt nivå
- Sametingets framtidige myndighet/oppgaver

En annen mulighet er at en interdepartemental arbeidsgruppe med representasjon fra Sametinget foretar en slik gjennomgang Sametinget har bedt om.

Et tredje alternativ er et forsknings- og utredningsoppdrag. Oppdraget kan eventuelt gjennomføres i form av en «enkeltmannsutredning». En person med

kompetanse i offentlig rett kan lage en utredning i løpet av kort tid, som kan danne grunnlag for politiske vurderinger.

Flere av alternativene ovenfor kan kombineres. Regjeringen vil gjennom en dialog med Sametinget finne den mest hensiktsmessige måten å gjennomføre den gjennomgangen Sametinget har bedt om på. I tillegg til en helhetlig gjennomgang av oppgavefordelingen når det gjelder samiske saker, vil regjeringen videreføre og styrke den eksisterende dialogen de enkelte departementene har med Sametinget. Dette vil skje gjennom regelmessige konsultasjoner med Sametinget på relevante fagområder.

Boks 5.1 Forskning om maktforhold

Makt- og demokratiutredningen v/Universitetet i Tromsø skal kartlegge noen av de faktorene som påvirker maktforholdet mellom den norske majoritetsbefolkningen og den samiske befolkningen, samt betingelsene for så vel det norske folkestyret som samenes mulighet til selvbestemmelse. Videre skal prosjektet blant annet belyse på hvilken måte og i hvilken grad den faktiske fordelingen av beslutningskompetanse mellom Sametinget og sentrale institusjoner i det norske styringssystemet påvirker betingelser for samisk selvbestemmelse. Prosjektet ble igangsatt i april 2000 og planlegges ferdigstilt i 2002. Norges Forskningsråd og Kommunal- og regionaldepartementet finansierer prosjektet.

5.5 Tiltak

- Regjeringen vil informere mer om menneskerettigheter som har betydning for urfolk, og vil i den forbindelse utgi et informasjonshefte om ILO-konvensjon nr. 169. Heftet vil ha kommunal, regional og statlig forvaltning som målgruppe.
- Regjeringen vil drøfte ulike alternativer for hvordan man kan gjennomgå oppgave- og ansvarfordelingen for samiske spørsmål med Sametinget.
- Regjeringen vil videreføre og styrke den dialogen de enkelte departementene har med Sametinget.

*Del III Mål, utfordringer og tiltak på sentrale
samepolitiske områder*

6 Sørsamer, østsamer/skoltesamer og lulesamer

6.1 Det samiske mangfoldet

Samisk kultur framtrer i ulike former avhengig av blant annet næring og om samene er bosatt ved kysten, fjorder, elver eller i innlandet. Foruten nordsamene, som er den største samiske gruppen, finnes det også mindre grupper blant samene i Norge. Det er sørsamer, østsamer/skoltesamer og lulesamer. Disse gruppene har egne dialekter som til dels er svært forskjellige fra nordsamisk. Det finnes også enkelte i Norge som har en pitesamisk tilhørighet.

Regjeringen mener at enkelte av de mindre gruppene behov, bare kan bli møtt gjennom særtiltak, for eksempel når det gjelder språk, kultur og utdanning. Myndighetene legger derfor stor vekt på å bevare og utvikle sørsamisk, østsamisk/skoltesamisk og lulesamisk språk og kultur. En aktiv offentlig virkemiddelbruk, spesielt knyttet til de mindre samiske gruppene, vil bidra til å styrke det kulturelle mangfoldet i det samiske samfunnet.

6.2 Sørsamer

Det sørsamiske området på norsk side strekker seg fra Saltfjellet i nord til Engerdal kommune i Hedmark i sør. Området hører administrativt inn under fire fylker og 70 kommuner, og er delt inn i tre ulike reinbeitedistrikter. Den samiske bosettingen er spredt. De fleste samiske familiene i området er i stor grad tilknyttet reindriften. I følge reindriftsmanntallet for 1999 er det 110 driftsenheter i det sørsamiske området på norsk side. Duodji er også et sentralt kulturskapende og identitetsskapende element. Historisk har sørsamene hatt nære forbindelser med hverandre, uansett om de har bodd på norsk eller svensk side av grensen.

Sørsamene har ved flere anledninger ført saker for domstolene i forbindelse med sedvanemessig bruk av tradisjonelle beiteområder. Nyere saker er blant annet Korssjøfjell-, Aursund-, Tamnes- og Selbusaken. Sørsamene har tapt store beiteområder etter 2. verdenskrig i forbindelse med vassdragsreguleringer.

Det sørsamiske området har i dag to samiske kulturinstitusjoner – Sæmien Sijte på Snåsa og Sijti Jarngje i Hattfjelldal. NRK Sámi Radio har lokalkontor på Snåsa og har to sørsamiske sendinger i uka.

Lange avstander og små språkmiljøer har gjort det vanskelig å opprettholde og utvikle sørsamisk språk. Enkelte barnehager i Hattfjelldal, Snåsa, Elgå, Brekken og Rørosområdet har etablert språkstimuleringsstilbud. Det er en utfordring å gi et godt opplæringsstilbud i sørsamisk. Undervisningsstilbudet på grunnskolenivå er i hovedsak konsentrert til de to sameskolene i Hattfjelldal og Snåsa. På videregående nivå er det Mosjøen videregående skole som har ansvar for opplæringen i sørsamisk. Videre har Høgskolen i Nord-Trøndelag et særlig ansvar for å gi utdanningstilbud i sørsamisk språk og kultur. Høgskolen på Nesna har bidradd til etableringen av Forum for sørsamisk språk og

kultur, som har sekretariat ved Mosjøen videregående skole. Det finnes noen få lærebøker på sørsamisk.

Sørsamisk tale- og skriftspråk er svært ulikt de øvrige samiske dialektene. Sametinget har utarbeidet en sørsamisk språkplan (1993) der det sies at språkarbeid skal styrkes og utvikles i alle språkregioner. Sametinget foreslår at det på sikt etableres samiske språksentra i områdene Rana og Røros. I Sametingets budsjett for 2001 er det avsatt midler til en sørsamisk fagstilling som er tenkt lagt til et eventuelt avdelingskontor for Sametinget på Snåsa.

Boks 6.1 Saemien Sijte og Sijti Jarnge

Saemien Sijte er et sørsamisk museum og kulturhus på Snåsa som har vært i drift siden 1980. Kulturhuset skal drive forskning, dokumentasjon, bevaring og formidling av samisk kulturhistorisk kunnskap. Hensikten med kulturhuset er å styrke den sørsamiske identiteten og fellesskapsfølelsen. Dette skal blant annet skje gjennom å utvikle den eksisterende museumsutstillingen samt ved å gi informasjon på internett. Saemien Sijte, med lokale kontorer, er blitt et møtested for samiske institusjoner og interesser: Duodjiinstituhitta, Reindriftsforvaltningen for Nord-Trøndelag, Sametingets Kultur- og næringsavdeling og Nord-Trøndelag Rein-samelag. Saemien Sijte ble i 1996 utpekt av Sametinget til nasjonal samisk kulturinstitusjon.

Sijti Jarnge (samisk kultursenter) ble bygget på 1980-tallet og ligger i Hattfjelldal. Senteret ønsker å legge vekt på den levende samiske kulturen blant dagens samer, og har som målsetting å etablere en større samisk basisutstilling som skal være ferdig i 2003. Senteret eier en samisk bokbuss som reiser rundt til både svenske og norske samer. Bokbussens virksomhet utgjør et viktig bidrag i styrkingen av sørsamisk identitet og språk.

6.3 Østsamer/skoltesamer

Østsamene/skoltesamene i Norge bor i Neiden i Sør-Varanger kommune i Finnmark. Neiden/Njávda'n er det gamle navnet på Neidensamenes siida (bruksområde), som ved grensedragningen mellom Norge og Russland i 1826 ble delt i to. Vel halvparten av den opprinnelige siidaen ligger i dag på finsk side av grensen. Østsamenes/skoltesamenes tradisjonelle levemåte har vært basert på bruk av områdets naturressurser: reindrift, fiske etter laks i Neidenelva og Munkelva, fiske i sjøen, jakt og fangst, bær- og mosesanking.

Østsamene/skoltesamene er i dag den minste gruppen blant samene, samtidig som den er en liten minoritet i sitt opprinnelige landområde. Østsamene/skoltesamene skiller seg fra den øvrige samiske folkegruppen når det gjelder språk og reli gion. I Sevettijärvi/eavetjávri i Finland bor det flere østsamer/skoltesamer enn i Norge. Det er stort sett de eldre som snakker språket. En skole i området gir en viss opplæring på østsamisk/skoltesamisk.

I Norge finnes det i dag ingen opplæringstilbud i østsamisk/skoltesamisk og det foregår ingen utvikling av læremidler. Sametinget vil i fremtiden satse

på tiltak rettet mot barn og unge i det østsamiske/skoltesamiske samfunnet for å styrke deres identitet. Sametinget ser behov for samarbeid med Finland om språkrevitalisering.

Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino arbeider med språkforskning og har, som en del av et internasjonalt arbeid for truede språk, satt i gang et språkbadprosjekt i en barnehage i Sevetijärvi i Finland, med målsetting å revitalisere østsamisk/skoltesamisk språk. Eldre som kan språket er med som hjelpere i undervisningen, men ikke i det omfang som er ønsket. Det finnes få østsamiske/skoltesamiske bøker og mangelen på undervisningsmateriale er stor. Nordisk Samisk Institutt viderefører prosjektet i 2001/2002, med midler fra EU.

Østsamene/skoltesamene har siden de ble kristnet av russiske misjonærer på 1500-tallet, bekjent seg til den russisk-ortodokse tro. Det ble da bygd et ortodoks kapell i Neiden som står i skoltebyen og fortsatt er i bruk.

På slutten av 1970-tallet fremmet østsamene/skoltesamene krav om å få etablere reindriftsvirksomheten i sitt gamle område. Både Reindriftsforvaltningen og domstolene slo fast at de aktuelle østsamer/skoltesamer hadde rett til reindrift. I dag er situasjonen den at østsamene/skoltesamene har rett til reindrift, men de har i praksis ikke fått starte med reindrift fordi det ikke er ledige driftsenheter i området. Østsamene/skoltesamene drev tidligere et utstrakt kyst- og fjordfiske i Varanger. Dette fisket, sammen med laksefisket og reindriften, var grunnpilarene i næringsgrunnlaget.

Laksefisket i Neiden er i dag basert på turistfiske, og inntektene fordeles på de som er medlemmer av «Neidenelvas Fiskefelleskap». Det tidligere østsamiske/skoltesamiske kastenotfisket (livjelakfiske) er i stor grad overtatt av den øvrige innflyttede befolkningen, og er blitt et fellesfiske for de som eier og dyrker jord i Neidendalføret. Tilflytting, særlig fra Finland, fra midten av 1800-tallet, og det faktum at østsamene/skoltesamene i dag er en liten minoritet i Sør-Varanger kommune, har bidratt til at østsamene/skoltesamene har mistet mange av sine gamle rettigheter og er kommet i en meget vanskelig situasjon, både språklig og kulturelt.

Samerettsutvalget har i sin andre delinnstilling (NOU 1997: 4) behandlet en rekke forslag som er begrunnet i behovet for å bevare og utvikle den særegne østsamiske/skoltesamene kulturen. I det videre arbeidet med en ny lov om forvaltning av grunnen i Finnmark, vil utvalgets forslag mht. til reetablering av østsamenes/skoltesamenes kultur og næringsgrunnlag, bli vurdert.

Finland har de siste femti årene prøvd å legge forholdene til rette for at den østsamiske/skoltesamiske befolkningen skal ha muligheter til å bevare sin egenart, levemåte og kultur. En ny skoltelov ble vedtatt i 1995. Skolteloven er en spesiallov som har til formål å forbedre østsamenes/skoltenes inntektsmuligheter og livsforhold generelt, samtidig som den skal bevare og fremme skoltekulturen. Loven er knyttet til naturnæringsutøverne i de nordlige delene av Finland.

De nordiske sameministrene og sametingspresidentene ble i fellesmøte 2. november 2000 enige om å vurdere grenseoverskridende tiltak og samarbeidsprosjekter som bidrar til å styrke og utvikle østsamenes/skoltesamenes språk og kulturgrunnlag.

Regjeringen ser behov for samarbeid, spesielt med Finland, for å bevare og utvikle den østsamiske/skoltesamiske kulturen. Østsamenes/skoltesamenes naturlige og historiske fellesskap vil kunne revitaliseres og utvikles ved ulike former for kulturelt og næringsmessig samarbeid mellom de landene hvor østsamer/skoltesamer bor.

I den forbindelse kan nevnes at Samisk kulturminneråd i 2–3 år har samarbeidet med Finland og Russland om registrering av østsamiske/skoltesamiske kulturminner.

Kommunal- og regionaldepartementet har i 2001 gitt støtte til to østsamiske/skoltesamiske prosjekter: De samiske samlingers prosjekt «Østsamiske tidsbilder i det nye tusenåret – kulturelle dialoger» er et dokumentasjonsprogram om østsamene/skoltesamene. Intensjonen er å synliggjøre aspekter ved situasjonen for østsamer/skoltesamer i dag ved å få frem mangfoldet i østsamisk/skoltesamisk identitetsuttrykk. Et prosjekt som er iverksatt av Tromsø museum skal dokumentere østsamenes/skoltesamenes bosetting, kultur og samtidshistorie i Norge, Finland og Russland. I tillegg skal det formidle eksakt informasjon om Neidenskoltenes situasjon i dag; deres kulturelle, sosiale, næringsmessige, religiøse og politiske situasjon.

I 2000 ble det vedtatt å frede Skoltebyen kulturminnevernområde i Neiden. Hovedmålsettingen med kulturminnevernområdet er at det skal legge til rette for og bidra til formidling, vedlikehold og utvikling av østsamisk/skoltesamisk kultur. Østsamene/skoltesamene selv, deres organisasjoner og Sametinget er aktivt med i arbeidet.

Boks 6.2 Østsamisk museum i Neiden

Sametinget har valgt Østsamisk museum i Neiden, Sør-Varanger, som samisk tusenårssted. Sametinget har anbefalt et areal på 1000 m² og en kostnadsramme på 25 mill. kroner, inkludert 4 mill. kroner til utstillinger. Planene er vurdert av Statsbygg som anslår kostnadene til bygget til å ligge 4–9 mill. kroner over Sametingets anbefaling.

Prosjektet har vært drøftet i møter mellom Kulturdepartementet og Sametinget. Departementet har lagt til grunn at den videre bearbeidelse av prosjektet og organiseringen og finansieringen av det, skal ta utgangspunkt i nytt bygg slik det er skissert i rapporten «Prosjekt Østsamisk museum i Neiden», som ble utarbeidet i 1995 på oppdrag fra Sør-Varanger kommune.

De samiske samlinger i Karasjok igangsatte museumsvirksomheten i Neiden som et prosjekt med tilskudd i 1999 og 2000 på totalt 1,6 mill. kroner fra Kommunal- og regionaldepartementet, Sør-Varanger kommune og Sametinget. Markeringen av tusenårsstedet fant sted i august 2000. Prosjektet gjennomføres i samarbeid med Kulturdepartementet, Sametinget og Sør-Varanger kommune.

6.4 Lulesamer

Nord-Salten, kommunene Tysfjord, Hamarøy og Sørfold, er den sentrale delen av det lulesamiske området i Norge. Lulesamer snakker det samme språket, lulesamisk, på norsk og svensk side av grensen.

På 1700- og 1800-tallet ble leveforholdene vanskelige for lulesamene som bodde i grenseområdene mot Sverige. De ble tvunget til å flytte ut mot kysten. De samene som slo seg ned i de indre fjordområdene beholdt i større grad språket og tradisjonene enn samene i ytre deler av Salten og Ofoten, som ble sterkt fornorsket utover 1800-tallet. Bare enkelte ord og flere stedsnavn henger fortsatt igjen fra den opprinnelige «sjøsamiske» dialekten. Man regner med at det i dag er to-tre tusen lulesamer i Norge og Sverige.

Samene i Nord-Salten har tradisjonelt først og fremst vært fiskere. Tamreindrift har spilt en stor rolle for lulesamisk kultur på svensk side av grensen. Villreinen ble utryddet i området langs Lulevassdraget i løpet av 17- og 1800-tallet, trolig på grunn av for stor beskatning, nedbeiting, rovdyr eller fleinår (langvarig barfrost og islag som hindret reinen i å beite). Enkelte lulesamer har også drevet med jordbruk og husdyrhold.

Det lulesamiske språket (julevsámegiella) brukes på norsk side i Ballangen, Tysfjord, Hamarøy og Folda, og i Jokkmokk og den sørlige del av Gällivare i Sverige. Lulesamene har manglet lærebøker og lærere som kunne språket. I 1983 startet Bodø lærerhøgskole undervisning i lulesamisk. I tillegg underviser enkelte grunnskoler og Hamarøy videregående skole i språket. Sametinget har en egen medarbeider som jobber med lulesamisk på Drag i Tysfjord.

6.4.1 Hellemoprojektet

Blant annet på grunn av at de indre fjordområdene i Tysfjord, tidlig på 60-tallet ble erklært som fraflyttingsområder, er det i dag kun i Musken at det er fast bosetting i Hellemofjorden.

Hellemoprojektet er et stedsutviklingsprosjekt i Musken. Prosjektet, som er en del av handlingsplanen for Hellemofjorden, er utarbeidet av lokalmiljøet i samarbeid med Tysfjord kommune. Kommunal- og regionaldepartementet bidro til prosjektet ved å styrke Samisk utviklingsfond med 1 mill kr pr. år, som en ekstraordinær bevilgning i årene 1997–1999.

Det ble i årene 1997–98 bevilget støtte fra Samisk utviklingsfond til innkjøp av 3 kystfiskefartøyer til Musken. Husbanken har gjeninnført utlån for finansiering av ny boligbygging på stedet. Stedets skole som over lengre tid har vært truet med nedleggelse, har fortsatt et lavt, men stabilt elevgrunnlag. Skolens lokaliteter har i tillegg blitt benyttet til voksenopplæring, spesielt innen doudji (samisk brukskunst/håndverk). Det mangler imidlertid fortsatt etablering av næringsvirksomhet som kan gi et mer stabilt næringsgrunnlag til stedet. Fortsatt bosetting i Musken er meget viktig for bevaring av lulesamisk kultur. Grunnet stedets geografiske beliggenhet, er fiskeoppdrett ansett for å være en relevant næring å satse på som grunnlag for sysselsetting.

Som et ledd i et vernearbeid for Tysfjord-Hellemobotn har regjeringen igangsatt et arbeid med å utforme et konsekvensutredningsprogram, som

bl.a. skal beskrive befolkningsutviklingen og bosettingsmønsteret i området. Videre skal fortsatt bruk av området utredes.

Boks 6.3 Árran lulesamiske senter

Árran lulesamisk senter på Drag i Tysfjord kommune, etablert 30. juli 1994, har som primær oppgave å forvalte lulesamisk språk og kulturarv. Etableringen av Árran lulesamisk senter har bidradd til positive ringvirkninger i området. Senteret inneholder bibliotek, språk- og studiesenter, museum og barnehage. Sametinget og Høgskolen i Bodø leier lokaler i senteret. Omtrent 40 personer arbeider ved Árran.

6.5 Tiltak

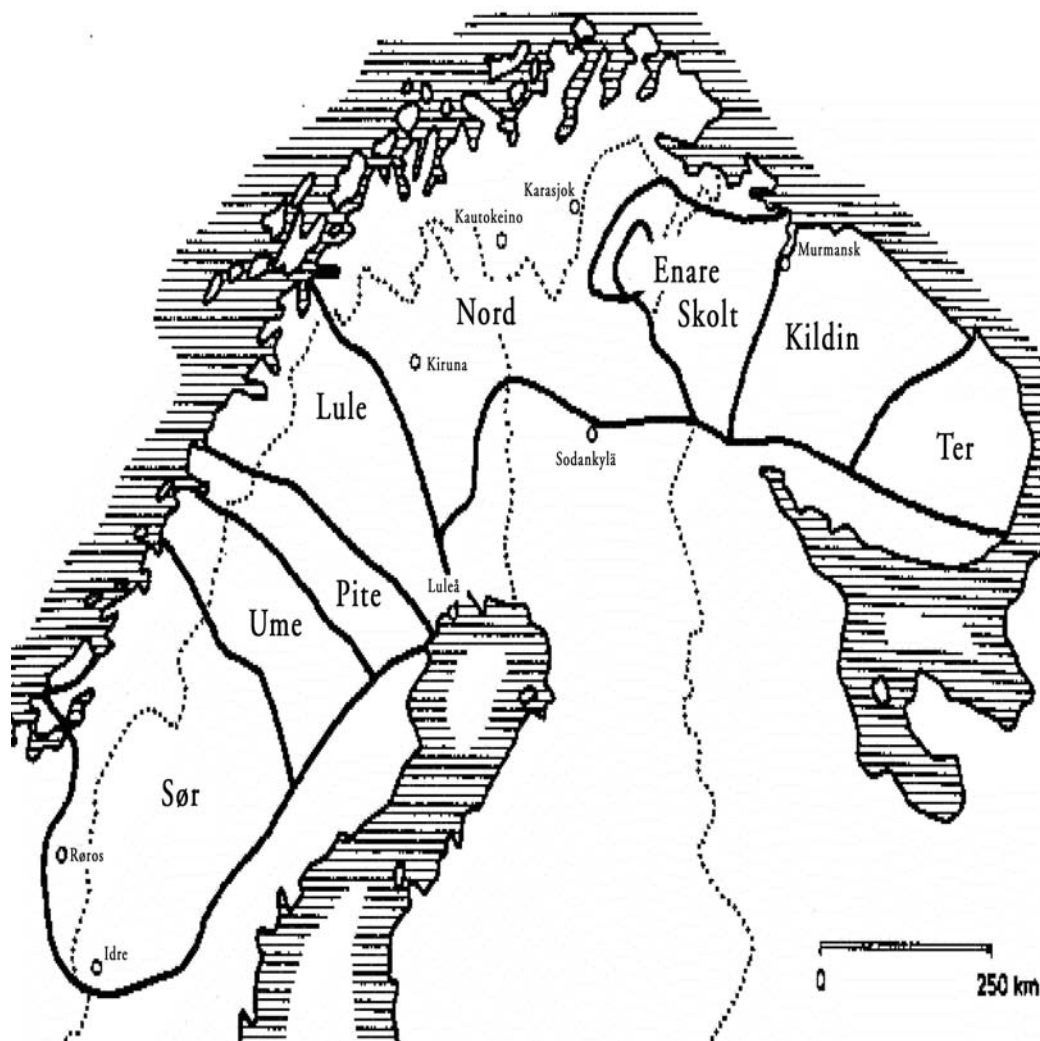
- Regjeringen vil, i tilknytning til Samerettsutvalgets videre arbeid, sørge for at lule- og sørsamiske sedvaner og rettsoppfatninger blir utredet.
- Regjeringen vil bidra til at det utvikles læremidler på sørsamisk, østsamisk/skoltesamisk og lulesamisk.
- Regjeringen vil fortløpende vurdere grenseoverskridende tiltak og samarbeidsprosjekter som kan bidra til å styrke og utvikle østsamenes/skoltesamenes språk-, kultur- og næringsgrunnlag.

7 Samisk språk

De fleste av verdens språk er små, i den forstand at det er et forholdsvis lite antall mennesker som snakker dem. Mindre enn 5 pst. av verdens språk (noe over 200) kan kalles store språk, dvs. at språket har over 1 mill. brukere. Halvparten av verdens talespråk har mindre enn 10 000 brukere, og en fjerdedel mindre enn 1000 brukere. Små språk som bare snakkes i ett land er blant de mest utsatte i verden. Til og med de mest optimistiske beregningene viser at bare halvparten av dagens talespråk vil være livskraftige i år 2100. Når språk forsvinner, forsvinner også de kunnskapene som er lagret i språket.

Europarådet og EU har erklært 2001 som Det europeiske språkåret. Målet er å skape mer bevissthet om det språklige mangfoldet i Europa.

Samisk snakkes i fire land, og det er 10 ulike hoveddialekter/språk. Figur 7.1 viser hvor disse språkene/dialektene er/var i bruk. I Norge, Sverige og Finland er nordsamisk mest utbredt. I Sverige og Norge er for øvrig sørsamisk og lulesamisk i bruk. Antallet ume- og pitesamiskstalende er svært beskjedent, og språkene snakkes bare i Sverige. I Finland snakkes det enaresamisk og skoltesamisk, i tillegg til nordsamisk. I Russland er kildinsamisk mest utbredt, mens en svært liten andel eldre samer fortsatt snakker tersamisk. Akkalasamisk, som ble brukt i samme område som Kildin, er nærmest utdødd.

Figur 7.1 Kart over de samiske dialektenes tradisjonelle utbredelse

Samisk språk og kultur har de siste årene vært – og er i dag – i en revitaliseringsfase etter lang tid med undertrykkelse og fornorskning. Aktiv og utvidet bruk av samisk språk er et svært viktig element i den videre utviklingen av samisk kultur. Flere undersøkelser utført av Samisk språkråd, og en undersøkelse utført av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) for Kommunal- og regionaldepartementet (se boks 7.1), viser imidlertid at samelovens språkregler ikke følges opp i tilstrekkelig grad.

Det er svært mange med samisk bakgrunn som har mistet språket eller som ikke har hatt mulighet til å lære å lese og skrive eget språk. Befolkningen har fremdeles liten reell valgmulighet når det gjelder bruk av samisk eller norsk i kontakt med både statlige, regionale og kommunale offentlige etater. Selv om det er ti år siden samisk ble likestilt med norsk, må det enda gjøres mye for å øke bevisstheten rundt bruken av samisk språk i Norge. Det må også tilrettelegges bedre for voksenopplæring i samisk (se kapittel 10). Retten til å bruke, og få opplæring i eget språk, er en av de grunnleggende og viktigste rettighetene som er etablert for den samiske befolkningen.

Mer enn 10 000 personer som kan snakke eller forstå samisk, kan ikke lese og skrive språket. Tilbud om lese- og skriveopplæring for dem som kan snakke samisk er én utfordring. En annen utfordring er språkopplæringstilbud for alle dem med samisk bakgrunn som verken kan lese, skrive eller snakke samisk.

Boks 7.1 Samisk språkråds språkbruksundersøkelse om situasjonen for samisk språk

Samisk språkråd la i oktober 2000 fram en rapport om bruken av samisk språk. Rapporten bygger på en språkbruksundersøkelse gjennomført i løpet av 1999 og 2000 i Finnmark og utvalgte kommuner i Troms, Nordland, begge Trøndelagsfylkene og Hedmark. Undersøkelsen omhandler bruken av samisk språk blant privatpersoner, offentlige institusjoner, samiske organisasjoner og samiske bedrifter. Resultatene av undersøkelsen viser at det i de områdene undersøkelsen er foretatt er 17 pst. samiskspråklige, dvs. at ca. 25 000 personer er samiskspråklige, i den forstand at de kan følge med i en samtale på samisk. 53 pst. av de samiskspråklige både snakker, leser og skriver samisk. Det vil si at mer enn 10 000 samiskspråklige ikke kan lese og skrive samisk. I Karasjok og Kautokeino er andelen samiskspråklige henholdsvis 94 og 96 pst, Nesseby 75 pst., Tana 53 pst., og Porsanger 35 pst. I følge undersøkelsen er noe over 20 pst. av befolkningen i Finnmark samiskspråklige, mens andelen synker jo lenger sør man kommer, men i Kåfjord kommune i Troms er det 46 pst. samiskspråklige.

Rapporten viser at undervisningen i samisk i grunnskolen har blitt utvidet, og tallet på barnehager med samiskspråklige tilbud har økt. Likevel er det et meget stort behov for å gi tilbud til dem som ønsker å lære å lese og skrive samisk. Rapporten foreslår tiltak i den forbindelse, blant annet språkutviklingsprogram.

7.1 Internasjonale forpliktelser

Den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk ble vedtatt av Europarådet 5. november 1992. Til nå har 14 land ratifisert pakten, deriblant Norge, Sverige, Finland og Danmark. Samtykke til ratifikasjon ble for Norges del gitt ved kgl. res. av 1. oktober 1993. Pakten trådte først i kraft 1. mars 1998. Det følger av ot. prp. nr. 60 (1989–90) at språkreglene i sameloven blant annet bygger på utkastet til pakten som da allerede forelå. Da Norge ratifiserte pakten, anså man de plikter som pakten medførte for allerede å være oppfylt, først og fremst ved samelovens språkregler. Det er bare paktens del III som legger konkrete plikter på myndighetene. Norge ratifiserte paktens del III bare for samisk. Formålet med pakten er å verne om minoritetsspråk, for på den måten å bevare en sammensatt og mangeartet europeisk kultur.

Paktens artikkel 15 etablerer et rapporteringssystem som innebærer at statene periodevis skal legge fram en rapport om den politikken som er ført, og de tiltak som er gjort, på området pakten dekker. Norge la fram sin første rapport i 1999. Rapporten gjennomgås og granskes av en ekspertkomité fra

Europarådet. Komitéen besøkte Norge i 2000 og møtte representanter for samene, nasjonale minoriteter og myndighetene. Komitéen legger frem en rapport til Europarådets ministerkomité om Norges oppfølging av pakten.

7.2 Nasjonale forpliktelser

Reglene om samisk språk er prinsipielt og praktisk viktige for å ivareta samisk kultur. Språk, kultur og livsform er vevd sammen på en slik måte at vern om språket må sies å utgjøre en stor del av det samlede vernet om samisk kultur.

Fram til 1960-tallet var samisk kun et hjelpespråk i skolen. Det fantes ingen læreplaner og omtrent ingen bøker eller annet skolemateriell på samisk. Det var mange steder knyttet sanksjoner til å vise samiskhet offentlig. Selv om det ikke var direkte forbudt å bruke samisk i det offentlige rom, var det svært begrensede muligheter for dette. Se for øvrig kapitlene 2 og 8.

7.2.1 Samelovens språkkapittel

Reglene i samelovens kapittel 3 bygger på et grunnsyn om at samisk og norsk er likeverdige språk og skal være likestilte i nærmere angitte områder, jf. ot. prp. nr. 60 (1989–90). Formålet er å legge forholdene til rette for videreutvikling og økt bruk av samisk. Loven skal videre sikre innbyggerne grunnleggende rettigheter vedrørende bruk av samisk. Det er gitt en generell redegjørelse for språkreglene i bl.a. St.meld. nr. 52 (1992–93) Om norsk samepolitikk.

Forvaltningsområdet for samisk språk omfatter kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger og Tana i Finnmark og Kåfjord kommune i Troms. Bakgrunnen for opprettelsen av et forvaltningsområde for samisk språk er ønsket om å gjøre særlige regler om bruk av samisk gjeldende i områder der det samiske språket står sterkest. Til grunn for dette lå et krav om at samisk språk måtte være forankret i et kjerneområde dersom det skulle ha muligheter for å bestå. Kulturdepartementet understreket likevel at opprettelsen av forvaltningsområdet ikke betydde at det samiske språket ikke skulle styrkes i kommuner utenfor området.

De fleste bestemmelsene i samelovens språkkapittel er begrenset til forvaltningsområdet for samisk språk, mens andre ikke har slike geografiske begrensninger. Enkelte bestemmelser retter seg særlig mot kommunene, mens andre gjelder også statlige og regionale myndigheter. Også statlige og regionale offentlige organer er forpliktet, for eksempel er det utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, og lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkningen skal oversettes til samisk.

Det er viktig å merke seg at bestemmelsene i samelovens språkkapittel er minimumskrav. Dette innebærer at alle offentlige organer oppfordres til å ta hensyn til brukere av samisk språk, også utover lovens regler.

Regjeringen vil sette i verk informasjonstiltak med sikte på å bedre kunnskapen om regelverket knyttet til samisk språk og om språkligestilling i offentlige organer (se også kapittel 7.4).

Samelovens § 3–11 slår fast at dersom et offentlig organ ikke følger bestemmelsene i kapittel 3, kan det rettes klage mot nærmeste overordnede organ eller fylkesmannen når klagen angår kommunale og fylkeskommunale organer. Til nå er det registrert relativt få klager. Fylkesmannen i Finnmark

har imidlertid mottatt en sak vedrørende lovlighetskontroll. Dette gjaldt Tana kommunes ansettelsesreglement, der det var satt krav til kunnskaper både i samisk og i norsk ved ansettelse i kommunale stillinger. Saken ble vurdert av Justisdepartementet som mente at bestemmelsene i ansettelsesreglementet ikke er i strid med arbeidsmiljølovens § 55 A, 2. ledd.

7.2.2 Opplæring i samisk

I henhold til samelovens § 3–8 har enhver rett til opplæring i samisk. Samelovens § 3–7 gir rett til permisjon med lønn for tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet. Det er en forutsetning at organet har behov for slik kunnskap. Det kan dermed synes enkelt for tilsatte i offentlige etater å få permisjon med lønn for samiskopplæring. Det er likevel mye som tyder på at disse bestemmelsene ikke fungerer etter lovens intensjon. Sametinget mener at § 3–8 og dens forskrifter kun gjelder for nordsamisk, for enkelte samiskkurs og for opplæringsorganisasjonene. Det må settes i gang tiltak som gjør at lovens intensjon om at enhver har rett til opplæring i samisk, oppfylles. Det må tilrettelegges bedre for at voksne kan få opplæring i samisk. Det er Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet som har forskriftsmyndighet på dette området.

7.3 Tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner

Beslutninger fattet på kommunalt og fylkeskommunalt nivå har stor betydning for mulighetene til å opprettholde og utvikle samisk kultur. Om de sentrale linjene i samepolitikken skal kunne få ønsket gjennomslag og effekt, avhenger i stor grad av om overordnede mål får tilstrekkelig forankring i lokal og regional politikkutvikling. Et eksempel på dette er at samelovens språkreger og opplæringsloven forplikter kommunene ut fra nasjonale standarder for samisk språkpolitikk. Det er imidlertid av stor betydning hvilken vekt kommunen selv legger på å prioritere styrking og utvikling av samisk språk og kultur (se også kapittel 5).

Det går fram av Språkrådets undersøkelse (boks 7.1) at samisk først og fremst blir brukt i de nære omgivelsene, og i liten grad overfor offentlige institusjoner. I følge samelovens § 3–3, har den som henvender seg til et lokalt offentlig kontor i forvaltningsområdet rett til svar på samisk. Likevel svarer bare 40 pst. av de kommunale institusjonene at man vil få svar på samisk ved skriftlige henvendelser. Bare 11 pst. bruker samisk i kontakt med helsevesenet. Det er først og fremst her samiskspråklige savner å kunne bruke samisk mer. Samisk brukes mer i kommunale institusjoner enn i fylkeskommunale og statlige institusjoner.

Tospråklighet medfører ekstra utgifter. Det finnes i dag ulike tilskuddsordninger som er ment å dekke merutgifter til tospråklighet. Det ble i 1985 etablert en tilskuddsordning til samisk tolketjeneste og tospråklighet innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Sametinget har forvaltet ordningen siden 1993. I løpet av de siste årene har søknader om tospråklighetsmidler fra kommuner og fylkeskommuner beløpt seg til nesten det dobbelte av rammen. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet gir et tilskudd som skal styrke kommunenes økonomiske evne til å gi opplæring i og på samisk i grunnskolen (jf. kap. 10). Det gis et eget tilskudd til barnehager som har ved-

tekstfestet at de bygger på samisk språk og kultur (jf. kap. 9). Sosial- og helsedepartementet/Sametinget har siden 1997 fordelt midler til oppfølging av NOU 1995:6 Samisk helse- og sosialplan (jf. kap. 11). Fylkesmannen i Finnmark har siden 1995 anbefalt tilskudd til kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk som har merutgifter knyttet til to-språklighet. Kåfjord kommune fikk slikt tilskudd første gang i 2001. Skjønnstilskuddet til kommuner som ikke får dekket sine faktiske utgifter knyttet til tospråklighet gjennom øvrige ordninger ble økt fra 1,9 mill. kr i 2000 til 10,2 mill. kr i 2001.

Kommunene og fylkeskommunene mener likevel at de ikke har tilstrekkelig midler til å møte kravene i sameloven, og at det ikke er mulig å prioritere for eksempel tilstrekkelig opplæring for sine ansatte, eller nok informasjon til befolkningen på samisk. Det meldes også at det ikke er ressurser til å gi det tilbudet som er ønskelig i grunnskolen.

Kommunal- og regionaldepartementet varslet i St.prp. nr. 1 (2000–2001) at problemstillingene rundt merutgifter knyttet til tospråklighet vil bli fulgt opp i et samarbeid med kommunene og fylkeskommunene. Det ble i januar 2001 opprettet en arbeidsgruppe for å følge opp dette. Kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk, Troms og Finnmark fylkeskommune, Sametinget, Statens utdanningskontor i Finnmark og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har deltatt i arbeidsgruppen.

Arbeidsgruppen har tatt for seg kommunenes og fylkeskommunenes situasjon i forhold til arbeid med tospråklighet, og setter fokus på om kommunene/fylkeskommunene a) får dekket de utgiftene de i dag har til tospråklighet, b) har ressurser til å fylle de kravene som stilles i lovbestemmelsene som omtaler tospråklighet, og c) hva som må til for å oppnå målet om likestilling mellom språkene. Arbeidsgruppen avslutter sitt arbeid i løpet av 2001.

Regjeringens oppfatning er at merutgifter på grunn av tospråklighet er en permanent tilstand for kommuner og fylkeskommuner med et tospråklig tilbud. Regjeringen er enig med arbeidsgruppen i at det ikke er en varig løsning å finansiere utgifter knyttet til tospråklighet via skjønnstilskudd. Dette ivaretar ikke den nødvendige forutsigbarhet kommunene må ha i planleggingen av sin økonomi. Regjeringen varslet derfor i kommuneproposisjonen for 2002 (St.prp. nr. 82 (2000–2001)) at de 10,2 mill. kr som i 2001 er gitt som skjønnstilskudd, overføres til Sametinget som fordeler midlene til kommunene og fylkeskommunene. Dette ble fulgt opp av Stortinget. Kommunal- og regionaldepartementet vil følge opp problemstillingene for å sikre at det gis kompensasjon for kommunenes og fylkeskommunenes utgifter til tospråklighet.

Kongen i Statsråd har fastsatt tospråklige navn (samisk og norsk) på fem av de seks kommunene innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Kommunal- og regionaldepartementet har til behandling tilsvarende søknad fra den siste av disse kommunene (Porsanger), med tillegg av den kvenske navneformen.

Etter initiativ fra Finnmark fylkesting har Arbeids- og administrasjonsdepartementet foreslått tospråklig navn på Finnmark fylke (norsk og samisk). Denne saken er for tiden på høring og vil eventuelt bli lagt frem for Stortinget i løpet av høsten 2001 i form av et forslag om endring av inndelingsnavneloven.

7.4 Sametingets arbeid for samisk språk

Sametinget la ned Samisk språkråd fra 31.12.2000, og opprettet et språkstyre med fem medlemmer. Sametingets språkavdeling er sekretariat for politisk ledelse, utfører språkfaglige tiltak og språkavdelingens administrative oppgaver.

Sametinget har utarbeidet språkplaner for områdene utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. I 2000 avsatte Sametinget ca. 3 mill. kr til styrking av samisk språk i sørsamisk område, lulesamisk område, Ofoten og Sør-Troms og kyst- og fjordområder. I 2001 vil Sametinget styrke sin fagkompetanse administrativt innen det sør- og lulesamiske språkområdet.

I tillegg til å føre tilsyn med at offentlige institusjoner følger bestemmelsene som gjelder samisk språk, informerer Sametinget om hvilke rettigheter enkeltpersoner har til bruk av og opplæring i samisk språk. Også terminologiutvikling er en viktig del av Sametingets arbeid. Forutsetningen for at samisk skal kunne brukes i faglige sammenhenger, er at det finnes fagterminologi og fagbegreper på samisk som dekker behovet i alle situasjoner. Det er nødvendig med felles nordiske løsninger for terminologi, normering- og rettskrivningsspørsmål i forhold til ulike språkgrupper.

7.5 Samiske språksentre

Språksentrene har en svært viktig funksjon i arbeidet med å bevare, styrke og utvikle samisk språk. Det fins i dag samiske språksentre i Porsanger, Kåfjord, Tysfjord og Evenes. Språksentrene legger til rette for arenaer hvor det er naturlig å snakke samisk, og ivaretar og utvikler på denne måten språket som kulturbærer innenfor ulike dialektområder.

For å skape forutsigbarhet i språksentrenes arbeid med samisk språk, har Sametinget fra 2001 opprettet en ny ordning med direkte grunntilskudd til de fire samiske språksentrene. Grunntilskuddet, som er 400 000 kr årlig, skal sikre den nødvendige driften. Språksentrene må selv sørge for finansiering til den øvrige virksomheten. Bortsett fra språksenteret ved Árran lulesamiske senter i Tysfjord, er disse språksentrene kommunale.

Boks 7.2 Læremiddelutvikling ved Árran språk- og studiesenter

Gjennom et samarbeidsprosjekt mellom Samernas Utbildingscentrum, Jokkmokk og Árran lulesamisk språk- og studiesenter er det utviklet et lulesamisk språkkurs «Sámásta». Dette er et nybegynnerkurs, og består av 2 sett bøker – Sámásta 1 og 2 m/arbeidsbøker på lulesamisk-norsk og lulesamisk-svensk. Totalt har prosjektet kostet 2,4 mill. kr og er et Interreg II-prosjekt. Dette er et viktig arbeid, siden det lulesamiske samfunnet i dag har ganske få læremidler og relativt få brukere. Begge sidene av riksgrensen er derfor avhengig av hverandre for å kunne opprettholde og utvikle det lulesamiske samfunnet, og utnytte de faglige ressursene som finnes.

Boks 7.3 Prisen European Label 2000 til Samisk språksenter i Porsanger

Som et eksempel på det utmerkede arbeidet som gjøres av språksentrene, kan det nevnes at Samisk språksenter i Porsanger i 2000 ble tildelt prisen European Label for bruk av nye og utradisjonelle metoder i arbeidet for å styrke kunnskapen om samisk kultur og språk. Samisk språksenter bruker den kunnskapen de eldre har om det tradisjonelle samiske arbeidet. Flere generasjoner samles over arbeidsoppgaver, og det samiske språket brukes i arbeidssituasjonen – en helt annen situasjon enn i det vanlige klasserommet. Språksenteret i Porsanger gjør på denne måten en viktig jobb for å viderebringe den sjøsamiske kulturen og språket til de unge – og til voksne som ikke har hatt muligheten til å lære samisk.

7.6 Stadnamnlova

Lov av 18. mai 1990 nr. 11 om stadnamn trådte i kraft 1. juli 1991. Loven gjelder fastsetting av skrivemåte for norske, samiske og finske stedsnavn. I forskrift av 4. juli 1991 er det gitt nærmere regler om bruk av stedsnavn i flerspråklige områder.

En arbeidsgruppe nedsatt av Kulturdepartementet har levert en rapport om erfaringer med regelverket har virket i de ti årene etter loven trådte i kraft. Rapporten inneholder også endringsforslag som særlig tar sikte på forenkling av saksgang og saksbehandling, endring av bestemmelsene som har vist seg å være uhensiktsmessige, og klarere definisjoner. Rapporten er sendt på høring til berørte instanser med uttalefrist 1. september 2001. Kulturdepartementet vil etter avsluttet høringsrunde ta stilling til den videre behandlingen av saken. Resultatet av en spørreundersøkelse i forkant av evalueringsrapporten viste at det er mange sider ved regelverket som ikke fungerer etter forutsetningene, eller som er unødig tids- og ressurskrevende. Lov og forskrift var også i mange tilfeller lite kjent i kommunene. Det er derfor behov for mer effektiv informasjon, både overfor statlige, regionale og kommunale organer, om lov om stadnamn, slik at lovens intensjoner kan oppfylles.

7.6.1 Navnekonsulenttjenesten for samiske og finske stedsnavn

Alle navnekonsulenttjenestene for samisk og finsk administreres av Norsk språkråd, som likevel ikke har noen oppgaver i forbindelse med navnesakene. Navnekonsulenttjenesten holder til i Kautokeino. Konsulenttjenestens hovedoppgave er å gi faglige råd om skrivemåten av stedsnavn i offentlig bruk, men kan også bidra med råd på andre områder, f.eks. ved valg av stedsnavn. Konsulenttjenesten arbeider f.eks. med revisjon av stedsnavn på kart etter oppdrag fra Statens Kartverk. For å få inn nye stedsnavn i kart må det foretas en kontinuerlig innsamling av samiske og finske stedsnavn. Konsulentene har ikke selv ressurser til innsamling av stedsnavn. Noe innsamlingsarbeid skjer lokalt. Konsulentene kvalitetssikrer innsamlede stedsnavn dersom de blir kontaktet.

7.7 Offentlig informasjon på samisk

Myndighetene har klare forpliktelser, i henhold til sameloven og internasjonale avtaler som Norge har tiltrådt, til å betjene den samiske befolkningen på samisk. Tilgang til informasjon om rettigheter og generell samfunnsinformasjon er en forutsetning for demokratiet og for den enkeltes mulighet til å ivareta sine private rettigheter og sine rettigheter som samfunnsborger. For den samisktalende befolkningen er det av stor betydning, for eksempel når det gjelder egen rettssikkerhet, at statlig informasjon som angår dem, produseres og presenteres på samisk samt at den gjøres lett tilgjengelig. Allmenn og fri tilgang til – og forståelse av – rettighets- og samfunnsinformasjon, er avgjørende for kvaliteten av den offentlige samtale, og for den enkeltes følelse av livskvalitet og likeverd. Brukerne har ulike behov og forutsetninger for å finne og forstå informasjon. Dette må være utgangspunkt for all informasjonsutarbeidelse og -formidling.

Den statlige informasjonspolitikken har tre mål for hvordan statlige virksomheter skal informere og kommunisere, og legger føringer på hvordan informasjons- og kommunikasjonsvirksomheten i staten bør utøves. Borgere, næringsliv og organisasjoner skal

- ha lik og alminnelig tilgang til å delta aktivt i den demokratiske prosessen
- få informasjon om sine rettigheter, plikter og muligheter
- ha reell tilgang til informasjon om det offentliges aktiviteter

Disse tre målene gjelder for samiskspråklige borgere som for befolkningen for øvrig.

7.7.1 Kartlegging av offentlige samiske informasjonstjenester

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet, har Nordisk Samisk Institutt i 2001 foretatt en kartlegging av offentlige samiske informasjonstjenester – hvilken offentlig informasjon som eksisterer på samisk, hva det er behov for og hvem som har ansvar for at informasjonen gis. Målet med prosjektet var å få et beslutningsgrunnlag for utvikling av offentlige samiske informasjonstjenester på samisk og om samiske forhold. Utgangspunkt for arbeidet var de kravene som ligger i samelovens språkregler om at visse typer offentlig informasjon skal foreligge på samisk. Kartleggingen viser at mengden offentlig samisk språklig informasjonsmaterieell er relativt liten. Det er få lover, forskrifter og skjemaer som er oversatt. Kortfattet offentlig informasjonsmateriale på norsk om samiske forhold er nærmest fraværende. Slik informasjon må i hovedsak hentes fra offentlige saksdokumenter. Internett er foreløpig tatt lite i bruk. Prosjektet foreslår flere oppfølgingstiltak, blant annet bedre rutiner i offentlige instanser mht. oversettelse, utgivelse, distribusjon samt innhold og kvalitetssikring av offentlig informasjon på samisk.

Kommunal- og regionaldepartementet har i tillegg foretatt en kartlegging av hvordan informasjon fra statlige myndigheter til samene og om samene fungerer, og har undersøkt hvordan slik informasjon bør organiseres i framtiden. Hensikten med denne kartleggingen er på sikt å få etablert bedre informasjonsrutiner i statlig forvaltning i forhold til den samiske befolkningen. Regjeringen vil øke bevisstheten i forvaltningen om hva slags informasjon som bør oversettes, og hvordan informasjonsformidlingen bør foregå. Det er et mål at

offentlig forvaltning innarbeider rutiner for å vurdere om lover, forskrifter, skjemaer, brosjyrer, rundskriv, kunngjøringer m.m. bør oversettes til samisk.

Resultatene fra kartleggingen viser at de fleste departementene/underliggende etater har noe materiell på samisk, men variasjonene er store. De fleste departementene ser et behov for å oversette skjemaer, lover, forskrifter, informasjonsbrosjyrer m.m. Stort sett eksisterer det ikke faste rutiner for oversettelse. Distribusjon av samisk informasjon skjer gjennom samiske aviser, kommuner (spesielt innenfor forvaltningsområdet for samisk språk), fylkeskommuner, gjennom egen etat, organisasjoner e.l. – avhengig av informasjonens karakter. De fleste er avhengige av å bruke ekstern oversetter.

Kommunal- og regionaldepartementet vil ansette en samisk språk- og informasjonskonsulent i 2001. Gjennom denne vil man bl.a. kunne utvikle informasjonsstrategier og bistå andre departementer med råd/veiledning i spørsmål knyttet til informasjon på samisk og om forhold som berører samene spesielt.

7.8 Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT)

Det er regjeringens mål at samisk språk skal kunne brukes i all IKT-sammenheng. IKT gir nye muligheter for minoritetsspråk i en situasjon med stadig økende globalisering. Gjennom internett åpnes muligheten for formidling av tekster på samisk til brukere over hele verden.

Barn og unge benytter ofte «nye» medier, for eksempel internett, for å hente informasjon og kunnskap. Også mobiltelefoner blir mye benyttet av barn og unge. Det er viktig at det er mulig å bruke samisk i slike sammenhenger, slik at samisk språk forblir et levende språk også i informasjonssamfunnet. Det er regjeringens syn at ny informasjonsteknologi aktivt må tas i bruk overfor barn og ungdom, blant annet for å formidle informasjon og for å gi kunnskaper som motvirker fordommer. Barn og ungdom må selv tas med i utformingen av informasjonstilbudet på disse områdene.

7.8.1 Bruk av samiske tegn i IKT-sammenheng

Det nordsamiske alfabetet har syv bokstaver som ikke finnes i det norske alfabetet. Disse er á, „, ~, , , og ç. Hittil har spesialprogrammer blitt brukt for å kunne skrive med samiske tegn på datamaskiner. Disse spesialprogrammene har både vært kostbare og teknisk sett problematiske for samiske databrukere. Løsningene har hittil heller ikke vært tilfredsstillende for utveksling av data mellom programmer og ulike brukere. De har forutsatt at mottakere av samiskspråklig elektroniske dokumenter har hatt de samme spesialprogrammene installert. Det har inntil nylig ikke vært mulig å bruke samisk på internett eller i e-post.

Skriftspråk som inneholder bokstaver som ikke er i det engelske alfabetet, har hatt problemer helt siden skrivemaskinen ble tatt i bruk, problemer som ikke forsvant med innføringen av EDB. Årsaken er at det ikke har vært teknisk mulig å implementere alle europeiske bokstaver og tegn i en standard. Man har måttet operere med like standarder for ulike språk, noe som har gjort situasjonen vanskelig for små språk med egne tegn/bokstaver.

For å løse dette har The International Organization for Standardization (ISO) utviklet en ny standard, kalt Unicode 10646. ISO er en verdensomspennende organisasjon av standardiseringsorganer med medlemmer fra 130 land, et fra hvert land. Dette betyr at standarden Unicode ikke er tilknyttet et enkelt kommersielt firma, men er en standard som alle kan bruke.

Alle tegn som benyttes i det samiske alfabetet ligger inne i Unicode. Unicode er nå implementert i de mest utbredte programvarene. Dette betyr at man i utgangspunktet skal kunne kommunisere med samiske tegn uten problemer. Det vil ta en viss tid før Unicode er fullt utbredt. Det vil derfor fortsatt kunne oppstå problemer med samiske tegnsett, spesielt i forhold til gammelt datamateriale og gamle program.

Den teknologiske utviklingen innen IT-bransjen er av en slik art at problemene med samisk tegnsett og IT muligens vil løse seg på sikt uten statlig medvirkning.

7.8.2 Offentlig bruk av samisk språk i IKT-sammenheng – «eNorge» og «ODIN»

«eNorge» er regjeringens samlede plan for å legge grunnlaget for utviklingen av informasjons- og kunnskapssamfunnet Norge. Målsettinger i planen er bl.a.:

- offentlige rom skal tas i bruk slik at alle får tilgang til informasjons- og kommunikasjonsteknologi, uavhengig av bosted, alder, økonomi og utdanning
- IKT skal utnyttes for å effektivisere tilgangen til de kunnskaps- og opplevelsesressursene som forvaltes av våre kulturinstitusjoner og massemedier
- det skal utformes en helhetlig politikk for et bærekraftig kunnskapssamfunn, basert på miljøinformasjon, økt bruk av telekommunikasjon til erstatning for transport, en grønn produktpolitikk og grønne offentlige innkjøp.

Flere og flere tjenester blir digitalt tilgjengelige. For at flest mulig skal kunne nyttiggjøre seg teknologien, må det sikres kompetansetilbud i nærmiljøet, og utviklingen av nye produkter må påvirkes slik at de blir enkle og brukervennlige. Nye sosiale skillelinjer mellom dem som har og dem som ikke har tilgang til teknologien må unngås. Det er dermed også viktig at det utvikles et samisk-språklig tilbud.

Regjeringen har et særskilt ansvar for å legge til rette for at samisk språk bevares og utvikles. I IKT-sammenheng møter det samiske språket utfordringer, men også nye muligheter. Det er nødvendig med en samordnet innsats for å sikre at samisk blir et funksjonelt språk i digitale medier. Det kreves et spesielt fokus på problemene som det samiske tegnsettet skaper ved bruk i programvare.

Kommunal- og regionaldepartementet meldte i St.prp. nr. 1 (2000–2001) at det skulle nedsettes en arbeidsgruppe, som med utgangspunkt i eNorge skulle kartlegge behov, problemer og hindringer i anvendelsen av samisk tegnsett i IT-sammenheng.

Arbeidsgruppen har sett nærmere på statlige myndigheters egen bruk av samisk i IKT-sammenheng. Et sentralt problem er bruk av samisk i offentlige

registre, for eksempel Brønnøysundregistrene. Når skrivemåten av et stedsnavn er fastsatt etter stadnamnlova og innført i stedsnavnregisteret, skal skrivemåten brukes av alle offentlige organer. Når dette tidligere ikke har vært gjort, er det på grunn av tekniske hindre.

Arbeidsgruppen anbefaler at det i statlige innkjøpsavtaler med programvareleverandører innføres krav om at programvare skal støtte Unicode. Gjennom utbredelsen av Unicode er det ikke lenger tekniske hindre for at offentlige organer skal kunne bruke samiske tegn, i for eksempel registre. Videre anbefaler gruppen at det på regjeringens internettsider, ODIN, etableres et samisk språkvalg, slik at stortingsmeldinger, proposisjoner, lover, forskrifter og andre dokumenter som er publisert på samisk gjøres tilgjengelig på internett. Arbeidsgruppens forslag vil bli innarbeidet i eNorge-planen.

Regjeringen vil følge opp arbeidsgruppens forslag om å etablere et samisk språkvalg på ODIN. Det er regjeringens mål at statlige organer tar i bruk samiske tegn så snart som mulig, og gjør samiskspråklig offentlig informasjon, regelverk etc. tilgjengelig på internett.

En felles webbløsning for fylkesmannsembetene, Fylkesmannen.no, lanseres i 2001. Det tas der sikte på å legge ut informasjon også på samisk.

7.8.3 Bredbåndkommunikasjon

Regjeringen går inn for at alle skal kunne delta i kunnskapssamfunnet. I dette ligger det at alle, herunder samiske områder, skal ha tilgang til bredbåndskommunikasjon.

Regjeringen vil fremme en rask utbygging av bredbånd til hele landet. Regjeringens mål er å sikre grunn- og videregående skoler, folkebibliotek, sykehus og kommuneadministrasjoner tilbud om tilkobling til bredbåndnett innen utløpet av 2002. Befolkningens mulighet for tilknytning til bredbåndnett skal sikres innen utløpet av 2004. Regjeringen vil videre utvikle et infrastrukturprogram for å vurdere tiltak for å dekke områder i landet eller grupper i befolkningen som ikke vil kunne etterspørre bredbånd på et kommersielt grunnlag. Det er uvisst hvorvidt spredtbygde områder i Nord-Norge vil kunne bli dekket på et slikt grunnlag. For de samiske områdene vil det for fremtiden blant annet være interessant med bredbåndskommunikasjon til samiske områder i andre land.

7.9 Tiltak

- Regjeringen vil bidra til å sette i verk tiltak som kan sikre at flere samisktalende kan lære å lese og skrive samisk. De som ikke behersker språket, skal kunne skaffe seg de nødvendige basiskunnskapene.
- Regjeringen vil sette i verk informasjonstiltak om samelovens språkregler.
- Forvaltningen av de midlene som i dag gis som skjønnsmidler til kommuner som har merutgifter pga. tospråklighet overføres til Sametinget.
- Kommunene og fylkeskommunene skal gis kompensasjon for utgifter til tospråklighet.
- Regjeringen vil, som en del av oppfølgingen av evaluering av stadnamnlova, vurdere tiltak for samiske stedsnavn i forbindelse med gjennomgang av regelverk og konsulenttjeneste.

- Statlige etater skal ta i bruk programvare som muliggjør bruk av samisk tegnsett
- På regjeringens internettsider, ODIN, skal det etableres et eget samisk språkvalg.

8 Holdninger og informasjon

Artikkel 31 i ILO-konvensjonen nr. 169 av 27. juni 1989 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater, sier at det skal settes i verk informasjonstiltak i alle sektorer av samfunnet, og særlig blant de grupper som er mest i direkte kontakt med vedkommende folk, for å fjerne fordommer som måtte eksistere mot disse folk. For å oppnå dette, skal det i følge ILO-konvensjonen settes inn ressurser for å sikre at lærebøker i historie og læremidler for øvrig gir et rettferdig, korrekt og informativt bilde av disse folks samfunn og kultur.

På bakgrunn av språkproblemer og andre forhold hadde mange samer problemer med å oppnå de samme samfunnsgodene som den øvrige befolkningen. Det kunne også være vanskelig å få jobb hvis man hadde samisk tonefall. Samisk kultur, bosettingsmønster og ressursbruk ble ofte sett ned på.

Samekomitéens innstilling av 1959 understreket betydningen av at folkegruppene respekterte hverandre. 1960- og 70-tallet var en periode da samene begynte arbeidet for å få tilbake noe av det tapte. Mange ønsket et nytt og kulturelt likeverdig samfunn for samene, og det var en politisk og kulturell oppblomstring. Flere mente imidlertid at samisk kultur alt var dødsdømt og til hinder for videre utvikling.

Fornorskningspolitikken er nå et forlatt stadium, og målsettingen er likeverdighet mellom norsk og samisk kultur. Selv om det nå er en positiv utvikling når det gjelder forståelsen for samisk kultur, er det enda en del holdninger som henger igjen fra fortida.

Regjeringen tar gjenværende negative holdninger overfor kultur svært alvorlig. For å fjerne fordommer mot samisk kultur vil Regjeringen iverksette kortsiktige og langsiktige tiltak. I den forbindelse er informasjon et sentralt element.

Regjeringen mener derfor det er behov for en informasjonssatsing om samer og om samiske forhold. Blant annet i forbindelse med Samerettsutvalgets arbeid har det fremkommet negative holdninger til samer og det samiske i den offentlige debatten. Når et nytt samerettsutvalg skal arbeide med rettighetsspørsmål i områdene sør for Finnmark med samisk befolkning, vil det være av stor betydning å få frem målrettet og saklig informasjon om hva dette arbeidet dreier seg om. Slik informasjon vil være viktig for å unngå misforståelser og grobunn for negative holdninger. Regjeringen anser barnehager og skoler som viktige arenaer for å formidle informasjon om samiske forhold til barn og ungdom.

Informasjon, dokumentasjon og nettverksbygging vil være sentrale arbeidsoppgaver for kompetansesenteret for urfolks rettigheter, jf. kap. 3.

Regjeringen mener det er nødvendig å nedsette en tverrdepartemental arbeidsgruppe, med deltakelse fra Sametinget, som skal utarbeide forslag til informasjonstiltak om flerkulturelle og samiske forhold.

På bakgrunn av tidligere tiders politikk, der man bevisst gikk inn for å bli kvitt den samiske kulturen, utviklet det seg mange negative holdninger overfor samene.

Boks 8.1 Etnisk diskriminering mot samer i Sverige

I 1998 undersøkte Centrum for innvandringsforskning (CEIFO), på oppdrag fra den svenske Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, opplevd etnisk diskriminering blant svenske samer. Nærmere 75 pst. av de spurte mener at Sverige, til en viss grad, er et samefiendtlig og rasistisk samfunn. I følge undersøkelsen har hver tredje same i Sverige blitt utsatt for nedsettende bemerkninger og hver femte same har blitt trakassert på sin arbeidsplass. Samer som er bosatt innenfor det tradisjonelle samiske bosettingsområdet, opplever problemene som størst og tendensen er spesielt tydelig blant ungdom. Relativt få samer har opplevd diskriminering i form av å ikke få arbeid eller lån, eller blitt nektet adgang til varer eller tjenester fordi de er samer. Ingen av de 372 som deltok i undersøkelsen hadde anmeldt diskriminering til politiet.

Boks 8.2 Svensk informasjonssatsing om samene som urfolk og deres kultur

I forbindelse med en rapport om mulig svensk ratifikasjon av ILO-konvensjon nr. 169, «Samene – et urfolk i Sverige», ble det foreslått en informasjonssatsing om urfolk i Sverige. Den svenske regjeringen har i 2001 avsatt 6 mill. kr til en slik informasjonssatsing om samene som urfolk i Sverige og om deres kultur.

Det tas sikte på en bred og langsiktig innsats for å øke kunnskapen om, og forståelsen for, samene og den samiske kulturen. Det er nedsatt en prosjektkomité som i 2001 skal lede informasjonssatsingen. Komitéen skal utarbeide en strategiplan samt komme med forslag for gjennomføring av informasjonssatsingen fra 2002 til 2005.

Målet for kampanjen er å øke kunnskapen om samene som Sveriges urfolk og om samenes kultur i hele landet. Det er også viktig å få en økt og langsiktig tillit mellom samer og ikke-samer, og å kunne forebygge og motvirke diskriminering.

8.1 Dagens situasjon

De fleste unge samer har i dag et mye mer positivt selvbilde og en helt annen erfaringsbakgrunn enn tidligere generasjoner har hatt. Samisk ungdom og ungdom fra majoritetsbefolkningen snakker ikke lenger bare om hverandre, men de snakker også med hverandre og til hverandre. For mange unge samer er det sannsynligvis ikke noe problem å være både samisk og norsk.

Det har også skjedd en positiv utvikling når det gjelder majoritetens holdninger til samer og det samiske. Mange norske er antakelig interessert i å lære mer om samer og om samiske forhold, og ser på den kulturelle og språklige revitaliseringen blant samer som noe positivt. Samene møter en helt annen aksept i dag enn for bare 20–30 år siden. Den samiske befolkningen har

de siste årene deltatt mer aktivt i samfunnslivet generelt, bl.a. i media, politikk og nye næringsveier. Samiske kunstnere og samiske kultursentre har i betydelig grad medvirket til positive holdninger til det samiske, både i nasjonal og internasjonal sammenheng.

På den andre siden blir samisk språk og kultur fortsatt ikke fullt ut respektert. Mer enn hundre år med fornorskningsspolitikk lar seg ikke så lett viske ut. Blant majoritetsbefolkningen finner man ofte stereotype oppfatninger av samer. I tillegg har mange samer opplevd at det samiske blir oppfattet som om det ikke er noe verd. Mange ønsker ikke å vise sin samiske bakgrunn, verken i form av språk, klesdrakt eller andre kulturelle uttrykksformer.

For noen blir valget av etnisk identitet et stort problem. Mange finner det vanskelig å velge om man skal være norsk eller same. Kombinasjonen både same og norsk er vanskelig for enkelte. I den pågående debatten rundt en eventuell utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk, har det blant annet fremkommet at enkelte er redde for å bli mobbet hvis de blir boende i en kommune som også er en «samekommune».

Negative holdninger og intoleranse i forhold til samer har gjerne kommet til uttrykk i forbindelse med debatter rundt:

- Samerettsutvalgets innstilling og samiske rettigheter til land og vann
- Innføring av samisk læreplanverk for den 10-årige grunnskolen i de seks kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk (L97S) medførte bl.a. til motaksjoner av ulike slag
- Sameloven og lovens språkregler
- Stadnamnlova og bruk av samiske stednavn
- Samiske barnehager
- Sametingsvalget

Det har i noen tilfeller forekommet diskriminerende aksjoner mot samer og rasistisk motivert hærverk. Ett eksempel er konflikten om skilting på samisk og norsk. Veiskilt på samisk har i enkelte tilfeller blitt beskutt og ødelagt.

Blant samene selv finnes det også negative holdninger og intoleranse, for eksempel i spørsmålet om hvem som er «mest» same, kystsamer eller rein-driftssamer. Det foregår med andre ord en rangering av «samiskhet». Blant annet har det eksistert en oppfatning om at man ikke er fullgod same hvis man ikke er reineier. Det er fortsatt et stykke igjen før det blir fullt ut akseptert at det å være samisk ikke nødvendigvis har sammenheng med bestemte kulturelle kriterier, for eksempel språk, næringer, yrke eller en bestemt politisk tilhørighet.

På en ungdomskonferanse om rasisme og diskriminering, som ble arrangert av Sametinget i 2001, kom det frem at holdninger samer i mellom fører til at enkelte ungdommer ikke tør å snakke samisk. Sjøsamisk ungdom som står frem som samer blir til tider beskyldt for å være «super-samer» ved kysten, og i Indre Finnmark godtas de ikke som fullverdige samer.

8.1.1 Holdningsundersøkelser

Holdninger til samer og samiske rettigheter

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet, har Senter for samiske studier (SESAM) ved Universitetet i Tromsø i 2001 utført en undersøkelse om

holdninger til den samiske befolkningen, kulturen og språket slik de kommer til uttrykk i de fem avisene Aftenposten, Nordlys (Tromsø), Finnmark Dagblad (Hammerfest), Altaposten (Alta) og Finnmarken (Vadsø). Rapporten er begrenset til tidsrommet 1996–2000. Undersøkelsen omfatter reportasjer, redaksjonelle kommentarer, kronikker, debattinnlegg og NTB-artikler. Målet med prosjektet var å gi et inntrykk av hvilke holdninger som kommer til uttrykk i et utvalg aviser når det gjelder samer og det samiske, og på den måten gi myndighetene et grunnlag for å utforme informasjonsstrategier og holdningsskapende arbeid omkring samiske spørsmål.

Undersøkelsen viser at interessen for samiske spørsmål er større jo lenger nord man kommer, og størst i Finnmark. Mest positiv omtale får kategorien «språk og skole», mens reindriften, i følge rapporten, blir påfallende negativt omtalt i alle avisene undersøkelsen omfatter.

Holdningsundersøkelse – tospråklig offentlig service (NIBR, 2000: 17)

På oppdrag fra Kommunal- og regionaldepartementet, utførte Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) i 1999 og 2000 en undersøkelse i forvaltningsområdet for samisk språk om tospråklig offentlig service (samisk og norsk), jf. kap. 7. Undersøkelsen omfattet også spørsmål om holdninger til bruk av samisk språk. Også informantenes reaksjoner på undersøkelsen ga indikasjoner på hvilke holdninger som knytter seg til temaet tospråklighet.

Nærmere 60 pst. av de som har svart mener at det er viktig å fylle de kommunale stillingene med tospråklige ansatte og følgelig at de med slik kompetanse bør foretrekkes hvis søkerne ellers står likt.

Rundt 70 pst. av respondentene fra Karasjok og Kautokeino svarer at samisk skal være obligatorisk opplæringsfag i grunnskolen, mens i kommunene Tana, Porsanger og Kåfjord svarer mellom 25 og 49 pst. nei på dette spørsmålet.

Godt over halvparten av respondentene svarer at det er svært viktig eller viktig at offentlige kontorer bruker både samisk og norsk på ulike områder, som for eksempel i muntlig kontakt med publikum, rettleiding til selvangivelse og søknadsskjema om trygd.

Det er store forskjeller i holdninger mellom de seks kommunene i undersøkelsen. Jevnt over er respondentene i Karasjok og Kautokeino mer positive til bruk av samisk språk enn innbyggerne i de andre kommunene. Informantene under 50 år har gjennomgående mer positive holdninger enn de over 50.

Boks 8.3 Kommunal- og regionaldepartementets tilskudd til samiske formål

Kommunal- og regionaldepartementet forvalter en tilskuddsordning til samiske formål (statsbudsjettets kap 541, post 70 Tilskudd til samiske formål). Formålet med ordningen er å støtte aktiviteter som kan bidra til å bevare, utvikle og fremme kunnskap om samisk identitet, kultur og samfunnsliv. Tilskudd kan gis til institusjoner, organisasjoner og kommunale virksomheter. I 2001 har departementet prioritert søknader som gjelder språk- og informasjonstiltak på samisk og om samiske forhold. I tillegg er tiltak som styrker sørsamiske, lulesamiske, østsamiske/skoltesamiske og sjøsamiske samfunn prioritert.

8.2 Hva kan gjøres?

Erfaringer fra annet holdningsskapende arbeid viser at fordommer og intoleranse ofte kan skyldes usikkerhet og mangel på informasjon. Mangel på respekt og aksept fra majoritetsbefolkningen samt marginalisering og utestenging fra storsamfunnet, kan føre til mangel på selvrespekt, psykiske og sosiale problemer hos dem som blir utsatt for dette. Myter og «vandrehistorier» må avsannes med saklig og korrekt informasjon.

Kultur- og språksentre der samisk språk og kultur kan utøves, synliggjøres og formidles ser ut til å ha positive effekter, både i lokalsamfunnene og for den enkeltes selvfølelse og selvrespekt, jf. kap. 12.1.

Fra flere kommuner er det påpekt behov for en ordning for lokalsamfunn som ønsker å utarbeide undervisningsmaterieell om områdets flerkulturelle historie. Grunnskolen har fått utvidet informasjonsplikt om samer og samiske forhold i forbindelse med innføringen av nye læreplaner for grunnskolen. Alle barn i Norge skal nå lære om samenes historie og kultur.

Barn og ungdom er viktige målgrupper når det gjelder å forme holdninger. Holdningsskapende informasjonsarbeid kan foregå ved å spille på eksisterende sosiale nettverk, spesielt gjennom barne- og ungdomsorganisasjoner, i tillegg til produksjon av skriftlig informasjonsmateriale.

Boks 8.4 Sametingsvalget i 1989

I forbindelse med det første sametingsvalget i 1989 ble det sendt ut et manntallsskjema fra Kommunaldepartementet til alle stemmeberettigede i de fem nordligste fylkene. Departementet mottok i den sammenhengen en del henvendelser fra personer som hadde mottatt dette skjemaet for innskriving i samemantallet:

«Dette er det frekkeste. Hva i all verden mener De med dette? Vi bor riktignok nord for Sinsenkrysset, men det er ikke bare samer som bor der. Dette vil vi ha en forklaring på! Er klar over at intelligensen i departementet er lav, men nu er Dere kommet ut på minussiden. Hvor har De det fra at kona er same?»

«I min alder av 75 år er dette det frekkeste skriv jeg noen gang har mottatt. Vel er jeg født og oppvokst i Nord-Norge, men ikke har jeg sameblod i mine årer ei heller same-aner, så dette vil jeg ha meg frabedt. Jeg er heller ikke oppdratt til kontakt med samene.»

8.3 Tiltak

- Regjeringen vil iverksette en holdnings-/informasjonssatsing om samer og om samiske forhold.
- Regjeringen vil nedsette en tverrdepartemental arbeidsgruppe, med deltakelse fra Sametinget, som skal utarbeide forslag til informasjonstiltak på

- samisk/norsk og som gjelder samer og samiske forhold
- Regjeringen vil utarbeide undervisningsmateriale, både i grunnskolen og i videregående opplæring, som er utformet med tanke på å skape gjensidig respekt, toleranse og forståelse mellom samer og nordmenn.
  - Regjeringen vil sette i gang FOU-virksomhet for å avdekke nærmere noen av årsakene til ulike holdninger til samer og samiske forhold
  - Kompetansesenteret for urfolks rettigheter i Kautokeino vil ha dokumentasjon og kunnskapsformidling og informasjon om samers og andre urfolks rettigheter som en sentral oppgave

9 Samiske barn og unges oppvekstvilkår

De raske samfunnsmessige endringene og en oppvekstsituasjon som innebærer kulturelle spenninger og identitetsmessige valg, setter samiske barn og ungdom i en situasjon – med hensyn til valg av språk og kultur – som majoritetsbefolkningens barn og ungdom ikke opplever. Samiske barn og unges oppvekst foregår i dag i spenningsfeltet mellom tradisjon og modernisering; mellom på den ene siden det samiske samfunns bevisste forhold til sin egen tradisjon, og på den andre siden det moderne samfunns innflytelse og krav om omstillinger på alle livsområder.

Samiske barn og unge har i dag, på en helt annen måte enn tidligere, kontakt med det øvrige norske samfunnet. Mange har tilpasset seg storsamfunnets krav og forventninger og likevel tatt rike kulturelle tradisjoner med seg. Samtidig finnes fremdeles uvitenhet, negative holdninger og likegyldighet overfor samer. Samiske barn og unge velger forskjellige strategier i møte med gamle fordommer og uvitenhet. Noen velger å tone ned sin samiske tilhørighet for å slippe ubehageligheter, andre igjen velger å kjempe åpent mot disse. Mange samiske barn og unge i dag er slektsmessig flerkulturelle. Mange verken kan eller ønsker å bli kategorisert som bare same eller bare norsk. De fleste vil si: «Vi er samer, men vi er også norske.»

I kommunene er det varierende bevissthet om samiske barn og unges behov og interesser, og ivaretagelse av disse i utformingen av de kommunale tilbudene.

9.1 En helhetlig og samordnet barne- og ungdomspolitik

9.1.1 FNs konvensjon om barnets rettigheter

FNs konvensjon om barnets rettigheter bygger på en grunnleggende erkjennelse av barns behov for spesiell beskyttelse og omhandler sivile, politiske, økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter. Regjeringen arbeider aktivt for at barns rettigheter fremmes i henhold til konvensjonen.

Konvensjonen tar bl.a. hensyn til den betydning hver enkelt folkegruppes tradisjoner og kulturelle verdier har for barnets vern og for dets harmoniske utvikling. Enkelte artikler har spesiell relevans for samiske barns rettigheter. Artikkel 30 gir følgende generelle prinsipper:

«I land hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller urfolk, skal et barn som tilhører en slik minoritet eller urfolk, ikke nektes retten til sammen med andre medlemmer av sin gruppe å nyte godt av sin kultur, å bekjenne seg til og utøve sin religion eller til å bruke sitt eget språk.»

De internasjonale forpliktelser som her er nedfelt får betydning for norske myndigheters politikk på en rekke områder som berører samiske barns oppvekstvilkår. Det vil gjelde felt som barnehage, grunnskole, videregående skole, media og andre områder av livet der offentlige myndigheter er definert å ha et ansvar. Kommunene har et spesielt ansvar for å sikre samiske barn og unge en oppvekst hvor de får styrket sin identitet og sin tilhørighet til det samiske samfunnet.

9.1.2 Barneombudet

Barneombudet mangler i dag samisk språk- og kulturkompetanse, noe også Sametinget har påpekt og mener Barneombudet må skaffe seg. Sametinget mener videre at det i fremtiden må opprettes et eget samisk barneombud.

Regjeringen mener det er mest hensiktsmessig å ha ett barneombud i Norge. Barneombudet skal selvsagt ivareta samiske barn. Regjeringen er derfor enig i at Barneombudet bør ha samisk språk- og kulturkompetanse og kompetanse om samiske barn og ungdom. Dette er viktig for å kunne ta i mot henvendelser fra samiske barn og ungdom og for i større grad å sette fokus på og synliggjøre samiske barn og ungdom. Regjeringen viser til at Barneombudet er pålagt i lovs form å ha et nasjonalt ansvar for alle barn i Norge.

Regjeringen vil sikre at Barneombudet får kompetanse i samisk språk og kultur.

9.1.3 Kommunal barne- og ungdomspolitik

Når samisk språk og kultur er lite synlig og tilgjengelig i familieliv, oppvekst-institusjoner, nærmiljø, kommunale tilbud og media, er det vanskelig å utvikle en samisk identitet og tilhørighet. Påvirkning fra storsamfunnets kultur må møtes gjennom hele oppveksten med innhold fra samisk kultur. Utforming og oppfølging av barne- og ungdomspolitik for samisk barn og ungdom må ha som mål å skape oppvekstmiljøer for barn der samisk og norsk kultur i størst mulig grad har samme status og oppleves som likeverdige.

Samisk barn og ungdom er ingen ensartet gruppe, hverken med hensyn til bosted eller til erfaringsbakgrunn. Det er veldig ulike vilkår for samisk kulturutfoldelse avhengig av hvor barna bor. Noen steder er samer i flertall og dermed synlige i samfunnet, mens andre steder er samene i mindretall og fremdeles mindre synlige i offentlige sammenhenger.

I følge rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planleggingen, skal kommunene foreta en samlet vurdering av barn og unges oppvekstmiljø for å innarbeide mål og tiltak i kommuneplanarbeidet. Hva som er nødvendig å gjøre for å styrke samiske barn og unges identitet og tilhørighet til det samiske samfunnet, vil variere fra kommune til kommune. I noen kommuner er det tilbud om opplæring i samisk språk og muligheter for videreføring av samiske kulturtradisjoner som kan være det mest presserende. I andre kommuner handler det om å få i gang en samisk barnehage og et samisk skoletilbud. I de kommunene som tradisjonelt blir sett på som samiske kan det være framtidsutsiktene til ungdom, utdanning og framtidige arbeidsmuligheter som er det viktigste innsatsområdet.

Barne- og familiedepartementet og Sametinget vil i løpet av 2001 utgi et hefte som vil gi oversikt over ulike tilbud til samiske barn og ungdom. Eksempelene fra forskjellige kommuner skal stimulere andre kommuner til sterkere innsats overfor samiske barn og ungdom. Hftet vil omhandle rettigheter i lover og konvensjoner, eksempler fra kommunal planlegging for og med samisk barn og ungdom, og deretter eksempler på tilbud som gis fra barn er små på helsestasjon og i barnehage, via skole- og fritidstilbud, til ungdom i utdanning og ungdomsinformasjon og muligheter til nordisk og internasjonalt samarbeid.

9.1.4 Spesielle innsatsområder

Å styrke barn og ungdoms innflytelse er et sentralt mål for regjeringen. I følge rikspolitiske retningslinjer for å styrke barn og unges interesser i planleggingen skal kommunene organisere planprosessen slik at synspunkter som gjelder barn som berørt part, kommer fram, og at ulike grupper barn og unge selv gis anledning til å delta. FNs konvensjon om barnets rettigheter slår også fast at barn har rett til å uttale seg i saker som angår dem og at deres meninger skal tillegges vekt.

I løpet av 2001 vil over halvparten av landets kommuner ha etablert et barne- og ungdomsråd eller lignende innflytelsesorgan for barn og ungdom. I kommuner med samisk befolkning vil et slikt organ være viktig for å få synliggjort samiske barn og ungdoms egne interesser og behov. Barne- og familiedepartementet vil fortsatt stimulere til idé- og erfaringsutveksling og arbeide for å sikre at alle grupper av barn og ungdom får delta i kommunale plan- og beslutningsprosesser og vil samarbeide med Sametinget om eksempler fra kommuner med samiske barn og ungdom.

Som et ledd i arbeidet med å bedre oppvekst- og levekårene for barn og ungdom har regjeringen igangsatt et utviklingsprogram for styrking av oppvekstmiljøet. Programmet startet i 1998 og vil strekke seg over flere år. Målet er å styrke og videreutvikle de lokale oppvekstmiljøene gjennom et bredt samarbeid mellom offentlige og frivillige krefter. Å bedre barn og ungdom sine muligheter til deltakelse, medvirkning og mestring står sentralt. Samtidig skal innsatsen mot vold, mobbing, rus, kriminalitet og rasisme i barne- og ungdomsmiljøene styrkes.

Tana kommune/Deanu gielda var en av de ti første kommunene som var med i utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet. I løpet av 2001 skal det velges 10 nye kommuner. Det vil være aktuelt å velge en kommune innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

9.1.5 Samiske barne- og ungdomsorganisasjoner

Barne- og ungdomsorganisasjonene er viktige for utviklingen av et dynamisk og demokratisk samfunn. Organisasjonenes arbeid er også viktig for å engasjere barn og ungdom i utformingen av samfunnet ut fra egne premisser og på forskjellig ideologisk grunnlag. Regjeringen vil derfor fortsatt støtte mangfoldet av de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonenes virksomhet. Et av disse støttetiltakene er å gi driftstilskudd til organisasjonene.

Samiske ungdomsorganisasjoner, som NSRs ungdomsutvalg og Davvi Nuorra, har fått tilskudd til drift, prosjekter og internasjonale aktiviteter. Det stilles krav til organisasjonenes størrelse og utbredelse, men det er tatt hensyn til de forhold og muligheter som gjelder samiske organisasjoner. Det er behov for å gjøre en positiv diskriminering i tråd med norsk samepolitikk.

De samiske ungdomsorganisasjonene vil spille en sentral rolle i utviklingen av ungdomssamarbeidet i Barentsregionen. Barents Regional Youth Forum (BRYF) har representanter fra urfolksungdom. Forumet vil få en rolle som pådriver og initiativtaker til videre utvikling av samarbeid i regionen.

9.2 Barnehageområdet

Regjeringen har som mål å legge til rette for en oppvekst hvor to språk og to kulturer kan være en berikelse for samiske barn. Barnehagen skal være med på å gi barn en trygg forankring i egen kultur og har en sentral rolle som arena for å utvikle språk og identitet. Det samiske språkets stilling er forskjellig i ulike områder og bruken av samisk språk i barnehagen avhenger derfor av om barnehagen har samisk eller norsk som hovedspråk. Variasjonen i hva slags barnehagetilbud som gis til samiske barn er stor; fra samiske barn som har tilbud i samiske barnehager med samisk som hovedspråk til norskspråklige samebarn som får tilbud i norske barnehager. Man finner også eksempler på at foreldre uten samisk bakgrunn ønsker at barna skal få et samisk kultur- og språktilbud i barnehagen. Rammepplanen for barnehagen fastslår at hvert enkelt barn må få et barnehagetilbud som er tilpasset barnets språksituasjon.

I lov om barnehager er kommunens ansvar for å tilrettelegge tilbud for samiske barn presisert: «Barnehager for samiske barn i samiske distrikt skal bygge på samisk språk og kultur (§ 7, tredje ledd).» Barne- og familiedepartementet er positive til å innlede et samarbeid med Sametinget for å vurdere muligheten for at Sametinget kan gis myndighet til å gi forskrifter med hjemmel i Lov om barnehager. Det må utredes nærmere hvilke bestemmelser i barnehageloven som kan være aktuelle i denne sammenhengen.

Det har vært en markant økning i antall samiske barnehager det seneste tiåret. Dette er en kombinasjon av bedret barnehageutbygging generelt og en oppfølging av et sterkere ønske fra samiske foreldre om at barna deres skal få tilbud i en barnehage som bygger på samisk språk og kultur. I 1999 var det 56 samiske barnehager som ga tilbud til i overkant av 1000 barn. Disse finner man i fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Sør-Trøndelag, Hedmark og Oslo.

9.2.1 Særskilt tilskudd til samiske barnehager

Det gis et eget tilskudd til barnehager som har vedtektsfestet at de bygger på samisk språk og kultur. Intensjonen med tilskuddet er å dekke de ekstrautgifter som et samisk barnehagetilbud medfører og derigjennom sikre barn i disse barnehagene får utviklet og styrket sitt samiske språk og sin kulturbakgrunn. Det særskilte tilskuddet til samiske barnehager ble overført til Sametinget 1. januar 2001. Sametinget skal utarbeide nye retningslinjer for tilskuddsordningen i løpet av 2001.

En rapport fra Norsk institutt for by- og regionforskning (Eikeland/Krogh: Samiske barnehager, NIBR:1999) viser at det er betydelige forskjeller mellom kommuner og barnehager når det gjelder bruken av tilskuddet. Dette gjelder særlig i forholdet mellom de mest markante samiske områdene, og områder som kjennetegnes ved at de er i en revitaliseringsprosess. Forutsetningen for å utvikle barnas identitet som samer er avhengig av hvilken stilling samisk språk har i barnehagens lokalsamfunn.

Det er stort behov for statistisk informasjon om samiske barnehager. Barne- og familiedepartementet vil vurdere om opplysninger om samiske barnehager kan innarbeides i årsmeldingsskjema for barnehagen. Departementet vil videre, i samarbeid med Sametinget, vurdere en eventuell undersøkelse om barnehagebehovet blant samiske foreldre. Særlig vil det være behov for dette i områder utenfor de samiske kjerneområdene.

9.2.2 Personalet i samiske barnehager

Personalets kunnskaper i samisk språk og kultur vil være avgjørende forutsetninger for at barn i samiske barnehager skal få styrket og utviklet sitt språk og sin identitet. Det er en utfordring å sikre rekruttering av personale med samiskspråklig kompetanse, særlig pedagogisk personale, men også assistenter. Det er videre viktig å beholde dem som allerede er i sektoren. Det er stort behov for etter- og videreutdanning. Særlig oppmerksomhet må rettes mot behovet utenfor det samiske forvaltningsområdet. Rapporten fra NIBR viser at det er et betydelig behov for språklig kompetanseoppbygging i de samiske barnehagene.

Kommunene har ansvar for at personalet i barnehagene har den nødvendige kompetansen. Flere kommuner har ansatt egne språkmedarbeidere i samisk som veileder barnehager og skoler i utviklingen av det samiske innholdet i rammeplan og læreplan. Karasjok kommune har utviklet en tospråklighetsplan for sine barnehager og skoler. Det er i den forbindelse utarbeidet etterutdanningsplaner for barnehagepersonalet som utgangspunkt for å utvikle egnede organiseringsformer, metoder (for eksempel språkbad) og strategier for pedagogisk utvikling i et tospråklig perspektiv.

Samisk høgskole i Kautokeino er den eneste høgskolen som utdanner førskolelærere med samiskspråklig kompetanse. Samisk høgskole har enkelte år ikke hatt stort nok søkergrunnlag til å igangsette studiet. En av årsakene er mangel på studiekompetanse hos søkerne. Samisk høgskole arbeider med ulike strategier for å møte behovet om generell studiekompetanse. I tillegg vurderes ulike modeller for desentraliserte tilbud for førskolelærerutdanning og ulike etterutdanningstilbud for barnehagepersonalet.

Enkelte kommuner har gitt stipend til samiske studenter som tar førskolelærerutdanning mot at de binder seg til å arbeide i kommunen en viss periode. Utvalget som har sett på den samiske lærerutdanningen (NOU 2000: 3 Samisk lærerutdanning), foreslår at det etableres særlige stipendordninger for å øke rekrutteringen til samisk lærerutdanning. Det er grunn til å tro at en stipendordning vil motivere flere unge til å søke førskolelærerutdanning. Barne- og familiedepartementet vil, i samarbeid med Sametinget, utrede spørsmålet om stipend for studenter som tar samisk førskolelærerutdanning.

For å tilføre, beholde og videreutvikle kompetansen i samiske barnehager, er det nødvendig å iverksette ulike typer etter- og videreutdanningstiltak. I NOU 2000: 3 Samisk lærerutdanning, foreslås det å utvikle et studietilbud i kulturfag med hovedvekt på tradisjonskunnskap. I tillegg til å være en del av både allmennlærer- og førskolelærerutdanningen, bør deler av faget kunne tilbys som etter- og videreutdanningstilbud. Det er viktig å bygge opp slik kompetanse hos barnehagepersonalet i de samiske barnehagene i alle de tre samiske språkområdene. Særlig nødvendig er det å stimulere til tiltak i kommuner som ligger utenfor samisk forvaltningsområde og som er i en revitaliseringsprosess. Barne- og familiedepartementet vil utrede behovet for etter- og videreutdanningstiltak, i samarbeid med Sametinget og berørte fylkesmenn.

Tiltakene som er nevnt ovenfor vil blant annet bli sett i sammenheng med Barne- og familiedepartementets treårige kvalitetssatsing i barnehagesektoren (2001–2003).

9.2.3 Veilednings-, forsøks- og utviklingsarbeid

Undersøkelsen fra NIBR viser at samiske barnehager har et stort behov for veiledning, informasjon og erfaringsutveksling. Det bør stimuleres til mer aktivt veilednings- og utviklingsarbeid i den samiske barnehagesektoren. Videre blir det viktig å bygge nettverk mellom samiske barnehager for informasjons- og erfaringsutveksling.

Det er fortsatt stort behov for å utvikle pedagogisk materiell til bruk i de samiske barnehagene. Opplæringsavdelingen i Sametinget har dette som et viktig satsingsområde. Sametinget styrkes med midler fra Barne- og familiedepartementet til utvikling av pedagogisk materiell til bruk i samiske barnehager og til forsøks- og utviklingsarbeid.

Kommunen som barnehageeier og barnehagemyndighet har ansvar for å stimulere utviklingsarbeid og nettverksbygging. Også interkommunalt samarbeid vil være viktig for å spre erfaringer, knytte kontakter, for motivasjon og inspirasjon. Opplæringsavdelingen i Sametinget og fylkesmennene i Finnmark og Troms har arrangert konferanser for ansatte i samiske barnehager. Det er viktig og nødvendig å tilrettelegge møteplasser for de ansatte i samiske barnehager. I arbeidet rettet mot kommunene, utgjør fylkesmennene, særlig i Finnmark og Troms, en viktig ressurs og samarbeidspart for Sametinget i utviklingen av den samiske barnehagesektoren.

9.3 Barnevernet

NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester for den samiske befolkning i Norge gav et bilde av en barneverntjeneste som kan bli bedre tilpasset brukerne, deres språk, kultur og det lokalsamfunn de er en del av. Enkelte nyere studier viser til at barnevernet ved gjennomføring av barnevernloven i samiske områder har behov for å kunne mer om samisk lokal kultur og tenkemåte, samiske tradisjoner og oppdragelsesformer for å kunne yte riktig hjelp til riktig tid til samiske barns og ungdoms beste. I forbindelse med oppfølging av NOU 1995: 6 har Barne- og familiedepartementet gitt støtte til tiltak som tar sikte på å styrke det samiske perspektivet og kompetansen i barnevernet.

Barne- og familiedepartementet har gjennom «Program for foreldreveiledning» utviklet materiell til foreldre og til bruk på helsestasjoner som skal gi støtte til foreldre i omsorgs- og oppdragerrollen. Det er også utviklet materiell til bruk i skolen. Barne- og familiedepartementet vil sikre at alt relevant materiell oversettes til samisk.

Når det gjelder kompetanseutvikling om et flerkulturelt barnevern for øvrig, kanaliserer Barne- og familiedepartementet i hovedsak sine tilskudd til Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge i form av driftstilskudd. Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge skal ivareta spørsmål knyttet til samiske barn og unge. En viktig oppgave for senteret er å bidra til utvikling av et barnevern som tar hensyn til den samiske befolkningens kultur. Hovedområdene for forskningen på senteret er barnevernets møte med det kulturelle mangfoldet i Nord-Norge med hovedvekt på samisk barnevern, barnevernets møte med familier og barn, institusjons- og organisasjonsutvikling innenfor barnevernet i Nord-Norge, nettverksbygging, kompetanse og tiltaksutvikling.

Med bakgrunn i et ønske om å styrke og integrere det samiske perspektivet i barnevernet, og som et ledd i arbeidet med å gjøre den samiske kompe-

tansen i og om barnevernet mer tilgjengelig, bad Barne- og familiedepartementet Barnevernets utviklingssenter om å kartlegge i hvilken grad det finnes fagmiljøer og fagpersoner som har barnevernsfaglig kompetanse i tillegg til samisk språk- og/eller kulturkompetanse. Resultatene av kartleggingen er publisert i form av et kompetansehefte som inneholder en oversikt over fagpersoner og fagmiljøer som barneverntjenesten og andre kan kontakte for råd og veiledning m.m. når det gjelder samiske barnevernsaker.

9.3.1 Hovedmål og nye perspektiver

Regjeringens mål om et barnevern til barnets beste, innebærer et barnevern til samiske barns beste der også samisk språk og kultur oppleves som viktig og likeverdig. Ideelt sett betyr dette at barneverntjenesten i kommuner med samisk befolkning har kunnskap om og tar hensyn til det samiske kulturelle perspektivet i samhandling med klienten, i sine beslutningsprosesser og i sine avgjørelser/tiltak.

Kunnskapsinnhenting og dokumentasjon bør ligge til grunn for en målrettet innsats og for framtidige strategier og tiltak for å øke den kulturelle og språklige kompetansen i det kommunale og det fylkeskommunale barnevernet. Dette gjelder også tiltak i kommuner/områder utenfor forvaltningsområdet for samisk språk.

9.3.2 Framtidige utfordringer og strategier

Det er fortsatt behov for å styrke og integrere det samiske perspektivet og kompetansen i barnevernet. På bakgrunn av erfaringer med bruk av kompetanseheftet, vil Barne- og familiedepartementet vurdere om det er behov for å etablere andre ordninger som kan ivareta behovet for utveksling av kunnskap, og for veiledning og bistand. Interkommunalt samarbeid er et tiltak som kan bidra til at flere kommuner får kjennskap til og kan ta i bruk det samiske kulturelle aspektet i barnevernarbeidet og til å høyne kvaliteten på det faglige arbeidet. Det kan bidra til bedre utnyttelse av kompetanse og kapasitet og til at kommunene/regionen beholder fagfolk. Barne- og familiedepartementet ønsker å være i dialog med Sametinget om fremtidige strategier.

Barnevernets utviklingssenter i Nord-Norge vil også framover arbeide med kunnskap om barnevernet for den samiske befolkningen. Senteret er en av fire nasjonale utviklingssentre for barnevernet og det pågår nå en evaluering av sentrene som skal være avsluttet første halvår 2001.

Boks 9.1 Mestring hos samiske barn og unge

Prosjektet Mestring hos samiske barn og unge – kartlegging og evaluering helse- og sosialtjenester for den samiske befolkningen i et spesialpedagogisk perspektiv pågikk fra 1996–2000 og undersøkte hvilke typer tiltak og ordninger som fremmer kulturell og etnisk mestring blant samiske barn og unge. Nordisk Samisk Institutt var faglig ansvarlig. Prosjektet har hatt som et formål å fremheve barn og unge som satsingsfelt i urfolkstiåret og har fokusert på tiltak og ordninger som fungerer positivt for den samiske folkegruppen. Det er foretatt en undersøkelse av planverk innenfor helse- og sosialsektoren i Finnmark Fylkeskommune

og kommunene Karasjok, Nordkapp og Sør-Varanger. Det er også gjennomført en spørreundersøkelse der 230 elever i 9. og 10. klasse i de tre kommunene er med. Undersøkelsen retter søkelyset mot hva som fører til en positiv ladet identitet hos ungdommene, og dette gjøres ved å finne frem til mestringsgrunnlaget deres. Man har undersøkt hverdagslivssituasjoner, hva de liker å holde på med, hvordan de selv mener at de har det, samt hvordan de opplever offentlig tjenesteyting. Samisk ungdom er definert ut fra om de har en verdimelessig tilknytning til samiske forhold i samfunnet, som samisk språk, primærsamfunnsaktiviteter osv.

Det er i undersøkelsen fremkommet resultater som tyder på forskjeller mellom de med samisk tilknytning og de som ikke har det, når det gjelder tilbud om hjelp fra offentlige instanser. Det er også påvist store forskjeller mellom kommunene når det gjelder innholdet i planverk, og store forskjeller mellom statlig planverk og planverk fra Sametinget på den ene siden, og kommunalt og fylkeskommunalt planverk på den annen side. Dette med unntak av Karasjok kommune som ligger i forvaltningsområdet for samisk språk. Dette kan ha relevans for utforming av tjenestene og det kulturelle innholdet de representerer.

9.4 Tiltak

- Regjeringen vil sikre at Barneombudet får kompetanse i samisk språk og kultur.
- Barne- og familiedepartementet og Sametinget vil i løpet av 2001 utgi et hefte som vil gi oversikt over ulike tilbud til samiske barn og ungdom.
- Ved valg av 10 nye kommuner til deltakelse i utviklingsprogrammet for styrking av oppvekstmiljøet, vil det være aktuelt å velge en kommune innenfor forvaltningsområdet for samisk språk.
- Regjeringen vil samarbeide med Sametinget om en videre utvikling av en samisk barne- og ungdomspolitik og rutiner for innspill fra samiske barn og ungdom til dette arbeidet.
- Regjeringen vil, i samarbeid med Sametinget, vurdere en undersøkelse om barnehagebehovet blant samiske foreldre. Særlig vil det være behov for dette i områder utenfor de samiske kjerneområdene.
- Regjeringen vil, i samarbeid med Sametinget, utrede spørsmålet om stipend for studenter som tar samisk førskolelærerutdanning.
- Regjeringen vil utrede behovet for etter- og videreutdanningstiltak på barnehagesektoren i samarbeid med Sametinget og berørte fylkesmenn.

10 Utdanning

Skolen spiller en viktig rolle i arbeidet med å styrke og utvikle samisk kultur og samfunnsliv. Gjennom en opplæring bygget på samisk språk og kultur, vil samiske elever få en sikker forankring i det samiske samfunnet, og utvikle en positiv kulturell identitet.

Skolen i samiske områder er en del av fellesskolen, og gir samiske elever del i det felles kunnskapsgrunnlaget som gjelder for alle norske elever. Regjeringens mål er å videreutvikle en flerkulturell forståelse, og bidra til positive holdninger og kunnskaper som kommer de samiske lokalsamfunnene, så vel som det norske samfunnet, til gode.

Utdanning for samer med utgangspunkt i samisk språk og kultur er en viktig forutsetning for levedyktige samiske samfunn. Samenes innflytelse på innholdet i skolen er et viktig redskap i bevaring og utvikling av samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget har derfor et ansvar for skolens rolle i utviklingen av samiske lokalsamfunn og samisk identitet hos samiske barn og unge.

Det samiske samfunnet er også en del av det norske storsamfunnet. Utgangspunktet for opplæringen for samiske elever skal være reelt likeverd. Derfor er det viktig at opplæringen for samiske elever skjer innenfor rammen av fellesskolen. Funksjonell tospråklighet og tokulturell kompetanse er en forutsetning for samers aktive deltakelse i samfunnet. For den samiske eleven er det viktig at elevens utdanning foregår under slike betingelser at det på et kollektivt grunnlag ikke kan stilles spørsmål om elevens kvalifikasjoner i det norske samfunnet.

10.1 Sametingets syn på organiseringen av utdanningssektoren

Sametinget, Samisk utdanningsråd og Samisk språkråd har utarbeidet en rapport om «Organisering av Sametingets arbeid med språk- og opplærings saker». Arbeidsutvalget som har avgitt rapporten, foreslår å overføre oppgaver til Sametinget utover dem som følger av bestemmelsene i opplæringsloven. Til Sametingets plenumssamling i juni 2000 hadde Sametingsrådet en utdanningspolitisk redegjørelse. Disse dokumentene presenterer Sametingets syn på hvilken rolle Sametinget bør ha i forhold til utdanning i tillegg til de oppgavene Sametinget får gjennom opplæringsloven.

10.2 Det rettslige grunnlaget

Norsk lovgivning, som alltid har vært gjenstand for revisjoner etter endrede behov i samfunnet, gir grunnlag for å bygge opp en kulturbevarende og utviklende opplæring for den samiske befolkningen. Internasjonale konvensjoner, anbefalinger og erklæringer fastsetter verdenssamfunnets minimumsnormer for urfolks rettigheter. Med sine generelle bestemmelser og fleksibilitet inspirerer disse internasjonale dokumentene også til en levende debatt i samfunnet om samiske spørsmål (jf. kap 3).

Det norske skoleverket er regulert av en rekke lover og forskrifter. De fleste tiltakene overfor den samiske befolkningen iverksettes innenfor rammene av den ordinære lovgivningen. På noen områder har det vært nødvendig med spesielle bestemmelser for å imøtekomme behov i den samiske befolkningen.

10.2.1 Ny opplæringslov

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Opplæringslova) trådte i kraft 1. august 1999 sammen med forskriftene til loven.

Betegnelsen same, samisk og samisk distrikt blir definert i Opplæringsloven. Rettighetsbestemmelsene, som i loven er knyttet til disse betegnelsene, er dermed blitt mer presise.

Alle elever i grunnskolen i samisk distrikt har rett til opplæring i og på samisk. Den individuelle retten til opplæring i samisk gjelder nå for samiske elever, både i grunnskolen og i vidaregåande opplæring i hele landet. I samisk distrikt kan kommunen gi forskrift om at alle i grunnskolealder skal ha opplæring i samisk språk.

Utenfor samisk distrikt har minst ti elever som ønsker opplæring i og på samisk i en kommune, rett til slik opplæring så lenge det er minst seks elever (samer og ikke samer) igjen i gruppa. Kommunene kan gi opplæring i samisk til mindre grupper, men er ikke pålagt å gjøre det i følge opplæringsloven.

Sametinget har fått myndighet til å fastsette det samiske innholdet i de nasjonale læreplanene, læreplaner i samiske språkfag, og i de spesielt samiske fagene i vidaregåande opplæring (doudji og reindrif). For å sikre Sametinget reell innflytelse, også over opplæringen i de øvrige fagene for elever som får opplæring etter særskilt samisk læreplan, har Sametinget fått ansvar for utarbeidelse av planene, mens Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet beholder sin myndighet til å fastsette planene. Denne rollefordelingen gir et godt utgangspunkt for et nært samarbeid i utarbeidelsesprosessen.

10.3 Økonomiske, administrative og pedagogiske tiltak

Opplæringstilbudet for samer administreres og iverksettes gjennom det ordinære utdanningssystemet. På noen områder er det likevel nødvendig å sette inn spesielle tiltak i form av administrative enheter, institusjoner, drift av bygninger og tilskuddsordninger.

De overordnede målene for opplæringen framgår av læreplan for grunnskolen, vidaregåande opplæring og voksenopplæring – generell del. Her omtales samisk språk og kultur som en del av den «felles arv som det er et særlig ansvar for Norge og Norden å hegne om. Denne arven må gis rom for videre utvikling i skoler med samiske elever, slik at den styrker samisk identitet og vår felles kunnskap om samisk kultur» (L97, s .19).

En skole med forankring i samisk språk og kultur er et viktig virkemiddel i arbeidet med å styrke samisk identitet. Opplæringen for samiske elever skal ha et innhold og en kvalitet som gir grunnleggende kunnskaper og bidrar til å levendegjøre den samiske kulturarven, slik at elevene skal bli inspirert til å delta i det lokale kulturlivet som aktive medlemmer av det samiske og det norske samfunnet.

Samene er en del av Norges befolkning. Kunnskaper om samisk historie og kultur vil være av stor betydning for å utvikle positive holdninger til den samiske folkegruppen. Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) legger vekt på at alle elever i norsk skole skal opparbeide grunnleggende kunnskap om ulike sider ved samisk språk, kultur og samfunnsliv.

10.3.1 Sametingets opplæringsavdeling

For å gi Sametinget administrativ kapasitet og pedagogisk kompetanse til de nye oppgavene, i henhold til Opplæringsloven, overførte departementet det tidligere Samisk utdanningsråds sekretariat til Sametinget i januar 2000. Med denne overføringen overtok også Sametinget ansvaret for sekretariatets oppgaver i forhold til samisk utdanning.

10.3.2 Utvikling av samiske læremidler

Samisk utdanningsråd (nå Opplæringsavdelingen i Sametinget) fikk en betydelig styrking av 98-budsjettet for læremiddelproduksjonen. Dette nivået er holdt siden for den samlede læremiddelutviklingen for barnehager, grunnskole, videregående skole og for spesialpedagogiske formål. Det er etablert et nordisk samarbeid for å utarbeide programmer for læremiddelutvikling, og et videre internasjonalt samarbeid om utviklingsarbeidet.

Som et ledd i den nasjonale satsingen på IKT i utdanningen forsterkes arbeidet med utvikling av digitale læremidler også på samisk. Med finansiering fra Læringscenteret går det nå egne prosjekter for utvikling av nettbasert fjernundervisning i nordsamisk og sørsamisk. Se kap. 10.6.3 om tilsvarende satsing for lulesamisk.

10.3.3 Nye spesialpedagogiske tiltak

Fra august 2000 ble det satt i gang en del tiltak for å styrke samisk spesialpedagogikk. Det gjelder administrasjonen ved Opplæringsavdelingen i Sametinget, kompetanseheving i skolen og styrking av Samisk høyskole.

Et prosjekt for kartleggingsprøver i leseferdighet på samisk vil bli slutført i 2001. Da vil det foreligge prøver med veiledningsmateriell for 2., 3., 5., 7. og 9. klasse.

10.4 Grunnskolen

10.4.1 Innføringen av Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97S)

Det Samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen er omtalt i St.meld. nr. 18 (1997–98) Tillegg til St.meld. nr. 41 (1996–97) Om norsk samepolitikk, pkt. 9.4.1. Som en del av arbeidet med innføringen av læreplanverket, ble det utarbeidet planer for etterutdanning og veiledninger knyttet til L97 Samisk. Fag som det er utarbeidet egne læreplaner for i L97 Samisk ble prioritert. I andre fag tok arbeidet med kompetanseutvikling utgangspunkt i planer for etterutdanning og veiledninger knyttet til L97.

Dessuten er det utarbeidet en veiledning i det lokale arbeidet med L97 Samisk – Fellesskap og tilpasning. Dette heftet vil foreligge fra Læringsssenteret første halvår i 2001.

Samisk høgskole har fått i oppdrag å evaluere innføringen av L97 samisk. Rapportene vil foreligge i perioden desember 2001 – juni 2003. Prosjektet legger vekt på å belyse samenes situasjon som minoritetsbefolkning.

10.4.2 Grunnskoletiltak i det sørsamiske området

De sørsamiske gruppene bor spredt over et stort geografisk område (jf. kap. 6). For å ivareta språkets og kulturens egenart, er det opprettet to internatskoler. Sameskolen i Snåsa er en kommunal internatskole, som er 100 pst. statsfinansiert. Sameskolen for Midt-Norge i Hattfjelldal er en statlig eid internatskole.

Det pågår nå et arbeid med målsetting om å lage et helhetlig opplæringsopplegg for sørsamiske elever ved hjemstedsskolene basert på alternative metoder. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet regner med at prosjektet kan fullføres i løpet av skoleåret 2002/2003.

Etter en utbygging og reovering ved Sameskolen i Snåsa, ble 1–10 skolen tatt i bruk i januar 2001. Internatdelen vil stå ferdig renovert ved skolestart høsten 2001. Se Kap. 10.6.3 om satsing i det lulesamiske området.

Boks 10.1 Internatskole i Troms

Sameskolen i Målselv i Troms er en kommunal internatskole hvor drifts- og investeringsutgiftene dekkes av staten. Ny skolebygning med internat ble tatt i bruk ved skolestart 1997/98.

10.5 Den videregående opplæringen

10.5.1 Språktiltak i videregående opplæring

Det gis tilskudd til ekstra språkopplæring i samisk for elever og lærlinger i videregående opplæring. Tilskuddet gis for samiske elever/lærlinger som får undervisning i samisk ved andre enn de samiske videregående skolene.

10.5.2 Om innholdet i videregående opplæring

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har godkjent reindrift som nytt lærefag. Sametinget, departementet og partene i arbeidslivet er nå i ferd med forarbeidet for å iverksette vedtaket.

Det er opprettet et eget opplæringsråd for faget duodji. Rådet er rådgivende organ innenfor sitt faglige virkefelt overfor Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

I løpet av år 2000 kom det tre evalueringsrapporter:

- Samisk videregående opplæring – rettigheter og innhold (Nordisk samisk institutt)
- Samisk videregående opplæring under reform 94 (NIBR)

- sammendraget Evaluering av samisk videregående opplæring under Reform 94 laget av AGENDA.

Departementet har sendt evalueringsrapportene til Læringscenteret for videre behandling.

10.5.3 Støttepunktfunksjoner

I Finnmark

Ved de fylkeskommunale videregående skolene i Finnmark, får alle elever som velger det, opplæring i samisk.

Samisk videregående skole i Karasjøk og Samisk videregående skole og reindriftskole i Kautokeino er statlige skoler som gir opplæring på videregående nivå.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil vurdere tiltak for å styrke disse skolenes framtid. I dette arbeidet må en ha oppmerksomhet rettet både mot skolenes organisatoriske tilhørighet og samarbeidsforhold. En hovedmålsetting bør være å opprettholde og utvikle skolenes faglige kompetanse og å sikre en akseptabel ressursutnyttelse over tid.

Utenfor Finnmark

For å ivareta fjernundervisning i lulesamisk område, har Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet de senere årene satset betydelig på stiftelsen Arran og grunnskolen i Musken i Tysfjord kommune. Hensikten er å styrke det pedagogiske utviklingsarbeidet med fjernundervisning i lulesamisk språk og kultur. I grunnskolen i Tysfjord er det for eksempel nå opprettet egne klasser for opplæring i og på samisk, i hht. opplæringslovens § 6-2, andre ledd.

I Troms skal Nordreisa videregående skole stå for fjernundervisning i samisk fra skoleåret 2001/2002. I Nordland er det to skoler som har ansvaret for samisk i videregående opplæring. Hamarøy videregående skole har ansvar for lulesamisk og Mosjøen videregående har ansvar for tilbudet i sørsamisk. Grong videregående skole koordinerer all samisk opplæring ved de videregående skolene i Nord-Trøndelag. I Sør-Trøndelag har Rørø og Oppdal videregående skoler opplæring i samisk. En gruppe lokaltilknyttede ressurspersoner har i 2001 orientert Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet om at de vil bidra med en plan for forbedringer av tilbudet i videregående opplæring for lulesamisk ungdom. Departementet ser positivt på dette initiativet, som kan gi et verdifullt supplement til de nevnte rapportene om samisk videregående opplæring, jf. kap. 10.6.2.

10.6 Høyere utdanning

Samisk utdanning og forskning har en nøkkelfunksjon i å bevare og videreutvikle samisk kultur, språk og tradisjoner, og for å bidra til en bærekraftig utvikling.

Regjeringen mener at det er behov for å se sa-misk høyere utdanning og forskning i sammenheng.

Nergård-utvalgets innstilling, NOU 2000: 3 Sa-misk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner, foreslår en rekke tiltak, blant annet når det gjelder organiseringen av, og innholdet i, samisk lærerutdanning. Nergård-utvalget og Mjøs-utvalget (NOU 2000: 14 Frihet med ansvar) foreslår begge at Samisk høgskole får status som vitenskapelig høgskole, der man har både samisk forskning og høyere utdanning.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil vurdere forslagene i NOU 2000: 3 i et eget kapittel i lærerutdanningsmeldingen i 2002, jf. St.meld. nr. 27 (2000–2001) Gjør din plikt – krev din rett.

Det er likevel også behov for å se utvalgenes forslag i et helhetlig perspektiv. Regjeringen varslet en bred gjennomgang av samisk utdanning og forskning i St.meld. nr. 27 (2000–2001).

Regjeringen ønsker, i tråd med Stortingets innstilling, å foreta en bred gjennomgang av samisk utdanning og forskning, både ved Samisk høyskole og ved andre institusjoner på ulike nivåer. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil komme nærmere tilbake til Stortinget med dette i en egnet form.

Behovet for en slik gjennomgang må også sees i lys av at Nordisk Samisk Institutt og Samisk høgskole er i gang med å formalisere sitt samarbeid.

10.6.1 Samisk høgskole

Samisk høgskole ble etablert i 1989 for å ivareta det samiske samfunnets utvikling og behov for kompetanse og forskning. Samisk utdanning og forskning er høgskolens særegne faglige profil og skolens hovedspråk er samisk. Høgskolen har kontinuerlig i gang et vitenskapelig og faglig utviklingsarbeid av høyere utdanningstilbud på samisk. I dette arbeidet inngår det en løpende utvikling av det samiske innholdet, urfolksperspektivet og det samiskspråklige begrepsapparatet som innpasses i fagene og utdanningstilbudene. All utdanning er rettet mot behovene i det samiske samfunnet og omgivelsene. Høgskolens oppgave er å utvikle nasjonal spisskompetanse innen samisk høyere utdanning og drive forskning som fremmer utviklingen av høgskolens egne fag og utdanninger, og som tjener utviklingen av samisk nærings- og kulturliv og de vitenskapsbaserte behovene i samfunnet.

Utdanningstilbudet ved Samisk høgskole er det sentrale virkemiddelet for å sikre godt kvalifisert personell til barnehager og skoleverk i de samiske områdene. Utdanningstilbudet har basis i samisk kultur, bl.a. ved at undervisningen foregår på samisk. Utdanningen gir samme kvalifikasjon som norsk lærerutdanning. Oppgaven til samiske lærere er blant annet å føre tradisjonell samisk viten og kunnskap videre til kommende generasjoner, samtidig som de er med på å utvikle ny viten og kunnskap.

Høgskolens hovedoppgave er lærerutdanning. For å øke rekrutteringen, er det en utfordring å gjøre lærerutdanningen mer fleksibel og attraktiv for søkerne. Et aktuelt tiltak er å gi desentraliserte tilbud. Høgskolen er også i ferd med å organisere lærerutdanningstilbudet som fjernundervisning. For å effektivisere ressursbruken ved institusjonen, er høgskolen i ferd med å legge til rette for prosjekt og temaorganisert undervisning på tvers av førskole- og allmennlærerutdanningen der opplæringa er lagt i bolker. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har i en 4-års periode støttet høgskolen særskilt

for å styrke fagpersonalets IKT-kompetanse. Hensikten er blant annet å utvide lærerutdanningens arbeidsmåter, for eksempel ved å legge til rette for mer egenaktivitet hos studentene. Det vil bli lagt vekt på at lærerutdanningstilbudet ved Samisk høgskole blir fleksibelt og attraktivt for flere studenter.

Samisk høgskole har, med sin status som den eneste samiskspråklige høyere utdanningsinstitusjonen, et særlig samfunnsansvar for aktivt å bevare og utvikle det samiske språket, jf. høgskolens strategiplan 1999–2005. Samisk språk anvendes i den daglige virksomheten, undervisningen og FOU-arbeidet. Høgskolen har samisk språk som et studiefag på grunnfags- og mellomfagsnivå. Samisk grunnfag tilbys årlig, mens mellomfaget tilbys år om annet. I tillegg har høgskolen studietilbud, med forskningsbasert undervisning, i samisk semesteremne og samisk begynneropplæring for voksne.

Høgskolen har også utviklet videreutdanningstilbud og andre utdannings-tilbud spesielt tilpasset det samiske samfunnet. Høgskolen har studietilbud på grunnfagsnivå i tospråklighetspedagogikk, flerkulturell forståelse, duodji, spesialpedagogikk, joik og fortellerkunst og praktisk-pedagogisk utdanning for duodji og kunstutøvere. Tilgang på faglige og økonomiske ressurser og studentgrunnlag avgjør om de ulike studiene kan tilbys årlig. Enkelte utdanningstilbud tilbys også som desentraliserte tilbud.

Ordningen med realkompetanse ved opptak til høyere utdanning, vil også kunne gjøre det mer aktuelt for nye studentgrupper å studere ved Samisk høgskole. Det blir viktig for høgskolen å arbeide for å nå denne målgruppen. Høgskolen rekrutterer også studenter fra Sverige, Finland og Russland.

Høgskolen har siden 2000 tilbudt 2-årig journalistutdanning på deltid over 3 år. Dette tilbudet rekrutterte svært godt. Fra høsten 2000 er det også etablert et spesialpedagogisk tyngdepunkt for samiske brukere. Senteret skal bygges opp til tre årsverk i 2003, og skal administreres av styret for Statlig spesialpedagogisk støttesystem.

Samisk høgskole rekrutterer i utgangspunktet samiskspråklige til sine studietilbud. Samtidig er det klart at det er et meget stort antall samer/samisk-ættede, som ikke behersker samisk verken muntlig eller skriftlig. Dette stiller høgskolen, og andre utdanningsinstitusjoner, overfor spesielle utfordringer når det gjelder rekruttering. Dette er noe som bør vies stor oppmerksomhet. En eventuell omlegging av rekrutteringspolitikken vil innebære en stor prinsipiell endring. Det dreier seg om helt grunnleggende forhold – nemlig ikke-samiskspråklige samers rett og mulighet til å få tilbud som gir dem adgang til det viktige samiske kulturfellesskapet som finnes innen forskning og høyere utdanning.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har mottatt planer om et nytt bygg for Samisk høgskole, som i tillegg skal romme Nordisk Samisk Institutt, Samisk arkiv og Navnekonsulenttjenesten for samiske og finske stedsnavn. Det er også ønske om at samisk spesialpedagogisk tyngdepunkt innen det statlige pedagogiske støttesystemet, og kompetansesenteret for urfolks rettigheter, skal gis plass i dette fellesbygget. En samlokalisering av de ulike institusjonenes faglige arbeid, samiskspråklige oppgaver og vitenskapelige virksomhet, vil trolig styrke og effektivisere miljøet. Det vil være naturlig at et slikt fellesbygg plasseres på prioritetslisten over bygg i universitets- og høgskolesektoren. Dette er en av de mange virksomhetene som må prioriteres og

det må vurderes i hvert enkelt års budsjett hvor høy prioritering dette bygget vil få.

10.6.2 Universitetet i Tromsø

Universitetet i Tromsø har et særskilt ansvar for forskning, utdanning og formidling med særlig relevans for Nord-Norge, herunder det samiske feltet. Her er det undervisning på en rekke fagområder opp til hovedfagsnivå, og forskningsaktivitet på disse områdene. Det er etablert et Senter for samiske studier som blant annet skal bidra til økt forskning og undervisning om samiske forhold ved universitetet, styrket rekruttering til slik forskning samt informasjon og kontakt vedrørende samiske forhold nasjonalt og internasjonalt.

10.6.3 Andre utdanningstilbud

Reindriftsundervisningen ved Norges landbrukshøgskole blir gitt som et 2-vekttalls frivillig kurs i reindrift. Omlag 600 studenter har gjennomført kurset. Det er et mål å gjøre studentene kjent med næringen slik at de senere kan se denne i sammenheng med sine ulike engasjementer innen naturforvaltning. Kurset har generert mange spesialoppgaver og hovedoppgaver innen reindrift.

Høgskolen i Nord-Trøndelag ble i 1987 tildelt hovedansvar for sørsamisk språk og kultur. Høgskolen i Bodø gir tilbud i lulesamisk språk og kultur/samfunnsfag. Tilbudene ved de to høgskolene er avhengige av at det melder seg nok søkere, og de blir ikke gitt årlig. Søkergrunlaget tilsier ikke at det blir utviklet en egen lærerutdanning i sørsamisk og lulesamisk etter tilsvarende modell som ved Samisk høgskole ved høgskolene i Bodø og Nord-Trøndelag.

Høgskolene i Finnmark har også tilbud som tar utgangspunkt i det samiske perspektivet, blant annet sykepleierutdanning.

10.6.4 Rekruttering til høyere utdanning og etterutdanning

En viktig forutsetning for et sterkt og bærekraftig samisk samfunn er at det samiske folk besitter kompetanse på flest mulig samfunnsområder. Det har over tid vært lagt vekt på særskilte tiltak for å bedre rekrutteringen av samiske søkere til høyere utdanning.

Kvoteordninger

Ved høgskole- og universitetsutdanninger er det fastsatt særskilt kvoteordning for samiske søkere. Ved sykepleierutdanningen ved Høgskolen i Finnmark, er inntil 10 pst. av plassene i regional kvote forbeholdt samiske søkere. Ved Universitetet i Bergen, medisinstudiet, er inntil 2 studieplasser for samisktalende. Ved Universitetet i Tromsø har de fleste utdanninger i det samordna opptaket kvoter av ulik størrelse. I det samordna opptaket er det også kvoter for samiske søkere ved veterinærstudiet ved Norges veterinærhøgskole, medieteknikk ved høgskolene i Lillehammer og Stavanger og ortopediingeniør, reseptas og tannteknikk ved Høgskolen i Oslo.

Studiepermisjon med lønn

Siden 1979 har det vært gitt tilskudd til kommuner i Nordland, Troms og Finnmark som har gitt lærere permisjon med lønn for å ta videreutdanning i samisk. Forutsetningen er at læreren forplikter seg til å undervise i språkblandingsdistrikt. Denne bindingstiden ble endret fra 5 til 2 år i 1998. For årene 1998- 2000 ble det i Nordland, Troms og Finnmark innvilget studiepermisjoner med lønn tilsvarende 12 helårsstudier. Fra 2002 vil Statens utdanningskontor i Nord-Trøndelag få to tilsvarende studiehjempler per år. Disse skal tildeles lærere for videreutdanning i sørsamisk, med bindingstid ved skoler der det gis opplæring i sørsamisk.

Nedskrivning av studielån

Lånetakere i Statens lånekasse for utdanning som bor og arbeider i Finnmark, eller i en av de syv virkemiddelkommunene i Nord-Troms, får nedskrevet lånet sitt med 10 pst. av opprinnelig lånebeløp, maksimalt kr 16 500 for hvert år de har opphold og arbeid i virkeområdet.

Stipend

Utdanningsstøtte gis i samsvar med lov om utdanningsstøtte til elever og studenter. Det gis særskilte stipender til borteboende elever i videregående opplæring fra Nord- Troms og Finnmark. Sametinget har en stipendordning for alle elever som har samisk som fag i videregående skole. Antall elever er økende fra år til år.

10.7 Samisk forskning

10.7.1 Status og strategier

Forskning innen humaniora og samfunnsvitenskap har tradisjonelt vært, og er fortsatt, dominerende innen samisk forskning. Det er fortsatt også behov for rettsforskning om samiske sedvaner og om relasjonen mellom statssamfunnet og samene opp gjennom tiden. Det er viktig å få kartlagt og dokumentert samefolkets tradisjonelle kunnskaper om natur, økologi og bruksformer i samiske områder. Forskningen bør også ha fokus mot å frambringe kunnskap om dagens situasjon. Den bør rettes mot samiske samfunnsforhold, forholdet mellom storsamfunnet og det samiske samfunnet, ivareta kjønnsperspektivet og bringe fram mer kunnskap om kvinners situasjon i samfunnet. Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet ønsker ikke at deres forskningsrådsmidler knyttes til spesifikke føringer, men at disse midlene går til grunnforskning på bredt grunnlag.

Det samiske forskningsmiljøet er lite og sårbart. Det er behov for å rekruttere flere samer til den samiske forskningen, for videre oppbygging av kompetanse og for kommunikasjon mellom forskere på feltet. Høy samisk kompetanse innenfor ulike fagområder er av avgjørende betydning for å sikre samisk språk, kultur og samfunnsliv for fremtiden. Det er også viktig at det samiske språket brukes mer i forskning og forskningsformidling. Terminologiutvikling innen de ulike disiplinene står her sentralt.

Den samiske forskningen foregår særlig ved Universitetet i Tromsø, Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt, og disse har også etablert et

nettverk for urfolksforskning. Høgskolen i Nord-Trøndelag har et særskilt ansvar for sørsamisk språk og kultur. Høgskolen i Bodø har ansvar for lulesamisk. Reindriftens Utviklingsfond (RUF) får bevilget 5 mill. kroner til forskning og forskningsformidling over årlig reindriftsavtale mellom staten og Norges Reindriftsamers Landsforbund. Det vises også til forskningsarbeid initiert av Arktisk råd, jf. kap. 16.

I St.meld. nr. 36 (1992–93) Forskning for fellesskapet, ble Norges Forskningsråd og Sametinget bedt om å «vurdere hvordan man skal gå fram for å skaffe den nødvendige kompetanse innen samisk forskning» og «peke ut hvilke områder de mener bør prioriteres». St.meld. nr. 52 (1992–93) Om norsk samepolitikk, gjentok oppfordringen med følgende tilføyelse: «Det bør gjøres en prinsipiell vurdering av samisk forskning og hvordan Norges Forskningsråd best kan ivareta samiske interesser». Sametingets del av utredningsarbeidet ble ferdig i 1996 og konsentrerte seg om rammevilkår for og organisering av samisk forskning. Forskningsrådets utredning forelå i 1998 og beskriver hovedtrekk og behov bl.a. om kunnskapstilfang, rekruttering og faglige nettverk.

St.meld. nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille, legger vekt på behovet for videre oppbygging av kompetanse innenfor samisk forskning. Det understrekes at institusjonene selv må ta aktivt ansvar for rekruttering til feltet. Likeledes oppfordres Norges forskningsråd til å se på hvordan rekrutteringen til samisk forskning kan forbedres. I meldingen sies det også at Forskningsrådet bør ta initiativ innenfor samisk forskning på alle sine områder, og at Forskningsrådet bør være bevisst på at samiske interesser og kompetanse er representert i rådets organer.

Sametinget mener at det er behov for en samisk forskningspolitikk og forskningspolitiske styringsorganer som kan ivareta det samiske samfunnets behov for og innflytelse på samisk forskning. Tingets målsetting er at det etableres et nordisk samisk forskningsråd som omfatter hele det samiske bosetningsområdet (jf. Sametingets årsmelding 1999).

10.7.2 Samisk forskning gjennom Norges forskningsråd

Forskningsrådet vedtok høsten 2000 en handlingsplan for samisk forskning. Denne bygger på henstillingene i St.meld. nr. 52 (1992–93) Om norsk samepolitikk og st. meld nr. 39 (1998–99) Forskning ved et tidsskille, og på utredningene som ble gjort av Sametinget og forskningsrådet i 1996 og 1998. Handlingsplanen inneholder følgende tiltak innenfor samisk forskning:

- kartlegging av kunnskapsstatus
- arbeid med etiske problemstillinger
- synliggjøring og inkludering i Forskningsrådets programmer og tiltak
- representasjon av samiske interesser og kompetanse i Forskningsrådets organer
- regelmessig kontakt med Sametinget
- samisk forskningsprogram

Det samiske forskningsprogrammet er et av de viktigste elementene i handlingsplanen. Programmets hovedmål er å stimulere til forskning som kan gi ny forståelse, nye perspektiver og tverrfaglig samarbeid. Programmet skal ivareta og utvikle fagfelt, forskningsområder og miljøer som til dels har svakere

forskningstradisjoner enn de tradisjonelle og etablerte forskningsdisiplinene og –miljøene ved universitetene. Samtidig skal programmet bidra til å bygge et kunnskapsgrunnlag som kan være til nytte både for samiske og norske beslutningstakere.

Programmet løper i perioden 2001–2005 med oppstart av de konkrete prosjektene i 2002. Det er oppnevnt et programstyre som også skal være et rådgivende organ i samiske spørsmål innen Forskningsrådet. Programmet har foreløpig et budsjett på 4 mill kr pr. år.

10.7.3 Nordisk Samisk Institutt

Nordisk Samisk Institutt i Kautokeino er en fellesnordisk institusjon under Nordisk Ministerråd, opprettet i 1973. Instituttet har som formål, gjennom forskning, å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Nordisk Samisk Institutt har i de senere årene gjennomgått administrative og organisatoriske endringer som har bidratt til å styrke instituttets forskningsmessige profil. Forskningsinnsatsen dekker emneområdene samisk samfunnsforskning med fokus på endringsprosesser i samfunnet, samisk språkforskning med erverv av ny kunnskap for anvendelse i språkrøkt, og rettsforskning med erverv av kunnskap om vilkår for å sikre det materielle grunnlaget for samisk kultur og en bærekraftig utvikling for samene.

Instituttet er, gjennom den någjeldende budsjettavtalen med Nordisk Ministerråd, pålagt å formalisere samarbeidet med Samisk høyskole med tanke på en rasjonell forvaltning av institusjonenes ressurser, eventuelt med sikte på en samlokalisering av virksomheten.

10.7.4 Reindriftens utviklingsfond

Reindriftens utviklingsfond (RUF) får årlige bevilgninger til forskning og formidling over reindrifftsavtalen mellom staten og Norges Reindrifftsamers Landsforbund (NRL). For avtaleperioden 2000–2001 var bevilgningen på 5 mill. kroner. Reindrifftsforvaltningen i Alta er sekretariat for fondet som har et eget styre. Den reindrifftsforskningen som utføres med midler fra RUF skal bidra til at det fremskaffes næringsrettet kunnskap som er anvendbar for reindriftnæringen, forvaltningen, politikere og samfunnet. En ny strategiplan for perioden 2002–2005 er utarbeidet og sendt på høring.

10.8 Opplæringstiltak for voksne

10.8.1 Språkkurs

Institusjonen FB Fjernundervisning har tilbud om to kursrekker i samisk som fjernundervisning: Davvin 1- 4 og Sámás 1–3. Kursene er fullfinansiert av staten og er gratis for deltakerne under forutsetning av fullføring av kurs. Samordningsutvalget for Finnmark Utdanningsregion delfinansierte også lese- og skrivekurs for voksne i de samiske områdene.

10.8.2 Samiske studieforbund

Det er to samiske studieforbund, Norske Samers Riksforbund, der studievirksomheten er ivaretatt av Samisk Studieutvalg (SOL) og Samenes Landsfor-

bund (SLF). For 1999 rapporterte SOL 10 253 studietimer med lærer og 2 218 studietimer uten lærer. SLF rapporterte i 1999 50 studietimer med lærer og 213 studietimer uten lærer.

10.8.3 Grunnskoleopplæringen for voksne samer

Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97) ble innført i grunnskoleopplæringen for voksne skoleåret 1999/2000. Fra samme tidspunkt gjaldt Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97S) i grunnskoleopplæring av voksne samer i det samiske læreplanverkets virkeområde.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil utvikle en veiledning i grunnskoleopplæring for voksne tilpasset L97. Veiledningen skal inneholde et kapittel som omtaler tilpasning til opplæring av samiske voksne basert på Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen. Arbeidet utføres i et samarbeid mellom departementet og Sametingets opplæringsavdeling.

10.9 Tiltak

- Som et ledd i den nasjonale satsingen på IKT i utdanningen forsterkes arbeidet med utvikling av digitale læremidler.
- Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet vil få en offentlig institusjon med nødvendig kompetanse til å styre skoleverkets satsing på IKT i samisk opplæring.
- Prosjektet Kartleggingsprøve i leseferdighet på samisk vil bli sluttført i 2001.
- Regjeringen vil vurdere tiltak for å styrke framtida til de samiske videregående skolene. I dette arbeidet må en ha oppmerksomhet rettet både mot skolenes organisatoriske tilhørighet og samarbeidforhold.
- Det videre arbeidet med oppfølging av evalueringen av Reform 94 vil bli gjennomført i et samarbeid mellom Sametinget og Læringscenteret.
- Regjeringen ønsker å foreta en bred gjennomgang av samisk utdanning og forskning, både ved Samisk høgskole og ved andre institusjoner på ulike nivåer.
- Spørsmål som gjelder samisk lærerutdanning og som er foreslått i NOU 2000: 3, vil bli behandlet i et eget kapittel i lærerutdanningsmeldingen i 2002.
- Fra 2002 vil Statens utdanningskontor i Nord-Trøndelag få to studiehjemler per år, som tildeles lærere for videreutdanning i sørsamisk med bindingstid ved skoler der det gis opplæring i sørsamisk.
- Regjeringen vil bidra til å få fram kunnskap som kan styrke, bevare og utvikle det samiske samfunnet og vil arbeide for en bedre samordning mellom departementenes FoU-innsats på det samiske området.
- Regjeringen legger vekt på at kunnskaper om kvinners rolle og posisjon i det samiske samfunnet blir belyst, og at samenes tradisjonelle kunnskaper kartlegges og dokumenteres.
- Regjeringen vil, sammen med Norges forskningsråd, Sametinget og samiske forskningsmiljøer, arbeide for mer samordning av samisk forskning i nordisk sammenheng.

11 Helse- og sosialsektoren

11.1 Tiltak for likeverdige tilbud i helse- og sosialsektoren

---

Regjeringen har som mål at alle skal ha likeverdige helse- og sosialtjenester uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn. Dette forutsetter en aktiv politikk for å innarbeide et samiskspråklig og kulturelt perspektiv i tjenestene.

Sosial- og helsedepartementet har siden 1997 fordelt midler til oppfølging av NOU 1995:6 Samisk helse- og sosialplan. Innen rammen av disse midlene har Sametinget siden 1999 forvaltet tilskuddsmidler til opplærings- og utviklingstiltak i helse- og sosialsektoren. Midlene anvendes i hovedsak til utviklingstiltak for tilpassing av tjenestetilbudene til samiske brukeres behov, opplæring av personell i samisk språk og kulturforståelse, og tolketjeneste. Sametinget har dreid fordelingen av midlene mer i retning av utviklingstiltak. Kommunale og fylkeskommunale helse- og sosialtjenester mottar størstedelen av tilskuddsmidlene. For 2001 er beløpet som overføres til Sametinget 4,7 mill. kr, inklusive midler øremerket til stipend for samiskspråklige som utdanner seg i rehabiliteringsrelaterte fag. Sosial- og helsedepartementet og Sametinget har blitt enige om å forlenge perioden med tilskuddsmidler med ett år. Etter en evaluering vil regjeringen ta stilling til om Sametingets tilskuddsforvaltning fra 2003 skal fortsette som en permanent ordning, eller om formålet med ordningen bør ivaretas på annen måte. Det er ikke aktuelt å trappe ned innsatsen.

Sosial- og helsedepartementet har siden 1989 gitt tilskudd til Finnmark fylkeskommune til fagstillinger innen somatiske og psykiatriske spesialisthelsetjenester lokalisert i Karasjok og Lakselv. Dette var opprinnelig en del av helse- og ulikhetsprogrammet, og har som formål å bedre tjenestetilbudet i det samiske forvaltningsområdet i fylket. Tilskuddet er for tiden på 2,8 mill. kr årlig.

Finnmark fylkeskommune har under utarbeiding en plan for sin oppfølging av St.meld. nr. 25 (1996–97) Åpenhet og helhet – om psykiske lidelser og tjenestetilbudene. Oppfølgingsplanen vil bl.a. omhandle etablering av en familiebehandlingsenhet ved Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk (BUP) i Karasjok, og utvikling av BUP Karasjok og Distriktpsikiatrisk senter i Lakselv til nasjonale kompetansebasert for psykisk helsetilbud for den samiske befolkningen. Dette innebærer at midlene som Sosial- og helsedepartementet setter av til formålet (inntil 20 mill. kr i årlige driftsutgifter) også skal dekke tilbud om veiledning og hospitering overfor andre fylkeskommuner og kommuner, samt eventuelle stillinger i andre samiske regioner knyttet til kompetansefunksjonen.

Vinteren 2001 iverksatte Sosial- og helsedepartementet og Rikstrygdeverket en stor informasjonskampanje i forbindelse med innføring av fastlegeordningen. Informasjon til alle voksne over 16 år ble sendt ut på både norsk og samisk i det samiske forvaltningsområdet. Samisk informasjon var tilgjengelig ved trygdekontor også utenfor området.

I 2001 etableres et senter for samisk helseforskning knyttet til Universitetet i Tromsø, geografisk lokalisert i Karasjok. Senteret vil ha oppgaver knyttet til dokumentasjon og forskning i helse- og sosialsektoren. Bakgrunnen er bl.a. at kunnskapsgrunnlaget om den samiske befolkningens helse og levekår og deres behov for tilpasninger av tjenestetilbudet er for svakt. Samtidig reflekteres den eksisterende kompetansen i for liten grad i undervisningen i helse- og sosialfaglig utdanning. Senteret vil kunne bli et knutepunkt mellom samiske fagmiljøer, utdanningsinstitusjonene, Sametinget og helsemyndighetene. Senteret vil også kunne spille en rolle i det internasjonale faglige samarbeidet om urfolksspørsmål i regi av World Health Organisation. Norge var medforlagsstiller til en resolusjon som ble vedtatt på Verdens helseforsamling i 2001, som vektlegger behovet for datainnsamling om urfolks helse. Regjeringen merker seg for øvrig at Sametinget ønsker å løfte internasjonale helse- og sosialspørsmål til behandling i Samisk parlamentarisk råd.

Det har etter hvert blitt en bedre geografisk spredning på forsøksvirksomheter som Sametinget gir tilskudd til. Likevel foregår fortsatt en stor del av virksomheten i forvaltningsområdet for samisk språk. Utenfor dette området er tilgangen på samiskspråklige tjenestetilbud marginal. I store områder, særlig i sørsamiske strøk, er det vanskelig å få til en radikal bedring av språksituasjonen i helsesektoren. Tolketjeneste er derfor et nødvendig supplement for å ivareta de forsvarlighetskrav og krav til brukermedvirkning/informert samtykke som inngår i helseretten. Det er ofte enklere å gjøre tjenestetilbudet mer tilpasset samiske brukeres kulturelle bakgrunn. For mange samer kan dette oppleves som vel så viktig som muligheten for å bli betjent på samisk språk.

11.2 Samisk innflytelse over helsetjenester til den samiske befolkningen

---

Regjeringen viser til at Sametinget og samiske fagfolk ønsker en formalisert samisk innflytelse over spesialisttjenestene i Indre Finnmark og andre tjenestetilbud som har et særskilt ansvar for den samiske befolkningen. Stortingets vedtak om statlig overtakelse av spesialisthelsetjenestene (jf. odelstingsproposisjon nr. 66 (2000–2001)) innebærer at sykehus og annen spesialisthelsetjeneste organiseres i ulike statlige driftsforetak forankret i regionale helseforetak med bestilleransvar. Sosial- og helsedepartementet har bedt Sametinget om forslag til personer som kan sitte i foretaksstyrene. Regjeringen vil også vurdere hvordan hensynet til den samiske befolkningen kan ivaretas i styringsdialogen mellom Sosial- og helsedepartementet og de regionale helseforetakene, jamfør behovene som påpekes i Sametingets årsmelding, pkt. 2.5. Forslag framlagt i revidert nasjonalbudsjett for 2001 om omorganisering av den sentrale helseforvaltningen, innebærer blant annet at fylkeslegene innlemmes i fylkesmannsembetet, og at det nåværende Statens helsetilsyn også får ansvar for tilsyn etter lov om sosiale tjenester. Tilsyn med helse- og sosialtjenester kan dermed drøftes samlet i dialogen mellom fylkesmennene og Sametinget, jf. kap. 5.

11.3 Videre utvikling av tjenestetilbudene, forskning og utdanning

---

Senter for samisk helseforskning vil prioritere å utarbeide dokumentasjon av eksisterende kompetanse i sektoren. Samtidig er det behov for en større samisk helse- og levekårsundersøkelse. Denne er nå under planlegging, og vil bli gjennomført i samarbeid med Statens helseundersøkelser i forbindelse med helseundersøkelsen for Troms og Finnmark. Det er også behov for undersøkelser om samiske brukeres tilfredshet med helse- og sosialtjenestene. Det neste steget vil være å få utdanningsinstitusjonene og beslutningstakere til å anvende denne kunnskapen.

Sametinget ønsker midler til et eget forskningsprogram for slike formål. Regjeringen legger til grunn at finansieringen av virksomheten ved Senter for samisk helseforskning har forskningsressurser knyttet til stillingene. Prosjekter som beskrevet over vil bli finansiert gjennom særskilte midler knyttet til oppdrag fra Sosial- og helsedepartementet. Utover dette må senteret søke Norges forskningsråd om midler til forskningsprosjekter.

Det er hittil bare innen psykisk helsevern at Sosial- og helsedepartementet har lagt til rette for nasjonale funksjoner i tjenestetilbudet til den samiske befolkningen. De faktiske behovene for overføring av kompetanse fra fagmiljøer, særlig i Indre Finnmark, til andre geografiske områder er også til stede innen andre tjenester. Departementet vil i første omgang vurdere om det somatiske spesialistlegesenteret skal ha noe av den samme rollen innen somatiske helsetjenester. Dette må i så fall ses i sammenheng med utviklingen av et nasjonalt elektronisk helsenett med tilrettelegging for telemedisinske tjenester.

Sosial- og helsedepartementet arbeider med løsninger for en nasjonal tolketjeneste og tolkeutdanning i sektoren, samt etablering av en informasjonstjeneste for samiske brukere av helse- og sosialtjenester. Retningslinjene for desentralisert sykepleierutdanning forutsetter at høyskolene prioriterer tilbud i kommunene med størst sykepleiermangel. Dette innebærer at det ikke blir påbegynt noen ny samiskspråklig sykepleierklasse ved Samisk høyskole i Kautokeino. Imidlertid er Karasjøk en av de kommunene som vil bli prioritert ved opprettelse av nye veiledningsgrupper, og høyskolen i Finnmark vil bygge på erfaringene fra det samiskspråklige tilbudet. Sosial- og helsedepartementet oppfordrer universitetene til å fastholde og videreutvikle kvoteordningene for samiske studenter på de aktuelle studiene. Medisinsk fakultet ved universitetet i Tromsø har intensjoner om å ta et nordisk ansvar for medisinerutdanning med samisk profil, noe departementet ser svært positivt på.

11.4 Regjeringens handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen

---

Regjeringen vil høsten 2001 legge frem en handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge, jf. regjeringens høringsutkast av november 1999. Hovedprinsippet for tiltak for den samiske befolkningen er at tiltakene ytes innenfor de etablerte tjenestene, i tråd med prinsippet om individuell tilpasning. Dette er hjemlet i helselovgivningen.

Først og fremst er regjeringens handlingsplan en strategi for kunnskapsoppbygging, kompetanseheving hos helse- og sosialpersonell og en bevisst-

gjøring på forvaltningsnivå. Staten tar ansvar for å utvikle forskningsbasert kompetanse om helse- og levekårsforhold i den samiske befolkningen, og deres behov for ivaretagelse av samisk språk og kultur i helse- og sosialtjenestene. Utvikling av slik spisskompetanse vil ha betydning for undervisning om samiske forhold i helse- og sosialfaglig utdanning. Det er kommuners og fylkeskommuner/helseforetaks ansvar å følge opp denne strategien i de lokale tjenestene. Sametinget har vært kritisk til høringsutkastet til handlingsplan, på grunn av manglende tidsangivelser og økonomiske rammer for tiltakene, foruten store forsinkelser, jamfør årsmeldingens kap. 1.3. Regjeringen understreker at tempoet i gjennomføringen av tiltakene avhenger av de årlige budsjettvedtakene.

11.5 Tiltak

- Regjeringen vil finansiere en helse- og levekårsundersøkelse i samiske områder.
- Regjeringen vil høsten 2001 legge frem en handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge.

12 Kultur og kirke

12.1 Samiske kulturbygg

Samiske kulturhus er et sammensatt begrep. Det omfatter et vidt spekter av bygg, fra lokale kulturhus som i større eller mindre grad er tilpasset og blir brukt til samiske kulturformål, f.eks. Miljøbygget i Kautokeino, Miljøbygget i Tana og Kulturhuset i Karasjok, til samiske kultursentra som Lulesamisk Senter i Tysfjord og Sijti Jarngje i Hattfjelldal. De fleste av disse er også hus som benyttes av alle i lokalsamfunnene i forbindelse med kulturarrangementer. I samme kategori finnes også samiske museer som De Samiske Samlinger i Karasjok, Varanger Samiske Museum i Nesseby, og Saemien Sijte i Snåsa. Også et samisk kunstgalleri, som Saviomuseet i Kirkenes, må regnes med her.

12.1.1 Samlet plan for samiske kulturhus – ny prioritering

Samlet plan for samiske kulturhus fra 1995 er omtalt i St.meld. nr. 41 (1996–97) Om norsk samepolitikk. Kulturdepartementet fastslo at Sametinget med denne planen hadde tatt et meget positivt initiativ. Planen vil være et styringsverktøy for ivaretagelse og utforming av en langsiktig politikk på området. Kulturdepartementet støttet prinsippet om å sikre driftsfinansieringen av eksisterende kulturinstitusjoner før nye byggeprosjekter igangsettes. Departementet la til grunn at kulturhusene må finansieres av kommunen, fylkeskommunen og private, i tillegg til statlig tilskudd. I sin behandling av meldingen sa Stortinget seg enig i departementets syn og vurderinger, jf. Innst. S. nr. 145 (1997–98).

På dette grunnlaget behandlet Sametinget i juni 1999 Samlet plan for samiske kulturhus – ny prioritering. Sametinget understreket at arenaer for kultur- og språkutøvelse bør opprettes som et ledd i styrkingen av samisk språk og kultur. Sametinget viste til statens, fylkeskommunenes og kommunenes ansvar for finansiering av investering og drift. Sametinget vedtok at eksisterende institusjoner skal sikres tilfredsstillende driftsfinansiering før nye investeringer foretas. Dette gjelder følgende institusjoner (i prioritert rekkefølge): Saemien Sijte, Snåsa, Várjat Sámi Musea/Varanger Samiske Museum, Nesseby, Ája Samisk Senter, Kåfjord, Sijti Jarngje, Hattfjelldal, Samisk Kunstnersenter, Karasjok, Várdobáiki, Sør-Troms og Ofoten.

Sametinget la vekt på at driftsfinansieringen for eksisterende institusjoner og planlagte prosjekter må være avklart før Sametinget kan anbefale finansiering av investeringskostnader i forbindelse med utvidelse, kjøp av bygninger og oppføring av nybygg. Av nye investeringsprosjekter prioriterte Sametinget utbygging av Ája Samisk Senter i Kåfjord og dernest Várdobáiki i Sør-Troms og Ofoten.

Gjennom særskilte vedtak har Sametinget prioritert Østsamisk museumsanlegg i Neiden som samisk tusenårssted og Samisk Kunstmuseum i Karasjok. Sametinget ser ikke bort fra at andre prosjekter også kan gjennomføres dersom de er sikret driftsfinansiering og ellers er realistiske og realiserbare.

Sametinget vil fortløpende ta stilling til slike prosjekter blant annet gjennom forslag til bevilgninger over statsbudsjettet.

12.1.2 Kulturdepartementets tilskudd til investeringer i kulturbygg

I St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving, er det redegjort for Kulturdepartementets virkemidler ved finansieringen av investeringer til kulturbygg generelt og drift av museer, om foreliggende behov, planer, prosjekt og prioriteringer. Kulturdepartementets ordninger for investeringer i kulturbygg framkommer av tabell 12.1.

Tabell 12.1: Kulturdepartementets ordninger for investeringer i kulturbygg

Kap./post	Benevnelse	Innhold
320/50	Norsk kulturfond	Lokale og regionale spesielle kulturbygg som museum, konserthus, teaterbygg, kunstgalleri og lokaler for prosjektbasert kunst.
320/60	Lokale og regionale kulturbygg	Lokale kulturbygg, dvs. samfunnshus, grendehus, allaktivitetshus, bydelshus, og lignende. Regionale kulturhus som i funksjon og størrelse tar sikte på å dekke behov over kommunegrensene.
320/73	Nasjonale kulturbygg	Kulturbygg som har en nasjonal oppgave, en landsomfattende funksjon eller en viktig landsdelsfunksjon.
320/73 og 320/76	Nasjonale kulturbygg Markering av tusenårsskiftet	Samisk tusenårssted, fylkesvise tusenårssteder.

Kulturdepartementet vil utarbeide en investeringsplan for nasjonale kulturbygg og tusenårssteder og legge denne fram for Stortinget i budsjettet for 2002.

Boks 12.1 Ája Samisk Senter

Ája samisk senter i Kåfjord i Troms er et kystsamisk nærings-, kultur- og utdannings-senter som skal dokumentere, ta vare på og formidle samisk språk, kultur og samfunnsliv. Et første byggetrinn til 4,2 mill. kroner er alt realisert. Dette gir bl.a. plass for NRK Sameradioen, Samisk språksenter, museums kontor, arkiv og administrasjonslokale. Senteret står foran en planlagt utvidelse. Kulturdepartementet bevilget 0,5 mill. kr til planlegging av prosjektet i 1998. Det er lagt til grunn at driften finansieres av brukerne, i tillegg til tilskudd fra Sametinget. Kulturdepartementet har forutsatt at Kåfjord kommune og Troms fylkeskommune gir betydelige investeringstilskudd til utvidelsen.

Boks 12.2 Samisk kunstmuseum

Det foreligger en samling med 600 kunstverk med tilknytning til samiske områder. Formålet med et samisk kunstmuseum er å øke interessen for, og kunnskapen om, bildende kunst og kunsthåndverk innen-

for og utenfor det samiske samfunnet. Sametinget vedtok i 1996 at det er en viktig nasjonal samisk oppgave å ha en samling av samisk billedkunst og kunsthåndverk som gjøres tilgjengelig for publikum. Det er lagt til grunn at tiltaket bør organiseres som en integrert del av De Samiske Samlinger i Karasjok.

12.2 Museer

De samiske samlinger i Karasjok er det største samiske museet i Norge. Museet har status som et nasjonalt museum for samisk kultur, og mottar driftstilskudd fra Kulturdepartementet.

I tillegg får flere samiske muséer driftstilskudd over den såkalte museumstilskuddsordningen, som fungerer som et «spleiselag» mellom staten, fylkeskommunen og kommunen. Fordelingen av midlene er delegert til fylkeskommunen. Blant de muséene som mottar statlig driftstilskudd gjennom denne ordningen kan nevnes Kautokeino bygdetun, Tana Museum, Varanger Samiske Museum, Árran lulesamisk senter, Tysfjord og De Sørsamiske Samlinger, Snåsa.

De største samiske gjenstandssamlinger forvaltes av Norsk Folkemuseum, Tromsø Museum og Vitenskapsmuseet ved NTNU i Trondheim.

De siste årene er det gjort mye for å gi den samiske kulturarven en fortjent plass i formidlingen av de historiske utviklingslinjene i Norge. Det er bl.a. gjort betydelige investeringer i samiske museumsbygninger og utstillinger. Sametinget har utpekt Østsamisk museum i Neiden som samisk tusenårssted.

Etter regjeringens vurdering er det nødvendig med en generell oppgradering av de samiske muséene. Behovet for sikring og teknisk konservering av samlingene bør kartlegges. Kulturdepartementet vil drøfte organiseringen og forvaltningen av de samiske muséene med Sametinget og de involverte fylkeskommunene og kommunene. Utgangspunktet vil være ønsket fra Sametinget om å få seg tillagt det samlede forvaltningsansvaret for de samiske muséene.

12.3 Biblioteker

12.3.1 Samisk spesialbibliotek

Samisk spesialbibliotek (SSB) er den sentrale samiske bibliotekstjenesten med oppgaver knyttet til innkjøp, registrering, lagring og utlån av materiale på samisk og om samiske forhold. Fra 1983 har Samisk spesialbibliotek vært fullt ut statlig finansiert. Fra 1. januar 2000 overtok Sametinget ansvaret for, og forvaltningen av, Samisk spesialbibliotek.

Biblioteket flyttet i 2000 inn i nybygget for Sametinget og har fått tilleggsoppgaver i form av informasjonstjeneste og forvaltningsbibliotek for Sametinget. I budsjettet for 2000 ble det lagt inn en betydelig økning av statstilskuddet til biblioteket, slik at flyttingen til de nye lokalene kunne gjennomføres som planlagt. Ordningen med statlig tilskudd til SSB fra Kulturdepartementet vil bli videreført.

12.3.2 Andre biblioteker

Både i Árran lulesamisk senter i Tysfjord og Sijti Jarnge i Hattfjelldal er det biblioteker for samisk litteratur. Samlingene er ikke omfattende og tilfredsstillende ikke de behovene som finnes. Kulturdepartementet vil, sammen med Statens bibliotektilsyn, drøfte forholdene med de to bibliotekene og Sametinget med sikte på et økt litteraturtilbud.

Troms fylkesbibliotek, Universitetsbiblioteket i Tromsø og bibliotekene ved Nordisk Samisk Institutt og Samisk høyskole, begge lokalisert i Kautokeino, er også av sentral betydning for samiske bibliotekspørsmål.

12.3.3 Samiske bokbusser

Stortinget vedtok våren 2000 i forbindelse med behandlingen av St.prp. nr. 62 (1999–2000) Om kommuneøkonomien 2001 m.v. å legge tilskuddet til mobile bibliotek tjenester inn i tilskuddsordningen for kommunene. Stortinget uttalte imidlertid at det var særlig behov for å sikre den mobile bibliotek tjenesten i samiske kommuner på grunn av de store avstandene, behovet for å øke leseferdighetene i samisk og det etablerte grenseoverskridende samarbeidet på dette feltet med Sverige og Finland. Stortinget vedtok derfor at driftstilskudd til bokbusser i samiske områder på 3 mill. kr ikke skulle innlemmes i rammetilskuddet, men opprettholdes som tilskudd på Kulturdepartementets budsjett (Innst. S. nr. 252, 1999–2000). Departementet vil vurdere videre behovet for investeringstilskudd.

12.3.4 Samisk bibliografi

Mangelen på generelle oversikter over det som er skrevet om samiske forhold har i årtier vært en hindring for alle som har drevet forskning innenfor dette feltet. I årenes løp er det produsert en rekke bibliografier over ulike samiske emner, men de har vært avgrenset både faglig, geografisk og på andre måter. Dette var blant annet utgangspunktet for at arbeidet med en samisk bibliografi i 1979 ble tatt opp av Universitetsbiblioteket i Trondheim med støtte av NAVF.

Nasjonalbibliotekavdelinga i Rana er ansvarsbibliotek for samisk bibliografi over samiskspråklig og samiskrelevant litteratur utgitt i Norge. Totalt blir ca 280 tidsskrifter og årbøker analysert årlig. Det arbeides med å utvide bibliografien til å dekke andre materialtyper enn bare papirbaserte tekster. Videre tar Nasjonalbiblioteket sikte på å utvikle et grensesnitt mot publikum som kan gjengi samisk tegnssett fullt ut slik dette er benyttet i selve basen. Det arbeides også med en samisk nasjonalbibliografi som dekker alle de nordiske landene. Prosjektet er bl.a. støttet av Nordisk Råd.

Begrunnelsen for valget av Nasjonalbibliotekavdelinga i Rana som ansvarsbibliotek for Samisk bibliografi bygget på flere forhold, men det var viktig at biblioteket tilfredsstillende en rekke sentrale krav.

12.4 Arkiv

Samisk arkiv i Kautokeino er en stiftelse som ble etablert med permanent drift i 1995. Institusjonen arbeider med å ta vare på og gjøre tilgjengelig samiske privatarkiver, muntlig tradisjonsmateriale og annet materiale som dokumenterer samisk språk og kultur. Med samiske privatarkiver menes arkiver etter

privatpersoner, organisasjoner, foreninger og andre virksomheter med samisk tilknytning. Samisk arkiv oppbevarer og betjener dessuten Kautokeino kommunes historiske arkiv.

Det foreligger planer om å utvikle et samisk arkiv-, informasjons- og dokumentasjonssenter med utgangspunkt i det som i dag er Samisk arkiv. Kulturdepartementet har i St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving, varslet at man i samråd med involverte parter vil gjøre en samlet analyse av situasjonen for Samisk arkiv og aktuelle utviklingsplaner, for å klargjøre grunnlaget for framtidige tiltak i grenselandet mellom arkiv- og biblioteksektoren. I den forbindelse har Kulturdepartementet sendt de aktuelle utviklingsplanene på høring til en rekke berørte instanser. Den ordinære høringsfristen gikk ut 1. oktober 2000, og det er i alt kommet inn 14 uttalelser. Sametinget fikk oversendt høringsuttalelsene og la disse til grunn for sin uttalelse. Sametingets merknad forutsatte et grundigere utredningsarbeid, der fremtidig ansvar, rolle og oppgaver for samisk arkiv under Sametinget avklares. Dessuten mente Sametinget at samarbeidende institusjoner, både i norsk og nordisk sammenheng, må defineres, og at de ressursmessige behovene må utredes. Sametingets høringsuttalelse er oversendt til Samisk arkiv for kommentarer.

I en uttalelse fra Sametinget i tilknytning til Stortingets behandling av stortingsmeldingen, er Samisk arkiv nevnt blant flere tiltak som Sametinget ønsker å få overført ansvaret for. I Innst. S. nr. 46 (2000–2001) uttalte Familie-, kultur- og administrasjonskomitéen at den fant det vanskelig å ta stilling til de ulike henstillingene fra Sametinget på bakgrunn av at det dreide seg om problemstillinger som krevde nærmere utredning. Det var imidlertid komitéens oppfatning at flere av problemstillingene var viktige med tanke på bevaring og videreutvikling av den samiske kulturen. Komitéen ba derfor regjeringen foreta en samlet vurdering av de foreslåtte tiltakene.

De spørsmålene som reiser seg i tilknytning til institusjonen Samisk arkiv og de aktuelle utviklingsplanene, er til behandling i Kulturdepartementet som ledd i oppfølgingen av St.meld. nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving.

12.5 Teater og festivaler

Institusjonaliseringen av et eget samisk teater, Beivvás, har betydd svært mye for samisk teater, språk og kultur. Eksistensen av et livskraftig samisk teater har stor betydning for formidlingen av samisk språk og kultur.

Samisk musikk er et område hvor enkelte grupper og artister har nådd et høyt nivå av profesjonalitet og kvalitet, på tross av at institusjonaliseringen av samisk musikkliv er lite utviklet.

12.5.1 Beivvás Sámi Teáhter

Beivvás Sámi Teáhter ble etablert i 1981 og har fått driftstilskudd fra staten siden 1987. Teatret er en av fem nasjonale teaterinstitusjoner og får 100 pst. av det offentlige tilskuddet fra staten. Beivvás Sámi Teáhter har fast scene i Kautokeino, men en vesentlig del av virksomheten skjer på turne i de samiske kjerneområdene i Finnmark, Sverige og Finland. I 2000 produserte teatret 5

oppsetninger med i alt 65 forestillinger. Det samlede publikumsbesøket for all aktivitet var 8 707 personer.

Beaivvás Sámi Teáhter spiller på samisk, noe som gjør teatret avhengig av oversatt dramatikk og produksjon av ny samisk dramatikk. Teatret er derfor en sentral aktør i arbeidet for utvikling av dramatikk i samisk språkdrakt og teatret har en sentral rolle som kulturbærer gjennom dramatisering av samiske eventyr og sagn.

12.5.2 Samisk musikkfestival

Samisk musikkfestival arrangeres årlig i Kautokeino i tilknytning til den samiske kulturfestivalen «Påskefestivalen». Festivalen arrangeres i et samarbeid mellom Kautokeino sameforening, Kautokeino kommune og Beaivvás Sámi Teáhter. Målet med festivalen er å bidra til presentasjon og utvikling av joik og nyere samisk musikk. Sami Grand prix inngår i festivalen. Festivalen har i 2001 mottatt kr 206 000 i statlig tilskudd fra Norsk kulturråd.

12.5.3 Riddu Riu festivalen

Riddu Riu ble arrangert for tiende gang sommeren 2001. Festivalen arrangeres årlig i Kåfjord i Troms. Festivalens målsetting er å presentere bredden i samisk kultur og samiske artister og være et møtested for ungdom på Nordkalotten. Riddu Riu har videre som formål å presentere samisk kultur som del av en internasjonal urfolkscultur med vekt på urfolk- og minoritetskultur i de nordlige områdene av verden. For 2001 har festivalen mottatt 200 000 kroner i statstilskudd fra Norsk Kulturråd, en økning på 120 000 kroner i forhold til 2000.

12.5.4 Kunstnerstipend

Minst fire arbeidsstipend skal gå til samiske kunstnere, jf. St.prp. nr. 1 (2000–2001) for Kulturdepartementet. Av de samiske kunstnere som nå har arbeidsstipend, er det tre kvinner og tre menn. To samiske kunstnere har stipend fra ordningen «arbeidsstipend for yngre nyetablerte kunstnere». Stipend til samiske kunstnere blir tildelt av Utvalget for statens stipend og garantiinntekter etter innstilling fra stipendkomitéen for samiske kunstnere, og i henhold til Forskrift om statens stipend og garantiinntekter for kunstnere, dvs. på samme måte som andre kunstnerstipend. De samiske kunstnerorganisasjonene oppnevner komitéen.

12.6 Media

12.6.1 Presse

Samiske aviser har vært, og vil fortsatt være, i en særstilling i forhold til andre aviser. Ikke minst er dette knyttet til at samene utgjør en minoritet i Norge som har et spesielt behov for aviser om samiske forhold, både på samisk og på norsk. Avisene står dessuten sentralt i samisk språkrøkt og er mer enn en informasjonskilde. Avisene er viktige for å spre kunnskap om gjeldende rettskrivning og den fellesnordiske skriftform.

Lese- og skrivekunnskapen i samisk språk er begrenset, jf. kap. 7 og 10. På bakgrunn av dette er grunnlaget for svakt til at markedet alene kan finansi-

ere samisk avisdrift. Det er dessuten vesentlig dyrere å produsere samisk-språklige publikasjoner enn norskspråklige, såvel mht. investeringer i teknisk utstyr som kostnadene forbundet med oversettelse av stoffet. Det er derfor nødvendig med statlig støtte for å opprettholde en samisk presse. Støtten til de samiske avisene begrunnes ut fra avisenes kulturelle verdi og det offentlige ansvar for økonomiske rammer som sikrer en levedyktig samisk presse. Støtten ytes i dag som et fast grunntilskudd og et variabelt tilskudd. Grunntilskuddet skal være like stort for alle avisene i ordningen og skal samlet utgjøre 2/3 av bevilgningen til samiske aviser. Det variable tilskuddet skal beregnes i henhold til avisenes utgivelseshyppighet og med differensierte satser for sider produsert på norsk og samisk. Den høyere satsen for samisk språk skal bl.a. ivareta hensynet til merkostnader ved avisproduksjon på samisk. I tillegg mottar avisene distribusjonstilskudd som beregnes ut fra abonnementsopplag sendt via Postverket og gjelder alle avisene i Finnmark.

Dagspresseutvalget (NOU 2000: 15 Pressepolitikk ved et tusenårsskifte) foreslo at den kvenske avisen Ruijan Kaiku gis støtte over samme post og at støtten til de fem avisene under denne posten økes til 9 mill. kroner. I statsbudsjettet for 2001 er tilskuddet til samiske aviser økt til 10 mill. kroner. Dette er en økning på 2 mill. kroner i forhold til 2000.

12.6.2 Film

Det har årlig blitt bevilget kr 250 000 til prosjektet «samisk språk på film» ved Norsk filminstitutt. Arbeidet er rettet mot teksting av kinofilm og video, lydversjonering til samisk av barnefilm og enkelte undervisningsfilmer, støtte til kommersiell videodistribusjon av samiske tekster og støtte til lansering av samiske filmprosjekter. Det er utgitt en egen katalog over filmene. Katalogen er distribuert særlig til samisktalende områder.

Som en prøveordning over en treårs periode ble det avsatt midler til støtte av samisk filmproduksjon. Støtten er kanalisert via Nordnorsk filmsenter AS. Erfaringene med ordningen har vært positive. Fra og med år 2000 er ordningen derfor gjort permanent.

12.6.3 Kringkasting

Det samiske kringkastingstilbudet domineres fremdeles av NRK Sámi Radio. I tillegg finnes det et lite antall private samiske nærradiostasjoner. Disse drives imidlertid stort sett uten tilskudd fra staten, idet det er en forutsetning at annen kringkastingsvirksomhet enn Norsk rikskringkasting skal drives uten statlige tilskudd.

Lokalradioer med program på samisk kan imidlertid få tilskudd fra Audiovisuelt produksjonsfond. Ved tildeling av midler til nærradioformål skal det etter retningslinjene for dette fondet særlig tas hensyn til søknader fra etniske og språklige minoriteter. Fra 2002 vil denne tilskuddsordningen forvaltes av Statens medieforvaltning.

NRK Sámi Radios posisjon er styrket i det samiske samfunnet, og de samiske sendingene har blitt en viktig arena, både for politisk meningsutveksling og for den samepolitiske debatten. Utbygging av Sámi Radio til et fullverdig analogt samisk radio- og fjernsynstilbud fortsetter i 2001, med opprettelsen av samiske nyhetssendinger på fjernsyn. Dette var opprinnelig planlagt

som et fellesprosjekt mellom NRK, SVT i Sverige og YLE i Finland. YLE har imidlertid inntil videre trukket seg fra prosjektet, men sendingene vil starte opp som et samarbeid mellom NRK Sámi Radio og SVTs sameradio i Sverige.

De nordiske sameradioene har gått sammen om etableringen av Saami Web som ble åpnet i forbindelse med det nordiske kulturministermøtet i København 5. mars 1999. Hensikten med Saami Web er først og fremst å gjøre nyheter og kulturstoff om og fra samisk miljø tilgjengelig på Internett.

12.7 Idrett

Denne idretten er organisert i egne idrettsforbund med tilsluttede lag og medlemmer i Norge, Sverige og Finland. Disse er igjen organisert i en fellesnordisk organisasjon, Nordisk Samisk Idrettsforbund. Samisk Idrettsforbund Norge (SVL-N) har 46 tilsluttede lag i seks fylker med omlag 2000 medlemmer.

Kulturdepartementet er for tiden inne i en dialog med SVL-N, Norges Idrettsforbund og Olympiske Komite (NIF) og Sametinget, med sikte på å finne fram til en samarbeidsform som kan bidra til videre utvikling av sameidretten i Norge.

12.8 Kulturminneforvaltningen

Utviklingen av en egen samisk kulturminneforvaltning har vært et viktig satsingsområde på 1990-tallet. Fra 1. september 1994 har Samisk kulturminneråd fungert som forvaltningsorgan for samiske kulturminner og kulturmiljøer parallelt med fylkeskommunen som regionalt forvaltningsorgan for den øvrige kulturminneforvaltningen. Målsettingen har vært å verne samiske kulturminner og kulturmiljøer på en måte som bidrar til å styrke og videreføre samisk kultur.

Fra 1. januar 2001 er Samisk kulturminneråd nedlagt som eget organ og arbeidsfeltet er lagt direkte inn under Sametinget (jf. kap. 4.5.1). Samarbeidet mellom den samiske kulturminneforvaltningen og naturforvaltningen må styrkes ved etablering av vern etter naturvernloven og forvaltning av naturvernområder. Det er også viktig at situasjonen for den samiske kulturminneforvaltningen, og samarbeidet med den regionale kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen, ivaretas i den videre utviklingen av kulturminnearbeidet på regionalt og lokalt nivå.

12.9 Samisk byggeskikk

Husbanken har ansvaret for det statlige byggeskikkarbeidet. Dette arbeidet foregår både på sentralt hold i Husbanken og ved avdelingskontorene, blant annet i Hammerfest. Avdelingskontorene har styrket kontakten og videreutviklet faglige nettverk til kommuner, fylkeskommuner og byggebransjen. I tillegg er det arbeidet med å øke den generelle bevisstheten om den lokalt og regionalt forankrede byggeskikken, for eksempel gjennom synliggjøring i media. Husbanken gir også konkret veiledning og oppfølging av prosjekter. Dette blir positivt mottatt i Nord-Troms og Finnmark, hvor det er særlig viktig å samordne og utnytte fagressursene best mulig. Det kan gis særskilte til-

skudd til god byggeskikk, til klimatilpassing og til energiøkonomisering. Husbanken har også muligheter for å bidra til finansiering av prøveprosjekter, for eksempel for å utvikle særskilte samiske hustyper.

I Finnmark og Nord-Troms er det bygd mange standardiserte typehus. En viktig årsak til dette er nedbrenningen under 2. verdenskrig. Resultatet er ikke alltid like godt og praktisk for brukerne.

I den senere tid er det gjort en del forsøk på å reise samisk inspirerte bygg. Det er ikke åpenbart at det finnes noen spesiell byggeskikk eller formuttrykk som kan kalles samisk i den eksisterende boligmassen i dag. I primærnæringsammenheng er det heller snakk om en egen boform som krever andre typer planløsninger enn de vanlige typehusene. Det etterlyses bl.a. mer funksjonelle løsninger som gjenspeiler de årtidsavhengige arbeidsaktivitetene for folk som er tilknyttet primærnæringer. I praksis kan det bety at det er behov for grovkjøkken og stort kjøkken/arbeidsrom.

Klimaet gir også spesielle utfordringer, bl.a. med ekstremt store temperaturforskjeller mellom sommer og vinter, og det tar også lang tid før noe gror til. Det er derfor behov for å tenke på energiøkonomisering ved utformingen av bygningene, og å ta særskilte hensyn i byggeprosessen for å sikre mot unødige skader i vegetasjon og terreng.

Når det gjelder stedsutvikling, tomtevalg og boligønsker har Kautokeino kommune sett på flyttsamenes situasjon i boligområdene. De har behov for større tomter, mer lagringsplass og muligheter for transport av arbeidsredskap.

12.9.1 Bokollektiv for aldersdemente i Karasjok

Med utgangspunkt i behovet for å skape trygghet og et gjenkjennelig miljø for de demente, er dette prosjektet inspirert av boformer i lavvo og gamme. Til sammen 16 boenheter i smågrupper er fordelt på tre bygg i tilknytning til et helsesenter. I lavvoen og gammen er det et ildsted i midten og de eldre sover i ytterkanten. I bokollektivet er kjøkkenet plassert i midten og boenhetene rundt i U-form. Overlyset fra røykåpningen i lavvoen og gammen er illustrert ved at fellesrommet har takvinduer og større høyde enn boenhetene. Bygget bæres av skråstilte søyler.

Boks 12.3 Seminar om samisk boform og boskikk

Husbankens avdelingskontor i Hammerfest inviterte byggebransjen, kommunene, institusjoner, skoler og andre interesserte til et åpent seminar om samiske boformer og tradisjoner i oktober 2000. Intensjonene med seminaret var å gi deltakerne idéer om hvilke særegne trekk og behov som er spesielle for samiske miljøer, hva en bør ta vare på og hva Husbanken kan tilrå i samiske områder. Seminaret var en del av et toårig program som setter søkelys på samisk boform og byggeskikk.

12.10 Tiltak – kultur

- Kulturdepartementet vurderer ytterligere overføring av kulturtiltak til Sametinget. Vurderingene skjer i samarbeid med Sametinget og berørte organisasjoner/institusjoner.
- Regjeringen planlegger en oppfølging av arbeidet med samisk byggeskikk i 2002–2003, bl.a. i form av et Nord-Skandinavisk samarbeid, der også samer fra sørsameområdet bør medvirke.

12.11 Kirken i de samiske områdene

Hovedtyngden av tiltak spesielt rettet mot den samiske befolkningen skjer fortsatt i de nordsamiske områdene. Tiltakene er i hovedsak kanalisert gjennom Samisk Kirkeråd, men også fra Nord-Hålogaland bispedømmekontor og fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet er det iverksatt tiltak.

12.11.1 Kirkens tiltak for samisk språk

Samelovens språkregler stiller krav til den kirkelige virksomheten, særlig innen forvaltningsområdet for samisk språk. De prestegjeld som omfattes av språkreglene ligger alle i Nord-Hålogaland bispedømme. For tilsetting i prestestilling i de prestegjeld som ligger i dette området kreves at man behersker samisk, eventuelt at man gjennomfører samisk språkopplæring. Prester i forvaltningsområdet for samisk språk skal kunne forrette gudstjenesten og kirkelige handlinger på samisk. Samelovens språkregler omfatter også annet kirkelig personell i forvaltningsområdet. Opplæring i samisk språk i den kirkelige utdanningen er et viktig satsingsområde i de flerspråklige områdene. Det er blant annet lagt til rette for språkopplæring i samisk for prester og andre kirkelige ansatte i samarbeid med Universitetet i Tromsø. Opprettelsen av stillinger som statlig tilsatte kirketolker har hatt stor betydning for formidling av kirkens budskap på nordsamisk. En egen stiftskapellan i Nord-Hålogaland bispedømme har særskilt ansvar for den kirkelige betjeningen av spredtboende samer. Det er også satt i verk enkelte tiltak i sør- og lulesamiske områder, men disse er mindre omfattende enn for de nordsamiske områdene. I Nidaros bispedømme har en kapellan et særskilt ansvar for de samiske områdene.

Samisk kirkeliv skal være en naturlig og integrert del av det øvrige kirkelivet i Norge. Arbeidet med oversettelse av bibeltekster og annet materiell til samisk vil være et viktig bidrag for å realisere denne målsettingen. Det gis årlige tilskudd til Det norske bibelselskap for arbeidet med en ny nordsamisk bibeloversettelse. Prosjektet er et samarbeid mellom bibelselskapene i Norge, Finland og Sverige. Da oversettelsen av Det nye testamentet til nordsamisk var ferdig i 1998, startet oversettelsen av Det gamle testamentet. Dette oversettelsesarbeidet ventes å vare i ti år. Bibelselskapet har også stått for oversettelse av Markusevangeliet til sørsamisk. Arbeidet med lulesamiske bibeltekster er et annet viktig satsingsområde.

12.11.2 Samisk kirkeråd

Lov om Den norske kirke (kirkeloven) krever at det skal være samisk representasjon i de tre nordligste bispedømmerådene, henholdsvis et nord-, lule-, og sørsamisk medlem. Loven utvider dessuten antallet representanter på Kir-

kemøtet slik at man skal være sikret representasjon fra Samisk Kirkeråd dersom Kirkerådet selv gjør vedtak om det.

Samisk Kirkeråd er oppnevnt i 1992 etter vedtak i Kirkemøtet, og rapporterer til Kirkemøtet. Rådet har som hovedoppgave å samordne kirkens innsats blant samer, og arbeide for å bedre folks kjennskap til samisk kirkeliv. Stillingen som daglig leder av rådet finansieres over statsbudsjettet. Fra 1. august 2000 er det stilt midler til disposisjon for en ny, fast stilling som samisk språkkonsulent i Kirkerådet. Intensjonene er blant annet å styrke arbeidet med oversettelse av sentrale kirkelige dokumenter til samisk. Språkkonsulenten er tilknyttet Samisk kirkeråd, som har sekretariat sammen med Kirkerådet i Oslo. Det er et mål for regjeringen å legge til rette for å styrke samisk kirkeliv i Den norske kirke, med Samisk kirkeråd som en sentral aktør.

Med opprettelsen av Samisk kirkeråd har den Norske kirke fått et representativt organ som kan fremme og følge opp tiltak for samisk kirkeliv. Kirkemøtet har vedtatt at samisk kirkeliv skal være et satsingsområde. Kirkemøtets strategidokument for 1999–2002 skisserer noen av hovedsatsingsområdene for Samisk Kirkeråd i tiden framover. For at samisk kirkeliv skal være en integrert og likeverdig del av det øvrig kirkelivet, er det blant annet viktig å videreføre arbeidet med tilpasning av kirkens liturgier til samisk språk og musikk, og utvikling av mer materiell på samisk, særlig i de lule- og sørsamiske språkområdene.

Del IV Det materielle grunnlaget for samisk kultur

13 Overordnede prinsipper for miljø-, nærings- og distriktpolitikken

Norske myndigheter har rettslige forpliktelser når det gjelder vern av det materielle grunnlaget for samisk kultur, bl.a. gjennom FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter (se kapittel 3). Blant annet setter konvensjonens art. 27 grenser for arealinngrep som er til skade for samenes kultur og dens naturgrunnlag.

Tradisjonelle samiske næringer som duodji, reindrift, fiske og utmarksnæringer er nært knyttet til naturen. Miljøperspektivet og bærekraftig utvikling er derfor svært viktige elementer i samiske næringer og i samiske områder.

Samisk kultur er knyttet til områder i det som fra et nasjonalt perspektiv anses som distrikter eller utkant. En vellykket distriktpolitikk i samiske områder er derfor en forutsetning for opprettholdelse og videreføring av samisk språk og kultur. Regjeringen ønsker fortsatt å bidra til fornyelse og omstilling av næringslivet, også i områder med samisk bosetting. Dette er nødvendig både for å fremme utviklingen av samiske bygder og samisk språk og kultur, samt ut fra økologiske hensyn.

Næringsliv og kultur er eksempler på områder som bidrar på hver sin måte til kreativitet og vekst i samfunnet. I en målrettet satsing på kulturbasert næringsutvikling og et tettere samspill mellom næringslivet og kultur, er det derfor viktig at tilrettelegging for økt verdiskaping er et grunnleggende perspektiv.

Regjeringen ønsker generelt å skape gode rammevilkår for næringsutøvelse. Utvikling av lønnsomme bedrifter må være målet for innsatsen i næringsutviklingen. Regjeringen legger til grunn at tilrettelegging for næringsutviklingen er godt forankret i næringspolitikken overordnede mål og prinsipper. Den innebærer også at den samlede offentlige næringsutviklingsinnsatsen på regionalt og lokalt nivå må rettes mot å utvikle konkurransedyktige og lønnsomme bedrifter og næringer med høy evne til verdiskaping. Innenfor rammen av dette skal det være rom for regionale tilpasninger i forhold til det lokale næringslivets forutsetninger og utviklingsmuligheter. Regjeringen vil arbeide for å stimulere ny næringsvirksomhet med utgangspunkt i samisk kultur og tradisjonelle næringer. Sterke fagmiljøer og økt forsøks- og utviklingsinnsats i forhold til næringer og næringsutvikling i samiske områder vil i denne sammenheng være viktig. Regjeringen vil legge til rette for bruk av høyere kompetanse og moderne teknologi i de tradisjonelle samiske områdene for å danne grunnlag for nye etableringer og fortsatt bosetting.

13.1 Internasjonale føringer i miljøpolitikken

13.1.1 Konvensjonen om biologisk mangfold (CBD)

Norge ratifiserte FNs konvensjon om biologisk mangfold i 1993. Den er nå ratifisert av ca. 170 land. Konvensjonen er en global avtale som pålegger del-

takende land å utvikle strategier, planer og programmer for å oppnå en bærekraftig bruk av biologisk mangfold. Hensynet til biologisk mangfold skal så langt som mulig integreres i sektorplanlegging og -virksomhet, og i nasjonale beslutningsprosesser.

Artikkel 8(j) pålegger statene å bevare og å opprettholde kunnskaper om blant annet urfolk og lokalsamfunn i sin nasjonale lovgivning. St.meld. nr. 58 (1996–97) Miljøvernpolitikk for en bærekraftig utvikling tar opp utfordringene knyttet til den økologiske dimensjonen ved bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling har imidlertid flere dimensjoner. Den økonomiske dimensjonen viser at økonomisk vekst er nødvendig for å utjevne forskjellene mellom regioner og mellom folkegrupper. Den miljømessige dimensjonen understreker at den økonomiske veksten må skje innenfor de rammene som naturgrunnlaget setter. I prinsippene for bærekraftig utvikling ligger det også forutsetninger om å sikre kulturelt mangfold.

Boks 13.1 Dette er bærekraftig utvikling

Bærekraftig utvikling bygger på tre likeverdige dimensjoner: miljøvern, økonomisk utvikling og sosiale hensyn. Verdenskommisjonen for miljø og utvikling definerte i 1987 bærekraftig utvikling som en utvikling som tilfredsstillter dagens behov uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter for å tilfredsstillte sine behov.

Ressursgrunnlaget må bevares på en slik måte at økonomisk og sosial utvikling blir mulig. I tillegg er demokrati og medinnflytelse sentrale elementer i en bærekraftig utvikling.

Sametinget deltok som observatør i den norske delegasjonen til FNs konferanse om miljø og utvikling i 1992 og i den forberedende komitéen før konferansen. Sametinget deltok også i den norske delegasjonen til møte under konvensjonen om biologisk mangfold i Sevilla, Spania i mars 2000. På dette møtet ble det utformet et forslag til arbeidsprogram for oppfølging av konvensjonens § 8j som er rettet mot urfolk. Dette programmet ble behandlet og prioritert innsats vedtatt på konvensjonens partsmøte, der også Sametinget var invitert til å delta, i mai 2000. Sametinget vil bli invitert til å delta i den norske delegasjonen i alle relevante møter under konvensjonen for biologisk mangfold.

I St.meld. nr. 42 (2000–2001) Om biologisk mangfold beskrives både konvensjonen for biologisk mangfold og samiske forhold. Sametinget utarbeidet et eget vedlegg til nevnte stortingsmelding.

13.1.2 Rio-deklarasjonen om miljø og utvikling

Artikkel 22 i Rio-deklarasjonen om miljø og utvikling slår fast at urfolk og deres samfunn har en vital rolle i forvaltning og utvikling av miljø på grunn av sine kunnskaper og tradisjonelle praksis. Videre sier den at stater bør anerkjenne og støtte urfolks identitet, kultur og interesser, og gjøre dem til effektive deltakere i bestrebelsene for en bærekraftig utvikling.

13.1.3 Agenda 21 – en veiviser til bærekraftig utvikling

Et viktig sluttdokument fra FN-konferansen om miljø og utvikling i Rio de Janeiro i 1992 er Agenda 21. Agenda 21 er en handlingsplan som skal bidra til å gjøre samfunnsutviklingen sosialt, økonomisk og økologisk bærekraftig. Handlingsplanen oppfordrer alle regjeringer til å lage nasjonale strategier for en bærekraftig utvikling. Agenda 21 gir retningslinjer for hvordan man kan oppnå en bærekraftig balanse mellom forbruk og befolkningsvekst og jordas økologiske kapasitet.

Kapittel 26, pkt. 3, «Styrking av sentrale aktører», omhandler urfolks rolle. Der heter det blant annet at regjeringene bør erkjenne at urfolks landområder trenger beskyttelse mot aktiviteter som skader miljøet. Urfolks rettigheter og plikter bør inkorporeres i nasjonal lovgivning. Landene kan også vedta lover og retningslinjer for å bevare sedvaner og urfolkens råderett over jord, ideer og kunnskaper. Vedtaket legger stor vekt på bred folkelig deltakelse og på gruppers rett til delaktighet i prosesser som påvirker egen situasjon. I dette ligger at myndighetene forventes å involvere, og å etablere en kanal for dialog med, sentrale samfunnsgrupper. Dette gjelder også involvering av, og dialog med, urfolk.

I kapittel 28 heter det at lokale myndigheter bør utarbeide en lokal Agenda 21 (LA 21), i samarbeid med innbyggere og nærings- og organisasjonsliv. I Norge har ca. 250 kommuner og alle fylkeskommunene uttrykt sin vilje til å arbeide med slike spørsmål gjennom tilslutning til «Fredrikstaderklæringen». Miljøverndepartementet har i perioden 1997–2001 hatt ansvar for et særskilt stimuleringsprogram for å støtte og oppmuntre kommuner, organisasjoner og næringsliv i deres arbeid med LA 21. Innenfor dette programmet er det også inngått en treårig samarbeidsavtale med Sametinget om forsøk med samisk knutepunkt for LA 21.

Sametinget har vedtatt en strategiplan for sitt arbeid med LA 21, og ønsker på denne måten å bidra aktivt til å finne veier til en bærekraftig utvikling i fylker og kommuner. Forsøket med samisk knutepunkt evalueres av Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Evalueringen startet i 2000 og vil vare ut 2002. Evalueringen vil bygge både på den omfattende forskningen som gjennom flere år er gjort på samiske samfunnsforhold og på øvrig forskning om lokal Agenda 21 ved NIBR.

13.1.4 Bern-konvensjonen

Bern-konvensjonen om vern av ville europeiske planter og dyr og deres naturlige leveområder (the Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats), er den viktigste internasjonale konvensjonen når det gjelder viltforvaltning. Konvensjonen ble utarbeidet i 1979 og ratifisert av Norge i 1986. Konvensjonen stiller krav både til norsk naturforvaltning generelt og til vilt-/rovdyrforvaltningen spesielt. De arter som naturlig finnes i Norge, skal videreføres innenfor sine naturlige leveområder slik at mangfoldet sikres.

Artikkel 2 krever at signaturstatene skal treffe nødvendige tiltak for å bevare artsmangfoldet av ville dyr og planter, og tilpasse det til et nivå som samsvarer med økologiske, vitenskapelige og kulturelle krav. Artikkel 3 pålegger statene å fremme en nasjonal politikk for å bevare artsmangfoldet og

artenes naturlige leveområder, og ta særlig hensyn til truede eller sårbare arter («endangered and vulnerable species»). Artikkel 7 (1) forplikter statene til å treffe passende og nødvendige lovgivningsmessige og forvaltningsmessige tiltak for å sikre beskyttelse av de ville artene som er særskilt nevnt i konvensjonens vedlegg. Bern-konvensjonen består av 4 vedlegg der vedleggene omfatter arter av flora (I) og fauna (II) som betinger strengt vern som ulv, bjørn og jerv, og vedlegg III som omfatter fauna som betinger særlige hensyn som gaupe.

Konvensjonens formål er sammenfallende med viltlovens målsetting om å sikre levedyktige bestander av rovdyr, bevare artsmangfoldet og sikre en bærekraftig utvikling.

13.2 Nasjonale mål

Det overordnede målet for distrikts- og regionalpolitikken er å bevare hovedtrekkene i bosettingsmønsteret og sikre likeverdige levekår i alle deler av landet. Et konkurransedyktig regionalt næringsliv vil være avgjørende for bosettingen i distriktene. I tillegg vil en viss bredde i arbeidsmarkedet samt et variert utdannings- og velferdstilbud være viktige forutsetninger for å nå disse målene.

Rammebetingelser som gjelder generelt for distriktene har også betydning for verdiskaping og utvikling av næringslivet i samiske bosettingsområder. Regjeringen ser det som viktig at man utvikler en næringspolitikk spesielt tilrettelagt for samiske bosettingsområder. Næringslivet i distriktene har alltid vært sterkt råvarebasert og eksportorientert. Lange avstander og spredt bosetting fører til at investeringer i drift og infrastruktur ikke kan forventes å gi samme avkastning som i mer sentrale deler av landet.

I følge Sametinget er det helt avgjørende for samisk samfunnsutvikling at det utvikles forvaltningsmodeller hvor lokalbefolkningen kan dra nytte av komparative fordeler, slik som nærhet til ressursene, og fangst og utnyttelse av lokale ressurser. Grunnlaget for Sametingets politikk er en langsiktig nærings- og samfunnsutvikling i samiske områder, der bruken av naturressursene ikke må overskride naturens bæreevne. I følge Sametinget er det fundamentalt at miljøperspektivet fungerer som en rød tråd og er en forutsetning for all samfunnsmessig aktivitet. Videre mener Sametinget at det er av avgjørende betydning for samiske interesser hva som skjer av utbygging og samfunnsforming, og hvordan det legges til rette for at samiske interesser kommer med i vurderingen av tiltak som veibygging, kraftutbygging, masseuttak, mineralutvinning m.v.

13.2.1 Samisk medvirkning og innflytelse

Sametingets rolle som fremste premissleverandør i samepolitikken må gjen speiles i så vel politikktutforming som i forvaltning av samiske interesser i miljø-, nærings- og distriktpolitikken. Sametinget har et utstrakt samarbeid med andre offentlige instanser, både nasjonalt og regionalt, jf. kap. 4. Sametinget vil medvirke i Planlovutvalgets fase 2, jf. kap. 15.

Sametinget er, spesielt gjennom Samisk utviklingsfond, en viktig aktør i nærings- og distriktpolitikken i samiske områder. Sametinget har viktig og

sentral kunnskap om samisk kultur og næringsliv. Denne kunnskapen er nødvendig for å legge til rette for en positiv utvikling i samiske områder.

Regjeringen vil arbeide for at Sametinget kan få økt innflytelse og ansvar i næringspolitikken, i første rekke gjennom en gradvis utvidelse og utvikling av Samisk utviklingsfond og ved økt samordning med de øvrige distrikts- og næringspolitiske virkemidler.

Boks 13.2 Samisk utviklingsfond

Samisk utviklingsfond (SUF) har som formål å fremme tiltak av særlig kulturell, sosial og økonomisk betydning for den samiske befolkningen og det samiske bosettingsområdet. Fondets geografiske virkeområde er avgrenset til 20 kommuner eller deler av kommuner i Finnmark, Troms og Nordland og den samiske befolkningen i sørsameområdet. SUF kan også finansiere tiltak som særlig styrker samisk språk og kultur i resten av landet. Fondet ble opprettet i 1975 for å bøte på mangelen på egenkapital i samiske områder. I rapporten «Ka kan æ få pæng til?» (1999), utarbeidet av Agderforskning for Kommunal- og regionaldepartementet, kommer det frem at SUF er det virkemiddelet for næringsdrift i samiske områder som brukerne er mest fornøyd med, sammenliknet med SND og kommunale næringsfond.

14 Næringsutvikling og levekår i områder med samisk befolkning

Tradisjonelt har de samiske områdene vært preget av næringsvirksomhet basert på primærproduksjon (fiske, utmarksnæringer, reindrift og jordbruk). Et noe ensidig næringsliv, blant annet i Indre Finnmark, samt strukturelle endringer i primærnæringene, gjør det nødvendig å sette fokus på utvikling av alternative næringsformer. De viktigste utfordringene er sysselsetting og bosetting i samiske områder, og å opprettholde og utvikle et levende samisk språk og kultur. Ressurssituasjonen og presset på naturgrunnet utgjør vesentlige utfordringer innen primærproduksjonen.

14.1 Sysselsetting og levekår i samiske områder

14.1.1 Indre Finnmark

Tar man for eksempel for seg Indre Finnmark, er enkelte næringer dominert av mange små aktører som ikke har kapasitet eller motivasjon for å drive utvikling. Det finnes også næringer som er dårlig organisert. Viktige trekk ved næringslivet i Indre Finnmark er:

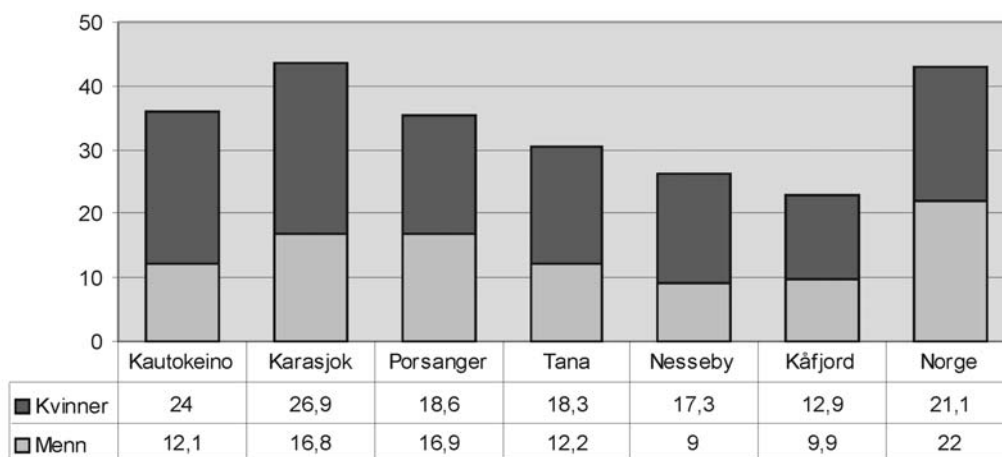
- mange små bedrifter/husholdsaktører, ofte med lav inntjening
- stort sett tradisjonelle bedrifter mht. produkter, produksjonsutstyr og marked
- mange «enslige» bedrifter med få potensielle, regionale samarbeidspartnere
- mye uformell kompetanse (tradisjonelt håndverk og «læring ved gjøring») og mindre formell kompetanse innen for eksempel økonomi og forretningsdrift
- sterk kulturell identitet

Boks 14.1 Analyse av næringslivet i Indre Finnmark

På oppdrag fra Sametinget har Agderforskning i 2001 gjort en analyse av næringslivet i Indre Finnmark, med utgangspunkt i de to kommunene Kautokeino og Nesseby. I rapporten vises det blant annet at det er enkelte felles målsettinger for etablering av en virksomhet. For flere av de intervjuede har alternativet vært arbeidsledighet. Ved å etablere egen bedrift har de skapt sin egen arbeidsplass og dermed unngått arbeidsledighet eller å måtte flytte. Flytting til regionen for å bo i et samisk område har vært viktig for flere av dem som har etablert egen bedrift. En annen motivasjon har vært å skape en virksomhet som et middel for å oppfylle et annet mål. Dette kan f.eks. være å spre samisk kultur, tjene penger, vise at det er mulig å leve av egen virksomhet og ha frihet til å kunne bestemme over egen arbeidsdag. I Indre Finnmark tar det generelt sett lang tid (5–8 år) før en bedrift kan sies å være solid og veletablert. I rapporten vises det også at kultur kan virke både fremmende og hemmende for næringsutvikling, med utgangspunkt i

funn fra sølvsmedmiljøet i Kautokeino. De yngre har sterkere vekstambisjoner enn de eldre (over 50 år), og de har bedre formelle kunnskaper. Det kan, ifølge Agderforskning, tyde på at det er et generasjonsskifte på gang når det gjelder målsettinger om vekst, dvs. at det etter hvert blir flere vekstaktører og færre husholdsaktører i regionen. I rapporten anbefales det at Sametinget jobber mer aktivt overfor næringslivet, konsentrerer virkemiddelbruken om gode enkeltbedrifter og vektlegger oppbygging av regionale næringsklynger.

Utdanningsnivået i Indre Finnmark er preget av at mange har høyere utdanning, men samtidig er det mange uten noen form for utdanning. Kvinner har generelt høyere utdanning enn menn.

Figur 14.1 Andel med høyere utdanning fordelt på kjønn i forvaltningsområdet for samisk språk (1999). Prosent.

Regjeringen er oppmerksom på levekårssituasjonen i enkelte områder med samisk befolkning. Indre Finnmark har for eksempel fortsatt en høyere arbeidsledighet enn fylkes- og landsgjennomsnittet. Særlig høy er arbeidsledigheten i Guovdageaidnu suohkka/Kautokeino kommune, hvor den lenge har vært på atskillig over 10 pst. Det er behov for å utvikle et mer variert næringsliv og å løfte kompetansenivået i befolkningen. Problemene må for øvrig løses bl.a. gjennom en forsterket koordinering av innsatsen til arbeidsmarkedsetaten, trygdeetaten og sosialtjenesten. Det er også behov for bedre individuelt tilpassede løsninger, som særlig fanger opp personer med manglende formelle kvalifikasjoner. Slike løsninger må innebære at det stilles klare krav til den enkelte, samtidig som tiltakene gir mening ut fra den erfaring brukerne har. Kultur- og naturbevaring kan være sentrale elementer i en slik strategi. Spesielt bør det legges opp til en strategi som gir lokalbefolkningen en rimelig andel av nytteverdien og fordelene som skapes. Sosial- og helsedepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet har bevilget midler til en hurtigarbeidende prosjektgruppe, med lokal forankring, som skal beskrive situasjonen i Indre Finnmark, identifisere de viktigste utfordringene og prioritere tiltak. Finnmark fylkeskommune leder dette prosjektet der kommunene i Indre Finnmark deltar.

Særskilte grep i forhold reindriftsnæringen beskrives i kap. 14.2.

Regjeringen viser ellers til de generelle tiltakene for bedring av levekår som er beskrevet i Langtidsprogrammet for 2002–2005, kap. 11, «Plan for økonomisk og sosial trygghet», og i St.meld. nr. 50 (1998–1999) Utjæmningsmeldinga. Om fordeling av inntekt og levekår i Norge.

Tabell 14.1: 1 Prosent registrert arbeidsledige i alderen 25–66 år og personer med uførepensjon pr. 1000 innbygger i forvaltningsområdet for samisk språk og i landet

	Kauto- keino	Karasjok	Porsan- ger	Tana	Nesseby	Kåfjord	Norge
Reg. arb.ledige 25– 66 år – pst. (juni 2000)	12,1	5,4	4,5	4,4	5,4	7,8	2,5
Uførepensjon 16– 66 år – pr. 1000 innb.(1999)	85	109	125	142	132	155	93

14.1.2 Omstillingsarbeidet i Indre Finnmark

Omstillingsprogrammet for Indre Finnmark ble etablert høsten 1993, og siste inntak av nye driftsenheter til omstilling var 31.12.1995. Programmet hadde som mål å redusere reintallet og kanalisere en oversysselsetting over i andre yrker.

Omstillingsprogrammet ble avsluttet i sin opprinnelige form ved årsskiftet 1998–1999. I en overgangsperiode i 1999/2000, ble det drevet ekstraordinært omstillingsarbeid før overføring til det ordinære virkemiddelapparatet.

I 1999 ble det øremerket 26 mill. kr til omstillingsarbeid i Indre Finnmark. I 2000, som var det siste året med ekstraordinær omstilling, ble det satt av 18 mill. kr.

Av prosjekter som er blitt støttet kan bl.a. nevnes bedriftsstøtte som har resultert i ca. 70 nye arbeidsplasser. Andre sentrale tiltak er oppfølging av etablerere, bl.a. gjennom etablereropplæring og den ekstraordinære INKO-tjenesten (Informasjon og kontaktformidling), samt andre kompetansehevende tiltak overfor næringslivet (for eksempel kurs i næringskombinasjoner for omstillere fra reindriften). Støtte er også gitt til UNIREG-prosjektet, et dokumentasjonsprosjekt knyttet til Universitetets registreringsentral. Gjennom dette prosjektet er det etablert i alt 40 opplæringsplasser i de fire kommunene. Satsing overfor ungdom har også vært et prioritert område, bl.a. er det etablert ungdomsservicekontorer i alle fire kommunene. Ca. 52 pst. av støtten har gått til ulike ungdomstiltak.

Fra og med 1. januar 2001 er næringsutviklingsarbeidet i Indre Finnmark lagt inn under det ordinære virkemiddelapparatet. Det er viktig å bygge på og følge opp de erfaringer og resultater som er oppnådd. En totalevaluering av hele omstillingsperioden bør startes opp ca. ett år etter at den ekstraordinære perioden er over, dvs. primo 2002.

14.2 Reindrift

14.2.1 Reindriftspolitiske mål og retningslinjer

De mål og retningslinjer som ligger til grunn for reindriftspolitikken er trukket opp i St.meld. nr. 28 (1991–92), – En bærekraftig reindrift, og Stortingets behandling av denne, jfr. Innst. S. nr. 167 (1991–92). I innstillingen konkretiseres «En bærekraftig reindrift» gjennom følgende tre mål:

- økologisk bærekraft
- økonomisk bærekraft
- kulturell bærekraft.

Disse tre målene står i en innbyrdes sammenheng: økologisk bærekraft gir grunnlag for økonomisk bærekraft, og sammen gir økologisk og økonomisk bærekraft mulighet for å utvikle kulturell bærekraft.

Økologisk bærekraft forutsetter at det legges avgjørende vekt på å forvalte beitegrunnlaget slik at beitebalansen sikres. I områder der det har vært overbeiting må balansen gjenopprettes. Dette for å gi næringen utviklingsmuligheter på kort og lang sikt. Beitepotensialet må sikres ved regulering av reintallet og ved at det ikke gjøres for sterke inngrep i ressursgrunnlaget fra andre interesser. Målsettingen forutsetter videre at det ut fra overordnede nasjonale mål om en bærekraftig utvikling, gjennomføres en beitebruk og driftsmessig tilpasning fra reindriften som skjer på naturens premisser og som bevarer og utvikler miljøkvalitet i vid forstand.

Økonomisk bærekraft forutsetter at det stilles krav om produktivitet, inntjeningssevne, kostnadseffektivitet, inntektsnivå og inntektsfordeling. Det stilles også krav om at det er et rimelig forhold mellom næringens ressursgrunnlag og det antall mennesker som skal finne inntekts- og sysselsettingsmuligheter i reindriften, med de markeds- og inntektsmuligheter som er tilstede. En bedre utnyttning av verdiskapingspotensialet er sentralt i denne sammenhengen. Her vises det til potensialet som ligger i et større produktmangfold basert på lokal kultur og tradisjon, lokal bearbeiding, utnyttelse av biprodukter, samt en optimalisering av den biologiske råvareproduksjonen – tilpasning av produksjonen til ressursgrunnlaget.

14.2.2 Forvaltning av reindriftspolitikken

Reindrift er en liten næring i nasjonal målestokk, men både i samisk og lokal sammenheng har den stor betydning, – økonomisk, sysselsettingsmessig og kulturelt. Reindriften har alltid vært oppfattet og akseptert som en helt spesiell samisk næring. Den er derfor en viktig del av det materielle grunnlaget for samisk kultur.

På bakgrunn av nasjonale forpliktelser, etter Grunnloven og folkerettens regler om urfolk og minoriteter, sees reindriftspolitikken i en generell same- og samfunnspolitisk sammenheng. Reindriftspolitikken er derfor bygd på to selvstendige grunnlag; en næringspolitisk produksjonsverdi og en samepolitisk kulturverdi. Landbruksdepartementet er det ansvarlige næringsdepartementet for reindriftspolitikken, mens Kommunal- og regionaldepartementet er ansvarlig for samepolitikken generelt.

Den sentrale Reindriftsforvaltningen er lokalisert til Alta og har det samlede forvaltningsansvaret for reindriften i landet. Reindriftsstyret, som oppnev-

nes av Landbruksdepartementet og Sametinget, skal være faglig rådgiver for forvaltningen, i arbeidet med reinforskning og veiledning. Videre skal Reindrifststyret utføre de oppgaver som er gitt i, eller med hjemmel i, lov om reindrift.

Landet er inndelt i seks reinbeiteområder. I hvert av de seks reinbeiteområdene er det etablert lokale forvaltningskontorer. For hvert reinbeiteområde er det etablert områdestyrer som oppnevnes av de respektive fylkestingene og av Sametinget. Områdestyrene skal være faglige rådgivere og premissgivere overfor offentlig forvaltning og i andre saker som angår reindriften i vedkommende reinbeiteområde. Videre skal også områdestyrene utføre de oppgaver som er gitt i, eller med hjemmel i, lov om reindrift. De lokale forvaltningskontorene, ved reindriftsagronomene, er sekretariat for områdestyrene.

Hvert reinbeiteområde er videre delt inn i reinbeitedistrikt med egne styrever. Distriktsstyret velges av og blant reineiere/driftsenhetsinnehaverne, og det representerer reinbeitedistriktets interesser utad samtidig som det har myndighet innad. Det er til sammen 83 reinbeitedistrikter innen det samiske reinbeiteområdet. Enkelte distrikter er delt inn i egne beiteområder for ulike siidaer. I tillegg skilles sommerflokkene i noen tilfeller i to eller flere vintersiidaer.

Under distriktsnivået er reindriften organisert i driftsenheter. Den enkelte driftsenhet er knyttet til en ansvarlig leder og eventuelt dennes ektefelle. Nye driftsenheter må godkjennes, «konesjonsbehandles», mens allerede etablerte enheter kan overføres udelt til barn. Innenfor en driftsenhet kan det være fra én til flere reineiere.

14.2.3 Virkemidlene i reindriftpolitikken

14.2.3.1 Reindriftsloven

I St.meld. nr. 28 (1991–92) En bærekraftig reindrift, ble endringer i reindriftsloven trukket fram som en forutsetning for å få gjennomført nødvendige endringer i reindriftpolitikken. Reindriftsloven, slik den ble vedtatt i 1978, hadde på mange måter vist seg utilstrekkelig som et næringspolitisk virkemiddel.

Stortinget vedtok 30. januar 1996 endringer i reindriftsloven. Endringene gjorde det mulig å knytte økonomiske og lovbaserte virkemidler sammen i et mer helhetlig virkemiddelsystem for å tilpasse beitetrykket, og samtidig redusere miljøproblemene knyttet til overbeiting, jf. Ot.prp. nr. 28 (1994–95) og Innst. S. nr. 233 (1995–96).

Ved revisjon av reindriftsloven i 1996 ble bestemmelsene som omhandler styring og forvaltning av reindriften, og regulering av de interne forholdene i næringen, i liten grad viet oppmerksomhet. Ved dette revisjonsarbeidet konsentrerte man seg særlig om overtallighetsproblematikken i Finnmark, rettighetsforhold i sørområdene og den samepolitiske utviklingen som tilsa at Sametinget fikk oppnevne medlemmer i reindrifststyret og områdestyrene. Bestemmelsene i någjeldende reindriftslov vedrørende styring, forvaltning og interne forhold for øvrig, er i det vesentlige identiske med den opprinnelige lovteksten fra 1978. På bakgrunn av de nevnte forholdene, nedsatte Landbruksdepartementet høsten 1998 et utvalg med mandat å gjennomgå reindriftsloven, med sikte på å revidere de bestemmelsene som gjelder styring og

forvaltningen av reindriften og regulering av de interne forhold i næringen. Utvalget overleverte sin innstilling til Landbruksministeren 15. mars 2001.

Utvalget viser i sin innstilling til at det er viktig å utarbeide regler som skaper større forutsigbarhet og rettssikkerhet for den enkelte reineier. Derfor er det foreslått regler som klarere enn i dag angir hvilke rettigheter og plikter den enkelte har. Det er lagt vekt på at reindriften er avhengig av de biologiske ressursene og at beitebruken må være bærekraftig i et langsiktig perspektiv.

Videre viser utvalget til at reindriften har en sterk tradisjonell forankring, og det sosiale og arbeidsmessige fellesskapet, siida, har fått en viktig plass i lovforslaget. En siida innebærer at det eksisterer en reinflokk som holdes samlet ved gjeting/vokting og at en eller flere reindriftsfamilier deltar med sine rein i fellesskapet. Utfordringen for utvalget har vært å lage regler som passer for de ulike siidaordningene som eksisterer, samtidig som reglene ikke må bli så løse at de i praksis mister sin rettslige betydning.

Utvalgets innstilling vil bli sendt på bred høring.

14.2.3.2 Reindriftsavtalen

Reindriftsavtalen er, ved siden av reindriftsloven, det viktigste operative redskapet for å følge opp målene og retningslinjene i reindriftpolitikken. I forhandlingene om Reindriftsavtalen, mellom Norske Reindriftsamers Landsforbund og Staten ved Landbruksdepartementet, drøftes de sentrale økonomiske spørsmålene som knytter seg til utviklingen i reindriften. Bruken av økonomiske virkemidler fastsettes bl.a. ut fra reindriftslovens intensjon og bestemmelser.

Spesielt reintallstilpasningen i Finnmark, men også reintalls- og inntektsfordeling, har stått sentralt når man har drøftet innretningen av de økonomiske virkemidlene over Reindriftsavtalen de senere år. På samme måte har optimalisering av produksjonen vært et fokusert delmål.

Fastsettelse av rammebetingelser er, og skal være, en statlig oppgave i forhold til en næring, herunder reindrift. Her vises det til statens rolle når det gjelder å få tilpasset reintallet til ressursgrunnlaget for deler av reinbeiteområdene i Finnmark. Videre skal staten, gjennom Reindriftsavtalen, legge til rette for best mulig bruk av samfunnets ressurser innenfor de gitte rammene samt bidra til inntektsutjevning. Tilpasning av antall driftsenheter er en viktig forutsetning for en effektiv ressursutnyttelse. Det er næringens ansvar å utøve en reindrift som gir tilstrekkelig vederlag for arbeid og egenkapital innenfor de gitte rammebetingelsene og de muligheter som markedet gir.

14.2.4 Hovedutfordringer

Reindriften står overfor store utfordringer. Utfordringer som rovdyrtaap (jf. pkt. 14.2.4.4.) og arealinngrep går igjen i de fleste områder, men det er også betydelige regionale forskjeller. I Finnmark har mangel på klare rammebetingelser mht. reintall og beiteområder resultert i en svært vanskelig ressursituasjon, særlig i Vest-Finnmark. Dette har hatt stor negativ betydning, både økonomisk og sosialt innad i næringen. Hovedutfordringen blir derfor å få disse rammebetingelsene på plass. For Troms er hovedutfordringen et stort under-skudd på vinterbeiter, store rovdyrtaap og svak økonomi. For Nordland og Nord-Trøndelag er hovedutfordringene rovdyrtaap og arealvern, og for Sør-

Trøndelag er hovedutfordringen arealvern og konflikter om den samiske retten til reindrift på privat grunn innenfor reinbeitedistriktene.

14.2.4.1 Rammevilkår

Tilpasning av reintallet i forhold til beiteressursene har vært tema for reindrifftsforhandlingene siden St.meld. nr. 28 (1991–92) «En bærekraftig reindrift» og fram til avtaleforhandlingene i 2000/2001. Ved avtaleforhandlingene 2000/2001 ble det lagt til grunn at tilpasningen av beitegrunnlaget fra nå av vil bli gjennomført ved hjelp av lovbaserte virkemidler, slik at alle driftsenhetene plikter å foreta reduksjon av reinbestanden i distrikter med en for høy bestand. De økonomiske virkemidlene har vist seg å ikke være tilstrekkelige for å oppnå tilpasning av reintall til beitegrunnlaget. Omfanget av det enkelte distrikts ressursbruk skal etter reindrifftslovens § 2 fordeles av Reindrifftsstyret gjennom fastsetting av distriktsgrenser, beitesoner innenfor distriktsgrensene, beitetider og øvre reintall per distrikt. For tiden foregår arbeid med nye distriktsinndelinger i Øst-Finnmark, Vest-Finnmark og Troms. Arbeidet i Finnmarksområdene forventes slutført i løpet av 1. halvdel av 2002, mens arbeidet i Troms er lagt på is i påvente av reforhandlinger av den norsk-svenske reinbeitekonvensjonen.

Reindrifftsforvaltningen er i gang med grunnlagsarbeidet, slik at reindrifftsstyret kan fastsette øvre reintall for distriktene i Finnmark. For Vest-Finnmark forventes arbeidet å være fullført innen utgangen av 2001, og for Øst-Finnmark i løpet av 1. halvdel av 2002. Dette vil gi den totale rammen i forhold til ressurstilgangen, og vil sikre en økologisk bærekraft. I forbindelse med dette arbeidet vil også nye beitetider fastsettes.

14.2.4.2 Økonomi

Den sviktende økonomien i deler av næringen er svært alvorlig. Denne situasjonen bidrar til å svekke næringens kulturelle bærekraft, blant annet ved at reindriftsfamilier er helt avhengige av å hente mesteparten av familiens inntektsgrunnlag utenfor næringen. Det er derfor av avgjørende betydning at det økonomiske grunnlaget reetableres.

Situasjonen krever at de planlagte omleggingene i næringen gjennomføres. De økonomiske virkemidlene skal bidra til høyt slakteuttak, tidligere gjennomføring av slaktingen og satsing på utviklings- og investeringstiltak. Dette er helt nødvendig for å sikre en bærekraftig utvikling i reindriftnæringen.

Et økende antall driftsenheter med lite rein (<200), særlig i Karasjok og Troms, gjør det vanskelig å oppnå en akseptabel inntekt og en egenkapital per driftsenhet. I motsetning til andre primærnæringer, er antall personer tilknyttet reindriftnæringen økt. Et høyt antall rein i forhold til beiteressursene i enkelte områder, synes ikke å skyldes mange rein per enhet, men altfor mange enheter. I disse områdene vil det ikke være tilrådelig at en fortsatt reintallsreduksjon skjer gjennom redusert antall rein per driftsenhet. Dette vil svekke det økonomiske grunnlaget ytterligere. Derfor må en reduksjon av reintallet skje ved hjelp av færre driftsenheter. Ressursgrunnlaget gir ikke økonomisk grunnlag for så mange personer i næringen som det er i dag.

14.2.4.3 Tap av rein

Reintapet har økt de siste årene, og i dag representerer dette en betydelig trussel for næringens eksistensgrunnlag. Reduksjon av tapene er derfor en nødvendighet for næringens framtidige økonomiske og kulturelle bærekraft. Det er særlig tapene til rovvilt som har økt. Det viktigste og mest effektive tiltaket i så henseende, er en rovviltforvaltning som muliggjør en reindriften uten de store tapene. Mye er allerede gjort fra myndighetens side. Rovviltforvaltningen har hatt et betydelig fokus det siste året. Det er imidlertid fortsatt behov for en tett oppfølging av, og økt kunnskap om, samspillet rein-rovvilt og uttak av skadedyr der det er behov for det. Regjeringen vil legge frem en stortingsmelding om rovviltforvaltningen i 2003.

Beitesituasjonen i deler av Øst-Finnmark og Vest-Finnmark er også en betydelig tapsårsak, i form av flere dødsfall blant rein. Reintallstilpasning er derfor et sentralt element i forhold til å redusere tap av dyr på beite.

14.2.4.4 Arealvern

Inngrep og forstyrrelser innenfor reinbeiteområdene har akselerert de siste tiårene. Dette har ført til varig reduksjon av arealer som reindriften har hatt til rådighet, og til økte forstyrrelser for reinflokkene. Direkte konsekvenser av inngrep og forstyrrende aktiviteter, er permanent tap av det beitelandet som nedbygges eller oppdyrkes, samt hindringer i reinens trekk- eller flyttleier. Indirekte konsekvenser er midlertidig tap eller redusert bruk av omkringliggende beiteland, merarbeid for reieneierne og stress for reien. Totaleffekten av mange små inngrep og forstyrrende aktiviteter er oftest større enn hva de enkelte inngrepene skulle tilsi. Dette henger sammen med oppstyking av beiteområdene, som vanskelig lar seg forene med reinens behov for sammenhengende «friområder» og trekkleier. En slik fragmentering av reindriftsarealer er trolig en av de alvorligste truslene mot reindriften arealgrunnlag.

På den andre siden bidrar reindriften med inngrep og ferdsel som har innvirkning på arealinteresser, og da spesielt naturverninteressene og jakt- og friluftinteressene. Lange sperregjerder, ut-strakt barmarkskjøring og overbeiting medfører skader på jordsmonn, vegetasjon og fauna, og forringer naturmiljø og naturopplevelser for andre brukere. Sannsynligheten for at reindriften vinner forståelse for at det er nødvendig å begrense inngrepene i reinbeiteland, øker dersom reindriften også viser forståelse for andre arealinteresser ved sine inngrep og sin bruk av arealene.

Det er viktig å bedre samordningen av reindriften arealbruk med andre interesser. Plan- og bygningsloven er et sentralt virkemiddel i denne sammenhengen. Etter dagens plan- og bygningslov er reindriften høringsinstans og innsigelsesmyndighet til kommunens arealplaner, reguleringsplaner og andre arealsaker.

Det er ikke uvanlig at reindriften utnytter arealer over flere kommunegrenser. Dette gjør at reindriften utøverne ofte ikke har tilknytning til kommunene der arealkonfliktene oppstår. Erfaringer viser at enkelte kommuner ikke ser det som sin oppgave å ivareta reindriften som utøves innenfor kommunens grenser. Det er derfor viktig å få tydeliggjort planleggernes ansvar på alle nivåer for å ivareta samiske interesser, herunder reindriften.

14.2.4.5 Sikring av den sørsamiske reindriften

Reindriften i Sør-Trøndelag/Hedmark reinbeiteområde ligger i sør- og ytterkant av det samiske reindriftsområdet. Det har i flere år pågått konflikter med grunneierne om retten til reindrift på privat grunn innenfor reinbeitedistriktene. Regjeringen ser det som viktig å bygge opp tillit og skape forståelse og erfaring for at reindrift kan utøves uten konflikter med annen tradisjonell næringsvirksomhet. Ordningen med konfliktforebyggende tiltak, det vil si støtte til inngjerding av dyrket areal, er et sentralt virkemiddel for å løse næringskonflikter mellom jordbruk og reindrift. Det er helt avgjørende for reindriften framtid i dette området at beitearealene ivaretas og sikres mot skadelige og ødeleggende arealinngrep.

14.2.4.6 Kvinnenes deltakelse i reindriften

Kvinnenes deltakelse i reindriften har stor kulturell og sosial betydning. Derfor bør kvinnenes mulighet til deltakelse i næringen forbedres. I forbindelse med ansettelse av en kvinne- og familiekonsulent i reindriftnæringen bevilget Kommunal- og regionaldepartementet 900 000 kroner og 1 million kroner for henholdsvis 1999 og 2000 til kvinnerettede tiltak. Formålet var å fokusere spesielt på kvinners og familiens stilling i reindriftnæringen og kvinners betydning for samisk kultur.

Tiltak rettet mot kvinner og unge i reindriftnæringen må sees i sammenheng med tiltak rettet mot kvinner og unge i samiske områder spesielt og i distrikts- og regionalpolitikken generelt.

14.2.5 Verdiskapingsprogrammet

Den spesialiseringen som har skjedd i reindriftnæringen, i likhet med i landbruket, har resultert i at primærprodusentene har fått ansvaret for en mindre del av verdiskapningsprosessen fram til sluttproduktet. Reineierens ansvar er etter hvert blitt begrenset til å produsere slaktedyr, som i stor grad leveres levende til sentrale slakterier. Den videre verdiskapningen er det andre som tar seg av. Dette har resultert i at mye av tradisjonell kunnskap om bearbeiding av kjøtt og utnytting av biprodukter er svekket.

Samisk kultur og tradisjon er et sterkt profilelement og reindriften har store muligheter til å bruke dette for å gi produktene en høyere verdi i markedet. Det blir derfor en utfordring å revitalisere tradisjonelle bearbeidingsformer av bl.a. matprodukter og presentere disse for markedet.

I Reindriftsavtalen for 2001/2002 er det avsatt 7 millioner kroner til et verdiskapningsprogram for reindriften. Formålet med programmet er å øke verdiskapningen i næringen, slik at det kommer reineierne til gode. Satsingsområdene for programmet vil være en gjennomgang av regelverk som kan være til hinder for økt verdiskapning, mobilisering av nettverk, veiledning og motivering, og kompetanseheving. Forvaltningen av programmet legges til Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND).

14.2.6 Tiltak – reindrift

- Reinlovutvalget avga sin innstilling 15. mars 2001. Utvalgets innstilling vil bli sendt på bred høring før lovendringene blir lagt fram for Stortinget høsten 2002.

- Regjeringen vil følge opp arbeidet med fordeling av beiteressursene i Finnmark, slik at reindriftsdistriktene sikres en større grad av balanse mellom sesongbeitene.
- Det nyopprettede fellingslaget i Statens naturoppsyn vil, ved store tap av rein, kunne settes inn i enkelte typer skadefelling for å få til et mest mulig effektivt og målrettet uttak.
- Regjeringen ønsker å styrke Sametingets mulighet til å arbeide aktivt med reindriftsspørsmål.

14.3 Fiskeri og havbruk

Fiske, gjerne i kombinasjon med andre næringer, er et sentralt element i den samiske kulturen. Det er flere som er tilknyttet fiske enn reindrift i samiske bosettingsområder. Det tradisjonelle sjøsamiske bosettingsområdet strekker seg fra kyst- og fjordområdene i nordre Nordland til den russiske grensen i nordøst. Fisket drives til dels med sjarker og åpne båter. Det sjøsamiske fisket skiller seg i liten grad fra det norske kyst- og fjordfisket i måten dette drives på. Fisket i samiske kyst- og fjordstrøk er avhengig av de lokale, kystnærme ressursene. Tilgang på fangstmottak og produksjonsanlegg har betydning for den minste flåtegruppens avsetningsmuligheter.

Fiskeripolitikken skal legge til rette for en lønnsom utvikling av fiskerinæringen – en næring med stort potensiale. En bærekraftig ressursforvaltning er en forutsetning for å oppnå dette. Det er nødvendig å sette rammer for næringsutøvelsen, bl.a. for å verne ressursgrunnlaget og for å hindre oppbygging av overkapasitet. Regjeringen ønsker at rammebetingelsene for fiskerierne skal gi grunnlag for livskraftige lokalsamfunn. Dette gjelder også for fiske i samiske bosettingsområder.

14.3.1 Oppfølging av Samisk fiskeriuvalg- arbeid

Fiskeridepartementet nedsatte i 1993, etter krav fra bl.a. Sametinget, et utvalg for å gjennomgå samiske interesser i fiskerisammenheng. Utvalgets arbeid skulle ta utgangspunkt i internasjonale og internrettslige nasjonale forpliktelser overfor samene som urfolk. Utvalget avga sin innstilling i april 1997. Innstillingen fra Samisk fiskeriuvalg – eller «Gregussenutvalget» – har vært på høring og er nå til behandling i Fiskeridepartementet.

Samisk Fiskeriuvalg diskuterer bl.a. hvordan man skal avgrense målgruppen for ulike tiltak. Et alternativ er å benytte enkeltindivider som subjekt. Et annet alternativ er å avgrense tiltakenes nedslagsfelt til geografiske områder som etter en nærmere bestemt definisjon kan sies å inneholde en overvekt av samisk befolkning. Sametinget og Fiskeridepartementet er enige om at det ikke er hensiktsmessig å innføre favoriserende tiltak på individnivå.

For å bedre situasjonen for fiskeri i samiske områder, har utvalget mange forslag til tiltak. Når det gjelder utvalgets tilrådinger vedrørende reguleringspolitikk er hovedforslaget fritt fiske for fartøy under 7 meter største lengde, i et nærmere avgrenset tiltaksområde. Sametingets forslag til tiltak og endringer henger i stor utstrekning sammen med utvalgets forslag. Angående fritt fiske er imidlertid Sametingets forslag at grensen settes til fritt fiske for fartøy under 10,67 meter største lengde.

Regjeringen ser ikke at det ut fra ressursgrunnlaget kan åpnes for fritt fiske. Det er overveiende sannsynlig at fritt fiske, enten grensen går ved 7 eller 10,67 meter største lengde, vil medføre økning av antall deltagende fartøy og fangstkapasitet. Dette vil igjen øke presset på fiskebestandene, og spesielt torskebestanden. Selv om det fremmes krav om fritt fiske kun for mindre fartøy, er den mengden disse fartøyene fisker ikke ubetydelig. Gruppen under 10 meter største lengde fisket i 1993 over 40 000 tonn torsk. Og fartøyene i denne gruppen blir også mer og mer effektive etter hvert som teknologien utvikler seg.

Et annet av utvalgets forslag, som også støttes av Sametinget, er at fordelingsprofilen i kvotefordelingene må vris til fordel for de mindre fartøyene, slik at disse tildeles en større andel av totalkvoten innenfor fartøykvotegruppen enn i dag. Regjeringen prøver å utforme et reguleringsopplegg som tar hensyn til alle flåtegruppene.

Utvalgets mandat inneholdt også en redegjørelse av Samisk fiskerisone. Utvalget er delt i spørsmålet om opprettelse av en Samisk fiskerisone bør anbefales. Flertallet kom til at utvalget ikke ville foreslå opprettelse av Samisk fiskerisone. Dette begrunnes med at det foreløpig er for uklart hva som menes med en slik sone. Sametinget har imidlertid opprettholdt sitt krav om at myndighetene må opprette en slik sone.

Boks 14.2 Eiendomsrettgarantien for Maoriene på New Zealand

Waitangitraktaten har av domstolene i New Zealand vært ansett som «grunnlaget for utvikling av en sosial kontrakt» mellom staten og maoriene. Artikkel II i maoriutgaven av traktaten garanterer maoriene både en eiendomsrett til sine stammeressurser og rett til selvstyre innen stammen. Fiskeriene er et godt eksempel på eiendomsrettgarantien. Fisk var en viktig eiendel som var avgjørende for stammens økonomi. Stammen utøvet kontroll over fiskeriene innen deres sedvanemessige grenser. I *Ngai Tahu Sea Fisheries Report* fant Waitangitribunalet at stammen hadde en «eksklusiv rett i henhold til traktaten til sjøfisket rundt hele deres kyst ut til 12 mil eller så, da det ikke foreligger noen erklæring eller avtale fra deres side om oppgivelse av slike rettigheter». Maoriene hadde også en «traktatutviklet rett til en rimelig andel av sjøfisket utenfor deres kyst fra 12 mil og ut til og forbi kontinentalsokkelen og over i havfisket innenfor den økonomiske sonen på 200 mil, idet denne retten er eksklusiv for [den stammen]». Bevisførsel viste at maoriene hadde vedlikeholdt denne stammeressursen så godt de kunne, til tross for overfiske av anglo-kolonistenes handelsinteresser og marginaliseringen av maoriens deltagelse i fiskerinæringen. Sedvanebasert rett, som innføring av «tapu» og «rahui» for å beskytte yngleområder og truede arter, hadde vært tatt i bruk for å regulere ressursene. (Jf. NOU 1997:5 Urfolks landrettigheter etter folkerett og utenlandsk rett).

Boks 14.3 Canada – Marshalldommen

Canadisk høyesterett avsa dom i Marshallsaken 17. september 1999. Dommen slo fast at traktater som ble signert av Mi'kmaq- og Maliseetindianerne i 1760 og 1761 inkluderer en kollektiv rettighet til å jakte, fiske og sanke for å opprettholde et «moderat levebrød». En tidligere dom (Sparrowdommen, 1990) hadde allerede slått fast at urfolk har rett til å fiske til mat samt til «sosiale og seremonielle formål».

Marshalldommen påla den canadiske regjeringen en plikt til å gi urfolk muligheter til å tjene til et «moderat levebrød» fra jakt, fiske og sanking. Det oppsto også et behov for å forhandle om uavklarte spørsmål i forhold til urfolks rettigheter. I november 1999 satte regjeringen i gang et program som har som målsetting å øke Mi'kmaq- og Maliseetsamfunnenes deltakelse i det atlantiske, kommersielle fisket. Forhandlinger om midlertidige avtaler med samfunnene som omfattes av Marshalldommen ble satt i gang. Avtalene sikrer urfolkene tilgang til fiske under gitte betingelser. Urfolkene har også rett til økonomisk støtte til blant annet utstyr og opplæring. Det er en utfordring å sikre urfolkene innpass i fiskeriene, og samtidig hindre at det totale fisket økes. Regjeringen satser på å gi pensjoner til andre fiskere slik at det blir ledige fisketillatelser, som kan gis til urfolk. Forhandlingene om langsiktige avtaler er satt i gang.

14.3.2 Sametingets handlingsplan for samiske kyst- og fjordområder

Sametinget vedtok i mai 1996 Handlingsplan for samiske kyst- og fjordområder med næringer, språk og infrastruktur som referanseramme. Planen skal ha en samordnende funksjon med hensyn til tiltak og virkemidler som Sametinget ønsker å gjennomføre. Det geografiske området for handlingsplanen strekker seg fra Tysfjord i Nordland i sør til Grense Jakobselv i nordøst. Ved rullering av planen høsten 1998 er det satt hovedfokus på kvinner og kvinners plass i lokalsamfunnene i samiske kyst- og fjordområder. Gode vilkår for at kvinner skal bli boende er et sentralt tema når bygder i disse områdene skal videreutvikles. Planen fastsetter flere satsingsområder, i tillegg til å ha en klar kvinneprofil.

De senere årene har det vært rutinemessige møter to ganger pr. år mellom Sametinget og fiskeriministeren. På disse møtene, og gjennom annen kontakt, er tiltakene i Sametingets handlingsplan gjort kjent for regjeringen.

Innføring av «nærhets- og avhengighetsprinsippet» i forvaltning og beskatning er et sentralt tema i handlingsplanen. Når det gjelder nærhets- og avhengighetsprinsippet, i den betydning at deltakeradgang skal tildeles på bakgrunn av geografisk tilhørighet, er det pr. i dag ikke hjemmel i Deltakerloven for å tildele deltakeradgang basert bare på slike kriterier.

14.3.3 Lokal forvaltning

Etter initiativ fra Sametinget, er regjeringen og Sametinget i dialog om lokal forvaltning. Fra Sametingets side er formålet med dette arbeidet å prøve ut nasjonale forvaltningsordninger med en lokal tilpasning, slik at man kan få til en positiv og stabil næringsutvikling i samiske kyst- og fjordområder.

Sametinget har vært en pådriver for et pilotprosjekt for samlekvote og har hatt en representant med i arbeidsgruppen som utredet saken. Med samlekvote menes i utgangspunktet at hvert fartøy får en kvote som omfatter torsk, hyse og sei, der uttak av en art omregnes i ekvivalenter, som så blir avregnet samlekvoten. En slik ordning vil komme kystfiskerne til gode. Erfaringer fra inneværende år vil være viktige i vurderingen om samlekvoter kan være et reguleringsalternativ for fremtiden. Samlekvoteprosjektet er et prosjekt der en prøver ut et opprinnelig nasjonalt reguleringsopplegg i småskala eller i lokalt perspektiv.

Sametinget arbeider med å undersøke om det er mulig å etablere ulike ordninger med mer lokalt tilpasset forvaltning. Ressurssituasjonen i kyst- og fjordområdene påvirkes både av den fiskeriaktivitet som foregår i disse områdene og av fiske i andre havområder. I tillegg til naturlige svingninger i fiskebestandene påvirkes det marine økosystemet også av forurensning og globale miljøendringer. For å sikre en helhetlig ressursforvaltning må en overordnet nasjonal forvaltning av fiskeressursene legges til grunn. Men regjeringen er av den grunn ikke negativ til å prøve nasjonale reguleringer ut lokalt, som for eksempel samlekvoteprosjektet.

14.3.4 Innføring av regler om garanterte kvoter for fartøy under 11 meter største lengde i gruppe I i torskefisket

Disse fartøyene gis mulighet til å fiske deler av sin kvote selv om gruppekvoten eller periodekvoten er oppfisket. Dette representerte ved innføringen en endring av reguleringsystemet som kommer de torskeavhengige småfartøyene i Finnmark til gode, selv om dette også gjelder alle fartøy nord for 62°N. For deltakere i gruppe II, dvs. fartøy uten adgang til å delta i gruppe I, gjelder bestemmelsen om garanterte kvoter for fartøy under 10 meter største lengde, som er hjemmehørende i Finnmark eller Nord-Troms.

Både Sametinget og Samisk fiskeritvalg har foreslått at det innføres forbud mot at fartøy selges ut av landsdelen. I deltakerforskriften for torsk for 2001 er det et generelt forbud mot å selge fartøy med adgang til å delta i gruppe I ut av Finnmark og Nord-Troms. Dette bidrar til at fartøy blir værende i landsdelen. En tilsvarende bestemmelse har vært i forskriften de siste årene.

Det er fra Sametinget hevdet at det kan være vanskelig for de som driver fiskeri i kombinasjon med annen næring å oppfylle vilkårene for å stå oppført i fiskermanntallet. Å drive kystfiske og fjordfiske i kombinasjon med annen næring er utstrakt i samiske områder i Finnmark. Fiskeridepartementet har imøtekommet initiativet og forbedret mulighetene for å drive næringskombinasjon. Regjeringen har økt grensen for hva man kan ha i inntekt fra annen næring uten å falle ut av fiskermanntallet. I kommuner omfattet av Samisk utviklingsfond kan personer som driver fiske ha inntekt på 5G fra annen næring uten å miste retten til å være ført på blad A i fiskermanntallet, mens grensen i andre områder er 4G. Med G menes det til enhver tid gjeldende grunnbeløp i Folketrygden. Det er også nedsatt en arbeidsgruppe i Fiskeridepartementet som gjennomgår regelverket for fiskermanntallet. Arbeidsgruppen tar sikte på å ha avsluttet sitt arbeid i løpet av 2001.

14.3.5 Redskapskollisjoner i kyst og fjordområdene

Sametinget har i handlingsplanen foreslått å frede fjordområdene fra aktive redskaper, samt autoline og snurrevad. Grensedragningsutvalget har avgitt uttalelse om autoline, og Fiskeridepartementet har fastsatt forskrift av 17. august 2000 som setter forbud for visse linefartøy over 21,35 meter å sette line innenfor 4 nautiske mil fra grunnlinjen langs norskekysten. Grensedragningsutvalget har nå avgitt innstilling vedrørende snurrevad. Innstillingen er sendt på høring.

14.3.6 Enhetskvoter og spesielle kvoteordninger

Fiskeridepartementet innførte i juni 2000 enhetskvote for ringnot-, torsketrål- og grønlandsrekeflåten. I juli 2000 ble det også innført enhetskvoteordning for konvensjonelle fartøy på eller over 28 meter.

Ordningen med enhetskvote har som formål å redusere antall fartøy som deltar i fisket, slik at driftsgrunnlaget blir bedre for de som er igjen.

Et viktig utgangspunkt er at de enkelte virkemidlene må være tilpasset den flåtegruppen man til enhver tid snakker om. Det som passer for en gruppe, passer ikke nødvendigvis like godt for en annen. Enhetskvotemodellen som brukes i havfiskeflåten er for eksempel neppe anvendbar i hele kystflåten. Det arbeides derfor nå med å legge forholdene til rette for at også kystflåten kan få tilbud om struktureringsvirkemidler, såkalte spesielle kvoteordninger.

Stortinget har bedt regjeringen utrede muligheten for å innføre spesielle kvoteordninger også for flåten under 28 meter. For å kunne innføre spesielle kvoteordninger for denne delen av flåten, må imidlertid Stortinget gi regjeringen en ny lovhjemmel. Kystflåten konkurrerer med havfiskeflåten om bl.a. mannskap og om å levere best kvalitet på råstoffet. Kystflåten bør få tilgang på struktureringsordninger for å kunne konkurrere på like vilkår. Fiskeridepartementet har oversendt en proposisjon til Stortinget for å få på plass en slik hjemmel som kan benyttes for flåten under 28 meter. Lovforslaget ble vedtatt av Stortinget 3. mai 2001 og sanksjonert av Kongen i Statsråd 1. juni 2001.

14.3.7 Kongekrabben

Pr. i dag er kongekrabbefangsten regulert som en forskningsfangst. Regjeringen har i fiskeriforhandlingene oppnådd enighet med Russland om at kommersiell fangst av kongekrabbe kan starte fra og med 2002.

Så langt har man ikke grunnlag for å si at kongekrabben i større grad enn andre skalldyr er befangt med sykdom eller at den fortrenger eller gjør skade på andre arter i økosystemet. Noe forskning på disse spørsmålene er allerede satt i gang, og flere studier er på trappene. Samtidig som det er en fare for at kongekrabben kan virke negativt på øvrig liv i havet og mange opplever store problemer med bifangst, kan kongekrabben også sees på som en verdifull ressurs som har et verdiskapningspotensiale og som kan fungere som et lukrativt supplement til tradisjonelle fiskerier.

Mange garnfiskere, særlig i Øst-Finnmark, er kommet opp i en svært vanskelig situasjon på grunn av bifangst av kongekrabbe. Det er opprettet en arbeidsgruppe, der Sametinget er representert, som skal utrede forslag til

fremtidig forvaltningsstrategi av kongekrabben. Gruppen ledes av Fiskeridepartementet og skal slutføre sitt arbeid innen utgangen av august 2001.

14.3.8 Oppdrettsnæringen

Havbruk har de siste årene vært assosiert med rikdom, vekst og Norges fremtid. Det er uten tvil et stort potensiale, både i oppdrett av laks og av andre arter som torsk, kveite m.m. Regjeringen ønsker å fortsette forskningen på dette området. Også i Finnmark og i samiske bosettingsområder skal innbyggerne kunne høste av det potensialet som ligger i havbruk.

Regjeringen har som mål at nye konsesjoner for matfiskoppdrett av laks og ørret skal bidra til at hele kysten tas i bruk. Regjeringen tar derfor sikte på at de konsesjonene som skal tildeles i 2001, vil lokaliseres til områder som har gode forutsetninger for å drive oppdrett, men som har hatt få eller ingen konsesjoner ved tidligere tildelinger. Ved den geografiske fordelingen av konsesjoner, vil departementet også legge vekt på om kommunene har lagt forholdene til rette for en videre utvikling av havbruksnæringen.

Det legges opp til å tildele to konsesjoner lokalisert til Hellemofjorden i Tysfjord kommune. Dette for å styrke det lulesamiske samfunnet i Musken. Det vil bli knyttet spesielle tilleggsforutsetninger til disse konsesjonene.

14.3.9 Laksefiske

De ville laksebestandene er i mange områder av stor betydning for samisk kultur og samfunnsliv. Dette gjelder ikke minst i Finnmark, som sammen med Kolahalvøya har de mest livskraftige bestandene av atlantisk villaks i hele artens utbredelsesområde. Her har vi også Tanavassdraget, der det tradisjonelle samiske laksefisket utgjør en svært viktig kulturbærer.

Regjeringen er nå i ferd med å ta et vesentlig løft for å sikre de ville laksebestandene, jf. St.meld. nr. 33 (1999–2000) Om regjeringens miljøvernpolitikk og St.meld. nr. 24 (2000–2001) Om rikets miljøtilstand. I den forbindelse vil det bli lagt stor vekt på villaksens betydning som trivsels-, nærings- og kulturgrunnlag i de samiske områdene. Som del av dette vil rettighetshavere og lokalsamfunn få et større ansvar for forvaltningen av laksefisket, samtidig som Sametinget vil bli trukket inn i lakseforvaltningen i samiske områder der laksefisket utgjør et viktig materielt grunnlag.

14.3.10 Tiltak – fiskeri

- Regjeringen vil gå gjennom problemstillingene omkring infrastruktur og mottaksanlegg og vurdere egnede virkemiddeltiltak.
- Regjeringen vurderer nå forslag fra Grensedragningsutvalget om regler for snurrevad.
- Regjeringen vil legge til rette for en forsvarlig forvaltning av kongekrabben og i den forbindelse vurdere forslagene som kommer fra arbeidsgruppen nedsatt av Fiskeridepartementet.
- Det legges opp til å tildele to oppdrettskonsesjoner, med spesielle tilleggsforutsetninger, lokalisert til Hellemofjorden i Tysfjord kommune
- Rettighetshavere og lokalsamfunn vil få et større ansvar for forvaltningen av laksefisket, samtidig som Sametinget vil bli trukket inn i lakseforvaltningen i områder med samisk bosetting.

14.4 Næringskombinasjoner

Kombinasjonstilpasning gir en fleksibel utnyttelse av naturressursene. Denne formen for ressursutnyttelse kjennetegnes av allsidighet og balanse i ressursuttaket. Marginale ressurser gir ofte ikke tilstrekkelig økonomisk grunnlag for å basere næringsdrift på én type virksomhet eller ett yrke.

Næringslivet i de samiske bosettingsområdene har gått gjennom mange av de samme endringsprosessene som i landet for øvrig, med tiltakende spesialisering innen primærnæringene. Faktorer som klima, ressurs- og arealgrunnlag samt tradisjon og geografisk lokalisering har likevel gjort at næringskombinasjoner spiller en større rolle i samiske enn i de fleste norske bosettingsområder. Et slående trekk ved samenes materielle tilpasning er allsidigheten i ulike typer kombinasjon av næringer. Denne allsidigheten har vært en nødvendig forutsetning for eksistens i marginale områder. Etter hvert som ulike servicenæringer har vokst fram, er disse i stor grad blitt en del av kombinasjonstilpasningen i samiske lokalsamfunn. Kombinasjonstilpasning av nyere virksomheter synes like naturlig som de mer tradisjonelle næringskombinasjonene.

Regjeringen vil arbeide for at rammevilkårene for næringskombinasjonene tilpasses behovene og at det fortsatt legges til rette for kombinasjonsbruk i områder med samisk befolkning. Støtte til og utvikling av næringskombinasjoner bør være et særlig ansvar for Samisk utviklingsfond.

14.4.1 Duodji – samisk håndverk og husflid

Duodji er i ferd med å få økt betydning som næring og har stor betydning, spesielt for samiske kvinner. Mange av de tidligere reindriftsutøverne som har gått ut av reindriften, blant annet flere kvinner, ønsker å satse på duodji som ny næringsvei. Støtte til næringskombinasjoner fra Samisk utviklingsfond gir god mulighet til å utøve duodji sammen med andre næringer. En utfordring er å forbedre distribusjon og markedsføring av duodjiprodukter.

Gjennom «læreplan i duodji» har duodji fått en plass som fag i skolen. Duodji har også status som verneverdig fag. Det er utviklet retningslinjer for å avlegge svennebrev i duodji. Svennebrevoordningen har sikret formidling av verdifull kompetanseoverføring fra eldre og erfarne duodjiutøvere til lærlinger. Det er viktig å videreutvikle lærlingeordningen for å sikre rekruttering til faget.

Sametinget understreker det betydelige utviklingspotensialet duodji har som fag, kultur og næring, dersom rammebetingelsene legges til rette. Sametinget peker også på betydningen av duodji for kvinner, for samisk språk og som identitetsskapende samisk aktivitet. For blant annet å stimulere til næringsetablering, har Sametinget utarbeidet et femårig utviklingsprogram for duodji.

14.4.2 Innlandsfiske

Innlandsfiske har fra gammelt av vært en viktig del av næringsgrunnlaget for den samiske befolkningen. Fremdeles er innlandsfiske en viktig inntektskilde for enkelte kombinasjonsutøvere. I dag er det imidlertid mange produktive innsjøer hvor det i en lengre periode ikke har vært drevet fiske, og hvor kvali-

teten på fiskebestandene er blitt dårlig. Kultivering av utvalgte vann vil kunne øke mengden kvalitetsfisk både for næringsfiskere og fritidsfiskere, og dermed inntektsmulighetene i enkelte samiske områder. En økt satsing på innlandsfiske bør følges opp av en bevisst satsing på forskning og kompetanseoppbygging for å finne optimalt bærekraftig høstingsnivå i ulike typer innsjøer, samt mer kostnads- og arbeidseffektive fiskeredskaper og metoder. Ved hjelp av regionale virkemidler skal det bygges et mottaks- og serviceanlegg for innlandsfisk i Karasjok. Innlandsfiskerieringen er avhengig av et slikt mottaksanlegg som er tilgjengelig når fisket pågår. Salg og markedsføring av fisken bør i størst mulig grad koordineres for å få ned kostnadene i forbindelse med omsetningen.

På ulike måter kan innlandsfiske inngå som aktivitetstilbud i en målrettet reiselivssatsing. En sentral utfordring vil være å få til samarbeid mellom innlandsfiskere og fritidsfiskere.

På sikt kan oppdrett av ulike arter innlandsfisk bli en vekstnæring i samiske områder. For å få til dette, er det nødvendig med forskning og utviklingsarbeid for å finne frem til landbaserte oppdrettsanlegg som er sikre i forhold til forurensning, rømming og sykdomsspredning. Oppdrettsfisk vil kunne øke mengden fisk til mottaksanlegg for innlandsfisk, og således forlenge slaktesesongen og øke lønnsomheten for slike anlegg.

14.4.3 Tiltak

- Regjeringen vil arbeide for at rammevilkårene for næringskombinasjonene tilpasses behovene og at det fortsatt legges til rette for kombinasjonsbruk i områder med samisk befolkning.
- Regjeringen vil arbeide for at Sametinget kan få økt innflytelse og ansvar i næringspolitikken.

14.5 Jordbruk

14.5.1 Status

I følge Sametingets jordbruksplan, er næringslivet i samiske bosettingsområder preget av at en stor andel (12,9 pst.) er sysselsatt i primærnæringene (jordbruk, skogbruk og fiske), tilsvarende tall for Nord-Norge er 7,7 pst. og landet for øvrig ca. 4 pst. Datagrunnlaget er 16 kommuner i de tre nordligste fylkene. I disse kommunene har det i perioden 1989 til 1999 vært en nedgang i antall bruk på 35 pst., fra 1160 bruk til 757 bruk. I samme periode var nedgangen i landet som helhet på 28 pst. (SSB-jordbrukstellingene).

I de samiske bosettingsområdene er det en klar tendens til sentralisering av jordbruket mot noen fjord- og innlandskommuner. Ytre fjord- og kystkommuner har hatt en dramatisk nedgang i antall bruk. For en del kystkommuner er nedgangen så stor at det er snakk om en utradering av jordbruket. Det er de sjøsamiske områdene som rammes hardest. Melkeproduksjonen er fortsatt bærebjelken i distriktsjordbruket, så også i de samiske områdene. Melkeproduksjonen har den største verdiskapningen pr. bruk og gir betydelige ringvirkninger for kommuner og lokalsamfunn. I perioden 1989 til 1999 har antall melkeproduksjonsbruk blitt redusert med 25 pst. Største delen av denne nedgangen kan knyttes opp mot ordningen med kjøp og salg av melkekvoter.

Denne ordningen har slått uheldig ut for jordbruket i de samiske områdene. I stor grad har melkeproduksjons- og kjøttproduksjonsbrukene i samiske områder dratt god økonomisk nytte av de spesielle distriktstilskuddene på melk og kjøtt (NILF notat nr. 2001-8).

Bruk med sau og geit har blitt redusert med 42 pst. eller nærmere 300 bruk i perioden 1989-1999. For nasjonen som helhet har reduksjonen vært på 21 pst. i samme periode. På den annen side er gjennomsnittsstørrelsen nærmest fordoblet fra 23 vinterfora sau/melkegeiter i 1989 til 32 vinterfora sau/melkegeiter i 1999. Gjennomsnittsstørrelsen på sau-/geitbruk i samiske kommuner er i dag over landsgjennomsnittet (SSB-jordbrukstellingene).

14.5.2 Virkemidler

Gjennom de generelle landbrukspolitiske virkemidlene kanaliseres virkemidler i et betydelig omfang til jordbruket i samiske bosettingsområder. Regjeringen har spesielt lagt vekt på å styrke økonomien på melkeproduksjonsbruk i marginale områder. I tillegg er 2,0 mill. kr av bygdeutviklingsmidlene, som fordeles over jordbruksavtalen, avsatt til Sametinget som virkemidler til samisk jordbruk og næringskombinasjoner. Utover dette forvalter Sametinget midler gjennom Samisk Utviklingsfond og driftsstøtte til næringskombinasjoner og duodji. Overfor jordbruket kan Sametinget yte følgende støtte: investeringer i bygninger og miljøtekniske tiltak, investeringstilskudd ved kjøp av maskiner og redskaper, driftstilskudd ved næringskombinasjoner hvor jordbruket inngår som delkomponent i kombinasjon med enten reindrift, fiske, utmarksnæring eller duodji, felles tiltak, tiltaksprosjekter m.m.

14.5.3 Jordbrukspolitiske mål, retningslinjer og tiltak innenfor samiske områder

I St.meld. nr. 19 (1999-2000) Om norsk landbruk og matproduksjon, kap. 5.5.6 Landbruket i Nord-Norge, har regjeringen gitt en del signaler om ønsket utvikling på landbrukssektoren i landsdelen. I meldingen heter det: «På grunn av de vanskelige naturgitte forhold, små og spredte landbruksmiljø og lange avstander for transport av innsatsfaktorer og landbruksprodukter vil det i de tre nordligste fylkene være en særlig utfordring å opprettholde livskraftig landbruk som grunnlag for sysselsetting og bosetting».

Meldingen trekker opp tre strategier for satsingen på nordnorsk landbruk: styrke den tradisjonelle produksjonens posisjon i markedet gjennom profilering på ren mat og arktisk klima, utvikle nye og revitalisere tradisjonelle næringskombinasjonstilpasninger, både innenfor ressursbasert og tjenesteytende sektor og utvikle et kompetansesenter for nordnorsk landbruk som skal medvirke til å styrke landbruket i landsdelen.

Meldingen peker videre på den rollen landbruket har for bevaring av samisk kultur og levemåte: «Landbruket er også en viktig næringsgren i de samiske bosettingsområdene og dermed en del av det materielle grunnlaget for den samiske kulturen. Samisk næringstilpasning har tradisjonelt vært preget av kombinasjonsnæringer. Det er derfor viktig at grunnlaget for at slike tilpasninger kan opprettholdes i disse områdene:»

Sametinget har utarbeidet en egen Samisk jordbruksplan. Under Sametingets plenumssak 8/01 Jordbruket i samiske områder, ble følgende overord-

nede mål vedtatt: *å sikre stabil sysselsetting slik at man gjennom dette kan bevare og utvikle samisk språk og kultur.* For å oppnå dette, går Sametinget inn for følgende innsatsområder: inkorporere samisk landbrukspolitisk sone i et nasjonalt landbruksperspektiv, verdiskapingsprogram for samisk jordbruk, tilpasse Sametingets virkemiddelbruk innenfor jordbruket.

For å møte utfordringene i samisk jordbruk står følgende utfordringer sentralt: bedre produksjonsbetingelsene, redusere kostnadene, øke verdiskapingen og øke kompetansen.

Regjeringen vil:

- invitere Samtinget til å drøfte utformingen av jordbrukspolitikken generelt, og utfordringene i det samiske jordbruket spesielt, i forkant av de årlige jordbruksoppgjørene
- sammen med Sametinget utrede et verdiskapingsprogram for samiske områder. Programmet må samordne utfordringer og muligheter knyttet til jordbruk, reindrift, fiske og tradisjonelt håndverk ut fra den sterke tradisjonelle integrasjonen som har eksistert mellom disse næringene i samiske bosettingsområder.
- sammen med Sametinget vurdere andre landbrukspolitiske tiltak innenfor rammen av nasjonal landbrukspolitikk
- vurdere tiltak for å sikre melkeproduksjonen og andre produksjonsformer i de samiske områdene
- bidra til utvikling av modeller som sikrer en langsiktighet i bruken av utmarksressursene i samiske bosettingsområder
- følge opp prosjektet «Landbruksbygg i arktisk», med sikte på å utvikle billigere og bedre landbruksbygg
- integrere utfordringer knyttet til samisk jordbruk og innlandsfiske som en del av ansvarsområdet til kompetansesenteret for nordnorsk landbruk. Det vil være viktig at samiske institusjoner og fagmiljøer blir knyttet til nettverket som totalt skal utgjøre senterets fagsentre.
- øke satsningen på samarbeidstiltak og samdrifter i jordbruket i samiske områder.

14.6 Industri og bergverk

I Norge har det vært en sterk omstilling innen mineralnæringen fra metallgruver til produksjon av industrimineraler. Mange av disse nye mineralske råstoffene er lavkostprodukter. Kystnær beliggenhet vil derfor være av vesentlig betydning for lønnsomheten. I Finnmark er mindre enn én promille av arealet tatt i bruk til mineralutvinning. I enkelte tilfeller vil det kunne oppstå interessekonflikter mellom mineralnæringen og samiske interesser.

Norsk mineralindustri har en omsetning på 7 milliarder kroner og sysselsetter 5500 personer. Næringen er viktig for distriktene, og den er spredt ut over hele landet, spesielt langs kysten. Når det gjelder antall ansatte i mineralproduksjonen, er Finnmark på femteplass etter fylkene Nordland, Møre og Romsdal, Rogaland og Vestfold. I Indre Finnmark er det i dag ingen utvinning av mineralressurser, med unntak av to natursteinsbedrifter som er i startfasen i Kautokeino.

I Finnmark har Norges geologiske undersøkelse (NGU) og større prospekteringselskaper gjennomført relativt omfattende kartlegginger og undersøkelser etter gull, kobber og nikkell, med forholdsvis dårlig resultat.

Det ser i dag ikke ut til at området har et stort potensiale for malmforekomster, selv om ny kunnskap og nye letemetoder kan gi andre konklusjoner. Diamantfunn i Finland har således ført til interesse for å lete etter diamantførende bergarter (kimberlitter) i Finnmark. Foreløpig er imidlertid interessen fra utenlandske selskaper liten, og selskapene konsentrerer sitt arbeid i Finland og Sverige. Etter NGUs vurdering står ikke Finnmark foran en sterk pågang fra prospekteringselskaper med mindre man legger forholdene så godt til rette at selskapene vil investere i nye undersøkelser av mineralressurser.

14.6.1 Mineralloven

Etter at forslag til ny minerallov (Ot.prp. nr. 35 (1998–99) Om lov om erverv av og drift på mineralressurser) ble trukket tilbake våren 2000 (ot. meld. nr. 1 (1999–2000)), har regjeringen arbeidet med å vurdere deler av proposisjonen på nytt. Dette gjelder spesielt forholdet mellom mineralnæringens behov og grunneiernes interesser. I forbindelse med dette arbeidet vil også forholdet mellom minerallovgivningen og samiske rettigheter bli gjennomgått.

14.7 Reiseliv

Regjeringen har redegjort for hovedutfordringene i næringspolitikken overfor reiselivsnæringene i St.meld. nr. 15 (1999–2000) Lønnsomme og konkurransedyktige reiselivsnæringer. Svært sentralt i politikken er at verdiskapingen og lønnsomheten i næringen må økes, blant annet for at næringene skal kunne konkurrere om den framtidige arbeidskraften. Satsing på reiselivsprodukter som turistene etterspør, utvikling av attraktive reisemål i de ulike landsdelene samt markedsføring og profilering av Norge som reisemål, er sentrale satsingsområder.

Samisk kultur bør i fremtiden kunne være den vesentlige innsatsfaktoren i reiselivsnæringen i samiske områder. I forbindelse med Stortingets behandling av reiselivsmeldingen, St.meld. nr. 15 (1999–2000) Lønnsomme og konkurransedyktige reiselivsnæringer, uttalte Stortingets næringskomité:

Komitéen mener at reiseliv også i de samiske områdene vil kunne bli en bærekraftig næring, som kan sikre sysselsetting og bosetting. Komitéen ser positivt på en utvikling av samiske reiselivstilbud. Det vil være viktig at samisk kultur gjenspeiles i dette tilbudet. Komitéen mener at reiselivsvirksomhet i kombinasjon med andre næringer, har et stort potensial i samiske områder. Komitéen vil vektlegge at målet for samisk reiseliv må være lønnsomme og konkurransedyktige bedrifter av høy kvalitet. Komitéen ser det som viktig at samiske miljøer både lokalt, regionalt og nasjonalt er med på å utvikle samisk reiseliv og nye reiselivsprodukter. En helhetlig samisk reiselivsplan kan her være en premissleverandør for reiselivets plass i samisk nærings- og kulturliv.

Kulturminner, museer og salg av duodji danner potensiale for samisk reiseliv. Imidlertid skaper stor turisttrafikk og ukritisk bruk av samisk kultur i reiselivssammenheng en rekke utfordringer. Samisk reiseliv må utformes på samiske premisser, og det vil være avgjørende med lokal deltakelse i slik virksomhet.

Næringslivet i de samiske områdene består i hovedsak av små og mellomstore bedrifter. Reiselivsbedrifter med lokal forankring er ofte kombinert med

andre næringer. Det satses gjerne på individuell turisme, med hovedvekt på opplevelse, både med kultur- og naturbaserte produkter. En hovedforutsetning må være at slike bedrifter er levedyktige og økonomisk bærekraftige. SND har medvirket til etableringer innen småskalaproduksjon når det gjelder håndverk, mat og anlegg for aktiviteter. Noe av innsatsen har vært rettet mot nettverksbygging og etableringer for kvinner.

Reindriftsnæringen synes å ha et svært attraktivt potensiale som reiselivsprodukt. Reindriftsbasert turisme kan være en mulig binæring. Et problem er at reiseliv knyttet til reindriftsaktiviteter vil kunne kreve transport utover det som dagens motorferdsellov hjemler. Et annet potensiale er bruk av utmarks- og maritime miljøer og ressurser. Det er viktig at dette skjer med lokal tilpassing slik at verdiskapingen kan beholdes lokalt.

Turisme i samiske områder har utvilsomt et stort utviklingspotensiale. Men en slik utvikling forutsetter en langsiktig planlegging, en kompetanseforhøyelse og økt samordning. Dette er et arbeid der de respektive fylkenes turistorganisasjoner har et stort ansvar. En helt klar forutsetning er også at viljen til å drive turistsatsing kommer fra samene selv. Med et slikt utgangspunkt kan man få til en bærekraftig turisme i disse områdene som verken truer området natur eller samenes kultur.

Boks 14.4 Turisme på samiske premisser

Det er et økende antall turister som ønsker å få innblikk i lokalsamfunnenes egenart, historie og kultur. Reiselivsnæringen må bidra til at kulturminner bevares. Produktutvikling, informasjon og markedsføring av samisk kultur bør ha en språkform som samer selv kan stå inne for. Det er viktig at presentasjonen av samisk kultur skjer på samiske premisser og bygger på ekthet, originalitet, styring og engasjement fra det samiske miljøet lokalt, regionalt og nasjonalt. Kultur som formidles må ha en ekthet og en troverdighet som ivaretar et etisk nivå og som er i samsvar med, og ikke virker støtende på, samiske verdier, normer og skikker. Det er behov for å bygge opp kulturell kompetanse og lokal kunnskap som tar hensyn til dette.

15 Arealforvaltning i områder med samisk bosetting

Siden areal- og naturressursene er begrensede ressurser med grunnleggende samfunnsmessig betydning, er det nødvendig med en langsiktig planlegging og forvaltning av disse. Arealbruken, som fastsettes med rettsvirkninger i den kommunale planleggingen, blir bestemmende for hvilke bygge- og anleggstiltak, og hvilken virksomhet, som er tillatt på de forskjellige arealene. Kompetansen til å gjøre planvedtak som binder arealdisponeringen er i utgangspunktet lagt til kommunene.

St.meld nr. 29 (1996–97) Regional planlegging og arealpolitikk fastslår at bl.a. følgende hensyn skal ivaretas i planleggingen:

- helse, trivsel og levekår
- økologisk bærekraftig utvikling
- biologisk mangfold
- rekreasjon og friluftsliv
- behovene til grupper med spesielle arealbehov

Hensynet til biologisk mangfold er spesielt framhevet. Sikring av biologisk mangfold skjer i arealplanleggingen generelt og bl.a. ved å opprette særskilte verneområder etter naturvernloven. Mange verneområder er, eller vil bli, opprettet som del av nasjonale planer for barskog, nasjonalparker og andre store verneområder og gjennom tematiske verneplaner. Pr. oktober 2000 var ca. 7,4 pst. av fastlandsarealet vernet i medhold av naturvernloven. Mange eksisterende og planlagte store verneområder ligger i Midt- og Nord-Norge og berører samiske områder, særlig knyttet til reindrift.

15.1 Plan- og bygningsloven

Kommunal- og regionaldepartementet, Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet har gått sammen om et felles rundskriv om arealbruk og byggetiltak i reinbeiteområder. I rundskrivet redegjøres det for spørsmål i sammenheng med behandlingen av reindriftsinteressene i planlegging og i byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven. Rundskrivet omhandler også reindriftsretten og behandlingen av bygninger og anlegg etter reindriftsloven.

Plan- og bygningsloven er et viktig virkemiddel for utformingen og organiseringen av de fysiske omgivelsene, og for å ivareta kvaliteter i nærmiljøet. Loven legger opp til et system for helhetlig planlegging for statlig, fylkeskommunal og kommunal virksomhet.

Kommunal planlegging kan være av vesentlig betydning for å sikre naturgrunnlaget for samisk kultur, næring og samfunnsliv. Tydeliggjøring av planprosessene og en sterk forpliktelse for planmyndighetene til å tilrettelegge for medvirkning fra samiske organisasjoner og den samiske befolkningen, er viktige forutsetninger for et godt resultat. Det vil også være viktig å få utviklet en arealpolitikk som sikrer at samiske interesser blir ivaretatt gjennom plansystemet.

Sikring av reindriftsarealene er en avgjørende forutsetning for framtidig reindrift. Ved siden av det vernet reindriftsloven gir, er planleggingen etter plan- og bygningsloven et godt virkemiddel for å få vurdert og sikret at områder av stor verdi ikke tas i bruk for andre formål.

Det vil bli vurdert hvordan, og på hvilke områder, det kan være hensiktsmessig å bruke rikspolitiske retningslinjer, f.eks. for arealer, landskap og naturgoder i områder for reindrift og for samisk kultur. Siktemålet med rikspolitiske retningslinjer er å klarlegge og konkretisere nasjonale mål i forhold til innhold og saksbehandling i planleggingen. Kommunal- og regionaldepartementet tar sikte på bruk av rikspolitiske retningslinjer for å formidle samiske interesser i planarbeidet etter plan- og bygningsloven, jf § 17, 1. ledd. Arbeidet vil skje i samarbeid med Miljøverndepartementet, Landbruksdepartementet og Sametinget, og vil bli samordnet med regjeringens oppfølging av planlovutvalgets innstilling.

Regjeringen har i St.meld. nr. 31 (2000–2001) Kommune, fylke, stat – en bedre oppgavefordeling, foreslått en rekke tiltak for å samle og styrke det regionale utviklingsansvaret. Stortingets flertall har sluttet seg til at fylkeskommunen får tilført oppgaver og ansvar med sikte på å utvikle dens rolle som regional utviklingsaktør, jf. Innst. S. nr. 307 (2000–2001). Ett av tiltakene som ble foreslått, og som har fått Stortingets tilslutning, er å legge beslutningsmyndigheten i innsigelsessaker vedrørende kommunale arealplaner til fylkeskommunen. Sametingets innsigelsesrett i forhold til kommunale arealplaner vil ikke bli endret som følge av St.meld. nr. 31. Regjeringen vil arbeide videre med de nærmere rammene tilknyttet overføring av innsigelsesmyndighet til fylkeskommunen, herunder forholdet til Sametinget.

15.1.1 Planlovutvalget

Planlovutvalget skal arbeide for å gjøre plan- og bygningsloven (PBL) til et bedre virkemiddel for å ta vare på biologisk mangfold. Det vil samtidig være et viktig virkemiddel for å trygge naturgrunnlaget, også naturgrunnlaget for samiske interesser.

Planlovutvalget har i 2001 avgitt sin første rapport, NOU 2001: 7 «Bedre kommunal og regional planlegging etter plan- og bygningsloven», der samiske interesser er omtalt i pkt. 16.3.17.

Planlovutvalget skal etter sitt mandat vurdere flere spørsmål av betydning for reindriften. I utredningen foreslås formålsparagrafen utbygget slik at den uttrykkelig sier at loven blant annet skal ivareta vern av naturmiljøet generelt, og naturgrunnlaget for samisk kultur og næring. Utvalget har også vurdert og skissert muligheter for klargjøring og endring av arealbrukskategorien «landbruks-, natur- og friluftsområder», med sikte på nyansering av denne arealbrukskategorien. Blant annet skisseres muligheten for at spesielle områder for reindriften gjennom kommuneplanens arealdel skal kunne sikres fortrinn i områder med flerbruk. Videre har utvalget pekt på behovet for en bedre samordning mellom reindriftsloven og plan- og bygningsloven, bl.a. i forhold til reindriftens planleggingsbehov på tvers av kommune- og fylkesgrenser med samordning i forhold til næringens distriktsplaner.

Utvalget vil arbeide videre med disse spørsmålene, blant annet med sikte på at spesielle områder for reindriften lettere kan sikres i arealplaner. Utvalgets arbeid vil pågå ut 2002.

15.2 Forsvaret og reindriften

Reindriften er en arealkrevende næring. For å kunne gi militære avdelinger tilfredsstillende opplæring og trening, har også Forsvaret behov for å kunne disponere store arealer til skyte- og øvingsfelt. I de områdene hvor begge disse arealkrevende aktivitetene foregår ved siden av hverandre, kan det derfor oppstå interessekonflikter.

Forsvarets målsetting er at reindriften sikres tilfredsstillende arealer, samtidig som Forsvaret får tilfredsstilt behovet for øving. Dette setter store krav til fleksibilitet og kommunikasjon mellom Forsvaret og reindriftsutøverne. Et eksempel er Mauken-Blåtind saken, hvor reieneierne i det aktuelle området har protestert mot Forsvarets planer om sammenbinding av skytefeltene Mauken og Blåtind. Et annet eksempel er utfordringene reindriften og Forsvaret står overfor når det gjelder å avklare hvordan arealene skal disponeres i Hal-kavárre skytefelt i Finnmark. Evne og vilje til å utvise fleksibilitet og å opprettholde dialog bør være en hovedutfordring for både Forsvaret og reindriftnæringen, med sikte på å unngå arealkonflikter for fremtiden.

15.3 Økologisk bærekraft og overbeiteproblematikk

Økologisk bærekraft forutsetter at beitegrunnet forvaltes slik at beitebalansen sikres på lang sikt. Dette innebærer at reintallet må tilpasses beitepotensialet i et område. I Finnmark har lavbeiteressursene utviklet seg i en negativ retning og dermed gjort rammebetingelsene for næringen vanskelig.

I forbindelse med reindriftsforhandlingene for avtaleåret 2000/2001 ble avtalepartene enige om at forhold som berører reintallsregulering skal følges opp gjennom reguleringer med hjemmel i reindriftsloven. Reindriftsforvaltninga er i gang med en utredningsprosess for å gi Reindriftsstyret grunnlag for å fastsette rammevilkårene for distriktene i Vest-Finnmark reinbeiteområde i løpet av 2001 og for Øst-Finnmark i 2002. Driftsenhetene i hvert distrikt skal så bli enige om reintallsfordelingen mellom driftsenhetene. Dersom distriktene ikke kan bli enige om fordelingen, vil dette bli gjort av Områdestyrene. Andre viktige momenter for å skape trygge rammevilkår, er fastsettelse og overholdelse av beitetider samt distriktsinndeling av fellesbeitene (vår/høst og vinterbeiter). Dette forutsettes gjennomført innen utgangen av mars 2002.

Disse tiltakene vil forhåpentligvis bidra til at reindriften i Finnmark igjen kommer inn i et økologisk bærekraftig mønster.

15.4 Forvaltning av vassdrag

Tiltak innen Olje- og energidepartementets ansvarsområder innebærer ofte inngrep av stor samfunnsmessig betydning. I den sammenhengen settes det i gang omfattende planlegging i form av konsekvensutredninger som skal iva-

reta alle viktige interesser. Samiske interesser utredes gjennom slik planlegging.

Ved vassdragstiltak blir samiske interesser forsvarlig ivaretatt gjennom konsesjonsbehandling. Samiske interesser blir ansett som allmenne interesser som både kan utløse konsesjonsplikt og som vektlegges ved avgjørelsen av om det skal gis konsesjon. Ved konsesjon til vassdragsreguleringer kan det blant annet pålegges vilkår om reindrifsfond for å fremme reindriften i det berørte distriktet. For øvrig søkes det gjennom konsesjonsbehandling å avbøte eventuell skade på samisk kultur og næringsgrunnlag i den utstrekning dette er mulig og hensiktsmessig.

Forholdet mellom forvaltningen av naturressurser og samiske interesser og rettigheter vil også bli nærmere vurdert i forbindelse med arbeidet som pågår med oppfølgingen av Samerettsutvalgets andre delinnstilling (NOU 1997: 4).

Direktoratet for naturforvaltning har gitt nye retningslinjer for driften av «Samlet plan for vassdrag» inntil vassdragssortering er gjennomført etter de nye retningslinjene. Disse sier bl.a. at det ved behandling av saker om flytting av vannkraftprosjekter fra kategori II til kategori I, fordi lokal motstand er opphørt, skal reindriftsinteresser og andre samiske interesser høres spesielt. Flytting til kategori I innebærer at prosjektet kan konsesjonsbehandles.

I St.meld. nr. 37 (2000–2001) Om vasskrafta og kraftbalansen gikk regjeringen inn for å instruere Statkraft SF om å skrinlegge vannkraftprosjektene i Beiarn, Bjølloga og Melfjord. Stortinget har samtykket i regjeringens tilråding, jf. Innst. S. nr. 263 (2000–2001).

15.5 Tiltak

- Regjeringen tar sikte på bruk av rikspolitiske retningslinjer for å ivareta samiske interesser i planleggingen.
- Planlovutvalget har lagt grunnlaget for en nyansering av arealbrukskategorien landbruks-, natur- og friluftsområder og vil arbeide videre med disse spørsmålene med sikte på at spesielle områder for reindriften lettere kan sikres i arealplaner.
- Naturgrunnlaget for samisk kultur og næring skal være et viktig formål i planleggingen.
- Regjeringen vil gå inn for mer forpliktende bruk av fylkesplanen i forhold til reindriften, bl.a. fordi reindriften stort sett går over flere kommuner.

Del V Internasjonale forhold og ansvarsdeling

16 Nordisk og internasjonalt samarbeid

16.1 Nordisk samarbeid – harmonisering av samepolitikken

Samene som urfolk lever i fire land: Norge, Sverige, Finland og Russland. Samene har alltid lagt stor vekt på samarbeid på tvers av landegrensene. I utviklingen av en helhetlig samepolitikk er det også viktig å se de samiske spørsmålene i et nordisk perspektiv.

16.1.1 Nytt nordisk samarbeid om samiske spørsmål

5. april 2000 ble det opprettet et fast samarbeid mellom de ansvarlige ministrene for samiske spørsmål i Finland, Sverige og Norge. Det er en hovedmålsetting for dette nye samarbeidet at det skal bidra til å sikre samisk kultur og språk og gjøre det lettere å komme fram til samordning av nasjonale tiltak og fellesprosjekter. For å få god orientering, drøfting og behandling av samiske spørsmål av felles nordisk interesse, ble det besluttet at ministrene skal møtes regelmessig. To viktige saker som ble drøftet, var nye samarbeidsformer på nordisk nivå for samiske spørsmål og arbeidet med sikte på en nordisk samekonvensjon. I tilknytning til det nye samarbeidet møtes også sameministrene og presidentene ved sametingene i Finland, Sverige og Norge til regelmessige fellesmøter for orientering, drøfting og behandling av samiske spørsmål som berører felles nordiske interesser. Målsettingen med det nye samarbeidet er å styrke og utvikle det samiske folks språk, kultur, næringer og samfunnsliv.

Dette samarbeidet, og ministrenes regelmessige møter om samiske spørsmål skal ha nær tilknytning til Nordisk Ministerråd. Det første fellesmøtet med sametingspresidentene ble avholdt høsten 2000. Tema for møtet var fremtidige samarbeidsformer, arbeidet med sikte på en nordisk samekonvensjon, samerettsutredningene i Finland, Sverige og Norge, situasjonen for skoletesamene (østsamene) og enkelte spørsmål knyttet til samisk høyere utdanning.

Ansvar for sammenkalling og ledelse av ministermøtene skal gå på omgang mellom de tre landene. I 2001 har Sverige sekretariatsfunksjonen.

16.1.2 Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål

Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål ble opprettet ved Kgl. res. av 26. juni 1964 på grunnlag av Nordisk Råds rek. Nr 13/1962 for behandling av felles same- og reindriftsspørsmål. Dette samarbeidsorganet skal være et kontaktorgan på embetsnivå mellom de tre landenes regjeringer for informasjon og diskusjon av felles reindriftsspørsmål og samiske spørsmål generelt. Samarbeidsorganet fungerer som sekretariat for det nye nordiske samarbeidet fra 2000. Det landet som har formannskapet i Nordisk samarbeidsorgan for same- og reindriftsspørsmål, ivaretar sekretariatsfunksjonene for ministermøtene og møtene mellom ministrene og sametingspresidentene. Samarbeidsorganet skal informere Nordisk Ministerråds sekretariat om de sakene som tas opp i møtene. Forslag til nye vedtekter og nytt navn til samarbeidsorganet er under utforming.

16.1.3 Nordisk samekonvensjon

Under Nordisk Råds 46. sesjon i Reykjavik i 1995 ble det avholdt et ministermøte om samiske saker. Ministrene fra Finland, Sverige og Norge fremmet et initiativ til å starte arbeidet med sikte på en samekonvensjon.

Det ble nedsatt en arbeidsgruppe med deltakelse fra de ulike departementene og sametingene i de enkelte landene og med mandat å utrede på hvilke områder man ser behov og grunnlag for et nærmere samarbeid. Arbeidet ble organisert i samarbeid med Samerådet. I juni 1998 ble det fremlagt en rapport om behovet og grunnlaget for en nordisk samekonvensjon.

På ministermøtet 5. april 2000 besluttet ministrene i de tre landene at rapporten skulle sendes på høring i de respektive landene. Høringsinstansene anbefaler at det arbeides videre med sikte på en samekonvensjon og at et ekspertutvalg får i oppgave å se nærmere på en del sentrale sider ved en slik konvensjon.

16.1.4 Samisk parlamentarisk råd

Samisk parlamentarisk råd ble vedtatt opprettet av de tre sametingene i 1996. I 1997 undertegnet lederne for sametingene en avtale om å formalisere samarbeidet. Man så et behov for et felles organ som arena for diskusjoner i saker som angår felles spørsmål og politikktutforming. Den 2. mars 2000 undertegnet sametingene i Finland og Norge denne avtalen. Sverige står foreløpig utenfor.

Samisk parlamentarisk råd skal bidra til samordning i saker som berører samer i flere stater eller samene som ett folk, samt bidra til utviklingen av praktiske samarbeidsformer mellom sametingene. Videre har man et håp om at rådet vil få en aktiv rolle i arbeidet med FNs urfolkserklæring, etableringen av et permanent forum for urfolk i FN, urfolkssaker i Barentssamarbeidet og i arbeidet overfor Arktisk råd.

16.2 Internasjonalt urfolkssamarbeid

Internasjonal virksomhet omfatter flere faser:

- informasjon om prosesser og beslutninger
- forberedelser forut for møter og konferanser
- deltakelse på møter og konferanser
- oppfølging av møter og konferanser

I Norge er det en etablert praksis at interesseorganisasjoner, institusjoner og ressurspersoner ofte trekkes inn i en eller flere av de nevnte fasene av internasjonalt arbeid. Når det gjelder Sametingets spesielle stilling som folkevalgt organ, er det viktig å sikre Sametinget innflytelse og at Sametingets kompetanse blir benyttet.

For regjeringen har det lenge vært viktig å ha nær kontakt med Sametinget i internasjonale urfolkssaker. I tillegg til de verdifulle bidragene Sametinget kan gi på disse områdene, vil et nært samarbeid gi et viktig signal internasjonalt og kunne tjene som eksempel for andre lands regjeringer.

Fra Sametingets side er det uttrykt ønske om å kunne engasjere seg mer i alle de nevnte fasene i internasjonalt arbeid. Det gjelder særlig urfolkssaker,

men også i øvrige saker som er av interesse for samepolitikken, herunder kvinners og barns situasjon.

Sametinget har ingen formell rettslig status med hensyn til å representere Norge ved internasjonale forhandlinger. I den grad representanter fra Sametinget skal kunne forhandle eller delta på vegne av den norske stat, vil dette skje gjennom oppnevning i norske forhandlingsdelegasjoner.

Regjeringen legger stor vekt på at internasjonale urfolksspørsmål drøftes og forhandles gjennom et nært samvirke mellom regjeringen og urfolksrepresentanter. Norske holdninger til internasjonale urfolksspørsmål utformes derfor i nært samarbeid med Sametinget. Det legges også stor vekt på at Sametinget i den grad det er mulig skal være representert i internasjonale sammenhenger hvor urfolksspørsmål står på dagsorden. Sametinget har vært representert i den norske delegasjonen i de mest aktuelle internasjonale saker som gjelder urfolks rettigheter.

16.2.1 FNs erklæring om urfolks rettigheter

I 1982 opprettet FNs økonomiske og sosiale råd (ECOSOC) en arbeidsgruppe for urfolk som består av fem medlemmer fra FNs underkommissjon for hindring av diskriminering og beskyttelse av minoriteter. Arbeidsgruppens mandat er å rette søkelyset på urfolks situasjon verden over, og å fremme forslag til internasjonale rettslige standarder for nasjonalstatenes politikk overfor urfolk. Gruppen har fremmet et utkast til FN-erklæring om urfolks rettigheter. En internasjonal erklæring har, i motsetning til internasjonale konvensjoner, ingen juridisk bindende virkning for statene.

Utkastet til erklæring om urfolks rettigheter inneholder en rekke bestemmelser som utelukkende gjelder for urfolk, og er i så måte unikt i FN-sammenheng. Det er første gang et menneskerettighetsforum i FN utarbeider standarder spesielt for urfolk.

I erklæringsutkastet finnes blant annet bestemmelser om urfolks rettigheter knyttet til språk, religion, kultur, utdanning, landrettigheter, selvstyreordninger mv. Utkastet har i flere år vært gjenstand for forhandlinger mellom stater i en arbeidsgruppe nedsatt av FNs menneskerettighetskommissjon, der urfolksrepresentanter og andre involverte organisasjoner har observatørstatus.

Arbeidsgruppen har hatt liten fremgang, og en rekke spørsmål gjenstår. Et av de særlig vanskelige spørsmålene gjelder urfolks rett til selvbestemmelse og hva som ligger i dette begrepet. Dette spørsmålet er nærmere drøftet i kap. 4.

Norge har deltatt fra starten av forhandlingene, med en delegasjon bestående av representanter fra Utenriksdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget. Under forhandlingsrunden om urfolkserklæringen i 2000 valgte Sametinget å ikke delta i den norske delegasjonen. Bakgrunnen for dette var misnøye med prosessen forut for de internasjonale forhandlingene og med de norske posisjonene i forhold til spørsmålet om selvbestemmelse.

Regjeringen vil i forkant av framtidige forhandlingsmøter ta sikte på å få til en mer formell prosess og en bedre dialog med Sametinget. Regjeringen vil delta aktivt i fortsettelsen for å få sluttført forhandlingene, og vil arbeide for at

erklæringen kan bidra til en styrking av vernet for verdens urfolk. I denne sammenheng vil regjeringen holde nær kontakt med andre stater med sikte på å få fortlgang i arbeidet.

16.2.1.1 Artikkel 3 i utkastet til FN-erklæring om urfolks rettigheter

Utkastet til FN-erklæring om urfolks rettigheter inneholder også en artikkel om urfolks rett til selvbestemmelse (artikkel 3), som er formulert på samme måte som en bestemmelse om folkenes rett til selvbestemmelse i de to FN-konvensjonene av 1966 om hhv. økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter og sivile og politiske rettigheter. Denne bestemmelsen ble formulert med avkoloniseringen for øyet der nasjonal frigjøring var det sentrale. Knapt noen stater har i forhandlingene vært villig til å akseptere dette forslaget uten endringer eller presiseringer.

På forhandlingsmøtet om FN-erklæringen om urfolk i Genève i november 2000 uttalte den norske delegasjonen at retten til selvbestemmelse er en rettighet som skal utøves innenfor eksisterende uavhengige og demokratiske stater. Det ble videre uttrykt at i denne sammenhengen omfatter selvbestemmelsesretten urfolkenes rett til å delta på alle beslutningsnivåer i saker som gjelder lovgivning og administrasjon, og i arbeidet med å opprettholde og utvikle sine politiske og økonomiske systemer. En del urfolksrepresentanter oppfattet dette som uakseptable begrensninger på urfolks rett til selvbestemmelse. Dette ble begrunnet med at det i folkeretten er et anerkjent prinsipp at alle folk har rett til selvbestemmelse. Fra urfolks side hevdes det at det ikke er ønskelig å begrense selvbestemmelsesretten for urfolk til å gjelde bare innenfor eksisterende stater, fordi urfolk må ha den samme retten som alle andre folk har.

16.2.2 Permanent forum for urfolksspørsmål

Regjeringen har deltatt aktivt i arbeidet med opprettelse av permanent forum for urfolksspørsmål innen FN. Arbeidsgruppen for urfolk, WGIP, under FNs Underkommisjon for fremme av og beskyttelse av menneskerettigheter, har arbeidet med å komme frem til konkrete forslag. Forslaget ble utarbeidet av en arbeidsgruppe nedsatt av FNs Menneskerettighetskommisjon. Norge hadde formannskapet i denne arbeidsgruppen da arbeidet ble slutført. ECOSOC (FNs økonomiske og sosiale råd) vedtok i juli 2000 å opprette et Permanent forum for urfolksspørsmål. Det antas at forumets første møte vil bli holdt i 2002. Forumet skal være et ekspertorgan med medlemmer fra myndigheter og fra urfolk. Forumet skal bestå av 16 representanter, 8 nominert av FNs medlemsstater og valgt av ECOSOC, og 8 utpekt av ECOSOCs formann etter konsultasjoner med urfolksorganisasjoner og grupper. I arbeidet med å utpeke urfolksrepresentanter spiller Samerådet, som frivillig organisasjon, en aktiv rolle. I tillegg til forumets faste 16 representanter vil FNs medlemsstater, urfolksorganisasjoner og andre frivillige organisasjoner, FN-organisasjoner osv. ha observatørstatus ved forumets møter.

Forumet skal behandle saker innenfor ECOSOCs mandat, dvs. saker som angår verdens urfolk innenfor økonomisk og sosial utvikling, kultur, utdanning, helse og menneskerettigheter.

Opprettelse av forumet vil nødvendiggjøre en gjennomgang av de eksisterende mekanismer som arbeider med urfolksspørsmål, bl.a. WGIP. Det må også tas stilling til hvor sekretariatet for forumet skal plasseres.

16.2.3 Opprettelse av en spesialrapportør for urfolk

FNs Menneskerettighetskommisjon vedtok på sin siste sesjon å opprette en spesialrapportør for urfolk. Norge var medforslagsstiller til forslaget. I mandatatet heter det at spesialrapportøren skal rapportere til Kommisjonen om menneskerettighetssituasjonen for urfolk. Han/hun forutsettes å innhente informasjon fra både stater og urfolk. Spesialrapportøren skal også komme med anbefalinger og forslag til tiltak som kan hindre brudd på urfolks menneskerettigheter.

16.2.4 Barentssamarbeidet

Innenfor Barentssamarbeidet har urfolksspørsmål en viktig plass. I Barentsregionen lever tre urfolk – samer, nenetser og vepsere. Få steder i verden er det et så nært samarbeid urfolkene i mellom, på tvers av landegrensene. Det er også nær kontakt til regjeringnivået i deltakerlandene Norge, Sverige, Finland og Russland. Representanter for urfolk deltar på alle felter innen Barentssamarbeidet.

Det er opprettet et eget regionalt samarbeidsorgan mellom urfolkene. I 1999 utarbeidet urfolksgruppen en handlingsplan for urfolkene i Barentsregionen. Prioriterte oppgaver er tiltak for å styrke og bevare urfolkenes språk, kultur, deres tradisjonelle nærings- og håndverksvirksomhet, samt arbeide for økonomisk utvikling. Forbedring av levekår og helse for urfolkene på russisk side er en annen viktig oppgave.

Urfolksamarbeidet i Barentsregionen er et regionalt samarbeid som foregår på urfolkenes egne premisser. Sametinget på norsk side og norske kommuner med samisk befolkning spiller en aktiv rolle. Fra statlig side støttes arbeidet gjennom finansiering av tiltak og prosjekter, og ved at urfolkene blir hørt i alle viktige samarbeidsspørsmål.

Barentsrådet vedtok på sitt møte i mars 1999 å inkludere ungdomspolitikkk som et av sine utviklingsområder. I juni 1999 ble det etablert en arbeidsgruppe med representanter fra de departementene i Finland, Russland, Sverige, Danmark, Island og Norge som har ansvaret for ungdomspolitiske spørsmål. Det er også etablert nettverk for samarbeid mellom ungdomsorganisasjoner og grupper i regionen (Barents Regional Youth Forum). Urfolksungdom har egne representanter i nettverket.

En handlingsplan ble vedtatt på Ungdomsministerkonferansen i Tromsø i mai 2001. Gjennom handlingsplanen skal det stimuleres til samarbeidsprosjekter i Barentsregionen, spesielt til samarbeid mellom urfolksungdom. Prosjekter som fremmer urfolkenes kultur vil bli prioriterte. Det vil bli lagt vekt på utvikling av informasjon til ungdom. Gjennom et samarbeid landene i mellom, skal levekår kartlegges og forskningssamarbeidet styrkes.

Det nordiske samarbeidet på kulturområdet er, innenfor rammen av Barentssamarbeidet, utvidet til å omfatte den samiske befolkning på Kola. Med de bånd som knytter den samiske befolkning sammen, er dette et samarbeid som bør fortsette. Det er også et uttrykk for det nære naboskap som i

nord eksisterer mellom Norge og Russland. Samarbeidet med andre urfolksgrupper på Kola bør videreføres.

16.2.5 Arktisk Råd

Det formaliserte samarbeidet mellom de arktiske landene er relativt nytt. Samarbeidet om en felles miljøvernstrategi (Arctic Environmental Protection Strategy – AEPS) i Arktis startet for ca. 10 år siden. Da Arktisk Råd ble opprettet i 1996 var det for å utvide det arktiske samarbeidet til også å omfatte økonomisk, sosial og kulturell utvikling i nord. Anerkjennelse av urfolkenes spesielle kunnskaper og den betydning videreføringen av disse har for forståelsen av de arktiske samfunn, står sentralt i ministerdeklarasjonen om etableringen av Arktisk Råd. Full involvering og aktiv deltakelse av representanter for urfolk er også et sentralt anliggende for det arktiske samarbeidet.

Arktisk Råd er det eneste regionale samarbeidsorganet som omfatter alle de åtte arktiske land; de fem nordiske, USA, Canada og Russland. Et spesielt trekk ved Arktisk Råd er at urfolksorganisasjoner i Arktis kan få status som permanente deltakere. De permanente deltakere har anledning til å delta på alle møter og aktiviteter i regi av Arktisk Råd. Seks urfolksorganisasjoner har pr. i dag slik status. Disse er Samerådet, Inuit Circumpolar Conference (ICC), Russian Association of Indigenous Peoples of the North (RAIPON) Aleut International Association (AIA), Arctic Athabaskan Council og Gwich'in Council International.

Arktisk Råds urfolkssekretariat i København er opprettet for å bistå de permanente deltakerne faglig og praktisk i forbindelse med deres deltakelse i Arktisk Råd.

Arktisk Råd har fem faste programmer som administreres av en arbeidsgruppe for hvert program. Disse er:

- Det arktiske miljøovervåkingsprogrammet (AMAP)
- Programmet for bevaring av arktisk fauna og flora (CAFF)
- Beredskapsprogram for utslipp ved ulykker (EPPR)
- Program for beskyttelse av det marine miljø (PAME)
- Programmet for bærekraftig utvikling (SDP)

De permanente deltakerne deltar aktivt på arbeidsgruppemøter, og er med på å initiere ulike prosjekter. Ofte er en eller flere av urfolksorganisasjonene prosjektansvarlig sammen med arbeidsgruppen. Dette er tilfelle både når det gjelder et biodiversitetsprosjekt og et helse/miljø-prosjekt i Russland.

Samerådet har tatt initiativ til prosjekter om kystfiske og innlandsfiske innenfor rammen av Arktisk Råds Program for bærekraftig utvikling. Norge legger vekt på at urfolkene får anledning til å delta aktivt i det arktiske samarbeidet. I 2000 ble det for første gang opprettet en egen underpost på statsbudsjettet med en bevilgning på kr 250 000 til støtte til urfolks deltakelse i Arktisk Råd. Denne bevilgningen skal i første rekke gå til de samiske og russiske urfolksrepresentantene. For 2001 er det bevilget kr 400 000.

Regjeringen koordinerer de norske forberedelsene til ministermøtene i Arktisk Råd som holdes annethvert år og til møtene på embetsnivå som holdes to til tre ganger i året. Foruten ulike fagdepartementer er Sametinget og Landsdelsutvalget involvert i forberedelsesprosessen. Sommeren 1999 ble det startet et ettårig prosjekt for utvikling av en nasjonal strategi for bærekraftig

utvikling i nord i relasjon til Arktisk Råds program for bærekraftig utvikling. Sametinget har deltatt i styringsgruppen for prosjektet. Innenfor rammen av prosjektet ble det avholdt internasjonale seminarer på tre områder av spesiell interesse for Norge. Disse var innenfor olje og gass, levende marine ressurser og reindrift. På bakgrunn av erfaringene og anbefalingene fra reindriftseminaret, har Arktisk Råd godkjent et norsk prosjektforslag om bærekraftig reindrift.

Regjeringen anser det som viktig at Sametinget blir konsultert og deltar i det arktiske samarbeidet. Sametingspresidenten blir derfor invitert til å være med på Arktisk Råds ministermøter. Det er et ønske om å videreføre og styrke dialogen med Sametinget for å sikre at samiske synspunkter reflekteres i norsk politikk overfor Arktisk Råd.

16.2.6 Ressursmessige og strukturelle rammer for Sametingets internasjonale deltakelse

Internasjonalt engasjement og deltakelse er ressurskrevende. Regjeringens tilskudd til Sametingets internasjonale virksomhet går i dag i sin helhet til Sametingets deltakelse i relevante fora i FN. Sametinget har vist til at økt engasjement vil kreve større rammer for å dekke økte reiseutgifter og større bemanning i Sametingets administrasjon. Sametinget har også vist til at opprettelse av et kontor i Oslo vil redusere utgiftene når det gjelder internasjonalt arbeid og internasjonale kontakter.

Prosessen i forbindelse med opprettelsen av FNs urfolksforum er i stor grad avsluttet. Det må derfor antas at arbeidsmengden for Sametinget i denne sammenhengen vil reduseres noe. Spørsmålet om opprettelse av et kontor for Sametinget i Oslo må utredes nærmere.

Utenriksdepartementet har kontakt med Sametinget på en rekke ulike fagområder. Her er det behov for rutiner og strukturer som sikrer en best mulig koordinering.

16.2.7 Presentasjon av samisk kunst og kultur i utlandet

Samiske forhold er en naturlig del av presentasjonen av Norge og norske forhold i utlandet. Medvirkning av samiske kunstnere og kulturinstitusjoner i profilerings- og kulturarbeidet er en naturlig og selvfølgelig del i vår kulturutveksling med utlandet.

Utenriksdepartementet produserer en artikkelserie om norske forhold rettet mot utenlandske målgrupper. Utenriksstasjonene benytter artiklene aktivt i sin Norgespresentasjon, og serien er også tilgjengelig elektronisk. I serien inngår en artikkel om samene i Norge.

Videre har det vært naturlig å støtte samisk deltakelse i relevante internasjonale møteplasser, ved konferanser om minoriteter og lignende. Det er for eksempel gitt reisestøtte til samisk deltakelse i Paris på et internasjonalt seminar om minoritetsspråk.

I Utenriksdepartementets kulturutveksling med utlandet inngår profesjonelle samiske kunstnere og samiske kulturuttrykk. Kunstnere som Mari Boine ble for eksempel benyttet i kultursatsingen Bethlehem 2000 og gruppen Jienat vil medvirke under rasismekonferansen i Sør-Afrika høsten 2001.

I kulturutvekslingen med land i sør kan sa-miske kulturinnslag ha spesiell interesse og relevans. Det kan i denne forbindelse nevnes et interessant utstillingskonsept som vil vise arbeider av samtidskunstnere fra urfolk i Guatemala, Venezuela og samene i Norge. Utstillingen skal først og fremst vises i Venezuela, men det kan også bli aktuelt med visninger i Guatemala og Norge.

16.3 Tiltak

- Regjeringen vil i samråd med Sametinget utarbeide prosedyrer og strukturer for konsultasjoner med tanke på internasjonalt urfolksarbeid i FN og ILO.
- Det opprettes et intern samarbeidsgruppe i Utenriksdepartementet som, sammen med Sametinget, skal utarbeide nødvendige strukturer og rutiner for samarbeidet mellom Sametinget og Utenriksdepartementet.

17 Samordning av samepolitikken

Regjeringen ønsker å føre en samordnet og konsekvent samepolitikk, og den statlige politikken overfor samene skal i størst mulig grad baseres på samenes egne premisser.

Opprettelsen av Sametinget økte kravet til informasjonsflyt mellom departementene i arbeidet med samiske saker. Sametinget har, blant annet i sin årsmelding for 1999 og i brev til Stortingets kommunalkomiteé av 10.11.2000, hevdet at regjeringen har problemer med å samordne dette politikkområdet. Det har fra Sametingets side vært et ønske om at samordningsansvaret for samepolitikken, og hvordan dette ansvaret skal utføres, blir lovfestet. Et annet ønske har vært at samordningsansvaret for samiske saker legges til statsministerens kontor.

Det er ikke hensiktsmessig å lovfeste hvordan den enkelte regjering samordner sin samepolitikk. Enhver regjering kan organisere sitt arbeid slik den selv ønsker. Det er ikke vanlig at statsministerens kontor administrerer fagområder. Statsministerens kontor har et overordnet ansvar for regjeringens arbeid generelt og skal være sekretariat for statsministerens daglige virke. Men regjeringen vil kontinuerlig vurdere om det er behov for endringer i organiseringen og administreringen av det enkelte departement og de enkelte fagområder.

Sektoransvarsprinsippet innebærer at den enkelte fagmyndighet har ansvaret for tjenestetilbudet til alle grupper av befolkningen. Fagmyndighetene på ulike sektorer og forvaltningsnivåer har på sine områder det samme ansvar for den samiske befolkningen som for resten av befolkningen. I tråd med sektoransvarsprinsippet skal de ulike fagmyndighetene vurdere om det er behov for tilpasninger eller tiltak på egne ansvarsområder. Opprettelsen av Sametinget som et selvstendig politisk organ og den lovbestemte oppfølgingen av tingets virksomhet skaper en ny utfordring for departementene i forhold til den tradisjonelle departementsrollen som forvalter av sektorpolitikken.

17.1 Samordning som virkemiddel

Den samiske befolkningen vil som hovedregel omfattes av generelle regler og tiltak. I noen tilfeller vil det imidlertid være nødvendig å endre eller tilpasse generelle ordninger for å sikre den kulturelle dimensjonen. Generelt er en samepolitisk sak enhver sak som har særlig betydning for den samiske befolkningen eller for områder med samisk bosetting.

Samordning kan innebære at det foretas politiske prioriteringer som medfører at enkeltes interesser prioriteres på bekostning av andres. Alle departementene har en selvstendig plikt til selv å sørge for at saker blir samordnet i forhold til andre departementer så langt dette er nødvendig.

Generelt vil hensikten med samordning være behovet for å se fagområder i sammenheng, og spesielt behovet for:

- helhetstenkning eller helhetsløsninger ut fra brukerhensyn

- tilstrekkelig informasjon som grunnlag for beslutninger og gjennomføring av tiltak
- effektivitet (ressursbesparende, utnytte begrensede ressurser bedre/få mer ut av innsatsen)
- å unngå overlapping mellom ulike innsatsområder
- å sikre kvaliteten på styringen

Samordning kan dreie seg om saksbehandlingsrutiner, etablering av særskilte enheter/instanser/organer, endring i virksomhetens organisering eller felles rammer og/eller aktiviteter.

17.2 Kommunal- og regional- departementets samordnings- ansvar for samepolitikken

---

Siden 1980 har Kommunal- og regionaldepartementet hatt det sentrale ansvaret for samordningen av arbeidet med samiske spørsmål. Dette samordningsansvaret omfatter en rekke politikkområder, som i det store og hele er omtalt i denne meldingen. De samepolitiske sakene spenner faglig svært vidt og innebærer en variasjon i politikkområdet som ikke er vanlig for departementsavdelinger. Dette stiller spesielle krav til departementets bruk av virkemidler, arbeidsmåter og kompetanse på feltet.

For å ivareta behovet for å se ulike sider ved samepolitikken i sammenheng, har Kommunal- og regionaldepartementet et særskilt ansvar for å følge utviklingen på feltet på tvers av de ulike sektorgrensene. Dette innebærer en kontinuerlig avveining av synspunkter, hensyn og interesser mellom fagdepartementene, med tilhørende sektorinteresser, og samiske interesser representert ved Sametinget, ut fra samerettslige bestemmelser. Sentrale oppgaver for Kommunal- og regionaldepartementet i forhold til sektordepartementene er å:

- formidle samepolitiske mål, prinsipper og retningslinjer
- skaffe informasjon om planlegging og gjennomføring av tiltak av vesentlig betydning for samiske spørsmål
- gi konkrete innspill i saker
- avklare prinsipielle spørsmål om myndighetenes forhold til Sametinget, herunder statsråders eventuelle parlamentariske ansvar for Sametingets virksomhet

Kommunal- og regionaldepartementet skal gjennom sin samordning sikre at den samlede effekten av ulike sektortiltak blir størst mulig og at kvaliteten på saksbehandlingen er tilfredsstillende. Dette innebærer blant annet et utstrakt samarbeid med de ulike departementene og Sametinget.

Samordningsutvalget for samiske spørsmål ble opprettet av regjeringen i 1991. Kommunal- og regionaldepartementet har ledelsesansvar og er sekretariat for utvalget. Utvalget drøfter multilaterale saker mellom departementene. Utvalget utgjør også et viktig nettverk i samepolitiske spørsmål på administrativt nivå, og oversikten over aktuelle saker på feltet har blitt betydelig forbedret etter at utvalget ble opprettet. Elleve departementer deltar fast i utvalget, mens andre departementer får invitasjon til å delta når saker som berører dem skal drøftes.

For å styrke arbeidet i forhold til samer og nasjonale minoriteter, ble det fra 15. juni 2001 opprettet en egen Same- og minoritetspolitisk avdeling i Kommunal- og regionaldepartementet. De senere årene har det vært utnevnt en egen statssekretær for samiske saker i Kommunal- og regionaldepartementet.

Regjeringen ønsker å foreta en evaluering av samordningen av samiske saker i statsforvaltningen. Det tas sikte på at evalueringen gjennomføres i løpet av 2002. Også i 1998 foretok Statskonsult en gjennomgang av Kommunal- og regionaldepartementets arbeid på det samepolitiske området.

Regjeringen vil utarbeide en veileder for behandlingen av samiske saker. Veilederen vil, i likhet med tilsvarende veiledere utarbeidet for distriktsmessige konsekvensutredninger og konsekvenser for likestilling, være et hjelpemiddel for å avklare om en sak har konsekvenser for samiske interesser, og gi et faglig grunnlag for å foreta vurderinger i slike saker. Regjeringen tar sikte på at en veileder vil være utarbeidet i løpet av 2001.

17.2.1 Samordning av samiske saker i statsbudsjettet

Regjeringen ser det som særlig viktig å styrke samordningen av samiske saker i budsjettprosessen. Det ble i 1998 innført nye prosedyrer for regjeringens arbeid med samiske saker i budsjettsammenheng. Saken ble omtalt i St.meld. nr. 41 (1996–97) Om norsk samepolitikk. Målet var å klargjøre Kommunal- og regionaldepartementets samordningsansvar, departementenes fagansvar og Sametingets rolle i budsjettprosessen. Departementenes faglige ansvar innebærer et budsjettmessig oppfølgingsansvar, også for de ordningene som er overført fra departementene og som Sametinget forvalter. Et sentralt punkt i de nye prosedyrene er at samiske saker fremstilles samlet på budsjettkonferansene.

Kommunal- og regionaldepartementet har ansvar for å initiere og samordne de nødvendige prosessene i budsjettsammenheng. Departementet utarbeider et årlig rundskriv om behandling og samordning av samiske saker i statsbudsjettet. Kommunal- og regionaldepartementet utarbeider hvert år i tillegg en publikasjon med oversikt over de samlede bevilgningene til samiske formål.

17.2.2 Rutiner for konsultasjon med Sametinget

Kommunal- og regionalministeren inviterer hvert år Sametinget til møte hvor mål og prioriteringer i Sametingets budsjettforslag drøftes. Dette er viktig for å skape en god og åpen dialog mellom departementet og Sametinget, og på denne måten følge opp den plikten regjeringen har til å konsultere landets urfolk i saker som samene selv betrakter som viktig for egen samfunnsutvikling. Det vil være naturlig at både Sametinget og departementene tar initiativ til møter i enkeltsaker.

17.3 Tiltak

- Regjeringen vil etablere regelmessige møter på politisk nivå mellom departementene og Sametinget.
- Det vil bli foretatt en evaluering av regjeringens samordning av samiske saker.

- Regjeringen vil utarbeide en veileder for arbeidet med samiske saker for departementene. Målsettingen med veilederen er å sikre at det tas hensyn til samiske interesser i sentralforvaltningens politikkutforming og saksbehandling.

18 Økonomiske og administrative konsekvenser

Satsingsforslag på de ulike departementenes ansvarsområder må tas opp i forbindelse med den ordinære budsjettbehandlingen.

Regjeringen ønsker å videreføre prinsippet om at fagmyndighetene på ulike sektorer og forvaltningsnivåer skal ha samme ansvar for den samiske befolkningen som for den øvrige befolkningen.

Overføring av myndighet fra fagdepartementene til Sametinget innebærer at ressurser til å forvalte den myndigheten også må overføres til Sametinget. Selv om Sametinget har overtatt forvaltningen av en tilskuddsordning eller en institusjon, og har avgjørende innflytelse over disse, har fagdepartementet fremdeles et overordnet ansvar for ordninger som Sametinget forvalter. Departementene skal etablere rutiner for konsultasjon med Sametinget, legge til rette for en god og åpen dialog, og følge opp overførte ordninger både faglig og budsjettmessig.

Kommunal- og regionaldepartementet

tilrår:

Tilråding fra Kommunal- og regionaldepartementet av 31. august 2001 om samepolitikken blir sendt Stortinget.

Vedlegg 1

Sametingets årsmelding 2000

1.1 Framtidig politikkutforming

1.1.1 Årsmeldingens perspektiver

I følge sameloven § 1–3 skal Sametingets årsmelding oversendes Kongen. Regjeringen fremlegger for Stortinget en årlig stortingsmelding om Sametingets virksomhet. Sametingets meldingsrutiner innehar samtidig et 4-års perspektiv. Stortinget har i tilknytning til vedtak om sameloven også besluttet at det en gang i hver stortingsperiode fremlegges melding om de tiltakene som iverksettes for å sikre og utvikle samenes språk, kultur og samfunnsliv. En prinsippmelding skal således inneholde en mer grundig og prinsipiell drøfting av Regjeringens samepolitikk i hver stortingsperiode.

1.1.2 Forholdet mellom Sametinget og sentrale myndigheter

Sametinget har merket seg at Regjeringen tar sikte på å drøfte Sametingets rolle som offentligrettslig og samepolitisk organ i den kommende prinsippmeldingen om samepolitikken. Sett fra Sametingets side er ikke dette tilstrekkelig. Dette er en gjensidig prosess som må foregå fortløpende mellom Sametinget og de sentrale myndighetene. Sametinget har i flere sammenhenger fremmet krav om en forhandlingsmodell for arbeidet med samiske saker. Tinget har merket seg at Regjeringen mener at en slik modell vil innebære en helt ny praksis innen forvaltningen og vil måtte avveies mot grunnleggende konstitusjonelle prinsipper, og ber Sametinget utrede nærmere hva som menes med forhandlinger (jf. St.meld. nr. 7 (2000–2001) kap. 3 s.34). Spørsmål vedrørende forhandlinger vil være et av flere temaer i en framtidig gjensidig fortløpende prosess om Sametingets myndighet og rolle.

Sametinget legger stor vekt på å utvikle et nært og forpliktende samarbeid mellom Sametinget og sentrale myndigheter. De viktigste samarbeidsrelasjonene formelt sett er knyttet til Sametingets årsmelding (jf. sameloven § 1–3) og Sametingets forslag til tiltak på de årlige statsbudsjettene.

Når det gjelder årsmeldingen er det positivt at Regjeringen har etablert en praksis med å gi tilbakemelding på grunnleggende problemstillinger Sametinget reiser i sine årsmeldinger (jf. bl.a. St.meld. nr. 48 (1998–99) og i St.meld. nr. 7 (2000–2001)). Denne praksisen er det ønskelig at Regjeringen fortsetter med i fremtiden.

Sametinget har oppnådd økt innflytelse og selvstendighet i budsjettssammenheng ved at Sametinget i 1999 ble gitt unntak fra Bevilgningsreglementets § 4. Sametinget får nå bevilgningen fra Kommunal- og regionaldepartementet, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet over 50-poster. Sametinget kan dermed fordele ressursene på eget budsjett innenfor de rammene som er gitt i Stortingets budsjettvedtak. Sametinget mener at rutiner og prosedyrer for behandling av samiske budsjettsaker bør videreutvikles. Da Sametinget nå er en nettobudsjettert virksomhet, forutsetter vi at framtidige overføringer til Sametinget foretas i form av post 50 bevilgninger.

Sametinget viser til at dialogen mellom Sametinget og Regjeringen har utviklet seg positivt når det gjelder budsjettsaker. Dette bør følges opp når det gjelder andre saksområder. Vi har merket oss at Regjeringen i større grad vil ta initiativ til regelmessig dialog og Samarbeid med Sametinget (jf. St.meld. nr. 7 (2000–2001 kap. 3 s. 34). Sametinget forutsetter at Kommunal- og regionaldepartementet som samordnings-departement i samiske saker, koordinerer dette arbeidet i sterkere grad.

Når det gjelder forholdet mellom Sametinget og Stortinget i oppfølgingen av Regjeringens forslag til statsbudsjett og årlige meldinger om Sametingets virksomhet, fungerer ikke dette tilfredsstillende. De ulike fagkomiteene har forskjellig praksis i måten å forholde seg til Sametinget på. Det er ikke tilfredsstillende at noen fagkomiteer forholder seg til Sametinget tilsvarende hvilket som helst lobbyorgan. Det er derfor behov for en klarere prinsipiell drøfting av Stortingets forhold til Sametinget, og hvordan samarbeidet skal tilrettelegges i praksis. Sametinget har fremmet konkrete forslag om dette overfor Stortingets presidentskap.

Sametinget gjør oppmerksom på at det samiske samfunnet fortsatt er i en oppbyggingsfase der det er stort behov for midler og ressurser. Sametinget vil påpeke at det er et stort gap mellom Sametingets prioriteringer og Stortingets rammebevilgninger.

Sametinget har også i denne valgperioden bedt om økt myndighet på en rekke samfunnsområder. Regjeringen og Stortinget har stort sett svart med overføring av forvaltningsansvar for eksisterende ordninger og institusjoner. Dette omfatter Samisk spesialbibliotek, oppgaver innen utdanningsforvaltningen og det særskilte samiske barnehagetilskuddet. Myndighet som er overført er:

1. Den budsjettmessige frihet som unntaket fra Bevilgningsreglementet § 4 medfører.
2. Myndighet og oppgaver innen utdanningsområdet, jf. opplæringsloven § 6–4.

Overføring av forvaltningsansvar og arbeidsoppgaver til Sametinget er viktig. Sametinget har merket seg at Regjeringen fortsatt fortløpende vil vurdere overføring av myndighet og ansvar til Sametinget i saker som angår den samiske befolkningen (jf. St.meld. nr. 7 (2000–2001) punkt 3.1 s. 34). Sametinget gjør oppmerksom på at Regjeringen gikk inn for å overføre forvaltningsansvaret for statstilskuddene til Samisk musikkfestival, Beavvá Sámi Teahter, og De Samiske Samlinger til Sametinget i 1997. Dette gjelder også stipend til samiske kunstnere (jf. St.meld. nr. 41 (1996–97) punktene 12.8 s. 60). Flertallet i Stortingets kommunalkomiteé sluttet seg til dette (jf. Innst.S. nr. 145 (1997–98). Kulturdepartementet overførte statstilskuddet til Samisk musikkfestival til Rikskonsertene i 1999. Resultatet ble en nedgang i det årlige tilskuddet. Urfolkfestivalen Riddu-Riu fikk også reduserte tilskudd. For å berge disse to festivalene, har Sametinget over sitt budsjett for 2001 opprettet en grunntilskuddsordning med kr 350 000 til hver.

Regjeringen har ikke tatt noen initiativ til å overføre noen av de nevnte institusjonene til Sametinget. I oktober 2000 vises det fortsatt til tilskuddsordningen for blant annet disse institusjonene på Kulturdepartementets budsjett (jf. St.meld. nr. 7 (2000–2001) punkt 4.2.2 s. 38). Kunstnerstipendet er heller ikke overført Sametinget. Kontaktutvalget for samiske kulturspørsmål ble

opprettet i 1994 for å legge til rette for en samlet vurdering av tiltak rettet mot samisk kultur og dermed sikre den beste utnyttelsen av ressursene. Kulturdepartementet mener at utvalget fyller den tiltenkte rolle på en egnet måte (jf. St.meld. nr. 41 (1996–97) punkt 12.2 s. 53). Sametinget kan ikke slutte seg til dette. Utvalgets arbeid har ikke medført merkbar framdrift i samiske kultursaker. Sametinget finner det derfor ikke riktig å prioritere økonomiske og personellmessige ressurser til å delta i kontaktutvalget. Det bør legges ned.

1.1.3 Framtidige utfordringer

Sametinget vil arbeide for en styrking av urfolks rettigheter på nasjonalt og internasjonalt nivå. Sametinget er bekymret over den senere tids utvikling av at samiske sedvanemessige rettigheter til utmark avgjøres ved domstoler, samtidig med at rettighetsproblematikken generelt ikke er avklart. I den forbindelse vises det til Utmarkskommisjonens virksomhet i Troms og Nordland og til de privatrettslige reinbeitearealkonflikter i sørsamisk område. Det samiske folk har ikke den nødvendige rettsikkerhet til å hevde sin rett for domstolene. Dette gjelder både i forhold til juridiske og økonomiske spørsmål. Sametinget forventer at den norske stat gjør sitt til at samenes rettstilling fullt ut på en betryggende måte ivaretas i nasjonale og internasjonale domstoler.

Sametinget forventer at Regjeringen sørger for at det inngås avtale mellom Forsvaret og reindriften i forbindelse med Hålkavárre og Porsangmoen skytefelt. Videre er det viktig at Sametinget og lokale myndigheter og næringer er holdt orientert om saken.

Det vises også i den forbindelse til redegjørelsen omkring FN-arbeidet med **urfolkserklæringen** og spørsmålet omkring selvbestemmelse. Det er viktig at Sametinget får en mer fremtredende rolle i arbeidet med menneskerettigheter, både innenfor Norges grenser og utad på den internasjonale arenaen.

Spørsmålene vedrørende urfolkserklæringen bør drøftes på et nivå som er tilfredsstillende og hvor man tar høyde for likeverdighet i drøftelsene. Folkerettens prinsipper om urfolks rettigheter er klar, og gir uomtvistelig uttrykk for at statene må anerkjenne og stadfeste urfolksrettigheter med grunnlag i vedkommende folks rettssystemer og rettsoppfatninger. Samenes rettigheter til egne landområder, vann og naturressurser må respekteres og anerkjennes, og grunnleggende spørsmål vedrørende samiske rettigheter og livsvilkår i fremtiden må avgjøres gjennom drøftinger og forhandlinger mellom Sametinget og staten. En sentral oppgave vil være å innføre *forhandlingsplikt* mellom samene og norske myndigheter i saker hvor dette etter samenes vurdering er nødvendig, særlig på feltene kultur, næring og rettigheter. Denne plikten bør omfatte mer enn en konsultasjon, og må medføre gjensidige forpliktelser. Forhandlingsplikten må reguleres i det norske lovverket. Når det gjelder spørsmålet om urfolks rett til selvbestemmelse gjenstår sentrale prosesser, da det ser ut til at det er ulik forståelse av begrepet selvbestemmelse. Sametingets prinsipp er at urfolk er likeverdig med andre folk. Urfolks rett til selvbestemmelse er nært tilknyttet generell menneskerettigheter. Sametinget forventer at den norske stat bidrar aktivt til at urfolkenes rettigheter og livsvilkår sikres ved at urfolkserklæringen vedtas i FN innen utgangen av urfolkstiåret.

Sametinget vil arbeide for at det legges til rette for at **forum for urfolksspørsmål i FN** blir et effektivt organ i urfolkssaker.

En av de fremste oppgavene for Sametinget i **Barentssamarbeidet** er å styrke urfolksarbeidet. Framgangen i urfolksarbeidet har etter Sametingets mening ikke vært tilfredsstillende. Sametinget viser til at Regjeringen mener at det praktiske urfolksarbeidet er lagt til Barentssamarbeidets regionale nivå, og at hovedoppgaven for det mellomstatlige samarbeidet og de årlige utenriksmøter dermed er særlig å gi urfolksarbeidet politisk støtte (jf. St.meld. nr. 7 (2000–2001) punkt 4.13.5 s 47). Dette representerer ikke noe framskritt i forhold til tidligere tider. Regjeringen har tidligere uttalt at den gjennom det pågående arbeidet i Barentsregionen vil delta i utviklingen av et helhetlig program for urfolk i regionen (St.meld. nr. 41 (1996–97) kap. 5 og boks 5.1 s 18–19). I St.meld. nr. 18 (1997–98) Tillegg til nr. 41, uttales det at Regjeringen har som målsetting at samene skal bli representert i Barentsrådet (jf. boks 18.1 s 22). Utenriksdepartementene i Norge, Sverige og Finland har deltatt i finansieringen av utarbeidelsen av Handlingsprogrammet for urfolk i Barentsregionen 2000–2003. Spørsmålet om urfolkens eller samenes representasjon i Barentsrådet har ikke vært fulgt opp av departementet overfor Sametinget eller andre urfolksorganer i Barentsregionen.

Sametinget viser til at arbeidet med urfolksspørsmål i Barentssamarbeidet har stagnert på grunn av mangel på ressurser. De siste 4 år har det vært gjennomført noen prosjekter, samt at Handlingsprogrammet for urfolk 2000–2003, er utarbeidet. Regionrådet vedtok i 1999 prosjektdelen i programmet. Urfolkssamarbeidet har et ubrukt potensiale. Skal det kunne gis et løft, forutsettes det at nødvendige ressurser stilles til disposisjon for gjennomføring av handlingsprogrammet, og at det gjennomføres noen organisatoriske endringer.

Samisk parlamentarisk råd (SPR) har 06.10.00 foreslått følgende organisering med hensyn til samisk representasjon i Barentsregionens organer: 1: SPR oppnevner samenes representant i Regionrådet, 2: SPR oppnevner samiske representanter til eventuelle arbeidsgrupper i Barentssamarbeidet, og 3: Urfolkene i regionen får én representant i Barentsrådet. Sametinget har sluttet seg til dette, og mener i tillegg at Barentssekretariatets urfolksmedarbeider blir fast representant for urfolkene i Regionkomitéen. En nærmere avtale om dette utarbeides mellom Sametinget og Barentssekretariatet for kommende 2-års periode.

Sametingets deltakelse i **Arktisk råd** hemmes av manglende ressurser som gjør at Sametinget ikke kan delta med den ønskede tyngden. Det er et ønske at Samisk parlamentarisk råd kan bli satt i stand til å ta på seg dette arbeidet, men dette tilsier at rådet må få tilført de nødvendige økonomiske ressursene.

Utenriksdepartementet godkjente oppfølgingsplanen for arbeidet **med urfolk i bistanden**, 12.09.1999. Sametinget fikk liten mulighet til å delta i utarbeidelsen av denne, utover administrativ deltakelse på et arbeidsseminar i saken. Oppfølgingsprogrammet beskriver en rekke problemstillinger Norge må ta stilling til med hensyn til det framtidige engasjementet overfor urfolk i bistanden. Blant annet gjelder dette eventuell medvirkning fra Sametinget. Sametinget er hittil ikke invitert til å delta i drøftelsen av Sametingets eventu-

elle framtidige rolle i bistandsprogrammet for urfolk, verken av Utenriksdepartementet eller NORAD. Sametinget beklager dette meget sterkt.

En av de viktigste oppgavene knyttet til **Samisk parlamentarisk råd** for øyeblikket, er å arbeide fram en tilfredsstillende finansiering av sekretariatsfunksjonene. Det ble søkt om kr 200.000,- fra Utenriksdepartementet til å dekke merutgiftene sekretariatsfunksjonen medfører. Denne søknaden ble avslått av Utenriksdepartementet under henvisning til at de ikke disponerer midler til slike formål. Saken ble tatt opp i fellesmøtet med ministrene som ble avholdt 02.11.00 og det ble der bestemt at man skulle utrede mulige finansieringskilder. Som et samarbeidsorgan har Samisk parlamentarisk råd ikke bare behov for å koordinere arbeidet mellom tingene, men også det arbeidet som retter seg mot nasjonalt og internasjonalt nivå. Det er nødvendig at arbeidet med samiske spørsmål også koordineres mellom de nasjonale myndighetene, og at dette skjer i et samarbeid med sametingspresidentene.

Samarbeidet mellom sameministrene og sametingspresidentene er nå formalisert, men arbeidet i seg selv har ennå ikke kommet skikkelig i gang. For Sametinget vil det være nødvendig å finne frem til en mest mulig hensiktsmessig samarbeidsform med de øvrige sametingene.

Sametinget har foretatt en omorganisering av sitt arbeid med **samisk språk**. Dette medfører at det må foretas endringer i samelovens språkregler. Det gjelder bestemmelsen i § 3–12 om Samisk språkråd. Sametinget vil fremme et forslag om dette overfor Kulturdepartementet. Samtidig vil Sametinget foreslå en utvidelse av forvaltningsområdet for samisk språk (§ 3–1). I tillegg vil Sametinget foreslå endringer i Samelovens valgeregler/bestemmelser.

Når det gjelder de framtidige utfordringene vedrørende **oppgavefordeling mellom stat, region og kommune** vil Sametinget arbeide for at de samiske sakene ivaretas bedre i det norske politiske systemet enn tilfellet er i dag. Det regionale nivået er under omlegging. Sametinget viser til at:

1. Fylkeskommunen har mistet fordelingen av regionalpolitisk økonomisk støtte, men skal ha en strategisk rolle gjennom arbeidet med regionale utviklingsprogram (RUP). RUP-ene skal likevel godkjennes av Kommunaldepartementet.
2. Fylkeskommunen må samarbeide over fylkesgrensen med andre fylkeskommuner på flere saksområder. Det største saksområdet; sykehusene og spesialisthelsetjenestene (andrelinjetjenesten), overtas av staten.
3. Fylkesplanleggingen i tradisjonell forstand har mistet noe av sin funksjon. Kommunene har bygd opp en betydelig planleggings- og tiltakskompetanse, og oppfatter fylkeskommunen å være til hinder for den kommunale egenutvikling.
4. Fylkeskommunen har ikke evnet å utvikle reelle tjenestetilbud overfor den samiske befolkningen med utgangspunkt i statens prinsipielle samepolitiske nyorientering og internasjonal urfolkspolitikk.

På denne bakgrunnen mener Sametinget at fylkeskommunen bør legges ned i sin nåværende form. Et nytt regionalt nivå bør vurderes opprettet i et landsdelsperspektiv. Sametinget forutsetter at samiske spørsmål bygges inn i det nye regionnivået fra grunnen av med utgangspunkt i hensynet til samene som et urfolk i landet. Dette gjelder også uansett framtidig løsning som velges i funksjonsfordelingen mellom stat, region og kommune.

Samiske områder har et potensial med hensyn til økonomisk virksomhet basert på fornybare og ikke-fornybare ressurser. Antatt rike **mineralressurser** har også blitt gjenstand for økende oppmerksomhet. Sametingets prinsipielle holdning er at vi ikke samtykker i å gi letetillatelse så lenge rettighetsspørsmålet ikke er avklart. Det er ikke forsvarlig å gi letetillatelse så lenge det samiske folk ikke har oppnådd tilstrekkelig kontroll over og innflytelse i forvaltningen av de mineralske ressursene. Når det samiske folk i tråd med folkerettslige forpliktelser er sikret en nødvendig innflytelse med hensyn til naturressursene i samiske områder og eiendomsretten er anerkjent, vil Sametinget på bredt grunnlag vurdere på hvilken måte utforskningen av mineraler i de samiske områder skal foregå. Dette innebærer at Sametinget vil bestemme om og eventuelt hvordan mineralressurser i de samiske områdene skal utnyttes i fremtiden. I dette ligger det klare føringer på hvordan ressursene i samiske bosettingsområder bør forvaltes. Det er derfor viktig at Regjeringen legger opp til at den nye mineralloven ikke skal vedtas før samiske rettighetsforhold blir behandlet i Stortinget.

I **verne- og utbyggingsaker** er det viktig at det i vurderingen spesielt vektlegges hvilke konsekvenser eventuelle verne- og utbyggingstiltak vil medføre for det samiske samfunnet som helhet. En av de viktigste rollene for Sametinget er å utforme politikken og legge rammene for utviklingen i det samiske samfunnet. Det er derfor viktig at Sametinget holdes orientert om saker som har stor betydning for det samiske samfunnet.

Sametinget har vedtatt samisk kulturminneplan 1998–2001. Grunnlaget for Sametingets politikk er langsiktig nærings- og samfunnsutvikling i samiske områder der bruken av naturressursene ikke må overskride naturens bæreevne. Begrepene miljø, natur og kultur henger nært sammen. Sametinget tar derfor sikte på å integrere **miljøperspektivet** i hele Sametingets arbeid og virksomhet for å kunne bidra til å realisere en miljøvennlig praksis i det samiske samfunnet gjennom å synliggjøre og understøtte handlingsalternativer som peker i bærekraftig retning. Sametinget vil derfor iverksette arbeidet med å utvikle en **miljømelding** som omhandler Sametingets miljø- og arealperspektiver. Tinget inviterer Miljøverndepartementet til et konstruktivt samarbeid i utarbeidelsen av meldingen.

FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter har fått fornyet aktualitet etter at den i 1999 ble en del av norsk rett. Dette innebærer at konvensjonen ikke lenger bare stiller folkerettslige forpliktelser for Norge som stat, men at norske domstoler og forvaltning nå er forpliktet til å anvende konvensjonen som en del av den interne rett når det treffes konkrete avgjørelser. Artikkel 27 har en kjernesone som forplikter den norske stat til å respektere samiske rettigheter. Staten må unnlate å foreta seg noe som krenker disse rettighetene og den har plikt til å beskytte rettighetene mot inngrep. Sikringen av naturgrunnlaget for urfolkets leveveier er derfor en viktig del av statens forpliktelser overfor urfolket. Staten må forklare hvordan de tenker seg å gjennomføre de forpliktelsene konvensjonen gir.

I St.meld. Nr. 21 (1999–2000) Menneskeverd i sentrum, blir det forslått å opprette et **kompetansesenter for urfolksrettigheter** i Nord-Norge. Sametinget anser etableringen av et eget kompetansesenter for urfolksrettigheter som svært viktig og har anbefalt dette etablert i tilknytning til de eksisterende,

samiske kompetansemiljøene i Kautokeino, nemlig Nordisk samisk institutt og Samisk høgskole. Begge disse institusjonene har kunnskapen og nettverket, både nasjonalt, regionalt og internasjonalt, som er nødvendige for å kunne bistå i senterets arbeid. Samarbeidet vil bidra til at senteret kan fremstå som et spesialisert supplement til de større menneskerettighetsmiljøene.

Når det gjelder det pågående arbeidet i Regjeringen med **oppfølgingen av Samerettsutvalgets utredning for Finnmark**, ber Sametinget om at det konkrete samarbeidet med Sametinget kommer i gang så fort som mulig, slik at Sametinget og Regjeringen kan være like parter i arbeidet.

Det gjenstår fortsatt å oppnevne det nye samerettsutvalget som skal utrede samenes rettigheter i området fra Troms og sørover. Sametinget forventer at tidligere etablert praksis med hensyn til oppnevning av utredningsutvalg, jf. oppnevningen av sedvanerettsgruppen i forbindelse med Samerettsutvalgets arbeid, også følges ved oppnevningen av Samerettsutvalget fra Troms og sørover.

1.1.4 Rettshjelpskontoret for Indre Finnmark

Sametingets president tok i brev av 13.04.2000 kontakt med Stortingets Justiskomiteé i anledning behandlingen av St.meld. nr. 25 (1999–2000) Om fri rettshjelp. Fra Sametingets side ble betydningen av Rettshjelpskontoret understreket, spesielt med tanke på rettsikkerheten for befolkningen i de fire kommunene Kautokeino, Karasjok, Tana og Nesseby. Sametinget så det som et mål at hele virksomheten blir statlig finansiert. Stortinget ba i sin behandling om at virksomheten i hovedsak bør drive etter rammene for rettshjelpsloven. Det ble blant annet vist til at kontoret ikke lenger skal gi fri rettshjelp til alle.

Sametinget ser det som svært viktig at man i fortsettelsen sikrer at sentrale grupper som tidligere har benyttet seg av tilbudet, ikke blir utestengt. Det gjelder i særlig grad primærnæringsutøvere som reindriftssamer, jordbrukere og kystfiskere. Sametinget finner grunn til å minne om bakgrunnen for opprettelsen av Rettshjelpskontoret. Det er lav advokatdekning i disse kommunene, kun en advokat på deltid. Dessuten vet man av erfaring at befolkningen i disse kommunene ut i fra språklige og kulturelle hensyn i mindre grad enn ellers kontakter advokater. Sametinget mener det er grunn til å understreke den spesielle situasjonen i indre Finnmark, og at driften av Rettshjelpskontoret må opprettholdes på et forsvarlig nivå tilpasset de kulturelle forholdene man har i området.

Når det gjelder de årlige forhandlingene om en **reindrifftsavtale**, er det en hovedutfordring for partene å bidra til å sikre produktiviteten i reindriften (Reindrifftsavtalen 2000–2001). Bildet er imidlertid sammensatt og deler av de faktorene som påvirker produktiviteten er ikke tema i forhandlingene. Det gjelder spesielt rovviltforvaltningen og grunnlaget for beiteressursene. Det å sikre beite- og arealgrunnlaget for næringen er klart en av de aller største utfordringene man står overfor i reindriften. Sametinget finner grunn til å understreke at de stadige inngrepene i reindriften områder er en alvorlig trussel for næringen. Reindriften rettigheter er sentrale, og det er avgjørende at reindriften arealer sikres for fremtidige generasjoner.

Sametinget har observatørstatus på statens side under de årlige forhandlingene om en reindriftsavtale. Tinget ønsker nå en gjennomgang av denne ordningen, med sikte på en selvstendig observatørrolle.

Når det gjelder **rovviltforvaltningen** er det avgjørende at det ses i lys av de forpliktelser myndighetene har for å beskytte det materielle kulturgrunnlaget for samene som urfolk. Det er derfor viktig for Sametinget å kunne delta og legge premisser for arbeidet og prosessene som pågår mht. til rovviltforvaltningen.

Sametinget har foreslått å iverksette et **5-årig program for utvikling av duodji**. Målet er å bedre rammebetingelsene for duodji som kultur, fag og næring. Duodji er en viktig kulturbærer og Sametinget ser det som stor utfordring å styrke kulturen gjennom en levedyktig og lønnsom næring. I fremtiden vil det være viktig at duodji består som næring, og at dette tilpasses dagens behov både som eneyrke og som del i næringskombinasjoner. Interessen for å etablere seg innenfor tradisjonell duodji som næringsvei er jevnt over høy, særlig i næringskombinasjonssammenheng. Sektoren kjennetegnes i dag med svak inntjening og lav lønnsomhet.

Det vil være en stor utfordring å sørge for at de som tar svennebrev etablerer seg i duodjinæringen. Næringen har behov for den kompetansen som disse har ervervet seg. Sametinget arbeider for større samsvar mellom fagbrevutdanningen i duodji og jobbmuligheter etter endt utdanning.

I sammenheng med lov om fagopplæring i arbeidslivet, samt at duodji er godkjent som et verneverdig fag, er det opprettet opplæringskontorer for å koordinere og effektivisere fagopplæringen. Disse kontorene sliter med svak driftsøkonomi. Sametinget har sammen med fagopplæringsrådet uttalt at ansvaret for finansiering av opplæringskontorene og dermed fagutdanningen i duodji ligger hos Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Sametinget har valgt å delfinansiere drift av disse kontorene inntil saken er avklart med departementet.

Opplæringskontorene har i dag få lærlinger, noe som ikke gir grunnlag for en selv bærende drift. I dialog med Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet er det gitt orientering om at Opplæringsavdelingen i departementet er i gang med å utarbeide modeller for både drift av opplæringskontorer og lærlinglønn for de som faller inn under ordningen for små- og verneverdige fag.

Utmarkshøsting som innlandsfiske og høsting av vilt og bær, har vært og er en viktig del av livsgrunnlaget for den fastboende samiske befolkningen som viktig matauke og næringskilde. Regelverket må da tilpasses dette. Sametinget ser nødvendigheten av å opprette mottak for utmarksprodukter/fisk i nærheten av de store hvitfiskressursene, samt gjennomføre større kultivering av vann med hvitfisk i Indre Finnmark.

Etter Sametingets oppfatning har Regjeringen v/Statsskog fratatt fastboende samer rettigheter i tilknytning til utmarkshøsting. Sametinget ser det som helt nødvendig å gjennomgå regler for høsting av utmarkressurser, spesielt innlandsfiske og jakt.

Det må være en målsetting å styre bruken av **motorisert ferdsel** i utmarka slik at den dekker behovet til de lokalsamfunnene som tradisjonelt bruker områdene.

Bygging av fritidshytter og gammer i reinbeiteområder bør begrenses. Likevel må ikke slik bygging være til hinder for fastboende som utøver tradisjonell utmarksnæring. Videre må områdetilhørighet vurderes annerledes enn ved generell bygging til fritidsformål.

Sametinget er av den mening at samiske fiskere har rett etter gammel sedvane og etter folkeretten til sin rettmessige del av **fiskeressursene** i de samiske områdene. Sametinget mener derfor det er viktig med en langsiktig og bærekraftig utnyttelse av kyst- og fjordressursene, der de lokale næringsutøverne får en mye større og friere tilgang til kyst- og fjordressursene.

Sametinget vil i tillegg til deltagelse i Reguleringsrådet, arbeide for å finne nye metoder og arenaer for å utvide det politiske og administrative samarbeidet mellom Fiskeridepartementet og Sametinget. Dette arbeidet vil ha avgjørende betydning for å kunne ivareta det samiske folks rett til deltakelse i fiskerier.

Sametinget vil igangsette hovedprosjektet «Bærekraftig utvikling i utvalgte fjorder» sammen med de tre nordnorske fylkeskommunene, Fiskeridepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Miljøverndepartementet. Prosjektet er en praktisk oppfølging av Sametingets handlingsplanen for samiske kyst- og fjordområder og Lokal Agenda-21 prosjektet.

Sametinget vil arbeide for å få til et prøveprosjekt angående «lokal forvaltning» av kongekrabbe, slik at fremtidig fangst og forvaltning av kongekrabben kan komme de lokale fiskerne til gode og bli tuftet på lokale variasjoner og tilpasninger.

Sametinget vil arbeide for at Fiskeridepartementet oppnevner en arbeidsgruppe som skal belyse problemstillinger som naturlig tilligger forvaltning og fangst av kysttorsk. Arbeidsgruppens mål må være å få til en langsiktig og bærekraftig utvikling av bestandene, slik at grunnlaget for bo- og sysselsettingen i samiske kyst- og fjordområder opprettholdes.

Sametinget vil følge opp sitt arbeid i behandlingen av NOU 1999: 9 Til laks at alle kan ingen gjera slik at historiske samiske rettigheter innen laksefiske blir ivaretatt og at de store lakseførende vassdragene som er viktig i bevaring og utvikling av samisk språk, kultur og næring, blir skjermet mot spredning av farlige sykdommer og parasitter. Sametinget vil fortsette sitt arbeid med å få gjennomført en egen utredning om laksens betydning for samisk kultur, næring og samfunnsliv. Grensekommisjonens arbeid innen laksefiske i Tanavassdraget og lakseoppdrett må også knyttes til dette arbeidet.

I Porsanger-, Tana- og Varangerfjorden forårsaker selen store skader på fiskebestanden. Likevel vil Sametinget presisere at sel ikke bare må oppfattes som et problem for lokale fiskere, men også som en ressurs bl.a. i form av kjøtt og skinn.

I likhet med andre primærnæringer kan **jordbruk** i samiske områder – gjerne i kombinasjoner med andre næringer og yrker bidra og gi et viktig bidrag til å opprettholde bo- og sysselsetting i samiske områder.

En forutsetning for å lykkes med å opprettholde sysselsettingen i landbruket er at samarbeidet med landbruksmyndighetene videreføres. Ved utformingen av den nasjonale landbrukspolitikken må Sametinget bli en sentral premissleverandør. Utviklingen med nedlegging av gårdsbruk utarmer jordbruksmiljøet. Den største utfordringen for Sametinget er å få stoppet og snudd

denne tendensen, av hensyn til sysselsettingen og dermed bosettingen i de samiske områdene. Muligheten for salg av melkekvoter kan utarme næringsgrunnlaget i mange bygder. Det må etableres statlige finansieringsordninger for gårdbrukere til å kunne kjøpe opp kvoter. Da man opplever at infrastrukturen nedbygges og slakterier nedlegges, er det viktig ikke bare med etablering av finansieringsordninger, men også med nytt produkt- og markedsorientering. Det må tas sikte på utvikling av nye produkter, fange opp signaler fra kunder om endrede ønsker og behov, samt å finne nye markeder, for eksempel det russiske markedet.

Sametinget vil arbeide for at det gjennomføres et eget verdiskapningsprogram i samiske områder som tar hensyn til og synliggjør grenseflatene mellom jordbruk, fiske, reindrift og duodji, slik at man oppnår et helhetlig samisk samfunnsmessig perspektiv i programmet.

Verdiskapningsprogrammet kan øke verdiskapningen i jordbruket både i produsentleddet og i videreforedlingsleddet så som meierier og slakterier. Satsing på videreforedling, nisjeproduksjon og utvikling av nye produkter for markedet vil kunne bidra til en positiv utvikling for hele jordbruksnæringen. Det vil være en stor utfordring å få gjeninnført hjemmeslakting av sau. En annen utfordring for næringen er å redusere antallet rovdyrskader på bufe. En bør også søke å få etablert et samarbeid med reindriften for felles bruk av utmarksressursene.

Med bakgrunn i en bærekraftig og miljøvennlig utvikling innenfor landbruket må også Sametinget være med på å styrke den økologiske matvareproduksjonen. Dette er også i tråd med de nasjonale satsingen innenfor næringen.

Sametinget ønsker å utvikle et **reiseliv** som bygger på egen kultur, samtidig må man være påpasselig med at konflikten med andre deler av de samiske næringsvirksomhetene blir minimal. Sametinget ser det som viktig at samene selv tar initiativet og er aktive samarbeidspartnere og premissleverandører ved utformingen og gjennomføringen av reiselivsvirksomhet i samiske bruks- og bosettingsområder.

En av Sametingets store utfordringer blir å fortsatt arbeide for å bedre skole- og barnehagetilbudet for samiske **barn og unge**. I prosjektperioden (Sametingets barn og unge-prosjekt 1998 – 2000) kom det signaler om at det samiske tilbudet i disse institusjonene ikke er tilfredsstillende. Barnehagen og skolen, inkludert skolefritidsordninger, er dagens hovedarenaer for overføring av samisk språk og kulturarv til nye generasjoner. Kun samiske elever i grunnskolen i visse områder får i dag opplæring etter den samiske læreplanen L-97 Samisk. Målet er at så mange som mulig skal få slik opplæring. Det er nødvendig å styrke samiskopplæringen på alle nivåene, dvs. første-, andre- og fremmedspråkopplæring. Overføringen av samisk språk og samiske verdier til samiske barn står i en særstilling i det arbeidet som er gjennomført så lang, også sett i lys av språk som et identitetsskapende element. Et av målsettingene for Sametinget er å styrke samiske barn og unges identitet og tilknytning til det samiske samfunnet. For at dette skal lykkes må språkutvikling og språkvitalisering gis høy prioritet. En forutsetning for å fremme samisk kultur er at samiske barn og unge opplever en kulturell kontinuitet med hensyn til samiskhet. Dette krever en omfattende og mangfoldig satsing på flere områder – en

satsing som involverer mange aktører. Det må skje i et forpliktende og strukturert samarbeid mellom involverte aktører. Det må tas hensyn til samiske barns og unges synspunkter ved at de aktivt er med på å utforme og gjennomføre tiltak. Ungdomskonferansen vil få en sentral rolle i dette arbeidet (Jf. kap. 2.6).

Videre er det viktig at det setter i verk tiltak som skal forebygge mobbing, intoleranse, fremmedfrykt, vold og rasistiske holdninger generelt i det samiske og norske samfunnet og spesielt i barnhager og i skolene. Sametinget be regjeringen prioritere særskilte midler til dette forholdet.

Fremtidige politiske utfordringer innen **utdanning** er at Sametinget skal være en pådriver i utviklingen av et samisk innhold i utdanning på alle nivåer i det norske utdanningssystemet og å arbeide for at Sametinget tilføres økonomiske midler til bl.a. FOU i samisk utdanning og Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT). Det er også behov for å dokumentere hvordan samisk opplæring fungerer utenfor forvaltningsområdet for samisk språk for deretter å arbeide for at elever utenfor forvaltningsområdet for samisk språk får et fullverdig opplæringstilbud i samisk. Videre er det viktig å sikre at den individuelle retten til opplæring i samisk blir gjort gjeldende, både på grunnskolenivå og i videregående opplæring. At Sametinget får forvaltningsansvar over timer til opplæring i og på samisk vil være viktig i denne sammenhengen. Sametinget vil arbeide for å styrke samisk innhold i samiske barnehager og barnehager med samiske barn, og bidra til at utvikling av samiske læremidler skjer i tråd med vedtatte planer. Innenfor det samiske spesialpedagogiske feltet skal man arbeide for å få økt kompetansenivået slik at tilbudet samsvarer med brukernes behov. Sametinget mener at samisk videregående opplæring må forbedres betraktelig. Dette må ses i forhold til evaluering av reform 94 Samisk videregående opplæring. Dette arbeidet må følges opp av sentrale myndigheter. De samiske videregående skolene overføres Sametingets ansvarsområde.

Det må settes i verk en prosess mellom Sametinget og KUF. Sametinget har gitt en høringsuttalelse til NOU 3:2000 Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner. Sametinget var sammenfattende høringsinstans, og fikk på denne måten klarhet i hva de ulike institusjonene vektla i sin vurdering av utvalgsarbeidet. Sametinget mener at Samisk lærerutdanning må utvikles til en samisk lærerutdanning gjeldende for hele Sápmi hvor dette utvikles og organiseres i tilknytning til Samisk Parlamentarisk Råd og der også regjeringene i de respektive landene involveres i arbeidet. Inntil Samisk Parlamentarisk Råd er fullverdig etablert, må ansvar og myndighet avklares gjennom et konkret samarbeid mellom regjeringen og Sametinget i Norge. Sametinget støtter i store trekk de tilrådingene som utvalget foreslo både innenfor utvikling av et samisk utdanningsnettverk mellom de ulike utdanningsinstitusjonene, innenfor samisk førskolelærerutdanning, samisk allmennlærerutdanning, samisk yrkesfaglærerutdanning og samisk praktisk-pedagogisk utdanning. Sametinget vektlegger også at det utvikles etter- og videreutdanningstilbud som ivaretar behovene i den samiske skolen. Sametinget er videre svært bekymret for rekrutteringen til dagens samiske lærerutdanning og skisserer ulike tiltak for å bedre rekrutteringssituasjonen. Sametinget støtter utvalgets tilråding om at samisk lærerutdanning må være en forskningsbasert lærerutdanning for å realisere de intensjonene som utdanningen legger opp til. I den

forbindelse foreslår Sametinget at det bygges opp et 10-årig rekrutteringsprogram og et 10-årig forsknings- og revitaliseringsprogram for samisk språk for å realisere dette. Dette må skje til alle de utdanningsinstitusjonene som har fått eller vil få klart definerte oppgaver i forhold til samisk lærerutdanning. Sametinget forventer at regjeringen følger opp foreliggende utredning med en egen stortingsmelding om samisk lærerutdanning. Sametinget har gitt høringsuttalelse til NOU 2000: 14 «Frihet med ansvar» – Om høgere utdanning og forskning. Sametinget har avgrenset sin høringsuttalelse til kap. 19 «Høgere utdanning og forskning i det samiske samfunn» og kap 12. «Ledelse og styring av institusjonene». Sametinget vil arbeide for at all forskning og utdanning for samer må skje uti fra behov i det samiske samfunnet. Dette innebærer at både forskning og høgere utdanning må ta utgangspunkt i og hensyn til behov i de ulike samiske samfunnene og være relevant også for samisk næringsutvikling. Med hensyn til rekruttering av samer til forskning og høgere utdanning må iverksettes et 10-års program for oppbygging og utvikling av samisk forskning. Miljøet ved Nordisk Samisk Institutt og Samisk høgskole skaper muligheter for oppbygging av et samisk universitet der samisk språk benyttes muntlig og skriftlig, noe som igjen bidrar til å styrke språkets utvikling blant annet gjennom undervisning og forskning. Sametinget vektlegger at det må etableres et eget samisk forskningsråd med allsamisk perspektiv som skal ha et overordnet ansvar for utformingen av samisk utdannings- og forskningspolitikk i nordområdet. Dette rådgivende organet må utvikles til å ha tilknytning til Samisk Parlamentarisk råd. Det er også viktig å utvikle et eget organ som tar seg av de etiske problemstillingene i samisk forskning.

Sametinget henstiller Regjeringen om at det utarbeides en egen stortingsmelding om samisk høgere utdanning og forskning som bør omfatte både NOU 3:2000 Samisk lærerutdanning- mellom ulike kunnskapstradisjoner og NOU 14:2000 Frihet med ansvar- om høgere utdanning og forskning.

Sametinget vil arbeide for at det på sentralt nivå settes klare rammer for hvordan målet om en likeverdig **helse- og sosialtjeneste** for det samiske folk skal nås. Endringsprosesser er tidkrevende, men Sametinget mener likevel at ansvaret for satsingen på integrering av det samiske perspektivet i helse- og sosialtjenesten må pålegges fylkeskommunale og kommunale institusjoner i samiske bosettingsområder. Sametinget mener også at en viktig del av integreringen er å synliggjøre den samiske dimensjonen i dokumenter som omhandler helse- og sosialtjenesten i Norge. I dag «oppfordres» helse- og sosialtjenesten til å ivareta det samiske folks behov i særskilte dokument, eksempelvis i NOU 1995: 6. Dette bidrar til at det kun er spesielt interesserte fagfolk/institusjoner som arbeider for å integrere det samiske perspektivet i helse- og sosialtjenesten.

I tillegg mener Sametinget at det er nødvendig å fortsette med prosjektmiddeltildelingen utover prosjektperioden til Sosial- og helsedepartementet som går ut i 2001, noe som ventelig vil bidra til å bedre tjenestetilbudet for samene. I utviklingen av en tilpasset tjeneste for samene er det en lang vei å gå, både med hensyn til bruk av samisk språk og til samisk kulturforståelse, og også til fysisk tilrettelegging av institusjoner og endring av innholdet i tjenesten. Med prosjektmiddeltildelingen er det ikke mulig å gjøre de store grepene i endringen av helse- og sosialtjenesten til samiske formål, og det er flere

målområder i NOU 1995: 6 som ikke er berørt i det hele tatt, for eksempel arbeidsmiljøet i reindriften. Sametinget vil derfor arbeide for at prosjektmiddeltildelingen fortsetter og at rammene for tildelingen øker.

Det er et stort behov for forskning innenfor helse- og sosialfag i forbindelse med en tilrettelagt tjeneste for det samiske folk. Sametinget vil arbeide for at Sosial- og helsedepartementet bidrar til at det bevilges midler til et forskningsprogram, slik det framkommer i utredning om samisk helseforskningsenhet i Karasjok og som nå er under etablering. Forskningsprogrammets innhold må klargjøres nærmere mellom samisk helseforskning, samiske helseinstitusjoner, Sametinget og Sosial- og helsedepartementet.

I tilpasningen av helse- og sosialtilbudet for samene er det nødvendig å innhente kompetanse fra andre urfolk som lever i minoritetsforhold til andre befolkningsgrupper. Internasjonalt helsearbeid blant urfolk må prioriteres, blant annet i forhold Verdens helseorganisasjon (WHO). Sametinget kan på denne måten innhente kunnskap om tilpasning av helse- og sosialtjenesten fra andre urfolk og eventuelt tilføre erfaringer om helse og sosialt arbeid fra samiske områder. Det internasjonale samarbeidet løftes til Samisk parlamentarisk råd.

Sametinget står overfor store utfordringer innenfor samisk kultur. Tinget vil derfor fremme forslag til tiltak som styrker **samisk kunst og kulturliv**. Ved utforming av en framtidig samisk kulturpolitikk for barn og unge, er det viktig å ta med i vurderingen de betydelige endringene som har skjedd i nyere tid og i de senere år. Mangfoldet i oppvekstmiljø og språk må gjenspeiles spesielt i bruken av midler til styrking av oppvekstvilkårene for samiske barn og unge. Det vil være viktig å få frem varierte tiltak i de samiske områdene, og under temaområder som hittil ikke har vært særlig fremtredende. Siden Samisk kulturråd ble opprettet har utviklingen gitt muligheter for en bevisst kulturutvikling.

Det samiske samfunnet står likevel overfor et nylig påbegynt arbeid innenfor sentrale kulturområder, og sammenlignet med situasjonen for majoritetskulturen er det fortsatt begrenset handlingsrom for en aktiv samisk kulturutvikling. I den videre prosessen med å styrke og utvikle samisk kultur er Sametinget avhengig av forståelse, samspill og oppfølging fra sentrale myndigheter, spesielt Kulturdepartementet.

Et viktig kultursatsingsområde for Sametinget er sikringen og etableringen av samiske kultursentra. Samiske kultursentra har en sentral rolle i samiske kulturutvikling. Dette gjelder spesielt i områder der samisk språk og kultur står svakt. En stor del av den samiske befolkningen bor spredt og gjerne i områder med svak infrastruktur.

De budsjetttrammene som stilles til disposisjon for samiske kulturinstitusjoner er ikke tilfredsstillende. Det avdekkes et stadig større behov, og antallet institusjoner som henvender seg til Sametinget med tanke på finansiering av drift har økt. Dette er i og for seg positivt. For Sametinget vil det bli en utfordring å få økt de økonomiske rammene for driftsmidler til samiske kulturhus/kulturinstitusjoner slik at de kan være tilfredsstillende i forhold til behovet.

Sametinget henstiller til Kulturdepartementet å ta ansvaret for at samisk tusenårssted Øst-Samisk museum kan etableres og at det avsettes midler over statsbudsjettet i 2002.

Sametinget viser til at statens navnekonsulenttjeneste for samiske stedsnavn i dag ligger hos Norsk språkråd. Sametinget har større kompetanse i samisk språk og samiske stedsnavn enn språkrådet. Videre har tinget bedre organisatoriske og øvrige faglige forutsetninger til å styrke arbeidet med samiske stedsnavn. Navnekonsulenttjenesten foreslås derfor overført Sametinget.

Sametinget har i 2000 arbeidet aktivt for å styrke samiske museer og det er blant annet laget en egen samisk museumsutredning for framtidig organiserings- og styringsstruktur. Den særlige utfordringen samiske museer står overfor handler om at de skal være arena og aktør i en dialog om kulturell selvforståelse og identitet både i en indre og ytre kontekst. Ved siden av de faktiske og praktiske konsekvensene som følger av språk, vil det kulturkritiske spørrende perspektivet derfor ha flere dimensjoner. Utfordringen ligger i å virke til kritisk refleksjon omkring kultur, historie og identitet i to overlappende sammenhenger, den ene minoritetens, den andre majoritetssamfunnets, og samtidig bidra til en positiv samisk selvforståelse. For det samiske samfunnet vil dette best kunne oppnås gjennom utvikling av en samisk **museumpolitikk** der det samiske samfunn selv tar ansvar for hvordan kulturarven skal vernes og brukes.

Sametinget har satsset på samiske museer i budsjettet for 2001. Det forventes at Kulturdepartementet aktivt følger opp Sametingets initiativ for forvaltning av museer og realisering av Østsamisk museum som samisk nasjonalt tusenårssted. Sametinget har et samisk nasjonalt ansvar for å utforme en **samisk kunstopolitikk** som ivaretar og styrker utviklingen av samisk kunst. Sametinget forventer at Kulturdepartementet tilrettelegger ressurser slik at samisk kunstmuseum og samisk kunstutdanning på høyere nivå, som er under planlegging, kan realiseres.

Overordnede nasjonale kulturpolitiske målsettinger må klart definere de **samiske mediernes** rolle og betydning i forhold til den samiske befolkningens behov og krav til kulturytring, ytringsfriheter, orientering og demokratisk deltagelse. Gjennom en bevisst samisk kulturpolitisk satsing kan en språklig og kulturell utarming som følge av den mediepolitiske utviklingen forhindres.

Sametinget tar sikte på å utarbeide en helhetlig samisk mediepolitikk som ivaretar det samiske folks behov generelt og barn og unges behov spesielt, for daglig kringkastings- og pressetilbud, samt periodiske publikasjoner. Det vises for øvrig til Sametingets uttalelse til NOU 2000: 15 Pressepolitikk ved tusenårsskiftet (sak 46/00), om samiske TV-sendinger (sak 51/00) og sak R/147/00. Sametinget forutsetter at Regjeringen stiller de nødvendige ressursene til gjennomføringen av en slik satsing.

1.2 Det politiske arbeidet i Sametinget i år 2000

1.2.1 Rettigheter

I dette kapittelet presenteres sentrale saksområder som Sametinget har arbeidet med i løpet av 2000. Vedtakene som det refereres til er fattet av et flertall i Sametingets plenum. Mindretallsforslagene fremgår av Sametingets protokoll.

ler. I saker som er behandlet i Sametingets plenum vises det til det enkelte saksnummer .

Sametinget er fortsatt av den oppfatning at mineralloven ikke må vedtas før forvaltningsordninger som ivaretar samiske rettigheter i større grad er vedtatt. Forslaget til ny minerallov må derfor utsettes inntil Samerettsutvalget arbeid er behandlet i Stortinget, da en del av forslaget til ny minerallov griper inn i debatten om retten til land og vann som Samerettsutvalgets innstilling har behandlet. For å få en samlet og samordnet behandling av forhold som griper inn i rettsforhold i samiske områder er det viktig at forslagene i mineralloven også må ses i sammenheng med samerettsutvalgets innstilling.

Arbeidet med oppfølgingen av Samerettsutvalgets utredning for Finnmark NOU 1997:4 som pågår i Regjeringen er standardsettende for det videre rettighetsarbeidet i forhold til samene. Norge tar sikte på å være et foregangsland når det gjelder internasjonale menneskerettigheter. Sametinget forventer at staten i sitt arbeid med samenes rettigheter, følger de standardene som utvikles i internasjonale sammenhenger og legger dette til grunn i den interne prosessen som pågår. Sametinget ser det som avgjørende at de sedvanerettslige spørsmålene også vektlegges i arbeidet. Sametinget ønsker et samarbeid med Regjeringen i det videre arbeidet, og at man får til en formalisering av et samarbeid. I områdene utenfor Finnmark er det store og omfattende oppgaver som venter. Det er foreløpig ikke oppnevnt et utvalg for området sør for Finnmark. Mandatet og lederen for utvalget er imidlertid klare. Regjeringen har gitt uttrykk for at Sametinget skal kunne foreslå 3 av 14 representanter til det nye Samerettsutvalget. Dette er Sametinget ikke på noen måte tilfreds med. Fra Sametinget er det understreket at Sametinget må foreslå halvparten av medlemmene til utvalget.

I St. meld nr. 21 (1999–2000) Menneskeverd i sentrum – handlingsplan for menneskerettigheter går regjeringen inn for å styrke menneskerettighetsarbeidet, også innenfor landets grenser. Sametinget behandlet meldingen i sitt plenumsmøte i 28.02.–03.03.00. I sine merknader til meldingen påpeker Sametinget blant annet at samenes rett til selvbestemmelse har sitt fundament i internasjonal rett og at det ikke kan utvikles en egen definisjon for urfolks selvbestemmelse. Selvbestemmelse er det viktigste grunnlaget for arbeidet med samepolitiske spørsmål. Dette omfatter også retten til og forvaltningen av land og vann, siden dette utgjør grunnlaget for det samiske samfunnsutvikling.

Videre ga Sametinget uttrykk for at det er gledelig at det skal etableres et kompetansesenter for urfolksrettigheter, og anbefalte dette lokalisert til Kautokeino. Sametinget har som prinsipp at samene selv har den største kompetansen når det gjelder urfolksspørsmål, både nasjonalt og internasjonalt. Sametinget ba også om en større innsats på områder som helse, barn, kvinner, informasjon og rettssikkerhet. I sitt vedtak påpekte Sametingets også den faren som et for høyt antall rovdyr utgjør overfor den samiske reindriften, idet en prioritering av rovdyr undergraver folks eksistensvilkår og menneskerettighetskonvensjonene som skal sikre samisk kultur og næringsliv. Sametinget ba også om at ILO-konvensjon nr. 169 innarbeides i norsk lov og viser til at dette er et av de viktigste menneskerettighets-instrumentene i urfolksspørsmål. Når det gjelder menneskerettighetsarbeidet på internasjonalt nivå, påpekte Sametinget behovet for å styrke dette arbeidet både når det gjelder

FN, Arktisk råd, Barentssamarbeidet og arbeidet med en nordisk samekonvensjon.

Sametinget viste også til den urovekkende situasjonen i Tibet, og oppfordret norske myndigheter til å ta opp saken som medlem av FNs menneskerettighetskommisjon.

1.2.2 Samisk språk

Sametingets arbeid med språk ivaretas av Samisk Språkråd. I hht. forskrift til samelovens språkregler skal språkrådet bl.a. arbeide for å utvikle samisk terminologi. Til terminologiarbeidet har språkrådet utnevnt tre fagtermgrupper som skal behandle og godkjenne de forskjellige språkgruppens termer. Fagtermgruppene gjennomgår, behandler nye ord og termer og fremmer forslag til vedtak for språkrådet. Språkrådet behandler forslaget og gjør det formelle vedtak. Utvikling av samisk terminologi er meget viktig for å kunne bevare og styrke bruken av samisk. Forutsetningen for at samisk kan brukes i faglige sammenhenger, er at det finnes fagterminologi og fagbegreper på samisk som dekker behovet i alle situasjoner.

I forskrift til samelovens språkregler § 2.2 e heter det at Samisk språkråd skal føre en oversikt over kvalifiserte oversettere og tolker. Samisk språkråd har en godkjenningsordning som kan gi grunnlag for registrering av godkjente tolker. Denne ordningen er først og fremst for samiske tolker i Norge, men i prinsippet bør det være en felles tolkeordning for samisktalende i Norden.

Samisk språkråd har hatt en arbeidsgruppe som har fremmet forslag til hvordan en slik autorisasjonsordning skal fungere. Språkrådet har vedtatt forslaget i sak SG 21/95. Autorisasjonsordningen består av to separate deler, tolkeprøve og autorisasjonsbevillingen. Tolkeprøven vil gi yrkesaktive tolker en mulighet til å få dokumentert sin kompetanse. Bestått tolkeprøve gir kandidater mulighet til å søke om tolkebevilling som gir de rett til yrkestittel *autorisert tolk*. Ved bruk av autorisert tolk, vil tolkebrukere være garantert en forsvarlig standard av tolking.

Samelovens språkregler pålegger Samisk språkråd i Norge å samarbeide over landegrensene (se § 2 c og f). Det er flere prinsipielle saker som språknemnda må behandle som direkte berører språkrådets arbeid, F.eks. er det nødvendig med felles nordiske løsninger for terminologi, normering- og rettskrivningsspørsmål i forhold til ulike språkgrupper. Arbeidet som Samisk språknemnd gjør er meget viktig for å verne og fremme samisk språk, og det er meget viktig at dette organet nå er kommet i funksjon igjen, ikke bare på politisk, men også administrativt.

Samisk språkråd viser til forskrifter for samelovens språkregler og Sametingets vedtak i sak 45/94 hvor språkrådet pålegges å gjennomføre språkbruksundersøkelser for Sametinget hvert fjerde år. En slik språkbruksundersøkelse vil være et nødvendig grunnlagsdokument til Regjeringens melding om norsk samepolitikk til Stortinget hvert 4. år. Dette er første gang språkrådet har gjennomført en slik språkbruksundersøkelse. Resultatet av undersøkelsen er å finne under pkt. 4 i Samisk språkråds egen årsmelding 2000. Forarbeidet til undersøkelsen er gjort i 1999, og prosjektet er gjennomført i år 2000.

Voksnes rett til samisk opplæring

I henhold til samelovens § 3–8 har enhver rett til opplæring i samisk. Samelovens § 3–7 gir rett til permisjon med lønn for tilsatte i et lokalt eller regionalt offentlig organ i forvaltningsområdet. Det er en forutsetning at organet har behov for slik kunnskap. I flg. § 3–7 kan det synes enkelt for tilsatte i offentlige administrasjoner å få permisjon med lønn for samisk opplæring, og i flg. § 3–8 med dens forskrifter synes det som om det er enkelt å få samisk opplæringen gratis. Praksis viser at dette ikke fungerer i hht. lovens intensjon. Realiteten viser at § 3–8 og dens forskrifter kun gjelder for nordsamisk, for DAVVIN- og SÁMÁS-kursene og for opplæringsorganisasjonene. Språkrådets største utfordring er å informere om hvilke rettigheter enkeltpersoner har til bruk av og opplæring i samisk språk i medhold av samelovens språkregler og lov om voksenopplæring. (Oppfølging av grunnskoleloven og lov om videregående skoler hører til andre institusjoner). Det ligger et stort arbeid i å nå målsettingen i samelovens § 1–5 : Samisk og norsk er likeverdige språk. De skal være likestilte språk etter bestemmelsene i kapittel 3. Samisk språkråd skal ikke bare føre tilsyn med at offentlige institusjoner følger bestemmelsene, men også arbeide for å oppmuntre enkeltpersoner til bruk av samisk språk i alle sammenhenger både privat og offentlig slik at intensjonene i § 1–1 og § 1–5 kan oppnås. Samisk språkråd har i flere år foreslått at det gis økonomisk støtte til gjennomføring av nevnte tiltak fordi erfaringene har hittil vist at samelovens §§ 3–7 og 3–8 kun er papirbestemmelser så lenge det ikke gis egne midler til dette.

Sametingets plenum vedtok i sak 22/00 at forvaltningen av ordningen med utdanningsstipend til samisk ungdom flyttes fra Samisk språkråd til Sametingets opplæringsavdeling fra og med høstsemesteret 2000.

1.2.3 Utdanning og forskning

Fra 1. januar 2000 opphørte Samisk utdanningsråd som et rådgivende organ for Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Fra samme dato ble sekretariatet omorganisert som en egen avdeling i Sametingets hovedadministrasjon.

Sametinget har igangsatt et utredningsarbeid der hensikten er å kartlegge opplæringstilbudet i og på samisk for elever i grunn- og videregående skole som er bosatt utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Behovet for å kartlegge situasjonen mht. samiskopplæring er stort, da det viser seg at elever utenfor forvaltningsområdet for samisk språk har problemer med å få samiskopplæring, bl.a. fordi retten til opplæring på samisk er knyttet til opplæringslovens «samisk distrikt». Det samme forholdet gjelder for adgangen til å få opplæring etter Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97S). Sametinget har i en rekke år arbeidet for at samiske elever bør få en mulighet til å velge to førstespråk; samisk og norsk, både i grunn- og videregående opplæring. Dette burde hjemles i opplæringsloven. Situasjonen i dag er at mange elever med samisk som førstespråk på grunnskolenivå velger samisk som B/C-språk når de kommer på videregående nivå. Sametinget har bedt om at samisk språk gis status som eget språk ved opptak til høyere utdanning, slik at elevene ikke skal behøve å velge bort samisk som førstespråk for på den måten å oppnå nødvendige tilleggspoeng ved opptak til høyere utdanning. Sametinget har drøftet saken i møte med politisk ledelse ved Kirke-

utdannings- og forskningsdepartementet. I desember har KUF besluttet at elever i videregående opplæring skal kunne velge både samisk og norsk som førstespråk.

Handlingsplanen for Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT) i norsk utdanning er blitt drøftet med politisk ledelse ved KUF, der Sametinget påpekte at den samiske skolen må tas med i IKT-satsingen de kommende årene. Sametinget har ikke fått ta del i midlene som er bevilget til IKT i skolen på landsbasis. Man har i år lagt stor vekt på at Sametinget til neste år skal få forvalte deler av midlene som Stortinget har bevilget til å utvikle bruk av IKT i skolen.

Sametinget har utarbeidet strategisk plan for utvikling av samiske læremidler «Dersom vi alle tar et krafttak, klarer vi det», som i sak 28/00 ble vedtatt av Sametinget i plenum i mai 2000. I planen gjør man rede for dagens læremiddelsituasjon og fremtidige behov, og hva som skal vektlegges og prioriteres i perioden 2001–2005. Ordningen med godkjenning av læremidler opphørte med virkning fra 1. august, og dette innebærer at Sametinget ikke lenger godkjenner læremidler som er påbegynte etter denne dato. Sametinget har i en høringsuttalelse gått imot avviklingen av statlig godkjenning av lærebøker. For å sikre at kvaliteten på læremidlene ivaretas og for at det klart skal fremgå hvilke krav som stilles til ferdigstilte læremidler, har Sametinget utarbeidet kriterier som legges til grunn for tildeling av midler. Det er i tillegg utarbeidet nye søknadsskjemaer slik at det blir enklere for læremiddelprodusentene å vite hva søknaden skal inneholde. Midler til læremiddelprosjekter ble utlyst i oktober 2000, og i den forbindelse ble det avholdt et informasjonsmøte for forlagene og andre læremiddelprodusenter.

Etter råd fra Sametinget etablerte Statlig spesialpedagogisk støttesystem et faglig tyngdepunkt innenfor det spesialpedagogiske feltet som en egen enhet ved Samisk høyskole i Kautokeino. Det samiske tyngdepunktet vil være i drift fra 01.01.2001. Sametinget la vekt på at styrking og utvikling av det spesialpedagogiske tilbudet overfor den samiske befolkningsgruppen må skje innenfor en nettverksmodell. Nettverket må være forankret i et miljø som også arbeider med kompetanseheving innenfor dette fagfeltet. Det må dekke både lule-, nord- og sørsamisk språkområde og det må sikre samordning mellom Pedagogisk Psykologisk tjeneste (PP-tjenesten) og det øvrige lokale og regionale hjelpeapparatet. Sametinget har gått inn for at det opprettes en referansegruppe for tyngdepunktet.

Forvaltningen av det særlige statstilskuddet til samiske barnehager overføres fra Barne- og familiedepartementet til Sametinget fra og med 1. januar 2001. Hensikten med det særskilte tilskuddet til samiske barnehager er å dekke de merutgiftene som et samisk barnehagetilbud medfører og derigjennom sikre at samiske barn i barnehagene får utvikle og styrke sitt samiske språk og sin samiske kulturbakgrunn. Sametinget har mottatt rapport fra Barne- og familiedepartementet om overføringen, og har i den anledning fattet vedtak om at det i løpet av 2001 skal foretas en evaluering av dagens ordning og at det utarbeides retningslinjer hvor kriteriene for tildeling av tilskudd til samiske barnehager fastsettes.

Sametinget har i sak 47/00 avgitt høringsuttalelse til NOU 14:2000 Frihet med ansvar – om høgere utdanning og forskning i Norge. Sametinget valgte å

gi uttalelse selv om Sametinget ikke var en høringsinstans til utredningen. Sametinget har kommet med merknader om samisk utdanning, forskning og formidling i tillegg til styringsstruktur for universitetssektoren.

Sametingsrådet har i brev av 12.07.00 bedt Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet prioritere realisering av et samisk vitenskapsbygg i Kautokeino med fem ulike fagmiljøer som basis.

Sametingsrådet har i sak R 16/00 kommet med merknader til departementets forslag om lovfesting av grunn- og videregående opplæring for voksne, spørsmål om avvikling av statlig godkjenning av lærebøker og forslag til endringer i privatskoleloven. Sametinget er positiv til at retten til grunnskole- og videregående opplæring for voksne lovfestes, og at ansvarfordelingen mellom stat, fylke og kommune klargjøres. Voksne samer skal også ha mulighet til å få opplæring i samisk som første- eller andrespråk i samsvar med L97S. Sametinget ser det som nødvendig at det gjøres en utredning som beskriver hvilke behov som vil finnes i fremtidens samiske samfunn og hvilke tiltak som er nødvendig for å iverksette og ivareta samfunnets og den enkeltes behov.

Sametinget gikk imot at ordning med statlig godkjenning av samiske lærebøker avvikles. Det vises til at produksjon av samiske lærebøker ikke virker i et tilsvarende konkurrerende lærebokmarked som gjelder for norske lærebøker. Sametinget påpeker i sin høringsuttalelse at det i dag eksisterer få forlag som produserer samiske lærebøker, og derfor utvikles det ikke mer enn ett læreverk for hvert fag/trinn. Den enkelte skole og lærer må altså forholde seg til det ene læreverket – uansett kvalitet. Også det samiske språkets situasjon tilsier at godkjenningsordningen må opprettholdes. Når det gjelder lule- og sørsamiske lærebøker, så befinner man seg fortsatt i en oppstartingsfase, og man ser med bekymring på at dette kan medføre til at den språklige kvaliteten i samiske lærebøker kan bli dårligere.

Når det gjelder privat skoler, så synes Sametinget at det er positivt at private skoler skal ha de samme rammebetingelser og regelverk som offentlige skoler. Dette bidrar til å sikre enkeltelevers rettigheter.

Sametingets synspunkter ble ikke tatt til følge. Godkjenningsordningen opphørte 1.8.2000 og gjelder også for samiske læremidler.

1.2.4 Næringer

Sametinget legger vekt på å legge forholdene til rette slik at de samiske områdene skal være attraktive for den samiske befolkningen å bosette seg i. Samfunnsutviklingen krever at man får et samfunn med et bredt spekter av varer og tjenester innenfor alle næringer. Tradisjonelle og utradisjonelle næringskombinasjoner står sentralt i næringsutviklingen i de samiske områdene.

Gjennom Sametingets næringspolitikk skal det jobbes for å få større aksept for næringsstrukturen i det samiske samfunn. Det er derfor viktig å delta i ulike samarbeidsfora for derigjennom å tilkjenne sin politikk og strategier på samfunnsområder hvor samisk perspektiv skal ivaretas. Samtidig gir det også muligheter til bedre samordning av virkemiddelbruk for oppfølging og gjennomføring av planer, programmer og tiltak. Det er viktig å se kultur og næring i sammenheng når en skal utvikle strategier for bærekraftig utvikling i det samiske samfunnet. Næringsstrukturen i bygdesamfunnene er sterkt

preget av enkeltmannsforetak betegnet som husholdsbedrifter der bedriftsøkonomisk veksttenkning ikke er generelt fremtredende.

År 2000 er det siste året i Omstillingsprogrammet. Utviklingsforum for Indre-Finnmark har hatt ansvaret for å forankre omstillingsarbeidet i det ordinære virkemiddelapparatet. Statusen for omstillingslønnsordningen er at av 101 driftsenheter har 23 avvirket reindriften, 53 driftsenheter har tatt opp igjen reindriften og for 25 driftsenheter er det ikke klart om de vil begynne i reindriften igjen. I følge Utviklingsforumet er situasjonen i reindriftnæringen ikke enklere i dag enn den det var før omstillingsprogrammet. Utviklingsforumet konkluderer med at omstillingen har lyktes bra for de som har tatt utdanning, men at det er noe variert bilde for de som har valgt å etablere egen virksomhet.

I forbindelse med avviklingen av omstillingsprogrammet har Utviklingsforumet for Indre Finnmark foreslått at det etableres et utviklingsselskap og et investeringsselskap for de fire omstillingskommunene og Nesseby kommune. Indre Finnmark Utviklingsselskap (IFU) skal være et regionalt instrument for næringsutvikling. Flere av de forutsetningene som var satt ved etablering av disse to selskapene er ikke oppfylt. En kommune ønsker ikke å delta i dette arbeidet da de administrative kostnadene blir urimelig store og det ville føre til en tapping av det kommunale næringsfondet. Fylkeskommunen har heller ikke bevilget de midlene som er nødvendige for å etablere disse to selskapene. Sametinget vil ta standpunkt til etableringen i januar måned.

I forbindelse med å forbedre planarbeidet innen næringsutvikling i disse fire omstillingskommunene, har Sametinget opprettet to stillinger. Den ene stillingen er plassert i Samisk næringsråd og den andre i Plan- og administrasjonsavdelingen.

De prosessene som er gjennomført er bl.a. utarbeidelse av samisk jordbruksplan, utviklingsprogram for duodji og næringsanalyse av Indre Finnmark. I tillegg er det foreslått et opplegg for resultatmåling av næringsutviklingsarbeidet.

Duodji (samisk håndverk) er en sentral samisk kulturfaktor, et fag og en næring. Næringen har et stort utviklingspotensial og vil i fremtiden spille en avgjørende rolle for trivsel og bosetting i samiske områder. Interessen for å etablere seg innenfor tradisjonell duodji som næringsvei er jevnt over høy, særlig i næringskombinasjonssammenheng. Sektoren kjennetegnes i dag med svak inntjening og lav lønnsomhet. Sametinget og de sentrale myndighetene har et særskilt ansvar for å legge forholdene til rette for utviklingen av duodji som næring. Sametinget nedsatte et utvalg som skal komme med forslag til innhold for et femårig utviklingsprogram innen duodji. Utvalgets arbeid er nå avsluttet og skal i 2001 behandles i Sametinget. Spørsmål som er vurdert er: egen næringsavtale for duodjiprodusentene sett i forhold til mulighetene for en videreutvikling av Sametingets ordninger for næringskombinasjoner, opplæring og utdanning innen duodji med ansvarsfordeling, organisering og finansiering av ulike typer ordninger, spesielle tiltak på salgs- og markedsføringssiden og generelle rammebetingelsene for duodji. Detaljene i programmet vil bli utarbeidet i nært samarbeid mellom Sametinget, relevante departementer og regionale myndigheter og organisasjoner, bedrifter og

institusjoner som er knyttet til duodji. Sametinget vil behandle forslaget fra arbeidsgruppen i første halvår av 2001.

1.2.4.1 Fiskeriene

Sametinget har som mål å ivareta det samiske folks rett til fiske slik at man kan bevare og videreutvikle samisk språk, kultur og næring. Sametinget vil bidra til å innføre nærhets- og avhengighetsprinsippet i forvaltning og beskatning av maritime ressurser. Uttaket av både norsk arktisk torsk, hyse nord for 62 ° N, norsk kysttorsk og lodde har vært på et høyt nivå i 2000 og kan på sikt virke svært negativt inn på økologien både i fjordene, på kysten av Finnmark og i Barentshavet. Sametinget ser særdeles alvorlig på at bestanden av norsk kysttorsk er nedfisket ettersom denne bestanden danner grunnlaget for det nære kyst- og fjordfisket. Sametinget er i ferd med å utarbeide prosjektet «Bærekraftig utvikling i utvalgte fjorder». Prosjektet er en oppfølging av handlingsplanen for samiske kyst- og fjordområder og et LA-21 prosjekt. Prosjektet vil i utgangspunktet være avgrenset til områdene Tysfjord i Nordland, Lyngenfjorden i Troms og Tanafjorden i Finnmark. I forbindelse med forarbeidene og gjennomføringen av prosjektet er det etablert en administrativ referansegruppe bestående av Kommunal- og regionaldepartementet, Fiskeridepartementet, Miljøverndepartementet og Sametinget. Hovedprosjektet vil bli satt i gang i første halvår av 2001. Sametinget har i forbindelse med prosjektet «Bærekraftig utvikling i utvalgte fjorder» foreslått at alle båtene som har søkt om deltagelse i Fiskeridirektoratets samlekvoteprojekt og som er fra disse tre fjordområdene, må få anledning til å være med i prøveprosjektet. Bakgrunnen for dette er at samlekvoteprojektet kan anses som et viktig bidrag til å utprøve lokale forvaltningsordninger.

Sametinget har også bedt Fiskeridepartementet om at det avsettes kr 3 mill til oppfølging av Handlingsplan for samiske kyst- og fjordområder. Når det gjelder de problemene kongekrabben skaper for fjordfiskerne i samiske områder, har Sametinget blitt invitert til å være med i en arbeidsgruppe som ledes av Fiskeridepartementet. Arbeidsgruppens mandat er å fremme forslag til fremtidig forvaltning og fiske av kongekrabbe. Arbeidet antas å være å sluttført i 2001. Sametinget har arbeidet aktivt for å bedre samenes rettigheter i fiske etter rognkjeks i Nordland, Troms og Finnmark og har gjennom dette fått samla tilslutning fra Reguleringsrådet til sitt forslag om regulering av rognkjeks i 2000. Sametinget har også foreslått at Fiskeridepartementet forbyr alt trålfiske og begrenser bruken av autoline- og snurrevadfiske innenfor 12 n. mil nord for 62 ° N, slik at havgående fartøy blir stengt ute fra fiske i fjordene og i de nære kystfarvannene. I tillegg har Sametinget gått inn for at det gjennomføres en kvoteavkorting i torsk-, hyse- og seifiske for de fartøyene som har rettigheter i sild- og loddefiske. Tiltaket vil fordele inntektene på en bedre måte i fiskeriene og gjennom dette være med på å høyne lønnsomheten til de flåtegruppene som ikke har mulighet til å fiske sild og lodde. Sametinget er positivt til de prosessene som Miljøverndepartementet ved Villaksutvalget har satt i gang for å bevare villaksbestandene i Norge. Sametinget opprettholder sitt tidligere krav om å få en egen utredning om laksens betydning for samisk kultur og samfunnsliv. Sametinget vil i denne sammenheng understreke viktigheten av å benytte «føre var»-prinsippet slik at man hindrer rømming og spredning av fiske sykdommer og parasitter fra oppdrettsanlegg. Fra et samisk

ståsted vil det være en katastrofe om vassdragene Neiden, Tana og Alta skulle bli infisert med farlige sykdommer eller parasitter. Sametinget vil her minne om FN-konvensjonen om biologisk mangfold og «føre var»-prinsippet, og om de forpliktelsene Norge har ovenfor det samiske folk gjennom Grunnlovens § 110 a og ved ratifiseringen av bl.a ILO-konvensjonen nr. 169.

1.2.4.2 *Jordbruket*

Sametinget har i året som gikk rullert sin jordbruksplan. Her fastslås det at landbruket er sentral som samisk næring og kulturbærer, og i tillegg er en svært viktig sysselsettings- og bosettingsfaktor i de samiske områdene. Næringens utviklingsmuligheter i de samiske områdene må vurderes sterkere i et samlet regionalt utviklingsperspektiv. Sametinget ser samarbeid over landegrensene både til Finland og Russland, som et stort potensial for landbruket i Finnmark. Sametinget skal fortsatt utvikle en egen landbrukspolitikk bl.a. gjennom de virkemidlene tinget forvalter. På sikt vil Sametinget bidra til å etablere en landbrukspolitisk sone for samiske bosettingsområder. Sametingets overordnede mål for jordbruk i samiske områder er å sikre stabil sysselsetting slik at man gjennom dette kan bevare samisk språk og kultur. For å oppnå dette går Sametinget inn for å inkorporere samisk landbrukspolitisk sone i et nasjonalt landbruksperspektiv, verdiskapningsprogram for samisk jordbruk og tilpasse Sametingets virkemiddelbruk i hht. jordbruksnæringen. For å oppnå målene i samisk jordbruk ser Sametinget det som viktig å igangsette et eget verdiskapningsprogram i samiske områder som favner et helhetlig og samfunnsmessig perspektiv. Et verdiskapningsprogram som tar hensyn til andre primærnæringer og de grensesnittene som her skapes i kombinasjoner med andre næringer vil for Sametinget være avgjørende for å opprettholde og videreutvikle sysselsetting og bosetting i samiske områder. Et nært samarbeid med landbruksmyndighetene er nødvendig for å kunne lykkes med å ha et levedyktig landbruk.

Sametinget har satt i gang et forprosjekt for utarbeidelse av et rekrutteringsprogram for kvinner og ungdom innen jordbruket i november 2000. Forprosjektet skal resultere i en rapport om faktorer som påvirker rekruttering av kvinner og ungdom til jordbruket infrastruktur knyttet til dette, med sikte på å presentere en situasjonsbeskrivelse, mål, mandat, satsningsområder, organisering og finansiering av programmet og tiltak for å nå målene. Tiltaket er et av de prioriterte tiltakene i Handlingsplanen for samiske kyst- og fjordområder. Det er innenfor jordbruk viktig med egne tiltak rettet mot kvinner og ungdom.

1.2.4.3 *Reindriftsavtalen 2000–2001*

Under forhandlingene av avtalen 2000–2001 var fokus rettet mot reintallssituasjonen i Finnmark. Fra Sametinget ble det understreket at situasjonen som har oppstått er sammensatt. En side av saken er de natur- og miljømessige hensynene, som selvsagt er sentrale i forhold til det økologiske grunnlaget for reindriften. Dernest har man de samfunnsmessige og kulturelle forholdene, da det vil være mange utøvere og familier som blir direkte berørt av situasjonen. Sametinget finner grunn til å understreke at alle disse hensynene må ivaretas i det videre arbeidet med reintallstilpasningen. Partene valgte å ta spørsmålet om øvre reintall ut av avtaleforhandlingene. Sametinget er tilfreds med

denne løsningen. Tilpasning av reintallet er som kjent et lovbasert virkemiddel og er derfor ikke nødvendigvis et forhandlingstema for partene.

1.2.4.4 Næringskombinasjoner

Sametinget mener at tradisjonelle næringer skal sikres samtidig som nye næringer gis utviklingsmuligheter. Et særskilt behov for nyskaping har sammenheng med behovet for utvikling av mer differensierte arbeidsplasser i de samiske områdene. Derfor er det også nødvendig å vie oppmerksomheten til næringer og arbeidsplasser utenfor primærnæringene.

Sametinget viser i sak 29/00 til at et samspill mellom natur, kulturlandskap og samisk kulturutøvelse i vid forstand kan legge grunnlaget for enestående opplevelser og aktivitetstilbud i samiske lokalsamfunn. I denne sammenhengen danner kulturminner, museer, produksjon og salg av duodji potensiale for samisk **reiseliv**. Imidlertid skaper masseturisme og ukritisk bruk av samisk kultur i reiselivssammenheng en rekke utfordringer. Fra Sametingets side er det derfor avgjørende med samisk styring og kontroll av virksomheten.

Kombinasjonsutøvelse er i liten grad prioritert av sentrale myndigheter. Rammebetingelsene for kombinasjonsdrift må bedres innen fiske, jordbruk og reindrift. Koordinering av virkemiddelbruken i landbruks-, reindrifts- og fiskeripolitikken vil være viktig slik at næringspolitikken lettere kan tilpasses utviklingen av næringskombinasjonsvirksomheten. I likhet med jordbruksavtalen er det overført 2 mill. kr over reindriftsavtalen til kombinasjonsnæringer. Antall søknader om driftsstøtte er gått betraktelig opp i forhold til 1999. I år har det blant søkerne vært en stor gruppe ungdommer med bakgrunn i reindrift. Den store økningen i antall søknader skyldes trolig at flere tilpasser seg slik at de oppnår driftstilskudd. Den vanligste kombinasjonen er reindrift og duodji.

1.2.4.5 Annet næringsliv

Omstrukturering mot et mer moderne differensiert næringsliv har naturlig rekruttert den samiske befolkning til yrkesliv utover de tradisjonelle basisnæringene. De generelle endringsprosessene i næringslivet med sterkere grad av videreføring, produktutvikling og bruk av informasjonsteknologi gjør det nødvendig å prioritere kompetanseheving og nyskaping. Det er en stor utfordring å etablere tilfredsstillende rammebetingelser for å videreutvikle sterke, allsidige og dynamiske bedriftsmiljøer der kompetanse, nyskaping, produktutvikling og videreføring er sentrale tema for konkurransedyktige enkeltbedrifter. Innenfor de tjenesteytende næringene finner man en høy andel av kvinnelige sysselsatte. Derfor må virkemiddelbruken aktivt innrettes slik at det skapes rammebetingelser for å etablere kvinnearbeidsplasser.

1.2.5 Helse og sosial

Sametinget behandlet Regjeringens utkast til handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge «Mangfold og likeverd» i mars 2000. Sametinget ber blant annet om en nærmere konkretisering av tidsrammen for gjennomføring av tiltakene samt avklaring av budsjettammen for oppfølging av disse. Dette ble også tatt opp i møte med helseminister Tore

Tønne den 15.08.00 der Sametingets visepresident deltok. På dette møtet ble Sametinget orientert om at planen ville bli politisk behandlet i løpet av høsten 2000, noe som ikke har funnet sted enda.

Sametinget har tildelt prosjektmidler på kr 3 804 010 til oppfølging av NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge. Ved prosjekttildelingen har Sametinget lagt vekt på å prioritere prosjektmidler ut fra tingets egne innsatsområder. Det er også foretatt en vurdering av om prosjekter kan gi raske resultater i tilpasning av helse- og sosialtjenestene for det samiske folk. I tillegg er det tatt hensyn til en geografisk fordeling.

I slutten av oktober 2000 ble det holdt oppfølgingsseminar for prosjektlederne. Tema for seminaret var «et helhetlig helse- og sosialtilbud for den samiske befolkning, -utfordringer for praksisfeltet». Det ble fokusert på hvordan den samisk kulturelle kompetansen bør integreres for å nå målet om et helhetlig helse- og sosialtilbud for det samiske folk. Seminaret inneholdt dreide seg om samisk kulturell kompetanse i helse- og sosialsystemet i sin helhet; hvilke krav det stiller på politisk nivå, videreføring av politiske signaler fra sentralt til lokalt helse- og sosialsystemnivå, på institusjonsnivå og på yrkesutøvers nivå.

Sametinget har avgitt uttalelser i forhold til flere landsomfattende dokumenter vedrørende helse- og sosialspørsmål. Disse er følgende: Utjamningsmeldinga (St meld nr. 50, (1998–99)), NOU 2000: 12 Om barnevernet i Norge, Forskrift om habilitering og rehabilitering og Regional helse- og sosialplan i Helseregion Nord. Et gjennomgående tema i Sametingets uttalelser har vært etterspørselen av en systematisk integrering av den samiske dimensjonen, noe som er myndighetenes mål i tilrettelegging av en helse- og sosialtjeneste for samene.

Det registreres en større interesse for tilrettelegging av helse- og sosialtjenesten for det samiske folk. Dette gjelder ikke bare i forhold til prosjektmiddeltildelingen, men signalene omfatter også behov for at Sametinget har en mer aktiv rolle i forhold til utforming av og innhold i helse- og sosialtjenesten. I kjølvannet av prosjektmiddeltildelingen er det optimisme å spore i utviklingen av en tjeneste tilpasset for det samiske folk. Foruten at det er utgitt 4 rapporter og en pekebok for samisktalende afasirammede i norsktalende institusjoner fra ulike prosjekter, er tilretteleggingen av tjenesteinnholdet i større grad blitt et tema i mange institusjoner. Rammene rundt iverksetting og stabilisering av et helse- og sosialtilbud er likevel uklare og lite presise, til tross for at brukeren har en rett til å få en individuelt tilpasset tjeneste. Fra sentrale og regionale myndigheter er det ikke utformet krav til tjenestene og rutinene på ivaretagelse av det samiske perspektivet på institusjonsnivå. Mye blir dermed opp til enkelte fagfolk som har spesiell interesse av å ivareta den samiske brukerens behov. Slike forhold bidrar til at brukeren møter en uforutsigbar tjeneste.

1.2.6 Barn og unge

I 2000 ble Sametingets 2-årige barne- og ungdomsprosjekt avsluttet. Prosjektet skal følges opp ved at det avsettes administrative ressurser til utvikling, oppfølging og koordinering. I oppfølgingen av prosjektet utvides de tematiske

innsatsområdene i henhold til Samisk barne- og ungdomsplan. I oppfølgingen vil samarbeidet med offentlige organer konsentreres om å skape tilfredsstillende rammer med hensyn til samiske barn og unges oppvekstvilkår. I tillegg ønskes et prosessorientert arbeid i forhold til kommuner. Sametinget har også krevd at Barneombudet omgående skaffer seg nødvendig kompetanse i samisk språk og kultur for å kunne fremme samiske barn og unges interesser. Imidlertid må det i fremtiden opprettes et fritt og uavhengig samisk barneombud. For å styrke barn og unges innflytelse i Sametinget arrangeres første ungdomskonferanse første halvdel av 2001. Et midlertidig ungdomspolitisk utvalg med tre medlemmer (ungdommer) er oppnevnt til å delta i forberedelsene av ungdomskonferansen. Konferansen i 2001 vil danne grunnlaget for en vurdering av om slike konferanser skal avholdes hvert annet år.

1.2.7 Likestilling

Sametinget har slått fast at miljø- og kvinneperspektivet er sentrale i utformingen av fremtidig politikk. Det er viktig at likestilling blir en integrert del av helhetsperspektivet for Sametinget, og at det ikke skapes en ny sektor. Sametingets politikk for integrering av kjønnsperspektiv og likestilling i virksomheten koordineres av Plan- og administrasjonsavdelingen, der det er avsatt stillingsressurs for dette. Fra og med 2001 blir budsjett et viktig styringsdokument, og Sametinget har i sak 41/00 Budsjett 2001 fulgt opp arbeidet med integrering. Handlingsplan for likestilling med fokus på samiske kvinners stilling, med innsatsområder, mål og tiltak 1999–2001 og Sametingsplanen for perioden 1998–2001, danner grunnlaget for arbeidet med likestilling.

1.2.8 Samarbeid mellom Sametingene

Samisk parlamentarisk råd ble konstituert i Karasjok 02.03.00. Rådet består av til sammen 14 medlemmer fra Sametingene i Finland og Norge. Sametinget i Sverige har foreløpig valgt å stå utenfor og har sammen med samene i Russland og Samerådet, observatørstatus i rådet. Presidenten for Sametinget i Norge ble valgt som president for Samisk parlamentarisk råd. Presidenten for Sametinget i Finland ble valgt som visepresident. Det ble videre bestemt at sekretariatsfunksjonene for rådet skulle tilligge det sametinget som innehar presidentvervet. Rådet avholdt et styremøte og et rådsmøte i 2000. I tillegg har den norske delegasjonen i rådet avholdt ett møte. Saker som er blitt behandlet i rådsmøtet er FNs arbeid med urfolkssaker, herunder urfolkserklæringen, permanent forum og arbeidet i Verdens helseorganisasjon, Barentssamarbeidet, fellesmøte med sameministrene, etableringen av en egen samisk kunstutdanning og organisering av arbeidet i Samisk parlamentarisk råd.

02.11.00 ble det avholdt et fellesmøte i Karasjok med sameministrene i Finland, Norge og Sverige. I møtet ble det enighet om å etablere et nytt nordisk samarbeid om samiske saker som berører felles nordiske interesser. Saker som ble behandlet var en nordisk samekonvensjon, samerettsutredningene, østsamenes/skoltesamenes språk og kultur, nordisk-samisk profesjonsutdanning, høyere samisk kunstutdanning og sametingenes samarbeid (Samisk parlamentarisk råd). Det ble underskrevet en protokoll fra møtet. Arbeidet organiseres på to nivåer med regelmessige møter mellom sametingspresidentene og sameministrene, samt et administrativt nivå for oppfølging og forberedelse av møtene.

1.2.9 Sametingets internasjonale engasjement

Arbeidet som skjer i regi av FN med en urfolkserklæring er viktig for urfolkenes rettigheter. Sametinget har deltatt i den norske delegasjonen siden erklæringsutkastet kom i 1994. I november 2000 fant imidlertid Sametinget at man ikke kunne delta i den norske delegasjonen, og valgte å ikke være tilstede i under arbeidsgruppens møte. Grunnen til Sametingets avgjørelse var uenighet om de norske posisjonene i forhandlingene, da særskilt spørsmålet om urfolkenes rett til selvbestemmelse. Sametinget fremholder at retten til selvbestemmelse for urfolk gjelder på alle samfunnsområder, slik det gjør for alle andre folk. Det må også nevnes at sett fra Sametingets side, er dialogen med Utenriksdepartementet i disse sakene ikke tilfredsstillende. Det gjelder også Norges innsats i prosessen med urfolkserklæringen.

Sametinget er meget positiv til at det vil bli etablert et permanent forum for urfolk i FN. Samisk parlamentarisk råd har foreslått professor Ole Henrik Magga som urfolkets representant fra det samiske/inuittiske området.

Regjeringen har satt av ca. kr 150 mill. til Barentssamarbeidet for 2001. Dette er i samsvar med regjeringserklæringen der Europapolitikken, og da spesielt samarbeidet med Russland, står i fokus. Utenriksminister Torbjørn Jagland orienterte i et møte i Tromsø i november om at regjeringen ønsker et samarbeide på politisk nivå i Barentssammenheng. Nordland fylkeskommune overtok formannsvervet i Regionrådet i desember. Sametinget orienterte i samme møte om behovet for at urfolkssamarbeidet i styrkes. Samisk parlamentarisk råd har tidligere vedtatt å legge frem forslag om at rådet oppnevner samenes representant i Regionrådet, de samiske representantene til arbeidsgruppene, samt at urfolk får 1 representant h.h.v. i Regionrådet og i Regionkomitéen. Sametinget viste også til den vanskelige økonomiske situasjonen som urfolksorganisasjoner har på russisk side og ba om at deres økonomi styrkes slik at de kan delta aktivt i Barentssamarbeidet. Det ble også pekt på at oppbygging av infrastruktur inngår som et eget punkt i Handlingsplan for urfolk og at dette arbeide må støttes, også økonomisk.

I 2000 ble prosjektet «Bærekraftig utvikling» avsluttet. Sametinget har deltatt i prosjektgruppen i varierende grad. I sluttrapporten ble det foreslått et eget prosjekt som skal se på reindriften i det arktiske området i et bærekraftig perspektiv og at Norge skulle arbeide for at Association of World Reindeerherders skulle gis status som permanente deltakere i Arktisk råd.

1.2.10 Sametingets regionalpolitiske arbeid

Sametinget har søkt om fullt medlemskap i Landsdelsutvalget. I LUs plenums-møte i mai ble det vedtatt å nedsette en arbeidsgruppe for å se på spørsmålet. Gruppen skulle bestå av 2 representanter fra Landsdelsutvalget og 2 fra Sametinget. Arbeidsgruppens konklusjoner ble lagt frem for Landsdelsutvalget i møte i desember. Forslaget går ut på at LU utvides fra dagens 22 medlemmer til 30 medlemmer, hvorav Sametinget har fire representanter som inngår i den enkelte fylkesdelegasjonen. De fire representantene fordeles med 2 representanter i næringskomiteen og 2 i regionalpolitisk komité. Sametingspresidenten til trer fylkesordførerkollegiet og Sametingets direktør til trer rådmannsutvalget. Sametinget gis ikke mulighet til å inneha ledervervet i LU. Samisk vil ikke bli brukt i Landsdelsutvalgets møter fordi dette vil være fordyrende. Konsensusprinsippet gjøres fremdeles gjeldende. Dersom et vedtak skal stoppes,

må det være et flertall for dette i fylkesdelegasjonen. Sametinget bidrar økonomisk med 13,33pst. av LUs driftsbudsjett som gjenspeiler Sametingets representasjon (4 av 30 medlemmer). Utvalgets konklusjoner med forslag til nye vedtekter blir sendt ut på høring til de enkelte fylkeskommunene og Sametinget, slik at endelig beslutning i LU kan tas i møte 28.02.–01.03.01.

Etter regjeringsskiftet i inneværende år har arbeidet i Regjeringens Nord-Norge utvalg skiftet karakter. Arbeidsformen fremover vil bli mer å betrakte som et kontaktmøte med Nord-Norge. Sametinget har i dette utvalget spilt inn syn som er i tråd med egne planverk og uttalelser som søker å ivareta det samiske perspektivet på ulike nærings- og samfunnssektorer. De regionale myndighetene og Sametinget har fokusert på å styrke det regionalpolitiske handlingsrommet hvor prosedyrer og rutiner for den nasjonale politikken bedre tilpasses målene på regionalt nivå. Dette betyr sterkere medinnflytelse i politikkkutforming og bli en mer synlig aktør når beslutningsgrunnlaget for regional utvikling besluttes. Bl.a. gjelder det sterkere regional forankring og forvaltning av virkemidler for næringsutvikling i den nordlige landsdelen.

Interreg II-programmene om det grenseoverskridende samarbeidet ble avsluttet i 1999. De enkelte prosjektene i regi av programmet vil fortsatt foregå utover programperioden.

Det har fra samisk side blitt sett på som viktig å følge opp EUs fellesskapsinitiativ gjennom det nye Interreg III-programmet (2000–2006). Sametinget både på finsk, norsk og svensk side har godkjent og innlevert samiske delprogram både innenfor rammen av Interreg Nordkalotten og Interreg Norge – Sverige. I utgangspunktet ønsket en fra samisk side å gå for et selvstendig felles samisk program som omfattet hele det samiske bosettingsområdet i Finland, Sverige, Russland og Norge. Dette opplegget ble det ikke gitt samlet politisk aksept for i de ulike land. Målet er å skape et differensiert, aktivt og utviklet samisk samfunnsliv ved å styrke samisk identitet, kultur og næringer gjennom videreutvikling av det grenseoverskridende samarbeidet. Strategien er å skape muligheter og forutsetninger for at den samiske befolkningen kan arbeide for et regionenes Sápmi både på det økonomiske og sosiale området. En vil søke å identifisere muligheter for samarbeid over grensene innenfor det samiske samfunn og skape forutsetninger for å realisere mulighetene. Videre vil en skape forutsetninger for å utvide og få bedre kompetanse gjennom overføring av tradisjonell samisk kunnskap, teoretisk utdanning, forskning og dokumentasjon.

Sametinget behandlet NOU 2000: 22 Om oppgavefordeling mellom stat, region og kommune i sitt plenums møte 6.–10.11.00. Sametinget påpekte i sitt vedtak at det er et behov for en egen gjennomgang av oppgavefordelingen når det gjelder samiske forhold. Sametinget uttalte videre at det er nødvendig at staten fortsetter å være garantisten for at de overordnede prinsippene ligger til grunn for den politikken som føres overfor samene. Det er nødvendig med en klarere ansvarsfordeling mellom nivåene. Oppgavefordelingen mellom staten og Sametinget må skje slik at det fremgår helt klart hvilket konkret ansvar hver av partene har. Forholdet mellom Sametinget og Stortinget må utredes nærmere med sikte på å bedre samarbeidsformene. Det er videre nødvendig å se nærmere på kommunenes rolle i forhold til arbeidet med samiske spørsmål. Kommunene må forpliktes og kommunens oppgaver må defineres nye

klarere enn tilfellet er i dag. Uavhengig av hvilken fremtidig organisering som velges, vil det være et absolutt krav at de samiske sakene ivaretas.

1.2.11 Vasskraftutbygginger

Beiarnutbyggingen

Ubyggingsplanene må ikke igangsettes før det er foretatt en grundig gjennomgang av saken og nye konsekvensutredninger er foretatt. De utredningene som er gjort tidligere er foreldet og gir ikke et helhetlig bilde av skadevirkningene for den samiske kulturen i området. Det må foretas en helhetlig vurdering av saken der konsekvensene for den samiske kulturen i området generelt, og reindriften spesielt, samt samiske kulturminner blir utredet. Dagens juridiske og politiske landskap i forhold til samiske rettigheter er annerledes enn det var for ti år, siden da konsesjonen ble gitt. Derfor må også de rettslige forholdene utredes, og hvilke konsekvenser dette inngrepet får for det fremtidige arbeidet med samiske rettighetsspørsmål i bl.a. Nordland.

Sametinget er fornøyd med at Regjeringen foreslår å ikke gjennomføre de planlagte utbyggingene av vassdragene i Bjøllåga og Melfjord og Beiarn.

1.2.12 Annet

Et biologisk mangfold er grunnlaget for urfolkenes eksistens verden over. Sametinget ser det som viktig at det biologiske mangfoldet sikres, og har derfor forståelse for at forholdene tilpasses slik at det skapes en viss naturlig rovdyrbestand i samiske områder. Sametinget er imidlertid av den oppfatning at bestanden av enkelte rovdyrarter er for stor i mange samiske områder i dag, slik at dette fører til store tap og ulemper for reindriftnæringen og landbruket. I samiske områder må rovdyrbestanden holdes på et nivå som ikke blir en trussel for samiske næringsinteresser og dermed en trussel for samiske lokalsamfunn i sin helhet. Det er også viktig og naturlig i forvaltningen av de store rovdyrene at de samiske områdene ses under ett på finsk, norsk, svensk og russisk side.

Sametinget ser det som vesentlig at oppfølgingen av Bern-konvensjonen ses i lys av den internasjonale rettsutviklingen for urfolk som har funnet sted i de siste tiår. Konsekvensene av oppfylging av Bern-konvensjonen om store rovdyr må derfor sammenholdes med de forpliktelser den norske stat har påtatt seg gjennom målene i norsk samepolitikk og de rettslige forpliktelser den norske stat har gjennom nasjonal og internasjonal lovgivning om urfolksrettigheter.

Situasjonen for mange reineiere i deler av Finnmark har vært spesielt vanskelig i år fordi man ikke har kunnet ta ut tilstrekkelig med slaktedyr i høst. De som er hardest rammet står fullstendig uten slaktedyr og dermed uten inntekter. Store tap vil ha negative ringvirkninger for flere år fremover. Årsaker til de store tapene, er økt rovviltbestand, innskrenkninger av reindriften arealer, reintallssituasjonen og beiteslitasje. Uavhengig av grunner til produksjonstap er det viktig at man etablerer en beredskap for hvordan man skal håndtere dette i fremtiden.

Det er over en 3-års periode tom. 1999 vært bevilget en årlig ramme på kr 1 mill. til tiltak for å bevare bo- og sysselsetting i Musken-området i Tysfjord kommune. Samlet for disse 3 årene er det innvilget tilsagn på til sammen kr

2 480 000. Virkemidlene er gitt til næringsformål i tillegg til kulturrettede tiltak. Sametinget har bedt departementet om å følge opp midlene avsatt til Hellemoprojektet utover prosjektperioden.

Etter at avtalen mellom reindriften og Forsvaret om bruken av *Hálkavárri* og *Porsangmoen skytefelt* gikk ut i 1996 eksisterer det ingen avtale mellom partene. Sametinget mener det er viktig at Forsvaret og reindriften har en avtale om bruken av skytefeltet. Det er derfor viktig at partene igjen kommer til forhandlingsbordet, der målet må være å få til en avtale der interessene til partene, også reindriften, ivaretas. Så lenge det ikke eksisterer noen avtale mellom partene må det ikke settes i gang nye prosjekter i området.

Det er beklagelig at det er gitt tillatelse til å starte veiutbygging i *Mauken-Blåtind skytefelt* før de reindriftsfaglige utredningene er gjennomført. Sametinget mener det ikke bør foretas inngrep i området mens nye utredninger foregår. Sametinget mener at det i tillegg til de reindriftsfaglig utredningene, også må gjennomføres folkerettslig og sosiokulturell utredning.

1.3 Sametingets fagpolitiske og forvaltningsmessige oppgaver

1.3.1 Fordeling av tilskudd

Sametinget har gjennom en årrekke overtatt stadig nye forvaltningsoppgaver. De fleste av disse oppgavene er overtatt fra andre, og representerer i så måte ikke nye tiltak. Like fullt har denne prosessen resultert i et stadig utvidete ansvarsområde for Sametinget. I år 2000 forvaltet Sametinget følgende tilskuddsordninger:

Tabell 1.1:

Tilskuddsordninger	Tilskuddsorgan	Beløp i 1000 kr
Samiske kulturminneprosjekter	Samisk kulturminneråd	1 014
Samisk utviklingsfond	Samisk næringsråd	18 527
Næringskombinasjoner	Samisk næringsråd	6 579
Duodji	Samisk næringsråd	3 462
Utdanningsstipender	Opplæringsavdelingen	1 250
Tilskudd til samiske barnehager	Opplæringsavdelingen	200
Samisk kulturfond	Samisk kulturråd	6 971
Samisk forlagsdrift	Samisk kulturråd	1 500
Samiske kulturorganisasjoner	Samisk kulturråd	1 583
Driftsstøtte til samiske kulturhus/kulturinstitusjoner	Samisk kulturråd	4 443
Samiske barns oppvekstvilkår	Samisk kulturråd	2 500
Tospråklighetsmidler	Samisk språkråd	13 486,5
Tilskudd utviklingsprosjekter samisk språk	Samisk språkråd	3 163,5
Vitalisering av samisk språk	Samisk språkråd	2 956
Tilskudd til samiske hovedorganisasjoner	Sametingsrådet	2 600
Tilskudd til politiske grupper i Sametinget	Sametingsrådet	1 800
Til Sametingsrådets disposisjon	Sametingsrådet	147

Tabell 1.1:

Tilskuddsordninger	Tilskuddsorgan	Beløp i 1000 kr
Sum		72 182

Sametinget har vedtatt å legge ned tingets underliggende råd fra 01.01.2001. Fra samme dato overtar Sametingets tilskuddsstyret som forvaltningsorgan for de fondene og tilskuddsmidlene Sametinget overfører tilskuddsstyret å fordele. Sametinget har i sak i sak 44/00 vedtatt retningslinjer for tilsuddstyret og i sak 49/00 oppnevnt Sametingets tilskuddsstyret.

1.3.1.1 Samisk språkråd

Sametinget har gitt Samisk språkråd ansvar for fordeling av statlige midler på kr 16 650 000 til samisk tolketjeneste og tospråklighet, til de seks kommunene som tilhører forvaltningsområdet for samisk språk: Karasjok, Kautokeino, Tana, Porsanger, Nesseby og Kåfjord kommuner og Finnmark og Troms fylkeskommuner. Sametinget godkjente nye retningslinjer 23.–26.2.1999 for tildelingen av midler for 2000.

Ette retningslinjene for tildeling var kr 13 486 500 øremerket merutgifter på grunn av tospråklighet. Hver kommune får et grunnbeløp på 4,5 pst. av hele beløpet. Fylkeskommunene får et grunnbeløp på 3 pst. av hele beløpet. 51 pst. av hele beløpet tildeles kommunene slik at 1/3 fordeles etter befolkningstallet i kommunen, 1/3 fordeles etter antall personer som har meldt seg inn i sameanntallet, og 1/3 fordeles etter antall elever som har opplæring på samisk eller i samisk.

Den resterende bevilgningen etter fordelingen etter punktene 5.1, 5.2 og 5.3 skal fordeles til tiltak for å fremme samisk språk. Kommuner og fylkeskommuner, foreninger og enkeltpersoner søkte om prosjektmidler for kr 8 261 999. I retningslinjene var det satt av kr 3 163 500,- til utviklingsprosjekter i samisk språk. Midlene skal fordeles til tiltak for å fremme og styrke samisk språk. Samisk språkråd har i 2000 først og fremst prioritert kommunenes og fylkeskommunenes prosjekter. Samisk språkråd ga fullmakt til kommunene/fylkeskommunene å bestemme hvilke prosjekter som skal gjennomføres. Samisk språkråd prioriterte også søkere som ikke mottar støtte for fremming av samisk språk fra andre offentlige institusjoner.

Tabell 1.2: Tildeling i 2000 for 5.4 prosjekter

Nesseby kommune	280 000
Tana kommune	400 000
Porsanger kommune	480 000
Karasjok kommune	400 000
Kåfjord kommune	400 000
Finnmark fylkeskommune	500 000
Troms fylkeskommune	500 000
Giellaveahkki v/ John Henrik Eira	110 000
Vestertana kapell- og bygdelag	15 000

Tabell 1.2: Tildeling i 2000 for 5.4 prosjekter

Nesseby kommune	280 000
Ája - Samisk senter	71 000
Språkmotiveringspris	7 500
TIL SAMMEN	3 163 500

Sametinget avsatte kr 2 956 000 til styrking av samisk språk i sørsamisk område, lulesamisk område, Ofoten og Sør-Troms og kyst- og fjordområder. Sametingets språkplaner for disse områder, danner grunnlaget for tildelingen. I 2000 var det 24 søkere, som til sammen søkte kr 6 068 720. Samisk språkråd prioriterte følgende tiltak: språksentere/språktiltak, terminologi/orddatabase, språktiltak for barn og ungdom, voksenopplæring/Davvin- og Sámás-kurser og Språkmotiveringspris.

Tabell 1.3: Bevilgningen for 2000 fordelt på områdene:

Ofoten- og Sør-Troms område	726129
Lulesamisk område	1067048
Sørsamisk område	644923
Kyst- og fjordstrøk	517 500
Tildelte prosjektmidler	2 955 600

Samisk språkråd har måttet fordele noen prosjektmidler på nytt da søkere har meddelt at de ikke klarer å gjennomføre planlagte prosjekter.

Samisk språkråd har arbeidet for å finne en formålstjenlig måte å få tilbakemelding om bruk av de midlene språkrådet tildeler kommunene og fylkeskommunene i forvaltningsområdet for samelovens språkregler og for prosjektmidler. Tildelingsåret 1999 var det siste året det ble krevd revidert regnskap for bruken av de faste språkmidlene som kommunene i forvaltningsområdet mottar. Språkrådet har bl.a. utarbeidet en mal for prosjektsøknader. Målsettingen er at det i søknaden skal komme klart fram hvordan prosjektet skal gjennomføres, vurdering av den økonomiske siden av prosjektet og ikke minst hvordan prosjektet vil kunne fremme samisk språk. I tillegg er det utarbeidet en mal for rapportering av språkmidlene. Dette gjøres for at det skal komme klarere fram hva midlene er brukt til, samt vurdering av hvordan prosjektet har bedret samisk språk. For Samisk språkråd har rapporteringsarbeidet vært en prioritert oppgave. Ved å kreve gode prosjektsøknader, der både den samisk språklige gevinsten og den økonomiske gevinsten er blitt vektlagt, samt god rapportering av bruken av språkmidlene med utgangspunkt i språkutvikling og økonomi, har språkrådet fått et bedre grunnlag for å vurdere språkprosjektene og derved har kommet nærmere målsettingen om best mulig bruk av midlene.

Språkmotiveringspris og navnediplomer

Samisk språkråd har stiftet en språkmotiveringspris til personer/institusjoner/ organisasjoner som særlig arbeider i forhold til språkrådets formålsparagraf, og som jobber for å bevare og utvikle samisk språk. Prisen er på kr 10 000,- og en diplom utarbeidet av Aino Hivand. Samisk språkråd har utarbei-

det retningslinjer for utdelingen av prisen. Prisen gikk til Ájluovtta váhnemjovku. Prisen fikk de på grunn av at de har klart å snu et språkskifte som hadde kommet meget langt i lulesamisk område på norsk side.

Samisk språkråd har i år for første gang delt ut kunstdiplomer til bedrifter som har gode samiske navn. Følgende bedrifter har fått diplom:

Nordsamisk: Áibmeáiti, Biigá, álliidlagádus, iat, DAT OS, DavviGirjiO.S, Duodjegáldu, Duodjeloaidu, Duodje Viessu, Fearamii, Finat, Giellaveahkki, Girjebusse Kárájohka –Ohcejohka, Govadas Kallio, Graveniid Duožit, Guovda-geainnu lagasradio, Hommát, Iut, Jergul Asttu, Láilla siida, Min Áigi os, Noras, Radio Doaivu, Sara duodji, Sámi Dáiddaguovddá (Kárájogas), Sámi Dáiddaguovddá (Mázes), Sámiid Duodji, Skániid girje, iella, Visot OS.

Lulesamisk: Árran julevsáme guovdásj

Sørsamisk : Voengelen Diehtie

1.3.1.2 Samisk næringsråd

Det overordnede målet for Samisk næringsråd er: Sterke og levende samfunn med stabil bosetting og allsidig nærings- og samfunnsliv. Hovedmål 1 er å tilrettelegge for å etablere, bevare og utvikle naturressursbaserte næringer. Hovedmål 2 er å utvikle et variert næringsliv i samiske lokalsamfunn. Hovedmål 3 er å sette Sametinget i stand til å løse sine samepolitiske og forvaltningsmessige oppgaver. Alle disse definerte hovedmålene er nærmere konkretisert gjennom ulike tiltak på de ulike sektorene som fremkommer i rådets virksomhetsplan for 2000. Næringsmessig fordelingen av støtte fra Samisk utviklingsfond i 2000, sammenlignet med de to foregående år fremgår av følgende tabell

Tabell 1.4:

	1998		1999		2000	
Jordbruk	3 307 000	13,6 pst.	3 336 000	15,0 pst.	2 134 500	11,5 pst.
Fiske	4 840 800	19,9 pst.	3 655 374	16,5 pst.	3 421 000	18,5 pst.
Industri/bygg & anlegg	1 406 000	5,8 pst.	4 630 000	20,9 pst.	3 327 000	18,0 pst.
Varehandel/duodji	2 771 500	11,4 pst.	2 086 000	9,4 pst.	2 336 000	12,6 pst.
Turisme	1 578 000	6,5 pst.	1 866 000	8,4 pst.	1 253 000	6,8 pst.
Eiendom/forr.drift	478 000	1,9 pst.	1 597 000	7,2 pst.	2 474 500	13,4 pst.
Off./priv./sos. tjenesteyting (kultur)	7 859 000	32,2 pst.	5 007 100	22,6 pst.	3 551 000	19,2 pst.
Regionale og lokale tiltak	2 120 445	8,7 pst.	0	0 pst.	0	0 pst.
	24 360 745	100,0 pst.	22 177 474	100,0 pst.	18 527 000	100,0 pst.

Under *Off./priv./sos. tjenesteyting (kultur)* inngår i hovedsak støtte til kommunale og interkommunale tiltaksprosjekter, herunder støttefond for mottaksstasjoner, ulike tiltak i regi av Omstillingsprogrammet i Indre-Finnmark, etablereropløring, Interreg-saker, kultur- og kommunale tiltak. Totalt er det behandlet 18 søknader om etablererstipend hvorav 6 ble innvilget.

Tabell 1.5: Tabellen nedenfor gir en oversikt over tilsagn om støtte gitt til kvinner i 2000:

Næringsvirksomhet	Kvinner		Menn		Bedrifter	
	1999	2000	1999	2000	1999	2000
Jordbruk	701 000	370 250	2 113 000	1 189 250	522 000	575 000
Fiske	392 000	785 000	2 297 374	2 091 000	966 000	545 000
Industri/bygg & anlegg	209 000	0	750 000	417 000	3 671 000	2 910 000
Varehandel/duodji	520 000	777 500	231 000	411 500	1 335 000	1 177 000
Turisme	150 000	795 000	535 000	249 500	1 181 000	924 000
Eiendom/forretningsdrift	46 000	582 000	121 000	327 000	1 430 000	1 565 500
Off./priv./sos.tjenesteyting (kultur)	225 000	392 000	343 000	170 000	4 439 100	2 989 000
2000	38pst.	2 986 250	62pst.	4 855 250		10 685 500
1999		2 243 000	26pst.	6 390 374	74pst.	13 544 100

Det er vanskelig å gi en eksakt tallmessig oversikt over støtte til kvinner. Tilsagnene omfatter kvinnelige tilsagnsmottakere alene, og sammen med menn. Det er videre gitt støtte til bedrifter og organisasjoner der kvinnearbeidsplasser står sentralt. Spesielt gjelder dette tildelingen over kap. 530, post 70.5 til duodji. Ideelt sett burde kvinneandelen vært høyere, men tatt i betraktning at Samisk utviklingsfond i vesentlig grad gir støtte til primærnæringene, der hvor menn i all hovedsak står som søkere, så må kvinneandelen betegnes som tilfredsstillende. Samisk jordbruksplan viser at andelen kvinnelige gårdbrukere varierer mellom 15 og 35 pst. i 5 utvalgte samiske kommuner. Innenfor primærnæringene opererer hushold som felles driftsenheter der både menn og kvinner inngår.

Den geografiske fordelingen av fondets støtte i 2000, sammenlignet med de to foregående år fremgår av følgende tabell:

Tabell 1.6:

Fylke	Kommune	1998	pst.	1999	pst.	2000	pst.
Finnmark	Karasjok	2 028 100	8,3	2 994 000	13,5	2 484 000	13,4
	Kautokeino	1 894 000	7,8	2 542 374	11,5	2 218 000	12
	Porsanger	1 962 000	8,0	1 242 000	5,6	1 725 000	9,3
	Gamvik	88 000	0,4	236 000	1,1	46 000	0,2
	Kvalsund	996 000	4,1	390 000	1,8	397 000	2,1
	Lebesby	988 000	4,1	309 000	1,4	55 000	0,3
	Måsøy	422 000	1,7	43 000	0,2	43 000	0,2
	Nesseby	2 769 000	11,4	816 000	3,7	1 504 000	8,1
	Tana	2 352 000	9,7	2 828 000	12,8	1 134 500	6,1
	Alta	1 192 000	4,9	2 191 000	9,9	1 146 000	6,2
Utenfor (1)	1 452 000	5,9	787 000	3,5	835 000	5,1	

Tabell 1.6:

Fylke	Kommune	1998	pst.	1999	pst.	2000	pst.
Troms	Gratangen	75 000	0,3	120 000	0,5	0	0
	Kvænangen	1 221 000	5,0	2 557 000	11,5	1 599 000	8,6
	Kåfjord	1 840 200	7,5	1 561 000	7,0	1 138 000	6,2
	Lavangen	88 000	0,4	8 000	0,0	109 000	0,6
	Skånland	136 000	0,5	348 000	1,6	313 000	1,7
	Storfjord	369 000	1,5	1 350 000	6,1	1 308 000	7,1
	Senja	150 000	0,6	250 000	1,1	600 000	3,3
	Tromsø (Ullsfjorden)	832 000	3,4	259 000	1,2	190 000	1
	Utenfor	848 000	3,5	204 000	0,9	10 000	0,1
Nordland	Evenes	263 000	1,1	158 000	0,7	0	0
	Tysfjord	1 156 000	4,7	626 000	2,8	395 000	2,1
	Utenfor	225 000	0,9	0	0,0	37 000	0,2
Sørsameområdet	(unntatt Nordland fylke)	85 000	0,4	358 000	1,6	987 500	5,3
Utenfor virkeomr./interkomm. Tiltak		929 445	3,8	0	0,0	153 000	0,8
Sum til-sagn		24 360 745	100,0	22 177 474	100,0	18 527 000	100,0

Beløpet er i hovedsak innvilget til prosjekter som gjennomføres innenfor vårt geografiske virkeområde og er derfor rettet mot næringsutøvere innenfor virkeområdet.

1.3.1.3 Samisk kulturminneråd

Samisk kulturminneråd ble oppnevnt av Sametingsrådet 22.- 23. mars 1994 og trådte i kraft 15. juli 1994 i medhold av Sametingspresidentens forordning nr. 01/94 av 5. juli 1994.

Samisk kulturminneråd har ansvar for fordeling og utbetaling av de årlige tilskuddsmidlene til samiske kulturminneprosjekter. Tilskudd gis til tiltak som skal ivareta de overordnede kulturminnefaglige hensynene i arbeidet med de samiske kulturminnene og kulturmiljøene, samt samisk bygningsvern. På Riksantikvarens budsjett for 2000 var det satt av kr 1 000 000 til samisk kulturminnevern. I tillegg ble det overført kr 14 000 fra tilskuddsmidler fra 1999. For 2000 utgjorde dermed tilskuddsrammen kr 1 014 000. Samisk kulturminneråd mottok 39 søknader for 2000. Total søknadssum var på kr 1 880 765. Samisk kulturminneråd fordelte tilskudd til følgende tiltak 2000:

Tabell 1.7:

Finnmark:	287 000
Troms	489 000
Nordland	119 000
Sørsamisk	119 000
Sum	1 014 000

For detaljert oversikt henvises det til Samisk kulturminneråds årsmelding.

1.3.1.4 Samisk kulturråd

Samisk kulturråd er et underliggende råd i Sametingssystemet: Forvaltningsoppgavene som er tillagt Samisk kulturråd er å utføre Sametingets politikk med de virkemidlene som er tildelt gjennom det årlige budsjettet. I tillegg til å forestå forvaltningsoppgaver på vegne av Sametinget, er Samisk kulturråd også et fagpolitisk organ for Sametinget, og kan komme med fagpolitiske uttalelser som berører samisk kulturpolitikk. Samisk kulturråd har i 2000 forvaltet tilskuddsordningene: Samisk kulturfond, støtte til samisk forlagsdrift, driftsstøtte til samiske kulturhus, driftsstøtte til samiske kulturorganisasjoner og samiske barns oppvekstvilkår.

Samisk kulturråds aktivitet for 2000 har vært preget av å oppfylle krav og forventninger overfor publikum og andre organer, samt å regulere sin virksomhet innenfor de økonomiske rammene som Sametinget setter.

Innenfor tilskuddsordningen Samiske barns oppvekstvilkår er det i 2000 særlig satsset på utgivelser av samiskspråklige barne- og ungdomsblad. Mangelen på tilbud som ivaretar interessene til denne målgruppen og viktigheten av å bygge opp samiskspråklige lesevaner er begrunnelsen for denne satsingen. I denne sammenheng registrerer rådet spesielt mangelen på samiskspråklig litteratur for ungdom, spesielt litteratur skrevet av ungdom for ungdom. Rådet ser det som viktig å sette fokus på dette, og i den forbindelse vil det bli opprettet en stipendordning. Rådet har igangsatt, slik det fremkommer i virksomhetsplanen 2000, arbeidet med etablering av stipend for å fremme og stimulere til utvikling av litteratur for barn og ungdom. Kulturrådet vil prioritere utgivelser av barne- og ungdomslitteratur sett i forhold til forlagenes prioriteringer.

Kulturrådet vil be Sametinget om å videreføre prøveprosjektet «Dåjmalasj máná» også i år 2001.

Samisk kulturråd fungerer som styre for Samisk kulturfond og forestår tildeling av midler på grunnlag av vedtatte retningslinjer for de ulike tilskuddsordningene. I Sametingets budsjett for 2000 ble det over kap. 540, post 52.1 «Samisk kulturfond» bevilget kr 9 475 000, inkl. kr 2 500 000 til samiske barns oppvekstvilkår. Fondets virkeområde er hele landet. I virksomhetsplanen for 2000 ble det avsatt kr 6 975 000 til tiltaksområdene. Det registreres en liten nedgang i antallet søknader. Den totale søknadssummen til fondet i 2000 var på om lag kr 14,3 mill., en nedgang på omlag kr 3 mill. sett i forhold til tallene for 1999.

Tabell 1.8: Fordelingen av støtte fra Samisk kulturfond i 2000, samt for foregående år (beløpene er i 1000 kr)

Saksområde/år	1999	2000
Litteratur	2600	2100,0
Billedkunst/duodje	1200	595,5
Musikk	1441	1105,1
Samiske frie teaterformål	424	480,0
Andre tiltak	2431	2690,5
Sum	8107	6 971,1

Tabellen viser et underforbruk på kr 3 900,- sett i forhold til avsetning på kr 6 975 000,-.

1.3.1.5 Helse og sosial

Prosjektmidlene skal bidra til utvikling av et likeverdig tilbud av helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen. Midlene på kr 3 804 010 er fordelt på følgende satsingsområder for 2000 slik;

Tabell 1.9: Geografisk ble midlene fordelt slik:

Satsingsområder 2000 (satsingsområdene kan gå over i hverandre)	Tildelt beløp	Antall søkere tildelt midler
Utrednings- og prosjektarbeid med sikte på tilpasning av helse- og sosialtjenester til samisk virkelighet	kr 1 114 010	7
Prosjektarbeid og metodeutvikling for tiltak – som har basis i samisk kultur – som direkte går ut på å forbedre helse- og sosialsituasjonen til det samiske folk	kr 540 000	5
Metodeutvikling og tilretteleggelse av tiltak for ulike behov innenfor den ordinære helse- og sosialtjeneste i samiske områder	kr 800 000	5
Opplæring av helse- og sosialpersonell i samisk språk og kulturforståelse	kr 1 350 000	9
Utbygging av tolketjeneste	0	0

Tabell 1.10:

Område	Antall søkere	Tildelt
Sørsamisk område	3	kr 560 000
Nordland	4	kr 510 000
Troms	9	kr 1 384 010
Finnmark	10	kr 1 350 000
I alt	26	kr 3 804 010

1.3.2 Administrativt nivå

Sentraladministrasjon flyttet inn i den nye Sametingsbygningen i slutten av august 2000. H.M. Kongen foresto den offisielle innvielsen av nybygget tors-

dag 2. november. Sametinget hadde åpent hus med ulike arrangementer de to påfølgende dagene. Oppslutningen om alle arrangementene var meget god.

Sametinget har pr. desember 2000 89,8 årsverk. Figuren nedenfor viser antall ansatte fordelt på avdelinger og kjønnsfordelingen i de ulike avdelingene.

- GDO: Girjerádjo- ja diehtujuohkinossodat/Bibliotek- og informasjonsavdelingen
- SKMR: Sámi kulturmuittorái/Samisk kulturminneråd
- SKR: Sámi kulturrái/Samisk kulturråd
- SNR: Sámi ealahusrái/Samisk næringsråd
- PHO: Plána- ja hálddahusossodat/Plan- og administrasjonsavdeling
- SEO: Servodatossodat /Samfunnsavdelingen
- OAO: Oahppahusossodat/Opplæringsavdelingen
- SGR: Sámi giellarái /Samisk språkråd
- SGL: Sámi Giellalávdegoddi/Samisk språknemd

Sametingets administrasjon sørger for at Sametingets råds- og plenumprotokoller finnes på samisk og norsk. Saker til plenumsmøtene sendes ut på samisk og norsk. Sametingets utredninger, årsmeldinger, planer osv. foreligger både på samisk og norsk. Brev til kommunene i forvaltningsområdet for samisk språk skrives som regel på begge språk. Henvendelser på samisk besvares på samisk. I følge Sameloven har representantene i plenumsmøtene rett til å snakke samisk eller norsk etter eget ønske. Derfor blir plenumsmøtene tolket fra/til samisk/norsk.

Det er en stor utfordring å utvikle bruken av samisk i forbindelse med saksbehandling, møter og i andre sammenheng. Utgangspunktet må være å stimulere og styrke kunnskaper i samisk i hele Sametingets organisasjon. Dette er viktig fordi andre offentlige organer gjerne bruker Sametinget som forbilde i bruken av samisk.

1.3.2.1 Bibliotek- og informasjonsavdelingen

Siden opprettelsen av Bibliotek- og informasjonsavdelingen 1. august 2000, har svært mye av avdelingens resurser gått med til oppgaver knyttet til flytting og etablering i nybygget, og til planlegging og gjennomføring av den offisielle innvielsen. Avdelingens oppgaver og ansvarsområde er:

- å legge forholdene til rette for og koordinere den informasjonsfaglige virksomheten i Sametinget
- å arbeide for aktiv og korrekt informasjon til media og søke å legge premisser for medienes oppmerksomhet i forhold til Sametinget
- å forestå oppgaver som tilligger Samisk spesialbibliotek og være et forvaltningsbibliotek for Sametinget
- å tilrettelegge plenumsmøtene
- å utføre fellestjenester som oversetting, kopiering, innkjøp av maskiner inventar og utstyr
- å gi arkiv- og informasjonstjenester til administrasjonen og eksterne brukere
- å gi veiledning om arkivtjenester i det øvrige sametingssystemet
- å sørge for vedlikehold og drift av Sametingsbygningen
- å forestå saksbehandlingen til møtelederskapet, å yte sekretærbistand til kontrollkomiteen, og innenfor sitt saksfelt forestå saksbehandlingen til Sametingsrådet og sørge for nødvendig oppfølging av sakene.

Bibliotek- og informasjonsavdelingen har høsten 2000 samarbeidet med Statens informasjonstjeneste for å få i gang et prosjekt om samemantallet og deltagelse i sametingsvalget. Prosjektet skal gå over et år og skal ha en egen styringsgruppe og referansegruppe. Målet med prosjektet er å få bedre kunnskap om samemantallet og derigjennom et bedre grunnlag for å vurdere hvilke tiltak det er som påvirker innskrivingen i samemantallet.

Avdelingen har vært med å utarbeidet et nettbasert informasjonssystem som baseres på en intranett og internettløsning. Målsettingen med det nye informasjonssystemet er å gi ansatte og publikum mulighet til på en enkel måte å få dekket sine informasjons- og kommunikasjonsbehov. Løsningen er fullt tilrettelagt for å støtte samisk og norsk, og har en lav brukerterskel som skal sikre at brukeren raskt finner fram til ønsket informasjon. Systemet skal etter planen settes i drift i januar 2001. Målet er at intranett og Internett innen to år skal være en av Sametingets viktigste informasjons- og kommunikasjonskanaler til interne og eksterne brukere.

Avdelingen har arbeidet med et designprogram som skal gi Sametinget som organisasjonen en helhetlig visuell profil med felles logo. Programmet skal bidra til at Sametinget tydelig fremstår som et representativt og folkevalgt organ for samer i Norge, og understreke tingets rolle som en forvalter av samiske fellesverdier. Det er utarbeidet en designmanual med Sametingets hovedlogo, maler for kontormateriell, og oppsett for saksdokumenter, publikasjoner og annonser. Dette skal tas i bruk i januar 2001.

Etter at hovedadministrasjonen flyttet inn i den nye Sametingsbygningen, har det vært stor interesse for å se på bygningen og få informasjon om Sametinget. Avdelingen har faste daglige omvisninger, og tar på forespørsel også i mot grupper utover de faste tidene. Ca. 5000 mennesker har vært innom Sametinget etter innflyttingen i nybygget.

Som et ledd i utarbeidelsen av overordnede mål og prinsipper for samisk mediepolitikk, har avdelingen arrangert et medieseminar. Seminaret belyste aktuelle spørsmål angående pressestøtten til samiske aviser, kvinne- og mannspektivet i samisk medier, og førsteamanuensis Eli Skogerbøs rapport om samiske medier. Seminaret ble avsluttet med en debatt om samisk mediepolitikk og samiske aviser.

Bibliotek- og informasjonsavdelingen arbeider med å lage en serviceerklæring for Sametinget. Erklæringen, som skal være ferdig i begynnelsen av 2001, skal på en oversiktlig og forståelig måte gi brukerne opplysninger om hva de kan forvente seg av tjenester og service i møte med Sametingets administrasjon og forvaltning.

Fordi det ikke er plass til utvidelser i den gamle arkivnøkkelen, måtte Sametinget sette i gang arbeidet med å utarbeide en ny nøkkel da Samisk spesialbibliotek og tidligere Samisk utdanningsråd, nå Sametingets opplæringsavdeling, ble lagt under Sametinget. Det er nå utarbeidet en ny arkivnøkkel for hele sametingssystemet. Denne nøkkelen skal settes i verk 2. januar 2001.

Da administrasjonen flyttet inn i nytt bygg, gikk man over til et nytt arkivsystem. Prioritert oppgave er nå å få bortsettingsarkivet og fjernarkivet i orden. Her finnes alt av saker som Sametinget har behandlet siden opprettelsen, og materialet ligger nå nedpakket i esker. Fordi arkivpersonalet i tillegg til det daglige arkivarbeidet også skal betjene sentralbordet og gi veiledning

til saksbehandlere, ledere og underliggende råd, vil dette arbeidet måtte gjøres over noe tid.

På grunn av at Sametinget ønsker å forbedre tjenesten til bl.a. brukerne av våre internetttilbud, har det vært nødvendig å oppgradere datasystemet. En konsekvens av oppgraderingen har imidlertid vært at det etter innflyttingen i nybygget ikke har vært mulig å kjøre ut offentlig journal og andre rapporter fra journalen.

Sámi sierrabibliotehkka / Samisk spesialbibliotek, SSB, har vært egen statsinstitusjon siden 1983, og en nasjonal kulturinstitusjon siden 1996. 1. januar 2000 ble SSB en del av Sametingets administrasjon. Fram til slutten av august 2000 delte SSB lokaler med Karasjok bibliotek i bygget til Samisk videregående skole

SSBs hovedoppgave er anskaffelse, oppbevaring, tilrettelegging og formidling av bøker og annet materiale på samisk, og om samiske forhold uansett språk. Biblioteket er nå også tillagt oppgaven som forvaltningsbibliotek for Sametinget. Målsettingen er at SSB også skal være et kompetansesenter for samisk litteratur og samisk bibliotek- og informasjonstjeneste. Samisk spesialbibliotek har de samme åpningstidene som Sametinget i Karasjok; kl. 08.00–15.45 vintertid og 08.00–15.00 sommertid.

Databasen til SSB ble skilt fra folkebiblioteket i slutten av 1999, og SSB investerte i nytt utstyr for å klare overgangen til år 2000. Delingen av databasen medførte en rekke problemer, og arbeidet med å rette opp dette er ennå ikke avsluttet. Etter at SSB flyttet inn i den nye Sametingsbygningen, har det oppstått problemer med samiske bokstaver i datasystemet til biblioteket. Dette har ført til at man ikke har kunnet registrere materiale på rett måte og man har heller ikke kunnet skrive ut purringer og lister til lånere. Det har også ført til dårligere service til publikum fordi publikum ikke kan søke i basen til biblioteket. SSB vurderer nå å kjøpe inn et nytt biblioteksystem som kan kommunisere med databasen på huset. Inntil det nye systemet er på plass, skal det installeres en midlertidige løsning.

1.3.2.2 Plan- og administrasjonsavdelingen

Plan- og administrasjonsavdelingen har ansvar for å utarbeide og tilrettelegge en god personalpolitikk, etablere og utvikle tekniske gode og rasjonelle IT-løsninger for Sametinget, samt koordinere og ivareta likestilling, økonomi- og planarbeidet i Sametinget. I tillegg har avdelingen saksbehandling til politisk nivå og tilrettelegger ulike fellestiltak etter behov.

Handlingsplan for likestilling med fokus på samiske kvinners stilling, med innsatsområder, mål og tiltak 1999–2001 og Sametingsplanen for perioden 1998–2001, danner grunnlaget for arbeidet med likestilling. Handlingsplanen er delt inn i fem deler. Første del omhandler bakgrunnen for planen, planprosessen og forholdet til andre planer. Del to gir en kortfattet fremstilling av likestilling som et tverrsektorielt politikkområdet, Samisk kvinneprosjekt og en beskrivelse av samarbeid med aktører utenfor Sametinget. Del tre omtaler hovedmål og utfordringer, mens del fire beskriver innsatsområder, mål og tiltak for likestillingsarbeidet i Sametinget for perioden 1999 – 2001. Siste del omtaler økonomiske og administrative konsekvenser.

Sametinget har slått fast at miljø- og kvinneperspektivet er sentral i utformingen av fremtidig politikk. Det er viktig at likestilling blir en integrert del av helhetsperspektivet for Sametinget, og at det ikke skapes en ny sektor. Sametingets politikk for integrering av kjønnsperspektiv og likestilling i virksomheten koordineres av Plan- og administrasjonsavdelingen, der det er avsatt stillingsressurs for dette. Fra om med 2001 blir budsjett et viktig styringsdokument, og Sametinget har i sak 41/00 Budsjett 2001 fulgt opp arbeidet med integrering.

Samtidig med innflyttingen i det nye Sametingsbygget, skiftet administrasjonen i Karasjok ut det meste av datamaskinparken og programvare. Dette var nødvendig for å holde tritt med utviklingen. Det utrangerte utstyret ble gitt til Karasjok barneskole, som hadde stort behov for datautstyr. Alle avdelingskontorene utenfor Karasjok er knyttet opp i et felles nettverk. Dette er en stor utfordring teknisk sett. Vi vil i løpet av neste år jobbe for å øke kapasiteten på linjene til avdelingskontorene. Ved å ansette 1 ny IT-konsulent, har Sametinget fått økt kapasiteten innenfor IT. Dette gir større muligheter for utvikling og tilpasning av løsninger som er skreddersydd Sametingets behov. Administrasjonen er dessuten mindre sårbar kompetansemessig, ettersom det er flere personer som har IT som arbeidsfelt.

Siden høsten 1999 har Sametinget arbeidet for å etablere et skikkelig tilbud på Internett samt et funksjonelt intranett for de ansatte. Forprosjektet ble avsluttet i desember 1999. I august 2000 ble det undertegnet kontrakt med TietoEnator om levering av en slik løsning. Løsningen er pr. desember 2000 under innføring og endelig lansering vil finne sted i januar/februar 2001. Med denne løsningen vil Sametinget kunne nå ut til et mye større publikum enn tidligere. Internett har et enormt nedslagsfelt og Sametingets nye tilbud på Internett vil være et viktig redskap for å nå ut til ungdom. Det planlegges videre å overføre plenumsmøtene via Internett. Intranettet vil være et viktig verktøy for å knytte de geografisk spredte avdelingskontorene nærmere sammen. I oktober 2000 undertegnet Sametinget kontrakt med IT Kontorsystemer AS om levering av bredbåndstjenester. Dette medfører at kapasiteten på Internett-tilknytningen økes betraktelig.

I og med at de nordsamiske tegnene ikke er standard i datamaskiner, er det utviklet spesielløsninger for at programmene skal kunne håndtere dette. Samiskløsningen kostet tidligere kr 5 000 pr. lisens. Sametinget kjøpte i 1998 rettighetene til slik programvare og har siden gitt dem gratis til publikum. Det har vært stor etterspørsel etter programmene. I og med at spesielløsningene ikke fungerer tilfredstillende, var det nødvendig å jobbe for at samiske tegn ble standard i programmene. Tidligere i år undertegnet Sametinget kontrakt med Microsoft om støtte for nordsamiske tegn i deres nyeste operativsystem, Windows 2000. Dette er et stort steg i riktig retning for integrering av samisk språk i dataprogramvare. Behovet for spesialprogramvare vil fremdeles være tilstede, da mange maskiner ikke kan kjøre Windows 2000.

Da samisk er et offisielt språk i Norge, ser Sametinget det som en klar oppgave for de norske myndighetene å sørge for at all programvare som selges i Norge har støtte for samiske tegn.

1.3.2.3 Samfunnsavdelingen

Samfunnsavdelingens fremste oppgave er å behandle saker innen fagfelt som rettigheter og selvbestemmelse, nordiske saker, sametingsvalget, helse og sosial samt samferdsel. Avdelingen koordinerer politisk ledelses møtevirksomhet og har saksbehandling når det gjelder fordeling av tilskudd til samisk helse- og sosialformål og klagesaker fra tilskuddsstyret til Sametingsrådet. Arbeidet i år 2000 kommer for øvrig frem under kap. 2 i årsmeldingen.

1.3.2.4 Opplæringsavdelingen

Avdelingen har ansvaret for utvikling av samiske læremidler i henhold til læreplanene for grunnskolen og videregående opplæring og veiledninger for voksenopplæring. Avdelingen har også ansvaret for godkjenning av samiske læremidler som er påbegynt før 1. august 2000. I tillegg blir det utviklet læremidler til bruk på barnehagenivå.

Sametinget har som intensjon at forlagene skal produsere lærebøker. Sametinget gjennomførte 128 læremiddelprosjekter i år 2000. Forlagene hadde ansvaret for 3/4 av prosjektene, mens Sametinget hadde ansvaret for 1/4 av prosjektene. År 2000 er 45 læremidler blitt ferdigstilte. Det er blitt produsert både elevbøker, veiledninger, temabøker og spesialpedagogisk læremidler på nord-, sør- og lulesamisk for bruk i grunnskolen, barnehagen og videregående opplæring.

Opplæringsavdeling er godkjent som AV-sentral og tar opptak av alle samiske tv-programmer, slik at samiske skoler og barnehager kan låne programmene og bruke disse i undervisningen. Sametinget samarbeider med NRK Undervisningsredaksjonen og med Norsk filminstitutt med versjonering av undervisningsfilmer til samisk. I den forbindelse er det i løpet av året utarbeidet 20 undervisningsprogrammer og en animasjonsfilm på nordsamisk, en på sørsamisk og to på lulesamisk.

Det er bevilget midler til et elektronisk læremiddel, «Sámegiella C-gielan» som er tilgjengelig på nettet. I tillegg er det igangsatt oversetting av tre nye pedagogiske dataprogrammer til nordsamisk.

Begynneropplæringsprosjekt har som hovedmål er å finne frem til de lesemetodene og den lesemetodikk som passer best for elever som har samisk som førstespråk og får sin grunnleggende leseopplæring på samisk. Prosjektet skal få disse metodene systematisert og anvendt i undervisningen. Dette skal skje gjennom blant annet å utnytte den kompetansen, de kvalifikasjonene og den erfaringen som de samisktalende lærerne i dag besitter. I forbindelse med begynneropplæringsprosjektet er det også satt i gang et kompetansehevingprogram rettet mot skoleledere og personell i PP-tjeneste.

På oppdrag fra KUF holder Sametinget på å oversette/tilpasse kartleggingsmateriell i lesing til nordsamisk. Arbeidet gjøres i samarbeid med Senter for leseforskning og en prosjektleder. Det blir utgitt kartleggingshefter for 2., 3., 5., 7. og 9. klasse. Stortinget har vedtatt at kartlegging for 2. og 7. klasse er obligatorisk fra høsten 2000.

Opplæringsavdelingen har startet arbeidet med å utarbeide en plan for spesialpedagogisk kompetanseheving i samiske områder. Siden starten av prosjektet er det innhentet informasjon fra rektorer og lærere i grunnskolen, fra barnehagene og i PP-tjenesten i det samiske området. Utgangspunktet for

informasjonsinnsamlingen har både vært L97/L97S overordnede mål om tilpasset undervisning for barn med spesialpedagogiske behov og opplæringslovens rett til spesialundervisning.

Tidligere Samisk utdanningsråd ble av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet bedt om å organisere en evaluering av samisk videregående opplæring under Reform'94. Det er utarbeidet to evalueringsrapporter: Samisk videregående opplæring under Reform'94 av NIBR 2000: 8 og Samisk videregående opplæring – rettigheter og innhold av Nordisk Samisk Institutt, 2000. Det er laget en oppsummering av evalueringsrapportene. Denne er utgitt som egen rapport. I evalueringen kommer det bl.a. frem at samisk videregående opplæring har en utvidet målsetting i forhold til øvrige videregående opplæringsinstitusjoner. Samisk videregående opplæring skal i tillegg til å realisere de nasjonale målene og tiltakene under Reform'94, også medvirke til å vedlikeholde, utvikle og styrke samisk språk, kultur og identitet.

Opplæringsavdelingen har sammen med Statens utdanningskontor i Finnmark vært på tilsynsbesøk i to kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Hensikten med tilsynsbesøkene er bl.a. å følge med hvordan kommunene gir opplæring i hht. L97S.

Sametinget har i samarbeid med Statens utdanningskontor i Oslo og Akershus – Eksamenssekretariatet utviklet eksamenssett i samisk for grunnskolen og videregående opplæring.

Sametingsrådet har i sak R 29/00 vedtatt at et ekstraordinært tilskudd på kr 200 000 fra Barne- og familiedepartementet skal brukes til læremidler og veiledning for samiske barnehager. Videre har det vært behov for å løfte motivasjonen blant foreldre og barnehageansatte når det gjelder styrking og utvikling av samisk språk i barnehagen. I Musken i Tysfjord er det blitt holdt seminar med fokus på samisk språk. Nesseby kommune er tildelt midler, men seminaret er utsatt til 2001.

I samarbeid med fylkesmennene i Troms og Finnmark er det arrangert en samisk barnehagekonferanse med faglig innhold og erfaringsutveksling for samisk barnehagepersonell fra hele landet.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet har satt i gang en evaluering av tilskuddet til opplæring i og på samisk. Evalueringen konsentrerer seg om de kommunene som gir opplæring etter Det samiske læreplanverket for den 10-årige grunnskolen (L97S). Statens utdanningskontor i Finnmark leder evalueringsarbeidet. Det er opprettet en referansegruppe bestående av Sametinget og representanter for de samiske kommunene og Statens utdanningskontorer i Troms og Nordland.

Sametinget har i samarbeid med Statens utdanningskontor i Finnmark arrangert en konferanse der temaet var samisk språks stilling i skolen og lokalsamfunnet. Målgruppen for denne konferansen var lærere og annet pedagogisk personale både i grunnskolen og videregående opplæring, samt politikere og etatsledere i kommunene. På konferansen ble det bl.a. fokusert på det samiske språkets stilling i dagens skole sett i forhold til tidlig på 1980-tallet. Man fikk også innblikk i hvilke utfordringer ulike kommuner og Sametinget står ovenfor mht. utvikling av samisk språk.

1.4 Administrative og økonomiske utfordringer

Sametingets arbeidsområde har siden etableringen i 1989 økt i omfang, noe som også har vært tingets målsetting. Disse oppgavene krever ressurser Sametinget pr. dags dato ikke råder over. Dette skaper problemer i forhold til oppfylging av de målsettingene Sametinget har for sitt arbeid og i forhold til de forventningene Sametinget møter fra det samiske samfunnet. For å kunne ivareta sine oppgaver i forhold til arbeidet med å styrke situasjonen for det samiske folk, er det nødvendig at tinget blir tilført større økonomiske ressurser.

Integrering av kjønn- og likestillingsperspektiv krever en endringsvillig organisasjon. Det treårige kvinneprosjektet på nittitallet og Sametinget egen handlingsplan for likestilling vedtatt i 1999, har åpnet for oppmerksomhet rundt problemstillingen og vilje til å finne gode løsninger for hvordan kjønn- og likestillingsperspektivet kan integreres. Sametinget må søke å utvikle organisasjonen basert på eksisterende egenskaper i organisasjonen som initiativ, tillit, trivsel og trygghet. Dette er egenskaper som er viktige for individuell og organisatorisk læring. Det er behov for en spesiell oppmerksomhet i forhold til dette etter hvert som organisasjonen vokser, og spesielt fra år 2001 når den nye organisasjonsmodellen i verksettes.

1.4.1 Nedleggelse av underliggende råd

Omorganisering av virksomheten med overgang fra underliggende råd til avdelinger, stiller Sametinget overfor to hovedutfordringer. Det ene er samordning og koordinering mellom de ulike sektoravdelingene og det andre er samhandling mellom det politiske og administrative nivået. Disse to utfordringene vil gjensidig påvirke hverandre. En god samordning på administrativt nivå er en forutsetning for at dette nivået evner å motta og følge opp politiske signaler og vedtak. Likeledes er en strukturell arbeidsform administrativt viktig for at det politiske nivået får gode og relevante faglige innspill fra administrasjonen. En ryddig samhandling mellom politisk og administrativt nivå vil påvirke administrasjonens muligheter til å utføre gode, koordinerte og effektive tjenester.

1.4.1.1 Samisk språkråd

Sametinget har i sak 23/00 vedtatt å legge ned Samisk språkråd fra 31.12.2000. Det er i samme sak vedtatt å opprette et språkstyre med fem medlemmer. Administrasjonen blir en samisk språkavdeling.

Samisk språkråd kan ikke se med hvilken myndighet Sametinget kan nedlegge språkrådet som er hjemlet i Samelovens § 3–12.

I den nye organisasjonen er Sametingets direktør administrasjonens øverste ansvarlig. Denne rollen styrkes i den nye organisasjonen. Språkavdelingen får et nærmere samarbeid med Sametingets direktør og andre ledere i Sametingets avdelinger da det i den nye organisasjonen skal avholdes jevnlig ledermøter hele året.

Språkavdelingens saksbehandling endres i forhold til språkrådet. Språkavdelingen skal saksbehandle både til Sametingsrådet, tilskuddsstyret og

språkstyret. De ansatte får nye utfordringer, blant annet politiske saksbehandlinger, språkfaglige tiltak og språkavdelingens administrative oppgaver.

1.4.1.2 Samisk kulturminneråd

Fra 1. januar 2001 har Sametinget ny organisasjonsstruktur, noe som innebærer at tidligere Samisk kulturminneråds administrasjon vil få det formelle ansvaret med administrativ oppfølging av generelle samiske miljø og arealinnteresser. I tillegg kommer oppfølginga av samiske museer.

Viktige utfordringer i 2001 i arbeidet med samiske museer, vil være at Sametinget overtar forvaltningsansvaret for samiske museer i Norge, følger opp St.meld nr. 22 (1999–2000) Kjelder til kunnskap og oppleving – for en samlet forvaltning og styrking av samiske museer. Samiske museer må ha en rimelig del av bevilgningsøkninger av museer generelt, slik Regjeringen har planer for, jf. St.meld nr. 22 (1999–2000) og forbereder prosesser med de samiske museene og berørte kommuner for samordning av samiske museer i museumssiidaer. Videre vil Sametinget arbeide for at de samiske museene kan samhandle også fram til Sametinget har overtatt forvaltningsansvaret for de samiske museene og får etablert Østsamisk museum som samisk nasjonalt tusenårssted.

Samisk kulturminneråd avsluttet i 1998 et forprosjekt for en verne- og forvaltningsplan for samiske bygninger. Prosjektet ble fullfinansiert sommeren 1999 og kom i gang i 2000. Prosjektet vil fortsette i 2001. Samtidig har Samisk kulturminneråd forventninger om å få på plass en egen bygningsvernkonsulent. Det vil være en viktig utfordring å innarbeide bygningsinteresser i arealforvaltning og gi god informasjon og veiledning i bygningsvernarbeidet.

Samisk kulturminneråd har siden 1997 deltatt aktivt i det norsk-russiske miljøvernssamarbeidet. Dette arbeidet vil i 2001 gå over i en formidlingsfase. Samisk kulturminneråd ser det som en utfordring at Sametinget følger opp dette arbeidet med tiltak særlig rettet mot østsamene. Samisk kulturminneråd ser det også som viktig å videreutvikle samarbeidet for det samiske kulturminnevernet i Sverige og Finland.

1.4.1.3 Samisk næringsråd

Samisk næringsråd blir i sin nåværende form, med de forvaltningsoppgaver og det ansvarsområdet som er knyttet til virksomheten, lagt ned med virkning fra 31.12.00. Det skal etableres en avdelingsstruktur for Sametingets administrasjon. En ønsker med dette å gjøre Sametinget i bedre stand til å være en klarere politikkkutvikler og politisk premissleverandør. Videre sikter en mot en mer effektiv utnyttelse og koordinering av de administrative ressursene som forhåpentlig kan ivareta brukerinteressene bedre gjennom større faglig forutsigbarhet i forvaltningsoppgavene. Det nylig oppnevnte tilskuddstyret skal ha til oppgave å forvalte fond og øvrige tilskuddsmidler som overføres fra Sametinget.

Denne nye strukturen, hvor Sametinget skal fremstå som en mer korporativ enhet, vil selvsagt medføre en langt sterkere samordnet og koordinert virksomhet for ettertiden. Planverk, budsjett og virkemiddelbruk må derfor knyttes sterkt sammen og fungere slik at politisk vedtatte målsettinger lar seg realisere. For arbeidet med nærings- og sysselsettingsspørsmål blir det viktig å få

avsatt tilfredsstillende budsjettrammer og utformet en konsis støttepraksis som klart definerer hvordan virkemiddelbruken skal anvendes overfor ønsket utvikling av næringslivet.

For alle støtteordninger som Samisk næringsråd forvalter skal det utarbeides klare målformuleringer, resultatkrav, måleindikatorer, rapporteringer mv. som det nye økonomireglementet og de funksjonelle krav setter. Utfordringen er å jobbe videre med å utforme måter å måle virkemiddelbruken på, slik at man får en forståelse av hvordan virkemidlene treffer i forhold til målformuleringene. Det gjenstår ennå et godt stykke arbeid for å utvikle gode resultat- og virkningsindikatorer for tilfredsstillende kunne måle nytteverdien av virkemiddelbruken.

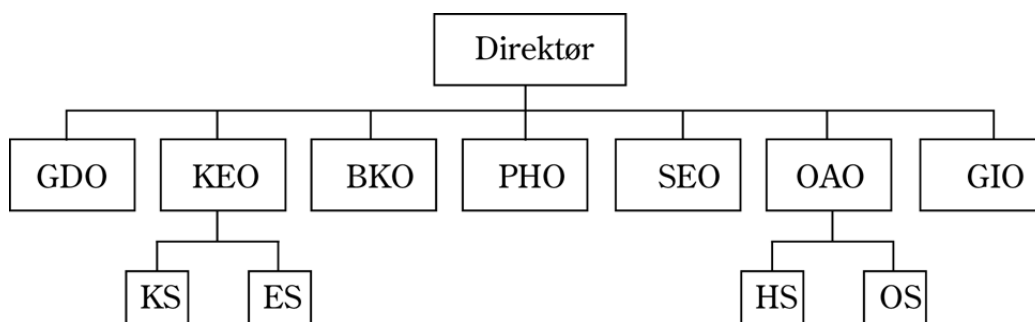
Den interne strukturen avdelingene imellom, blir også spesielt viktig. Det gjelder å finne frem til kjøreregler og avklaring av ansvarsfordelingen mht. saksoppgaver. Når Samisk næringsråd og Samisk kulturråd slås sammen til en felles avdeling for kultur og nærings saker, blir det nødvendig å avklare rollefunksjonen internt. Selv om de to særskilte rådene legges ned, vil de administrative enhetene opprettholdes med sin geografiske lokalisering slik tilfellet er i dag. Mye taler for at også forvaltnings- og ansvarsområdet til de to administrative enhetene følger den oppgavefordeling en har i dag. Inntil videre bør en gå inn for en faglig sektoravgrensning, og ikke en ren regional eller geografisk fundert rollefordeling av forvaltningsoppgavene. Det blir et viktig internt arbeid å tømme ut regler for saksbehandling, samt at en evner å avklare støttepraksis mellom kulturspesifikke og næringsmessige saker. For en felles avdeling blir det viktig å prioritere virkemidler og det fagpolitiske arbeidet som både har kultur- og næringsutvikling som satsingsområde, men hvor en skaper en tilfredsstillende balanse for prioritering mellom sektorene.

1.4.1.4 Samisk kulturråd

Jf. kap. 4.1.3. Samisk næringsråd

1.4.2 Omorganisering av Sametingets administrasjon fom. januar 2001

I forbindelse med den nye organiseringen står Sametinget overfor en del utfordringer for å kunne yte tjenester til Sametingsrådet, tilskuddstyret, språkstyret, plenum, møtelederskapet, kontrollkomiteen, valgkomiteen, valgnemnda, gruppene og ikke minst til publikum.

Figur 1.1

Forkortelser:

- OAO: Oahpahusossodat/Oplæringsavdeling
- HS: Hálddahussekjvna/Forvaltningsseksjonen
- OS: Ovdánáhttinsekjvna/Utviklingsseksjonen
- GIO: Giellaossodat/Språkavdeling
- GDO: Girjerájus- ja diehtujuohkinossodat/ Bibliotek- og informasjonsavdeling
- KEO: Kultur- ja ealáhusossodat/Kultur- og næringsavdeling
- ES: Ealáhussekjvna/Næringsseksjonen
- KS: Kultursekjvna/Kulturseksjonen
- BKO: Birasgáhtten ja kultursuodjalanossodat/ Miljø- og kulturminnevernavdeling
- PHO: Plána- ja hálddahusossodat/Plan- og administrasjonsavdeling
- SEO: Servodatossodat/Samfunnsavdeling

Sametingets organisasjonskart etter omorganiseringen:

Sametingets administrasjon vil møte store utfordringer hva gjelder koordinering mellom de ulike avdelingenes politikkutforming slik at sammenhengen mellom de ulike strategiene og ulike politiske vedtak ivaretas. Dessuten må kommunikasjon mellom avdelingene fungere optimalt. Store geografiske avstander skal ikke være begrunnelse for kommunikasjonssvikt. Å utvikle lik bedriftskultur i samtlige avdelinger er et av de sentrale utfordringene administrasjonen står overfor i det kommende året.

Sametinget vil på bakgrunn av omorganiseringen omgjøre stillinger og lønnplassering med virkning fra 1. januar 2001 i hht. hovedavtalens § 13. Personalpolitikken i den nye organiseringen vil møte en rekke utfordringer, herunder ny personalplan, helse, miljø og sikkerhet, o.a.

Det er for 2001 bevilget kr 106,9 mill. til Sametinget over post 50. I bevilgningen er informasjonsarbeid og kampanje i tilknytning til sametingsvalget inkludert.

Alle syv avdelinger vil gis en økonomisk ramme for sin virksomhet. Hver avdeling vil få et spesielt ansvar som fagpolitisk sekretariat for Sametingsrådet. Språkavdelingen vil i tillegg få et nært samarbeid med Språkstyret. Kultur- og næringsavdelingen vil likeledes i tillegg ha nær tilknytning til tilskuddstyret. Videre har samtlige avdelinger egen økonomi- og personalforvaltning, derav månedlig rapport over forbruk og integrering av likestilling. Enkelte avdelinger vil også befatte seg med retningslinjer for tilskuddsordninger.

Det har vært en del spørsmål om direktebevilgningene. Utfordringer ligger i utformingen av disposisjonsnotatet og behov for endringer i retningslinjer. I 2001 vil en rekke institusjoner og organisasjoner få sine tilskudd som direktebevilgning fra Sametingets plenum. Det vil likevel bli slik at den enkelte fagavdeling selv må informere om og ekspedere disse bevilgningene i form av formelt disposisjonsbrev til de det gjelder. Samtidig må avdelingene påse at retningslinjene blir oppdatert i forhold til Sametingets vedtak. Det må likevel understrekes at de nye avdelingene i 2001 fortsatt vil forvalte de tilskuddsordningene de hadde innenfor sitt sektorområde i 2000.

Sametingets direktør vil inneha det øverste administrative ansvaret overfor Sametingsrådet og styrene og er innstillende myndighet på vegne av fagavdelingene overfor disse organene. Innenfor sine saksfelt vil den enkelte

avdeling få ansvar for politikkutforming og koordinering, saksbehandling og oppfølging, veiledning internt og eksternt, samt informasjon.

1.4.2.1 Samfunnsavdelingen

Samfunnsavdelingen skal forestå saksbehandling overfor Sametingsrådet i saker som berører eget fagfelt. I tillegg skal avdelingen ha et samordningsansvar overfor de andre avdelingene innen det juridiske området, og forestå innkalling og møteplanlegging for Sametingsrådet. Avdelingen har ansvaret for klagebehandling av tilskuddssaker tilhørende andre avdelinger. Videre skal avdelingen arbeide med samarbeidsspørsmål, derav samisk samarbeid i Samisk parlamentarisk råd og nordisk samarbeid i forhold til Nordisk råd, nordisk samekonvensjon, fellesmøter mellom presidenter og ministre, samt internasjonalt arbeid i forhold til FN, ILO, WHO, Artisk råd, Barentssamarbeidet og bistand. Andre oppgaver for samfunnsavdelingen er helse- og sosialspørsmål, samferdsel, administrere invitasjoner og Sametingets valgarbeid.

Den økonomiske rammen for Samfunnsavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 2 496 000 over post 01 Driftsutgifter.

1.4.2.2 Bibliotek- og informasjonsavdelingen

Bibliotek- og informasjonsavdelingen skal ved siden av å forvalte samisk spesialbibliotek og fungere som samordnende informasjonsavdeling for hele Sametinget, også fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører eget fagfelt.

Samisk spesialbibliotek ble overført til Sametinget i år 2000. Det har en unik funksjon ved at den betegnes som Samisk spesialbibliotek utad og fungerer som forvaltningsbibliotek i sametingssystemet. Sametingets mål er å utvikle SSB i retning av å være et ressurscenter for andre bibliotek, og at SSB er en pådriver i utviklingen av samisk bibliotekstjeneste forøvrig. SSB skal bli en sentral aktør i Sametingets informasjonsarbeid, med utvidet opplysnings- og veiledningsansvar overfor eksterne brukere og som et forvaltningsbibliotek overfor interne brukere.

En høyt prioritert oppgave i året som kommer er å få på plass et datasystem for biblioteket som fullt ut støtter samiske tegn. Sametinget har som mål at bibliotekbasen også skal inn på tingets internettsider.

Informasjon om Sametinget er ikke et mål i seg selv, men et virkemiddel for å nå Sametingets mål. En vellykket informasjons- og kommunikasjonsstrategi krever derfor mer enn anskaffelse av ny teknologi. Det avgjørende for å lykkes i dette arbeidet, ligger i det å klare å tilpasse hele organisasjonen, med alle avdelingene også utenfor Karasjok, til de arbeidsmetodene som Sametingets nye informasjonssystem, intranett og internett, åpner for. Dette vil kreve en bevisst og langsiktig innsats av hele organisasjonen. Utgangspunktet må være at alle ansatte og alle politikerne er informasjonsmedarbeidere, og det betyr økt fokus på det informasjons- og veiledningsansvaret man har i forhold til sin rolle i systemet all erfaring viser at god intern kommunikasjon er en forutsetning for god kommunikasjon til brukerne. Det er en stor fremtidig utfordring å bygge opp en aktiv og målrettet informasjonstjeneste for Sametinget.

Produksjon og vedlikehold av informasjon på Internett er en viktig og arbeidskrevende oppgave. Informasjonen skal være brukerorientert og mål-

rettet, men elektronisk formidling av informasjon er bare en av mange informasjonskanaler Sametinget skal benytte. Etterspørselen etter informasjon er svært stor, både fra publikum, myndigheter og andre samarbeidsparter, og har økt betydelig høsten 2000. Sametingsbygningen har trolig i stor grad bidratt til økt fokus på samiske spørsmål.

Det store omfanget av besøkende har gjort det nødvendig med daglige omvisninger. Sommeren 2001 forventes det at Sametingsbygningen vil bli et mål for turister på reise til eller gjennom Karasjok. I år 2000 var det omkring 30 000 registrerte turister i Karasjok. En viktig utfordring er å finne en balanse mellom de ressursene som brukes på besøkende i bygningen og de ressursene som brukes på det øvrige informasjonsarbeidet.

Sametinget har i dag svært lite informasjonsmateriell om egen virksomhet og samiske spørsmål generelt. Det er nødvendig å utvikle og produsere informasjonsmateriell som tematisk dekker det som etterspørres av publikum. Spesielt er det ønskelig å utarbeide et pedagogisk tilbud til skoleverket. Dette er omfattende og ressurskrevende arbeid.

Utvikling av en helhetlig informasjons- og kommunikasjonsplan for Sametinget er nødvendig, og arbeidet bør være slutført innen utgangen av 2001. Det vil også bli utviklet en plan for å øke deltakelse i valgmanntall og valg.

Avdelingen vil så snart de personellmessige ressursene tillater det, gå i gang med å lage en arkivplan med en samlet oversikt over arkivdanning og bevaring, og en oversikt over planer og utredninger. Foruten selve produksjonen av arkivalier, vil planen omhandle ordningen av arkivet, oppbevaringen i aktuelt arkiv, bortsetningsarkiv og fjernarkiv, arkivbegrensning, kassasjon og avlevert arkiv. Det er nå 11 år siden Sametinget ble opprettet, og arbeidet med avlevering av arkivmateriale fra underliggende råd og distriktskontorer vil også begynne snart.

Den økonomiske rammen for Bibliotek- og informasjonsavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 8 545 000 over post 01 Driftsutgifter.

1.4.2.3 Plan- og administrasjonsavdelingen

Plan- og administrasjonsavdelingen skal ivareta Sametingets administrative fellesfunksjoner innenfor områdene Informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), personal- og økonomiforvaltning, herunder arbeidet med budsjett og regnskap, likestilling og plan- og meldingsarbeid. I tillegg skal avdelingen forvalte tilskudd til politiske grupper og organisasjoner definert under post 55. Avdelingen skal også fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører eget fagfelt.

Den økonomiske rammen for Plan- og administrasjonsavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 5 328 000 over post 01 Driftsutgifter og kr 5 762 000 over post 55 Andre tilskudd, totalt kr 11 090 000.

1.4.2.4 Miljø- og kulturvern avdelingen

Miljø- og kulturvern avdelingen skal ved siden av å forvalte kulturminner etter kulturminneloven også fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører eget fagfelt.

Den økonomiske rammen for Miljø- og kulturvernavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 6 372 000 over post 01 Driftsutgifter og kr 1 970 000 over post 54 Miljø- og kulturvern, totalt kr 8 342 000.

1.4.2.5 Opplæringsavdelingen

Opplæringsavdelingen skal i tillegg til det som er skissert i kap. 3.2.4., fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører opplærings-spørsmål.

Den økonomiske rammen for Opplæringsavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 12 200 000 over post 01 Driftsutgifter, kr 1 800 000 over post 21 Spesielle driftsutgifter og kr 22 964 000 over post 56 Opplæring og læremidler, totalt kr 36 964 000.

1.4.2.6 Språkavdelingen

Språkavdelingen skal bl.a. samordne etablering og drift av Sametingets nye språkstyre. I tillegg skal avdelingen fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører språkspørsmål.

Den økonomiske rammen for Språkavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 4.050.000,- over post 01 Driftsutgifter og kr 19.856.000,- over post 53 Språk, totalt kr 23.906.000,-.

1.4.2.7 Kultur- og næringsavdelingen

Kultur- og næringsavdelingen skal samordne etablering og drift av Sametingets tilskuddstyre, innkalle til møter og se til at sakene blir oversendt og protokollert på en samlet måte. Avdelingen vil ikke ha ansvar for enkeltsaksbehandling innenfor virkemiddelordninger som ikke uttrykkelig er definert til avdelingen enten gjennom budsjettvedtak eller disposisjonsnotat. Kultur- og næringsavdelingen skal også fungere som politisk sekretariat for Sametingsrådet i saker som berører kultur- og nærings-spørsmål.

Den økonomiske rammen for Kultur- og næringsavdelingens virksomhet for 2001 vil være kr 5.928.000,- over post 01 Driftsutgifter, kr 22.210.000,- over post 51 Næringsutvikling, kr 17.245.000,- over post 52 Kultur og kr 1.300.000,- over post 57 Internasjonalt samarbeid, totalt kr 46.683,-.

1.4.3 Sluttord

Den nye organiseringen med avdelingsvise økonomiske rammer er spennende. Det stiller bl.a. strengere krav til budsjettenking og økonomiske rapporter for den enkelte fagavdeling. Likeledes vil mål, strategi og tiltak i forbindelse med virkemiddelsbruken medføre utfordringer for avdelingene.

Det er knyttet relativt stor usikkerhet til driften av det nye sametingsbygget. På denne bakgrunn er det lagt inn høyde for dette i driftsbudsjettet og det gjenstår å se om dette holder.

En stor utfordring er om reorganiseringen makter å klargjøre de formelle administrative ansvarslinjene. Den administrative rollen er tosidig, nemlig å ivareta politiske sekretariatsfunksjoner og utøve forvaltningsfunksjoner. Når Sametinget for ettertiden skal fungere mer enhetlig og samordnet, krever det opp-

merksomhet for betydningen av en tett samhandling mellom det politiske og administrative nivået. Dette fordrer jevnlig møter mellom politisk og administrativ ledelse hvor det utveksles informasjon, gis signaler om aktuelle saker, problemstillinger og strategier.
